

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GÜZEL SANATLAR EĞİTİM ANABİLİM DALI

**BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAIJAN RESİM SANATI VE
YENİ SANAT YAKLAŞIMLARININ SANAT EĞİTİMİNE
YANSIMALARI**

LEYLA ALİYEVA ÖNEN

Danışman

PROF. ÇAĞATAY İNAM KARAHAN

DOKTORATEZİ

Şubat 2019

TELİF HAKKI

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu Ek Madde 40 hükümleri çerçevesinde (Ek:22/2/2018-7100/10 md.) “*Lisansüstü tezler yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından gizlilik kararı alınmadıkça, bilime katkı sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından elektronik ortamda erişime açılır.*”

Araştırmacılar tezlerin tamamı veya bir bölümünü yazarın izni olmadan ticari veya mali kazanç amaçlı kullanamaz, yayınlamayabilir, dağıtamaz ve kopyalayamaz. Ulusal Tez Merkezi Web Sayfasını kullanan araştırmacılar, tezlerden bilimsel etik ve atıf kuralları çerçevesinde yararlanırlar.

YAZARIN

Adı :Leyla

Soyadı :Aliyeva Önen

Bölümü :Güzel Sanatlar Eğitimi

İmza :

Teslim Tarihi :28.02.2019

TEZİN

Türkçe Adı :Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Resim Sanatı ve Yeni Sanat Yaklaşımlarının Sanat Eğitimine Yansımaları

İngilizce Adı :Post-Independence Azerbaijan Art and New Art Approaches Reflections of Art Education

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Leyla Aliyeva Önen

İmza:

KABUL VE ONAY

Leyla Aliyeva Önen tarafından hazırlanan “Bağımsızlık Sonrası Azerbaycan Resim Sanatı ve Yeni Sanat Yaklaşımlarının Sanat Eğitime Yansımaları” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi **Güzel Sanatlar Eğitimi** Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman:(Prof. Çağatay İnam Karahan)

(Güzel Sanatlar Eğitimi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi)

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Bu tezin **Güzel Sanatlar Eğitimi** Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans/ Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Tarihi: __/__/____

Prof. Dr. Ali ERASLAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

(İmza ve Mühür)

Ben bu tezimi güzel kalpli annem Rana Zeynalova'ya ithaf ediyorum.

TEŐEKKÖRLER

Tez danıőmanım Prof. Çağatay İNAM KARAHAN'a tez yazım sürecinde ve ders aşamasında bilgi bağlamında katkılarından dolayı teőekkör ederim. Aynı zamanda, bu süreçte yardımcı olan Doç. Dr. Merve GÜVEN'e, Doç. Bahtiyar YUSUFOV ve Doç. Ramil MEMMEDOV'a; Dr. Öğr. Üyesi Fatmanur ÖZEN'e ve sanat eleőtirmenleri Eldeniz İBRAHİMOV'a, Telman İBRAHİMOV'a, ve Teymur DAİMİ'ye minnettarlığımı iletmek isterim. Ayrıca, doktora başladığım ilk günden itibaren beni yalnız bırakmayan, bu süreçte bana destek sağlayan eőim Esat ÖNEN'e çok teőekkör ederim.

**BAĞIMSIZLIK SONRASI AZERBAYCAN RESİM SANATI VE
YENİ SANAT YAKLAŞIMLARININ SANAT EĞİTİMİNE
YANSIMALARI**

Doktora Tezi

Leyla Aliyeva Önen

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Şubat2019

ÖZ

Azerbaycan resim sanatı, zorluklarla tarihin süzgecinden geçmiş ve bu zor serüvende geleneksel etkileri korumayı başarmıştır. Aynı zamanda, ortaya çıkan özgün duruşu ile dünya resim sanatı içerisinde yerini ve önemini korumaktadır. Bağımsızlığını kazanana kadar olan süreçte, Azerbaycan Cumhuriyeti millet ve devlet olarak pek çok siyasî, jeopolitik hâdiselere tanıklık etmiş ve bunlardan büyük ölçüde etkilenmiştir. 1990 yılı hâdiseleri Azerbaycan tarihinin önemli olayları arasında yer almakta, sosyal, politik ekonomik, kültürel alandaki etkilerini günümüzde de sürdürmektedir. Bugün ülke, üretim çeşitliliğine, çağı kavrayabilen/izleyen sanatçılara, sanat eğitimcilerine ve sanatın her boyutunda önemli değerlere sahiptir. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da ortaya çıkan özgür düşünce, özgürlük, milliyetçilik ve Türkçülük gibi anlayışlar ve bu anlayışların sanata etkileriyle üretilen eserler ortaya çıkmıştır. Diğer yandan, Sovyetler Birliği'nin Sovyet insanı modelinin oluşmasını sağlayan Sosyal Realizm anlayışının etkisinde ortaya konulan eserlerde varlığını bugün de sürdürmektedir. Resim sanatında ülkede kuşaklararası çatışma olduğu düşünülebilir. Tüm bu farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda bağımsızlık sonrasında, Azerbaycan resim sanatı ve sanatçısı için yeni bir dönemin başlangıcı olduğu kabul edilebilir. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatı üretimi,yöntemi ve teknikteki farklılıkları nedeniyle zengin bir üsluba ve çeşitliliğe sahip olmuştur. Artık, bağımsızlık öncesinde "dikte edilmiş sanat doktrinine" değil, özgün ifade tarzına sahip sanatçılarla birlikte, sanatını tepki olarak ortaya koyan,

kavramsal sanata özgü eserler üreten sanatçılara da ülkede rastlamak mümkündür. Bu araştırmada amaç, Azerbaycan resim sanatında: Bağımsızlık sonrasındaki gelişmelerin resim sanatı eserlerine ve resim eğitime etkilerini incelemektir. Bu amaçla, 2000 yılında kurulan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nin Akademik Rengkarlık ve Resim Bölümü Programı, bu programda üretilen eserler incelenmiş; bu programda resim eğitimi veren öğretim elemanlarının görüşlerine başvurulmuştur. İlgili programda hâlihazırda 1990 öncesi Sovyet sanatında ve sanat eğitiminde önemli yeri olan Rusya Sanat Akademisi bünyesinde yer alan Saint Petersburg Sanat Akademisi programı uygulanmaktadır. Bu durum, bağımsızlık sonrası çağdaş sanatlarla tanışan Azerbaycan sanatı ve sanat eğitiminde hem Sovyet ekolünün(şimdiki Rus ekolü) etkisini, hem de güncel yaklaşımların etkisini izleyebilme fırsatı sağlamaktadır. Araştırma nitel bir çalışmadır. Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinin resim sanatı ve yeni sanat yaklaşımlarının sanat eğitime yansımaları durumu ile ilgili olarak bu araştırmada iki yöntem izlenmiştir. Öncelikle, Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinin Akademik Rengkarlık ve Resim Bölümü Programı, bu programda üretilen eserler, düzenlenen/katılan sanat etkinlikleri incelenmiş; ülkenin bağımsızlık sürecinin yansımaları betimlenmiştir. İzleyen aşamada, bağımsızlık dönemi ve sanata yansımaları bu süreci birebir yaşayan akademisyen ressamların görüşleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bağımsızlık sürecinin resim sanatındaki etkilerini akademisyen ressamların görüşleri doğrultusunda analiz edilebilmek için fenomenolojik araştırma türlerinden hermenötik araştırma (yorumlayıcı fenomenoloji) türü benimsenmiştir. Araştırmada veriler araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmış; toplanan verilere içerik analizi yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler : Azerbaycan Resim Sanatı, Sosyal Realizm, Sanat Eğitimi, Yeni Sanat Yaklaşımları

Sayfa Sayısı :193

Danışman : Prof. Çağatay İnam KARAHAN

İkinci Danışman :

**POST-INDEPENDENCE AZERBAIJAN ART AND NEW ART
APPROACHES REFLECTIONS OF ART EDUCATION**

Ph.D. Dissertation

Leyla Aliyeva Onen

ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

February 2019

ABSTRACT

The art of painting in Azerbaijan has passed through hardships of history and has managed to protect the traditional effects in this difficult adventure. At the same time, with its original posture, the world maintains its place and importance in the art of painting. Until the process of independence Republic of Azerbaijan as nation and state has witnessed and has been greatly influenced by many political, geopolitical events. The events of 1990 are among the important events in the history of Azerbaijan and the social, political and cultural effects are still continuing today. Today, the country has important values in every dimension of art, its production diversity, artists who understand / follow the age, art educators. After the independence of Azerbaijan, such as free thought, freedom, nationalism and Turkism, such as the understanding of the art and the effects of these concepts has produced in art works. On the other hand, the works of the Soviet Union, which were created under the influence of the Social Realism concept that enabled the formation of the "Soviet people" model, continue to exist today. Thus, it can be thought that there is intergenerational conflict in the art of painting. Considering all these differences, it can be assumed that the post-independence period is the beginning of a new era for the art and artist of Azerbaijan. After independence, Azerbaijan has a rich style and variety due to its production, method and technical differences. Now, with the artists who have the original style of expression, the artists who produce works specific to the conceptual art can also has found in the country. The aim of this study is to examine the effects of Azerbaijani art and new approaches on the art works and art education. For this purpose, to examine the effects of the post-

independence in painting Academic Painting Department of the Azerbaijan State Art Academy was established in 2000 and the works produced in this program were examined; In this program, the views of the instructors giving painting education were consulted. The program includes the Saint Petersburg Academy of Arts, which is a part of the Russian Academy of Arts, which is an important place in pre-1990 Soviet art and art education. This gives us the opportunity to observe the influence of the Soviet school (now Russian school) on the art and art education of Azerbaijani, which met with post-independence contemporary arts, as well as the impact of current approaches. This research is a qualitative study. Two methods were followed in this study regarding the state of art of painting in Azerbaijan and the reflections of new art approaches on art education. First, the Academic Color and Painting Department of the Azerbaijan State Academy of Painting, the works produced in this program, the art events organized / participated were examined; The reflections of the country's independence process are depicted. In the following stage, the period of independence and its reflections on the painting were evaluated in the light of the views of the artists who lived this process. In the following stage, the period of independence and their reflections on art were evaluated in line with the views of the artists living in this process. In order to be able to analyze the effects of the independence process on the art of painting in accordance with the views of the academician, it has been adopted the type of hermeneutical research (interpretive phenomenology). Data were collected by semi-structured interview form prepared by the researcher. content analysis was performed. Interview texts were coded with the analyzes obtained, and themes were formed according to participant responses under these codes. Participant opinions are presented in the form of direct quotations. Research questions were linked with the themes obtained from the interview and the results were interpreted together with other field researches

Key Words : Azerbaijan Painting Art, Art Education, Social Realism, New Art Approaches

Number of Pages :193

Advisor : Prof. Cagatay Inam KARAHAN

Co-advisor :

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI.....	II
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	III
KABUL VE ONAY	IV
TEŞEKKÜRLER	VI
ÖZ.....	VII
ABSTRACT	IX
İÇİNDEKİLER	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XIII
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	5
1.2 Araştırmanın Amacı.....	11
1.3 Araştırmanın Önemi	11
1.4 Sayıtlar (Varsayımlar).....	12
1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar	13
1.6 Tanımlar.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	15
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	15
2.1 Bağımsızlık Öncesi Azerbaycan ve Resim Sanatı.....	15
2.1.1Kültür Politikaları	33
2.1.2 Sosyal Realizm	44
2.1.3 Sanat Eğitimi.....	55
2.2 Bağımsızlık Süreci ve Sonrası Azerbaycan veSanatı	58
2.2.1 Sovyetler Birliği'nin Dağılma Süreci	58
2.2.2 Azerbaycan'ın Bağımsızlığını Kazanması	61
2.2.3 Kültür Politikaları	71
2.2.4 Azerbaycan Resim Sanatı	77
2.2.5 Yeni Sanat Yaklaşımları	98
2.2.6 Sanat Eğitimi.....	111
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	137
III. YÖNTEM.....	137
3.1 Araştırmanın Deseni	137

3.2 Çalışma Grubu	138
3.3 Veri Toplama Aracı.....	139
3.4 Verilerin Toplanması	140
3.5 Verilerin Analizi	141
3.6.Geçerlik ve Güvenirlik.....	142
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	146
IV. BULGULAR.....	146
4.1. Akademisyenler ile Yapılan Görüşmelere ait Analizler	146
4.2. Araştırma Sorularına ait Analizler.....	158
BEŞİNCİ BÖLÜM	160
V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER.....	160
5.1 Sonuç.....	160
5.2 Tartışma	162
5.3 Öneriler	167
KAYNAKÇA	169

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: Araştırmanın Çalışma Grubuna (Akademisyen Ressamlara) ait Demografik Veriler	138
Tablo 2:Dersler ile İlgili Bilgiler	139
Tablo 3:Geçerlik, Güvenirliğin Geliştirilmesi için Stratejiler ve bu Araştırma Kapsamında Yapılanlar.....	143
Tablo 4: Sorular ve Temalar	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1:Şah Feteli'nin Portresi. XIX. y.y.	16
Şekil 2:Gacar Şahzadesi Meculla'nın portresi.....	16
Şekil 3:Göçkün hanım. Sulu boya, 1920.....	18
Şekil 4: Fakir Evinde Düğün,1931.....	21
Şekil 5: Feteli Han, T.Ü.Y.B., 230x 120, 1945.....	23
Şekil 6:Üzeyir Hacıbeyov.T.Ü.Y.B. 1943.	25
Şekil 7:Petrol Alanı. T.Ü. Y.B. 1948	26
Şekil 8:Mikayıl Abdullayev Hindistan serisi (Anne şefkati)1958 T.Ü.Y.B.	27
Şekil 9:Halı Örenler T.Ü.Y.B. 70x89	28
Şekil 10: Mikayıl Abdullayev, Behramın Hüneri Bakü Metroso.	30
Şekil 11: Lenin Tribünde, T.Ü.Y.B.1929-30. Lenin adına Merkezi Müze.....	48
Şekil 12:Aleksandr Deyneyka, Petrogradın Savunulması, T.Ü.Y.B.....	49
Şekil 13: Gerasimov. Kolhoz Bayramı. T.Ü.Y.B.1933.	50
Şekil 14: Korin, Aleksandr Nevskiy, T.Y.Ü.B.	51
Şekil 15: Komünistlerin Sorgulanması. T.Ü.Y.B. 1933	51
Şekil 16: Sevimli Desenler. Y.B.tuval, 1967. (Gacar, 2013, s. 82).	52
Şekil 17: Rza Avşar, Hocalı Soykırımı, T.Ü.Y.B.	84
Şekil 18: Asef Azereli. Düşmanın Ayakları Altında. T.Ü.Y.B.....	86
Şekil 19: Roma Papası'nın portresi, T.Ü.Y.B, 120x170,2004.	89
Şekil 20: Şarkıcı, 110x80, T.Ü.Y.B., 2012	90
Şekil 21: Senin için Beşeriyet, T.Ü.Y.B.,180x594, 1961.	91
Şekil 22: Portre, T.Ü.Y.B.,25x25	92
Şekil 23: Ferman Gulamov, Gecenin Sırrı, T.Ü.Y.B.	92
Şekil 24: Nergis, T.Ü.Y.B., 50x30,1993	94
Şekil 25: Ejderha, T.Ü.Y.B, 2003	95
Şekil 26: Kadın Portresi, T.Ü.Y.B. 91x 70,1994	96
Şekil 27: Moulin Rouge, Tuval, Karışık teknik, 78 x 88,5 cm, 2014	97
Şekil 28: Handmade Karpet, Sebzelerden oluşturulmuş Halı.....	103
Şekil 29: Zamanın Kanatları Sergisi	104
Şekil 30: Zamanın Kanatları Sergisi	105
Şekil 31: Bekleyen Gelin, Heykel, Mermer, Granit.....	108
Şekil 32: El Yapımı Yün Halı, 466x266, 2014.	110
Şekil 33: Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi. Dış görünüm.....	112
Şekil 34: ADRA rektörü Ömer Eldarov	113
Şekil 35: Akademi'nin Müze Sergi Salonu	115
Şekil 36: Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Koridoru, Öğrenci Eserleri... ..	116
Şekil 37:Üçüncü Sınıf Öğrenci Çalışması.....	118
Şekil 38: Heykeltıraşlık Bölümü. Kompozisyon Çalışması.....	119
Şekil 39: Heykel Bölümü, Öğrenci Çalışması	119
Şekil 40: Yaz dersleri. Öğrenci Çalışması	121
Şekil 41: Yaz Dersleri Etüt Çalışması.....	121
Şekil 42: Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Resim Müze'sinde yapılan öğrenci ...	123
Şekil 43: ADRA, 3. kat. Öğrenci işi	124
Şekil 44: Natürmort.....	125
Şekil 45: Öğrenci Çalışması. Natürmort	125
Şekil 46: Yarım figür ellerle, Sangına, Kâğıt.....	127
Şekil 47: Öğrenci Çalışması, Çıplak figür ellerle	129

Şekil 48: Çok figürlü ve tek figürlü çalışmalar.....	130
Şekil 49: İki Figürlü Kompozisyon.....	130
Şekil 50: ADRA öğrencilerinin tez işi	132
Şekil 51:Yüksek Lisans öğrencisi tez işi.....	133
Şekil 52: Sene sonu sınavı, Değerlendirme Komisyonu Üyeleri.	134
Şekil 53:Veri Toplama Süreci (Croswell, 2003'den uyarlanmıştır).	140
Şekil 54:Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi öğretim üyesi Doç. Asif Azerelli ile yapılan görüşme. 11.05.2018.....	146

SİMGELER VE KISALTMALAR

AGİK	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
AHCP	Azerbaycan Halk Cephesi Partisi
AHC	Azerbaycan Halk Cephesi
BakROSTA	Bakü Rusya Devlet Telegraf Ajansı
BDE	Bakü Tiflis Erzurum Boru Hattı
BDT	Bağımsız Devletler Teşkilatı
BM	Birleşmiş Milletler
KGB	Devlet Güvenlik Komitesi
OMON	Özel Amaçlı Polis Tugayı
SB	Sovyet Birliği
SCRB	Sovyet Cumhuriyeti Ressamlar Birliği
ÜİKTEA	Genel İttifakın Ziraat Bilimleri Akademisi
UNESCO Kurumu	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür
TÜSİAB	Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TİKA Başkanlığı	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
T.Ü.Y.B.	Tuval Üzerine Yağlı Boya
T.Ü.A.B	Tuval Üzerine Akrilik Boya
T.Ü.K.T.	Tuval Üzerine Karışık Teknik
YAP	Yeni Azerbaycan Partisi

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

Sanat, insanın iç ve dış dünyasını anlama, algılama, özgün şekilde ifade edebilme ; duygu, hayal gücü, düş ve hislerinin dışa aktarımıdır (Günyaz, 2011). Sanat vasıtasıyla "karmaşık duyguları iletir, ruhlarımızı yatıştırır, eylemelerimizi kışkırtabiliriz" (Ocvirk, Stinson, Wigg, Bone ve Cayton, 2013, s.5). Sanat, bireye duygularını farklı biçimlerle yansıtip yetenek ve becerilerini ortaya koyma imkânı sunarak iç ve dış dünyasındaki boşluğu doldurmasına yardımcı olur (Mersin, 2011). Bu bağlamda sanatın bir dalı olan resim sanatı duygu, düş ve hislerin iki boyutlu yüzeye aktarılmasıyla ortaya çıkmış ve doğal aşama kaydederek gelişmiş bir ifade biçimidir (Kayapınar, 2016). Araştırmasında resim sanatının tanımını yapanSözen ve Tanyeli(2001) "renk, çizgi ve benzeri elemanların belli bir sistem doğrultusunda bir araya gelerek oluşturduğu ilişkiler bütünü" olduğunu dile getirmektedir (s.201)Resim tuval, kâğıt, karton vb. yüzey üzerine çeşitli teknik ve boyalar kullanılarak yapılan iki boyutlu çalışmadır (Keser 2009). Resim sanatının temel karakteristiği, estetik bir etki yaratmak için düzlemler üzerinde kompozisyonlar oluşturulmasıdır (Coşkun Onan, 2017).

Bulunduğu toplumun, dönemin, yaşanan coğrafi arazinin kültürel özellikleri sanat vasıtasıyla aktarılır. Şimşek(2007) araştırmasında sanatı "sınırlandırılmayan bir disiplin türü olarak insan-insan ve doğa-insan çelişkisinde araya girer ...varlığını bir biçimde sürekli ..." kıldığını ifade eder (s. 220). Sanatsal devinimle gerçekleşen resim sanatı toplumların kültürel, bilimsel, siyasal gelişiminin günümüze dek gelip varlığını sürdürmesinde önemli rol oynamıştır (Özer, 2011).

Aynı zamanda Mersin ve Alakuş (2007), "Kültür ve uygarlığın sanat yoluyla ölümsüzleştirilmesi; sanatın, halk kültürünün ve günlük yaşamın zengin estetik birikimiyle beslenmesini" iyi bir sanat eğitimi ile mümkün olabileceğini ifade etmiştir(s.17). Çünkü sanat eğitimi vasıtasıyla birey yaşadığı toplumun geleneği, ulusal değerleri ve kültürünü doğru şekilde öğrenerek gelecek nesillere ulaştırabilir.

Aynı zamanda sanat eğitimi, bireyde bulunduğu çevreyi algılarından yola çıkarak iyimser bakış açısıyla yorumlamasına, özgür ifade tarzına sahip olmasına yardımcı olmaktadır. Bu nedenlerle, sanat eğitiminde eksiksiz yüksek düzeyde eğiten programların yer alması gerekir (Buyurgan, 2012).

Ressamın, sanatın ilkelerini, eleman ve yöntemlerini estetik yargıdan yola çıkarak bilinçli bir şekilde kullanabilmesi; sanatını, doğru yönde geliştirebilmesi için bir sanat eğitimi alması önemlidir. Sanat eğitimi "kişinin duygu, düşünce ve istemlerini anlatabilmek, yetenek ve yaratıcılığını estetik bir seviyeye ulaştırmak amacı ile yapılan eğitim faaliyetlerinin tümüdür"(Küçüktepepınar 2014, s. 28).

Sanat eğitimi, kişiye yeni biçimleri algılamayı, estetik yargılamayı ve aynı zamanda kendini doğru biçimde ifade edebilmeyi öğretir. Sanat eğitimi sadece sanatçıların değil sanat eleştirmeninin, kültür ve sanat tarihçilerinin aynı zamanda, sanat alıcısının ve önericisinin gelişmesine de büyük ölçüde katkı sağlar. Kaliteli sanat eğitimi ile sanat piyasasının yanlış yönde gelişmesi önlenir ve sanat etkinliklerinin doğru eğilimlerle oluşmasına yön verilir.

Resim sanatının ve sanat eğitiminin gelişimi, toplumun, devletin siyasal ve ekonomik değişimiyle paraleldir. Sanat, bulunduğu dönemin siyasal ve politik sorunlarına, ekonomik sıkıntılara, engel ve yasaklara, kısıtlamalara karşı çıkarak gelişmektedir. Zamanın getirdiği özelliklerden yola çıkarak sanata farklı anlamlar yüklenmiştir. Başlangıçta doğa-insan ilişkisini ortaya koyan sanat, zamanla, gelişerek toplum, kültür, siyaset, ekonominin etkilerini de içine alarak gelişmiştir. İnam Karahan ve Yılmaz (2016), "değişim ve dönüşüm doğrultusunda sanatın anlamının da değiştiği görülmektedir"(s. 968). Sanatçı bu değişimi her daim yapıtlarına yansıtarak, toplumu yönlendirmiştir (Sırmalı Şirin, 2013).

Güzel sanatların en önemli kollarından biri olan resim sanatı ve sanatçısı resminin her zerresinde eşsizliğini ortaya koysa da, sanatçının her fırça vuruşunda içinde yaşadığı dönemin kültüründen, temel değerlerinden, ideolojisinden, siyasî, ekonomik, teknolojik gelişmelerinden etkilenmemesi, aldığı eğitimi tuvaline yansıtması düşünülemez. Nitekim Kalfa'ya (2016) göre sanat tarihi bağlamında 1900 yılı sonrasında jeopolitik, sosyal, siyasal ve ekonomik olayların sanata etkisini dikkate alınması gerekir.

Azerbaycan’da resim sanatı 1990 yılına kadar Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) döneminin hâkim ve dayatılmış anlayışı olan Sosyal Realizm, diğer adıyla toplumsal gerçekçilik tarzı ile tek yönlü gelişim göstermiş; ülkede, sanat eğitimi verilen kurumlarda Sosyal Realizm tarzı ilkeleri ile eğitim verilmiştir. Sanatın siyasî amaç doğrultusunda kullanılması, sanatın ve sanatçının bağımsızlık ve özgürlüğünü sınırlandırmaktadır (Sırmalı Şirin, 2013).

1990 yılı sonrasında ise, dünyanın en büyük ülkesi olan SSCB'nin çökmesiyle dünyanın coğrafi, politik şekli değişmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla, Azerbaycan devlet olarak bağımsızlığını kazansa da, SSCB'nin yerine kurulan Rusya Federasyonu uyguladığı siyasetle bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti’ni olumsuz etkilemeye devam etmiştir. Rusya Federasyonu desteğinde başlayan Ermenilerin toprak iddiaları, Karabağ Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Karabağ Savaşı'nın yıkıcı etkileriyle birlikte, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü bozulmuş; ülkenin devlet olarak ayakta kalması, ekonomik sıkıntılarla baş etmesi oldukça güçleşmiştir. Elbette tüm bu siyasî, ekonomik ve jeopolitik sorunlar etkisini sanatta da göstermiştir. Ekonomik sıkıntılar, sanatçının sanatına özgürlük ve yaratıcılık açısından olumsuz yönde etki etmektedir. Çimen'e (2007) göre pek çok sanatçı, ekonomik özgürlüğünün olmaması nedeniyle kendisini sanatına adayamamakta ve yeterince yaratıcı olamamaktadır. Sanatçının özgün eserler ortaya koyabilmesi için sanatına yeterince zaman ayırması ve çaba sarfetmesi gerekir (Karacan, 2002, aktaran Cebrailoğlu, 2016; Üstünipek, 2007). Böylece Azerbaycanlı sanatçılar bugün bir yandan ekonomik sıkıntılar, diğer yandan siyasî sorunlarla mücadele etmektedirler. İçerisinde bulunduğumuz zamanda Azerbaycanlı sanatçıların resimlerinde, verilen mücadelelerin etkisiyle iyilik ve kötülük arasındaki savaşı, kimlik sorgulamasını, paradoksal bakış açısının yansımalarını görmek mümkündür. Çünkü sanatçı, ortaya koyduğu sanat yapıtıyla an için hayatının bir kesitini, duygu ve düşüncelerini sonsuza dek yaşatmaktadır (Mersin, 2011).

Ülkede 1990 yılına kadar topluma ve iktidara hizmet eden resim sanatı ve sanatçısı, süregelen sorunlara rağmen ancak 1990 yılında kazanılmış olan bağımsızlığın etkisi ile özgün ifade tarzını eserlerinde ortaya koyabilme imkânı elde etmişlerdir. Sınırlamaların, siyasetin sanat üzerinde etkisinin kalkmasıyla resim sanatının tek düze gelişimi son bulmuş, özgün ifade tarzları ortaya çıkmıştır. SSCB'nin ulusların

özgürlüğünü kısıtlayan, diğer dünya halklarıyla etkileşimine engel olan Demir Perde'sinin kalkmasıyla sanat ve sanat eğitiminde gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. Sanat bilgi, birikim ve duyguların karşılıklı aktarılmasında önemli bir etkileşim aracıdır. "Dünya uluslarının toplumsal, sanatsal, kültürel etkileşimini destekleyerek bu ülkeler arasında bağ kurulmasına yardımcı olur" (Ören, 2015, s. 209). Aynı zamanda sınırlamaların kalkması, bilgiye erişimde kolaylık, dünya sanatıyla etkileşimi de sağlamaktadır. Demir Perde'nin ortadan kalkmasıyla Azerbaycanlı sanatçılar, çeşitli tarz ve yöntemlerle tanışmış, çağdaş değerlerden yola çıkarak eserler üretmeye başlamışlardır.

Bugün Azerbaycan'da milli değerleri ön plânda tutan, çağdaş öğretilerle sentezlenen yeni bir eğitim sistemi kurgulanmaktadır. Sabancalı'nın (2006) da dile getirdiği gibi "sanat eğitimi bulunduğu toplumun kültürünü, değerlerini, öğretir. Çağdaş görüşe sahip olmak, çağdaş düşünce çerçevesinden dünyaya bakmak için önce çağdaşlığın ne olduğunu anlamak, kavramak gerekir. Bunun için de çağdaş görüşlerin yer aldığı sanatın toplumla özleşmesi lazım"dır(s. 32).

Ülkede sanatla özdeşleşmek için sanatın öğrenildiği kurumlar dışında yepyeni sanat kurumları, müzeler, galeriler açılmış, çeşitli sergi ve sempozyumlar düzenlenmeye başlanmıştır. İlk başlarda siyasî, ekonomik jeopolitik sıkıntıların etkileriyle ağır ilerleyen Azerbaycan resim sanatı bugün, eserlerinde ülkenin milli değerlerine yer veren, aynı zamanda çağdaş sanat anlayışını benimseyen sanatçılarla zenginleşmektedir.

Kuşkusuz 1990 sonrası yıllar Azerbaycan resim sanatı için yeni bir dönemin başlangıcıdır. Bağımsızlık sonrası daha önce hiç olmadığı kadar zengin yaratım alanları ortaya çıkmıştır. Bu süreç önerilmiş sanat doktrinini izleyen değil, kendi özgün duruşu, özgür ifade tarzı olan sanatçılar ortaya çıkarmıştır. Dönemin etkisinde yeni yaklaşımların ve tarzların benimsenmesi ile Azerbaycan resim sanatı bugün farklı yönde: Sosyal Realizm tarzını devam ettiren geleneksel ve beşeri değerleri sentezleyerek tablolarına yansıtanlar, Türklük ve Milliyetçilik düşüncelerinden yola çıkarak eserler üretenler ve salt evrensel değerleri çağdaş sanat anlayışlarıyla yansıtanlar olarak gelişim göstermektedir (İbadov, 2001).

1.1. Problem Durumu

Azerbaycan resim sanatının tarihi çok eski dönemlere dayanır. Azerbaycan resim sanatı zenginliği, esrarengizliği ve zamanla ortak paydada buluşabilen sanatçılarıyla tarihte adından söz ettirmeyi başarmıştır. Azerbaycansanatçıları milli, ulusal,geleneksel vebeşeri değerleri eserlerinde sentezleyerek dünya sanatına eşsiz eserler kazandırmışlardır. Tıpkı tüm sanatçılar gibi Azerbaycan sanatçıları da ülkedeki tüm siyasî dönüşümlerden etkilenerkek, yaşadıkları dönemin özelliklerini eserlerinde yansıtmayı tercih etmiş, farklı tarz ve teknikler kullanarak, ortaya koydukları eserlerinde pek çok konuya yer vermişlerdir.Ülke tarihinin siyasî, ekonomik, jeopolitik olayların etkisini Azerbaycan sanatı ve eserlerinde de gözlemlemek mümkündür. Azerbaycan'da bağımsızlığın kazanılması, bağımsızlık sonrası gerçek Azerbaycan tarihinin araştırılarak ortaya çıkarılması, kültürel alanda milli kimlik, Türkçülük ve milliyetçilik gibi görüşlerin güçlenmesini sağlamıştır. Bu durum geleneksel vemilli değerlerin yeniden değer kazanarak, ülkenin kendi kimliğinin biçimlenmesini sağlamıştır. Milli bilincin uyanışı etkisini sanat, edebiyat dâhil tüm alanlarda göstermektedir (İbadov, 2001).

Azerbaycan tarihi için en önemli hadise 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılması ve birliği oluşturan devletlerin bağımsızlığını kazandığı süreçtir. 1990'lı yıllarda Demokratik Alman Cumhuriyeti ile Federal Alman Cumhuriyeti'nin birleşmesiüzerine dünyadaki dengeler değişmeye başlamıştır. Sosyalist iktidarların birer birer güç kaybettiği süreç 1922 yılında kurulan SSCB'yi de derinden etkileyerek birliği büyük bir krize sürüklemiştir. Yanlış politikalar sonucu başlayan ekonomik çöküş, birliği oluşturan ülkelerde milliyetçi taleplerin daha da artmasına neden olmuş, ilk isyan Amerika Birleşik Devletleri merkezli sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdiği ve halkı tahrik ettiği Baltık ülkelerinde gerçekleşmiştir. Birlikten ilkolarakMart 1990'da bir Baltık ülkesi olan Letonya ayrıldığını ilân etmiş ancak, SSCB bu bağımsızlık hareketine müdahale etmiştir. Bu müdahale 1991 yılı boyunca SSCB'den ayrıldığını ilan eden birliğe üye ülkeleri engellemeye yetmemiştir. 1991 yılı boyunca sırasıyla Gürcistan, Letonya, Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Azerbaycan, Kırgızistan, Özbekistan, Letonya, Tacikistan, Ermenistan, Türkmenistan, Kazakistan birlikten ayrıldıklarını ilân etmişlerdir. Bağımsızlık süreci Azerbaycan için diğer SSCB'ye bağlı ülkelerden daha çetrefilli ve zor gerçekleşmiştir.

Azerbaycan'ın SSCB'den ayrılmasıyla birlikte, bağımsızlık hareketlerinden biri olarak önem taşıyan, ülkenin de tarihsel açıdan milât kabul ettiği en önemli olay 1990 yılı Kara Ocak Olaylarıdır. 137 vatandaşın hayatını kaybettiği bu olaylar sonrası Azerbaycan'da milliyetçilik rüzgârları güçlenmiştir. Kara Ocak'tan sonra Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Bağımsızlığı Beyannamesi'ni kabul etmiş (18 Ekim 1991) ve devlet bayrağı olarak Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin bayrağını kullanmaya başlamıştır. İzleyen dönemde Azerbaycan Yüksek Konseyi, ülkede yapılan halk oylaması yoluyla Bağımsızlık Beyannamesi'ni doğrulamış ve ülke bağımsız hale gelmiştir. Ancak, SSCB ve sonrasında kurulan Rusya Federasyonu, bağımsızlığını kazanmayı amaçlayan Azerbaycan'ın önüne çeşitli engeller çıkarmıştır. Azerbaycan'da çıkarılan petrolün, Sovyetler Birliği (SB) petrol endüstrisinin büyük kısmını karşılaması nedeniyle, Sovyetler Birliği hükümeti bağımsızlığını kazanmayı amaçlayan Azerbaycan'ı engellemeye çalışmıştır (İbadov, 2001).

O dönem süren Ermeni-Azerbaycan savaşında Ermenistan'ın tarafında yer alan Federasyon sayesinde Ermenistan, Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasındaki Laçın Koridoru'nu da işgal ederek Dağlık Karabağ'ı fiilen kendisine ilhak etmiştir. Dağlık Karabağ savaşı 1994'te Rusya'nın dikte ettiği ateşkesle sona erse de bugün, Azerbaycan'a ait topraklar hala işgal altındadır.

Azerbaycan resim sanatının şekillenmesinde önemli yeri olan bağımsızlık süreci, milli kimliğin sorgulanmasını; Azerbaycan'ın özüne, köküne ve soyuna yönelme eğilimini güçlendirmiştir. Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazandığı dönemden bu yana Sovyetler Birliği'nde Mihail Gorbaçov'un iktidara geçmesiyle ekonomik sorunlara çözüm olarak uygulanan Glâsnost (açıklık) ve Perestroyka (yeniden yapılanma) dönemi başlamış; ulusal ve kültürel değer arayışları hız kazanmıştır. Bu dönemden itibaren Azerbaycan sanatçıları da geleneksel ve ulusal değerlerden yola çıkarak, çağdaş ve kendilerine özgü ifade tarzıyla resimlerini üretmeye başlamışlardır (Sabancalı, 2006).

Bağımsızlaşma süreci Azerbaycan'da milli ve geleneksel değerlere yer veren; bununla birlikte, çağdaş görüşleri destekleyen sanatçıların ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Çağdaşlık ilkelerinin benimsenmesiyle Azerbaycan'ın kültür ve sanat hayatında değişim tüm alanlarda kendini belli etmiştir. Azerbaycan sanatçılarının kültürel ve sanatsal faaliyetlerinin artması, eserlerinde renk şiddetini abartmaları

yıllarca SSCB'nin uyguladığı kısıtlamalar, kurallar, yasaklara karşı sanatçıların verdiği doğal tepkinin ürünleri olarak kabul edilebilir. Azerbaycan'daki toplumsal ve siyasî durumun dayandığı temeller yalnızca 1990 sonrası bağımsızlık süreci ile sınırlı değildir. Bugün de süren ülke topraklarının yüzde yirmisinin işgal altında olması gibi olumsuz hâdiseler, ülke sanatında etki ve izlerinisürdürmektedir. Azerbaycan'da gelişen sosyal-politik durum ağır ilerleyen sanatta paradoksal bakış açısını güçlendirmiş; kimliğin sorgulandığı, mitolojik inançlar barındıran eserlerin, tarzların ve farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır.

Azerbaycan'ın petrol kaynakları nedeniyle yabancı sermayenin Azerbaycan'a yönelmesi, bağımsızlığını kazanan ülkede petrol sanayisinin gelişmesine paralel şekilde sınıflar arası farkın artmasına neden olmuş, zengin sınıfolarak tabir edilen bir tabakanın oluşmasını sağlamıştır. Azerbaycan'da ortaya çıkan zenginlerle birlikte, yabancı koleksiyoncuların, Avrupa organizasyonlarının, vakıfların, ülkede sanat faaliyetleri artmıştır. Gelişmekte olan sanat piyasası, sanattan maddî gelir sağlayan genç, heyecanlı yeni bir sanatçı tipinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Sanatın alım satımı, tüm ticarî alanlarda olduğu gibi, sanatçının tanınmışlık, uyum, nitelik gibi sanatçıya ait özelliklerden etkilenen yargılara bağlıdır. Sanatın, sanatçının değerini genellikle satıcılar, galeri sahipleri, özel koleksiyoncular, küratörler ve kuramsal alıcılar belirlemektedir. Bu kişiler aynı zamanda piyasayı yönlendirme gücüne sahiptir (Whitham ve Pooke, 2010). Ülke sanatındaki bu yeni yatırım çevreleri bağımsızlık öncesi dönemde SSCB'ce yönetilen, hatta kısıtlanan ve toplumu yönlendirmeye hizmet eden sanatta yeni bir dönem başlatmıştır. Bu gün sanat eserleri alınıp satılan meta ürünler haline dönüşse de, bu sürecin sanat piyasasının gelişmesini sağladığı, ülke sanatı ve sanatçıları üzerinde etkili bir öneme sahip olduğu düşünülebilir. Gelişen olaylar ışığında biçimlenen bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatı, evrensel olma fikrinden yola çıkarak küresel sanat kavramlarıyla tanışır. Yıllarca süren rejim baskısının kalkmasıyla çağdaş sanatla tanışan Azerbaycan sanatçıları, değer yargısı ve yaşamın sorgulanmasını yeğleyen kavramsal sanata yönelmeye başlamıştır. Çağdaş olma, dünya sanatıyla uzlaşma, evrenselleşme gibi düşüncelerle sanat, siyaset ile arasındaki eski bağı koparmıştır. Bu durum, sanatta ifade özgürlüğünün elde edilmesini sağlamıştır. Aynı zamanda Azerbaycan sanatçıları, çağdaş ilkelerle birlikte, ulusal ahlâkî değerlere yönelerek kendi özgün tarzlarını ortaya koyma fırsatı bulmuşlardır. Bugün, Rusya ulusal

betimleme sanatı, eski minyatür gelenekleri ve yaratıcı eğilimlerden yola çıkarak eserler üreten sanatçılar, Batı sanatıyla tanıştıktan sonra Avrupa resim okullarına yönelmektedir. Böylece Sosyal Realizm tarzı Sovyet sansürü süzgecinde yetişen sanatçılar, bugün Avrupa eğilimli sanat anlayışı benimsemektedir. Artık ülke sanatçıları sanatında, ülkesine ait özgün değerlerini korurken, batıya ait bakış açısı yansıtan eserlerde verebilmektedir (E. İbrahimov, 2013). Böylece Azerbaycan'da, bağımsızlık yıllarında hız kazanan Türklük ve milliyetçilik gibi düşüncelerin etkilerini bu gün hem klâsik anlayışı devam ettiren ve Sosyal Realizm tarzında eserler üreten sanatçıların eserlerinde, hem de yeni yaklaşımları benimseyen sanatçıların eserlerinde görmek mümkündür. Azerbaycan sanatının biçimlenmesinde rolü olan diğer faktör ise, Azerbaycan folklorunda da yer alan felsefî anlam, ulusal ahlâkî değerlerdir. Resimlerinde yeni biçim arayışlarına giren ressamalar, tüm bu yenilikçi eğilimlerle birlikte, ulusal değerleri olan sanat alanlarını da korumakta; minyatür, halı, kilim öğeleri gibi çeşitli betimleme yöntemlerine eserlerine yer vermektedirler (Cebrailoğlu, 2009).

Azerbaycan için 1990 yılı sonrası hâdiselerinin önemli özelliklerinden biri de bağımsız bir devlet olarak Azerbaycan'ın müstakil politikalar yürütebilme imkânına kavuşmasıdır. Azerbaycan Rusya Federasyonu başta olmak üzere, diğer komşu ve dünya ülkeleriyle barışçıl ilişkiler içerisindedir. Türkiye dâhil, tüm Türk devletleriyle ekonomik, siyasî, kültürel ve sanatsal ilişkiler sürdürmekte; barışçıl ilişkiler, kültürler arası etkileşimi hızlandırmakta, sosyal düşüncenin şekillenmesini sağlamakta, böylece sanatın biçimlenmesine neden olmaktadır (Cebrailoğlu, 2009).

SSCB dönemindeki rejim baskıları, Azerbaycan sanatının Sosyal Realizm tarzı hariç başka seçeneğe sahip olmadan tek yönlü gelişmesine neden olmuştur (Ahmedov, 2000). Teknoloji sayesinde sağlanan yeni iletişim yolları bugün Azerbaycan ressamalarını bağımsızlık öncesinde yasaklanmış sanatlarla tanıştırmaktadır. Bilgiye ve habere kolaylıkla ulaşılabilme, ülke sanatçılarının yeni tarz, üslûp ve tekniklerle tanışmalarını sağlamaktadır. Şimşek'in (2007) konuya ilişkin açıklaması tam da bu durumu betimler, hatta bu durumun bir zaruret olduğunun da altını çizer: "Öyleyse, toplumcu gerçekçi (sosyal gerçekçi) sanatçı değişen dünyaya, üretim araçlarına ve yeni üretim ilişkilerine yüzünü dönerek, yenedünyanın maddî manevî gereksinimlerini analiz eder, etmelidir. Buradan kendini yenileyerek çıkar"(s. 204).

Bağımsızlık sonrası önemli olaylardan biri de, dünya ülkeleriyle kurulan ilişkilerde sınırlamaların kalkmasıdır. Birçok sanatçının farklı ülkelere giderek, sanat hayatlarını orada devam ettirme imkânı edinmesi ile oluşan kültürel göçün Azerbaycan sanatı üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri görülmektedir. Yabancı ülkelere giderek oradaki sanat ortamıyla tanışan sanatçılar için bu kültürel etkileşim süreci yeni yöntem ve tekniklerin keşfine, bu yöntem ve tekniklere göre eserler üretmelerine, böylece Azerbaycan sanatına zengin ve çeşitli yaratım alanları katmalarını sağlasa da; Azerbaycan sanatçılarının gittikleri ülkelerde ürettikleri eserler o ülkelerde kalmaktadır. Örneğin, Toğrul Nerimanbeyov, Tahir Salahov, Arif Aziz gibi dönemin ünlü ressamı göç ettikleri ülkelerin sanatı için eşsiz eserler ortaya koymuşlardır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da yürütülen sanat politikaları, bu politikalarla ortaya konulan yenilikler, ülke sanatçıları üretim süreçlerinde, sanatlarını üretecekleri yeri seçmede özerk imkanlar sunmuştur. Ancak bu imkânların yanı sıra sanatçıların gittikleri ülkelerin dilini yeterince bilmemeleri, kanunlarına vakıf olmamaları, ürettikleri eserleri asıl değerinin çok altında alıcısı ile buluşturmalarına, kendi çıkarlarına zarar veren/verecek anlaşmalar imzalamalarına, bunun sonucu olarak da göç ettikleri ülkelerde de ekonomik sorunlar yaşamlarına neden olmaktadır. Nitekim dönemin zorluklarını yenmek amacıyla farklı ülkelere göç eden Azerbaycanlı sanatçılar bu ülkelerin kendi sanat piyasa kuralları ile yüzleşince hayal kırıklığına uğramışlardır. Hatta bu dönemde ekonomik sıkıntılarla karşılaşan sanatçılardan bazıları ne yazık ki farklı mesleklere yönelmişlerdir (E.İbrahimov, 2013). Ülke dışında sanatını sürdüren sanatçıların bazıları, ortak değerler ve soy bağı nedeniyle Türkiye'de galerilerle çalışmaya başlamışlardır. Türkiye'ye yerleşen Azerbaycanlı sanatçıların bir kısmı Türkiye'de yüksek öğrenim kurumlarında sanatla ilgili yeni birimlerin açılmasına yardımcı olarak akademik ve sanat hayatlarını devam ettirmişlerdir. Bugün, Azerbaycan ile Türkiye arasındaki olumlu gelişmeler, iki ülke arasında eğitim-öğretim alanında yapılan sözleşmeler ile birçok Azerbaycanlı genç eğitim öğretim için Türkiye'yi tercih etmektedir. Yine, yüzlerce bilim insanı da Türkiye üniversiteleri ve diğer kurumlarıyla işbirliği yaparak, bilimsel araştırmalarıyla katkı sağlamaktadır (İbadov, 2005).

1990 sonrası bağımsızlığını kazanan Azerbaycan'ın yürüttüğü kültür sanat politikaları sanatta mühim gelişmeler yaşanmasına sebep olmuştur. Ülkede yeni galeriler, müzeler, sanat merkezleri kurulmuş, yeni sanat okulları açılmış, uluslararası

ve ulusal sergi,sempozyum,bienal ve çalıştaylar düzenlenmeye başlanmıştır. Ülke sanatçıları yurtdışında düzenlenen bu etkinliklere davet edilmiştir. Bağımsızlık sonrası Haydar Aliyev Vakfının kurulması (2004), Bakü Çağdaş (Modern) Sanat Müzesi'nin açılması (2009) Azerbaycan sanatının dünya sanatıyla buluşması adına atılan önemli adımlar arasındadır. Ülkede yaşanan bu değişim, yüksek öğrenim kurumu olan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nin kurulmasını sağlamıştır. 2000 yılında kurulan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi ülke sanatçılarının çağdaş sanatlarla ilgili bilgilere ulaşma sorununu çözmüştür. Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nde, çağdaş görüşleri destekleyen, temel sanatlara dayalı bir eğitim hizmeti verilmektedir.

Azerbaycan Devlet Sanat Akademisi, Rusya Kültür ve Sanat Üniversitesi'nin Güzel Sanatlar Fakültesi programını temel alarak kurulmuştur. Bu sanat kurumu Azerbaycan'da çağdaş sanat ve sanat eğitimi için önemli gelişmelere öncülük etmesi bakımından büyük öneme sahiptir. Akademi, gençlerin SSCB'nin tek düze, dayatmacı sanat anlayışından uzak, çağdaş anlayışla, ülke kültürünü koruyacak şekilde sanat eğitimi almalarını sağlamaktadır. Bugün bu yüksek öğrenim kurumundan mezun olan sanatçılar, kendilerine özgü tarzları ve farklı bakış açıları, doğu ve batı sanat anlayışını sentezleyerek ortaya çıkardıkları eserleri ile Azerbaycan sanatını dünyaya tanıtmaktadır (E. İbrahimov, 2013).

1990 sonrası çağdaş Azerbaycan resim sanatının, farklı yönleriyle ele alınması ve bu zaman zarfında ortaya çıkan yeni yaklaşımların, sanatçıların bağımsız veya ideolojik tutumlarını anlamak ve anlatmak için, bağımsızlık öncesi ve sonrası Azerbaycan resim sanatını dönemin özelliklerinden yola çıkarak ortaya koymak gereklidir. Ülkede Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Demir Perde'nin kalkmasıyla hızlı biçimde yaygınlaşan teknoloji sanatın gelişimini hızlandırmıştır. Sanatta yer almış olan "ulusal tarzda, sosyalist içerikli" doktrin ve sosyalist gerçekçilik çerçevesinden/anlayışından uzak olan eserler üretilmeye başlanmıştır. 1990 sonrasında, Azerbaycan'da yaşanan olaylar, Sovyet Sosyalist rejimin yetmiş yıllık egemenliğinin sona ermesi, gerek toplumu, gerek sanatı etkileyen önemli kırılma noktalarıdır. Bu kırılmaların sonucunda ortaya çıkan kültür ve sanat politikalarının ürünü olanyenilikler ve çağdaş Azerbaycan resim sanatına etkileri, ortaya çıkan sanat gruplarının, sanat projelerinin sanatçılara sağladığı imkânlar ve tüm bunların sanat eğitimine yansımaları bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

1.2 Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, SSCB'nin dağılmasıyla Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuşması sonrasında ülke resim sanatındaki yeniliklerin temel özelliklerinin belirlenmesidir. Bu çalışmada, 1990 öncesi Sovyet Azerbaycan'ının resim sanatında önerilmiş veya dayatılmış eserler yaratma konusundaki etkileri betimlendikten sonra, bağımsızlık sonrası ortaya çıkan ülke kazanımlarının sanatçıları etkileme durumu özelde resim sanatçılarına indirgenerek araştırılmaktadır. Böylece, Azerbaycan resim sanatı üzerinden sanattaki yenilikler, yaklaşımlar ve tüm bunların sanat eğitimi üzerine etkileri analiz edilmektedir. Araştırmada Azerbaycan'ın millet ve devlet olarak yaşadığı siyasî olayların Azerbaycan resim sanatındaki dolaysız ve dolaylı etkileri tarihsel süreçte irdelenmekte, araştırma kapsamında bu süreç akademisyen ressamın deneyimleri ile ilişkilendirilerek şu soruya yanıt aranmaktadır:

Akademisyen ressamın Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecine ilişkin deneyimleri nelerdir?

Bu soruyla ilgili şu sorular yanıtlanmaya çalışılmaktadır:

1. Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesi, akademisyen ressamın kendi çalışmalarını (resimlerini) nasıl etkilemektedir?
2. Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesi akademisyen ressamın eğitmenliklerini nasıl etkilemektedir?

1.3 Araştırmanın Önemi

Bu çalışmada, Azerbaycan resim sanatının sanatsal, sosyolojik, politik, felsefî ve estetik özelliklerinin ülkenin bağımsızlığı öncesinde ve sonrasında ortaya konulması hedeflenmektedir. Aynı zamanda Azerbaycan resim sanatının çağdaş dünya sanatıyla etkileşimi ve bu etkileşimin etkisinin de belirlenmesi hedeflenmektedir. Bugüne kadar Azerbaycan ile ilgili bilimsel çalışmalarda, daha çok tarihi, siyasî olaylara yer verildiği gözlenmiştir. Azerbaycan resim sanatının ortaya koyduğu yeniliklerin değerlendirilebilmesi için bağımsızlık öncesi ve sonrası dönemin araştırılması gerekmiş ve bu bağlamda Azerbaycan resim sanatı incelenerek; gelişim aşamaları ve yenilikleri saptanmıştır. Bağımsızlık sonrasında ülkede ortaya çıkan kazanımların Azerbaycan resim sanatı eğitimine yansımalarının ortaya konulması, araştırmanın bir diğer hedefidir. Bu çalışmada Azerbaycan resim sanatının dünya sanatındaki yeri

ve önemini belirleyen sanat eğitimi ve öğretiminin rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada, bağımsızlık sonrasında değişim ve yeniliklerle karşılaşan Azerbaycan resim sanatı ve yeni sanat yaklaşımlarının, sanat eğitimine olan yansımaları değerlendirilerek; "Bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatı ve yeni sanat yaklaşımlarının sanat eğitimine yansımaları nelerdir?" sorusuna yanıt aranmaktadır. Çalışmada, bağımsızlık öncesi ve sonrası Azerbaycan'daki sanatsal ve kültürel değişimler ile ortaya çıkan resim sanatı betimlendikten sonra, bağımsızlık kazanımlarının sanatçı ve eseri üzerindeki etkisi incelemektedir. Araştırmada, sanat eğitimi veren akademisyen/sanatçı örneklem grubu üzerinden: bağımsızlık sonrası sanat politikalarının getirmiş olduğu yenilikler ve milli kazanımların, süreçte yer alan teknik, yöntem ve üslûplara etkisi ve sanat eğitiminde ortaya çıkan anlayışlardan yola çıkarak resim sanatı öğretimine ilişkin görüşler incelenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada, çağdaş Azerbaycan resim sanatında teknoloji ve iletişim alanında yeni fırsatların ülke sanatçılarının yaratıcılığı, yenilenen kendini ifade yöntemlerinin sanatlarına yansımaları incelenmiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığından sonra milli sanatçılarda bağımsızlıklarını dünyaya kendi eserleriyle aktarmışlardır. Çalışmada Azerbaycan'da sosyalist gerçekçilik ideolojisi ilkesinin dar sınırlarını aşan, özgür biçimde eserler üreten ülke sanatçı ve eserlerine de yer verilmiştir.

Ayrıca, 1920 yılında Sovyet ülkesi olan Azerbaycan'ın genelde sanatı ve özelde ise resim sanatının gelişimini kapsamlı şekilde ele alan ilk çalışmadır ve çalışmada 1990 öncesi ve sonrası Azerbaycan sanat eğitimindeki farklılık ve sınırlılıklar betimlenerek sanat eğitiminin bugünkü durumuna ilişkin bilgi ve bulgular sunulmuştur.

1.4 Sayıtlar (Varsayımlar)

1. Yazılı ve birebir görüşme yoluyla elde edilen verilerde, akademisyenlerin/sanatçıların gerçeği yansıtan samimî cevaplar verdiği varsayılmıştır.
2. Akademisyenlerin bağımsızlık sonrası Azerbaycan sanatında ortaya çıkan yeniliklerin farkında oldukları varsayılmıştır.

3. Araştırmada literatür taramasıyla elde edilen kaynaklar ile görüşme sorularına verilen yanıtların, alt problemlere dayalı olguları açıkladığı varsayılmıştır.
4. 1990 sonrası Azerbaycan resim sanatında ortaya çıkan yeniliklerin, yaşanan gelişmelerin sanat eğitime önemli derecede etkisi olduğu varsayılmıştır.

1.5 Kapsam ve Sınırlılıklar

1. Bu araştırma Azerbaycan'da yüksek öğrenim kurumu olan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nin Tasviri Sanat Fakültesi'nin Akademik Rengkarlık ve Kompozisyon Bölümü'nde sunulan sanat eğitimini kapsamaktadır.
2. Bu çalışma, 1920 ile 2014 yılları arası Azerbaycan resim sanatının ve sanat eğitiminin süre gelen dönemin özelliklerinden etkilenerek şekillenip şekillenmediği dikkate alınarak ortaya konulmuştur.
3. Araştırma sonucunda elde edilen nitel verilerin geçerliliğini ortaya koyabilme amacıyla Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Akademik Rengkarlık ve Kompozisyon, Resim ve Heykel Bölüm'lerindeatölye derslerine giren akademisyenlerin/sanatçıların yazılı ve ses kaydı olarak görüşleri alınmıştır.
4. Bu çalışma, 1990 sonrası Azerbaycan resim sanatı aşamaları, yenilikleri ve bunların sanat eğitime yansımaları içeren yerli ve yabancı kaynaklar: konu ile ilgili güncel yayınlar, makaleler, tezler, haberler ve internet erişimi ile sınırlıdır. Araştırmada, Azerbaycan resim sanatında önemli yeri olan sanatçıların eserlerine yer verilmiştir.
5. Araştırmada, Azerbaycan sanatçılarının eserleri ve öğrencilerin çalışmaları yer almaktadır.

1.6 Tanımlar

Araştırmanın bu bölümünde tez içerisinde yer alan tanımlar verilmiştir.

Sosyal Realizm: Edebiyat ve ideoloji arasında denge bulma çabasıdır. Edebiyatı ideoloji haline getirmek veya ideolojiyi edebiyat şekline sokmak gerekmektedir. Bu iki yolun ortak tarafı sanatla ideolojiyi birleştirme gayesiydi. Her toplumda çeşitli ideolojileri sanatla birleştirmeye çalışan bireyler vardır. Bu anlamda totaliter rejimlerin kendi ideolojilerini geniş kitleler arasında yayma amacıyla edebiyatı kullanması doğal bir hal olmaktadır (Tağızade, 2006, s. 8).

Sanat eğitimi: Eğitim kişilerin düşünce, karakter, beden ve ruh güçlerinin geliştirilmesidir. Sanat eğitimi ise, bireyin tüm ruhsal ve bedensel eğitimi bütünlüğü

içinde estetik kaygı, düşünce ve görüşlerin geliştirilmesini yetenek ve yaratıcılık gücünün olgunlaştırılmasını, sanatsal değerlere hoşgörü ile yaklaşma çabasını esas alan eğitimidir (Sabancı, 2006, s. 30).

Abşeron: Azerbaycan'da bulunan yarımadadır.

Alegori: İnsan davranış ve yaşantısına ilişkin doğrular ve genellemelerin simgesel karakterler ve eylemler aracılığıyla sanatsal anlatımıdır.

Biznes: İş demektir

Eklektizm: Seçmecilik

Çarizm: Rus Krallığı

Cırttan: Azerbaycan masallarında cüce kahramandır.

Glâsnost: Şeffaflıktır.

Guberniya: İl, bölge anlamına gelmektedir.

Kolhoz: Sovyetlerde kullanılan ortak tarım alanıdır.

Kelegay: Azerbaycan'a ait ipek kadın başörtüsüdür.

Satirik: Mizah, mizahî anlayışla yapılan resim sanatıdır.

Sovhoz: Tarım ürünlerinin işlendiği fabrikadır.

Skolâstik: Dinin hüküm sürdüğü Orta Çağ felsefesidir.

Manej: Moskova'da bulunan meydanıdır.

Muğam: Azerbaycan geleneksel halk müziğidir.

Represiya: İnsan kıyımıdır.

PolitBüro: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde politikaları belirleyen en üst karar organıdır.

İmperya: İmparatorluktur.

İmprovizasiya: Doğaçlamadır.

İncesanat: Güzel sanatlardır.

Zavod: Tüm fabrikaların genel adıdır.

Vakayiname: Olayların günü gününe yazıldığı anıttır

Veteran: Savaş gazisidir.

Triptih: Üçleme. Aynı konunun üç ayrı tuvalde çalışılmasıyla elde edilen dizidir.

İKİNCİBÖLÜM

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

Azerbaycan resim sanatı dünya resim sanatı içerisinde farklı yere ve öneme sahiptir. Çağdaş Azerbaycan resmini anlamak, dünya resim sanatındaki yerini belirlemek ve ortaya koyabilmek için ilk olarak Azerbaycan resim sanatında 1990 yılı öncesine kadar olan süreci ele almak gerekir. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde bağımsızlık öncesi sürece değinilmiştir.

2.1 Bağımsızlık Öncesi Azerbaycan ve Resim Sanatı

Azerbaycan resim sanatı, halk sanatının ve Gobustan (Azerbaycan'da yer alan dağlık bölge) kaya çizimlerinin etkisiyle gelişerek geleneksel çizimleri korumayı başarmıştır. 1800'lü yıllara kadar olan dönemde Azerbaycan sanatında İran minyatür sanatının etkisi görülmüştür. Minyatür resminin Azerbaycan modern resim sanatına etkisinde iki yıllık kısa sürede var olan Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin (1918-920) bayrağını çizen ressam Alibey Hüseyinzade'nin (1864-1940) büyük rolü olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren Gacar Ekolü (minyatür sanatı değerlerini Avrupa sanatı değerleriyle sentezi) ile birlikte perspektif ve ışık-gölge eğilimlerini barındıran gerçekçi resimler yapılmaya başlanmıştır. Azerbaycan resim sanatında realist tarzı Mirze Kadim İrevani'nin (1825- 1875) eserleriyle başladığı düşünülmektedir (Şekil 1). Sanatçı, geleneksel değerlerden yola çıkarak eserler üretmiştir (Şekil 2). İrevani, ortaya koyduğu eserlerle Azerbaycan sanatının bir üst seviyeye taşınmasını sağlamıştır (Rızayev, 1992).

Şekil 1:Şah Feteli'nin Portresi. XIX. y.y.("Azerbaycan Milli İncesen Muzeyi", t.y.)

Şekil 2:Gacar Şahzadesi Meculla'nın portresi. (Vahabova, 2014, s.11)

Mirze Kadim İrevani ile birlikte Mir Möhsün Nevvab (1833- 1918) ve Hurşidbanu Natevan (1830- 1897) gibi sanatçıların eserlerindedegerçekçi tavır açık şekilde

görülmektedir. Aynı yaklaşım Behruz Kengerli'nin (1892-1922) eserlerinde kendisi net bir şekilde ortaya koymuştur. Batı tarzı eserler üretme hususunda profesyonelliği yakalayan ilk ressamın Behruz Kengerli olduğu söylenebilir. Kengerli, saygılı ve zarif ruhlu kimliği ve çalışkanlığı sayesinde otuz yıl gibi kısa bir sürede çok sayıda realist tarzda eser üretmeyi başarmıştır. Sanatçı bu eserleri sayesinde Azerbaycan resim sanatında realizmin gelişerek yaygınlaşmasını sağlamıştır (Memedova ve Kasımova, 2005).

Behruz Kengerli zamanın acımasız olaylarına sessiz kalmayarak tepkisini; Rusların siyaseti neticesinde kendi topraklarından zorla göç ettirilen (İrevan şimdiki Ermenistan) Azerbaycanlıların acılarına, Göçkünler, Göçkün Çocuklar, Göçkün Hanım, Nahçıvan Harabeleri gibi dönemin gerçeklerini yansıtan eserleri ile gözler önüne sermiştir(Şekil 3). Bu eserlerin akademik tarzda yapılan ilk resimler olduğu düşünülmektedir.

Azerbaycan İncesanatı adlı eserinde 1900'lü yılların ilk döneminde Avrupa tarzının yansımalarıyla ortaya çıkan gerçekçi tarzın, geleneksel değerlerin etkisiyle kaybolmasına ilişkin araştırmasında Efendi (2007) şu şekilde açıklama yapar:

"20. Yüzyıl'ın ikinci döneminde Azerbaycan tasviri sanatında geleneksel dekoratif tarzdan Avrupa realist tarza geçiş başlar. Fakat Azerbaycan ressamlarının gerçekçilik tarzında ürettiği eserlerde kadim ve zengin bir tarihe sahip olan halk sanatı ve minyatür resminin etkileri görülmekteydi. 20. Yüzyıl'ın sanat alanında geleneksel sanatsal form, realist eğilimleri kendisine tabi tutar ve eritir. Azerbaycan resim sanatı geleneksel sanata bağlı olan, kendine özgü yeni bir akım oluşturur. Zamanla bu akım dönemin yeni sosyal fikirleri, felsefi-estetik düşünceleriyle birlikte, Rus ve Avrupa sanatının birleşimi sonucunda tüm geleneksel etkileri içine alarak değişime uğrar. 20. Yüzyıl'ın başlarında ise Abbas Hüseyin, Gövher Kaşyeva, Azim Azimzade ve Behruz Kengerlinin sanatında gerçekçi üslup gelişerek, düşünsel ve sanatsal işçilik yönünden gelişerek asıl yaratıcı yönüme dönüşür" (s. 212).

Şekil 3:Göçkün hanım. Sulu boya, 1920. (Uzun, 2011, s. 77)

20. yüzyıla gelindiğinde hanlıklar sistemiyle yönetilen Azerbaycan'da iktisâdi, jeopolitik yönden sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla bu durum sanatı da olumsuz etkiler. Azerbaycan Hanlıkları arasındaki çatışma ve sürekli devam eden anlaşmazlık durumu, komşu devletlerden olan Rusya'nın Azerbaycan topraklarını istilâsına yol açmıştır. Avrupa'yla kültürel, sanatsal iletişim halinde olan Rusya'nın etkisiyle Azerbaycan'ın kültürel, sanatsal ve sosyal hayatında değişimler yaşanarak resim sanatını da etkilemiştir.

1828 yılında Rusya ve İran arasında, Azerbaycan tarihi için yıkıcı ve üzücü durum olan, Türkmençay antlaşması yapılmış ve bu antlaşma sonucunda Azerbaycan toprakları ikiye bölünmüştür. Azerbaycan'ın Rusya tarafından işgal edilmesi problem teşkil etse de bu hâdisenin olumsuz etkilerinin yanı sıra olumlu etkileri devardır. Zengin yer altı madenlerine sahip olan Azerbaycan'da dış istilâların tehlikesi ortadan kalkmıştır. Sosyal ve ekonomik alanda gelişme yaşanmıştır. Ticaret ve sanat gelişerek kentleşme oranı yükselmiştir. Ülke illeri arasındaki gümrük uygulamasının iptali sonucunda para, ölçü ve tartı sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Rusya ile ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi dünya pazarına girişi de beraberinde getirmiştir. Ancak, ülkede sömürge sisteminin kurulması, halkın ve toprağın ikiye bölünmesi

gibi hadiseler bu işgalin olumsuz etkileri arasındadır. Nitekim 1828 yılında imzalanan Türkmençay anlaşmasıyla ülkenin büyük bölümü İran (Güney Azerbaycan), küçük bölümü ise (coğrafi dilde Kuzey Azerbaycan adlandırılmaktadır) Rusya yönetimine geçmiştir.

Bu olaylar sonucu Azerbaycan devletinde gerileme yaşanmıştır. Çarlığın toprak politikaları sonucu Azerbaycan'ın toprak sınırları değiştirilmiş, bütünlüğü bozulmuştur. Bu politika, Azerbaycanlıların kendi topraklarında göçebe hayatı yaşamalarına neden olmuş halka ayrımcılık yapmıştır. Müslüman olmaları nedeniyle halk hak etmediği tavırlarla karşı karşıya kalmış hakları kısıtlanmıştır. "Rus Çar siyasetinin Azerbaycan'ın yerli halkını kendi topraklarından göç ettirerek Ermenileri bu toprağa aktarma kampanyası ise bölgenin etnik manzarasını önemli şekilde değiştirmişti" (Seyidzade, 1998, s. 6).

Bu parçalanma sonucunda, Kuzey Azerbaycan topraklarının Rusya'ya dâhil edilmesiyle ülke ekonomisinin çökmesi, kendi kültürünün ve manevî değerlerinin yok olması tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ülkede ortaçağ felsefi (Skolâstik) anlayışı ortaya çıkmış, Rus çocukları için kendi dillerinde okullar varken, Azerbaycanlı çocuklar için Arap ve Fars dillerinde medreseler açılmış, sanat, durgunluk dönemine girmiştir. Dönemin köylü ayaklanmaları ve eylemlerinin yansımaları kendisini sanatta göstermiştir. Bilim, sanat ve edebiyat dinin etkisi altında orta çağ felsefesine uygun yönetim şekli olan skolâstik anlayışla yürütülmüştür. Din adamları, araştırmacılar konu olarak devletlerin tarihi geçmişi ele alarak ahlâk, mantık konulu eserler ortaya koymuşlardır. Edebiyat, bilim, kültür ve sanat alanında dini yansıtan eserler üretilmiştir (Efendiyeva, 2010).

1900'lü yıllara gelindiğinde durum değişmiştir. Nitekim Rusya'nın etkisiyle Azerbaycan'da sanat dâhil kültürel ve sanatsal alanlarda gelişme yaşanmıştır. Azerbaycan Sovyet Birliği'ne katıldıktan sonra resim sanatı dâhil sanatın tüm alanlarında Rus ve Batı sanatı etkisi görülmeye başlanmıştır. 1918 yılından itibaren Rusya'nın yürüttüğü kültür ve sanat politikalarının sonucunda Azerbaycan halkının sosyal hayatı, sanat ve kültür alanları yeniden biçimlenmiştir (Uzun, 2011).

1920 yılında Kuzey Azerbaycan'ın tamamen Sovyet Cumhuriyeti yönetimine girmesi, yeni kültürel yapılanma ve sanatın gelişimi için başlangıç noktası oluşturmuştur. Azerbaycan'da sanat alanında büyük gelişmeler yaşanmış; tiyatrolar,

müzeler ve sanat okulları açılmıştır. Bu yıllarda karikatür sanatçısı Azim Azimzade (1880-1943) Bakü'de Devlet Ressamlık Mektebi'ni kurmuştur. Batı tarzı eğitim sisteminin geliştirildiği okulda Azerbaycan resim sanatının geleneklerine sadık kalınarak ulusal değerler de korunmuştur. Mekteb'de eğitim dört yıllık sistemle verilmektedir. Mekteb'in ilk mezunları arasında A. Rzakuliyev, K. Khalykov, A. Kaziyev, A. Gadjiyev, F. Akhundov, A. Kuliyev, G. Mustafayev, S. Salamzadeve S. Mangasarov gibi Azerbaycan sanatının gelişiminde önemli role sahip isimler yer almıştır. Ardından bu sanatçılar eğitimlerine devam etmek için Moskova ve Leningrad'ta yer alan resim akademilerine gönderilmiştir. Bununla Azerbaycan sanatı tamamen Realizm akımının etkisi altına girmiştir ("Azerbaycan İncesseneti", t.y.).

1880 yılı Bakü doğumlu Azim Azimzade, Azerbaycan'da ortaya çıkan Tebriz minyatürü ve Rus resminden etkilenererek eserler üretmiştir. Azim, Molla Nasrettin (Nasrettin Hoca) satirik (mizah) dergisinde karikatürcü olarak çalıştıktan sonra profesyonel sanat hayatına başlamıştır. Sanatçının karikatürlerinin yer aldığı Molla Nasrettin dergisinin yayınlanması, 20. Yüzyıl'ın Azerbaycan kültür tarihinde dönüm noktasıdır. Bunun yanı sıra Azim Azimzade, çeşitli gazete ve dergilerde ressam olarak çalışmıştır. Sanatçı, 1920-1930 yıllarındaki sosyal düzeni yererek mizahî yönden eleştirel karikatürler çizmiştir (Aliyev, 1999).

Sosyal yaşama karşı eleştirel tutum sergileyen sanatçı gerçekleri mizahî anlayışla ele almıştır. Azimzade'nin Fakir Düğünü, Zengin Düğünü eserlerini karşılaştırırken dönemin farklılıklarını mizahî bakış açısıyla ele aldığını açıkça görebiliriz (Şekil 4). Sanatçı kadınların sosyal eğlencelerde yer alan giyim kuşamlarındaki abartıya yergiyle yaklaşarak kadın eşitsizliğininitenkit eden mizahî eserler ortaya çıkarmıştır (Seyhan, 2016).

Sanatçı, insanların bakış açısını ortaya koyan, düşüncelerini yansıtan eserler üretmiştir. Aslında eserleri, hislerinin derinine inip toplumun sözle söyleyemediği kelimelerin yansımasıdır. Sanatçı Azerbaycan'da Sovyet gücünün etkisiyle gelişen Sosyal Realizm tarzında da eserler vermiştir.

Şekil 4: Fakir Evinde Düğün,1931.(Cebrailoğlu, 2009, s. 58)

1919 yılında Azerbaycan Devlet Müzesi ve Üniversitesi kurulmuştur. Bu müze, kültür varlıklarının, sanat yapıtlarının korunması gayesiyle açılmıştır. Sovyet Rejiminin hâkimiyeti ele geçirmesiyle Devlet Müzesi bünyesinde yer alan sanat şubesinde Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi (Azerbaycan Devlet İncesenet Müzesi) kurulmuştur. Sanatı kitleler arasında yaymak amacıyla müze bünyesinde çeşitli projeler hayata geçiren sanat bölümü oluşturulmuştur. Bu projeler esasen sanat eserlerini koruma, yenileme, tanıtım gibi amaçları kapsamaktadır (Efendi, 2007). Temelleri Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'nin (1918-1920) iki senelik varoluş sürecinde atılan müzede Azerbaycan dâhil Avrupa, Rusya, Türkiye, İran gibi birçok ülkeye ait 18.000'den fazla sanat yapıtı yer almaktadır.

Azerbaycan'da tezgâh resim sanatı, Azerbaycan Devlet Ressamlık Okulu'nun ilk mezunlarının eserleriyle ortaya çıkmıştır. "Adından belli olduğu gibi bu eserler tezgâh üzerinde yapılır. Bu anlamda rengkarlık eserleri şövale üzerinde yapılmaktaysa, plâstik sanat eserlerinden heykeltıraşlık dönen mekanizma üzerinde, baskı eserleri ise çeşitli baskı tezgâhlarında yapılır" (Eliyev ve Helilov, 2010, s. 47). 1928 yılında Bakü'de genç sanatçıların eserlerinden oluşan ilk resim sergisi açılmıştır. Bu serginin ardından 1930 yılında Azerbaycan Devrimci Sanatlar Topluluğu sanatçılarının eserlerinin sergilendiği ikincibir resim sergisi meraklılarına kapılarını açmıştır. Sergide S. Salamzade, G. Halıgov, A. Rzaguliyev gibi isimler eserleriyle öne çıkan ressamlar olmuşlardır.

Sovyet Birliği döneminde Azerbaycan sanatı için belkide en önemli adımı 1932 yılında Sovyet Azerbaycan Ressamları Birliğinin kurulmasıdır. Sanatçı ve sanat eleştirmenlerini gönüllü olarak bir araya toplayan yaratıcı sivil toplum kuruluşu olan bu birlik, ne yazık ki zamanla Azerbaycan resim sanatını Sovyet rejiminin ideolojik propaganda aleti haline getirmiştir. Bu ideolojik girişimler neticesinde, devlet denetimi altında sanatsal yapıtlar üretilmeye başlanmış sanat adeta iktidara, devlete hizmet etmiştir. Bu yaklaşım sanatın tek yönlü gelişimine neden olmuştur. Sanatçılar artık Sosyal Realizm tarzında eserler üretmeye başlamıştır. Eserlerinde işçi sınıfının yaşamını konu alan sanatçılar emeği, zahmeti yücelterek insanları çalışmaya ve çalışarak yarışmaya davet etmektedir. Bu propaganda ile birlikte Sovyet dönemi ekonomisinde ve aynı zamanda köy endüstrisinde önemli gelişmeler yaşanmıştır.

Sosyal Realizmin Azerbaycan sanatını etkisi altına almasına rağmen Bykağa Mirzade, Mikayıl Abdullayev, Tağı Tağıyev gibi önemli sanatçılar Azerbaycan resim sanatına değerli, eşsiz eserler kazandırmıştır. Bu sanatçılar Batı resim anlayışıyla aldıkları eğitimle milli görüşlere yer vermeden yalnızca yöresel konularda eserler üretmişlerdir.

1930'lu ve 50'li yıllarda Azerbaycan Sovyet resim sanatı adına eserler üreten profesyonel sanatçılar ortaya çıkmıştır. B. Mirzazade, S. Salamzade, M. Abdullayev, T. Tağıyev bu sanatçılardandır. Bu dönem sanatçıları eserlerinde emekçi ve işçi sınıfını gerçekçi tarzda yansıtmaya gereği duymaktadırlar. Grafikselle üretilen yağlı boya eserlerde; çözülmemiş perspektif sorunu, geleneksel sanatların etkisiyle dekoratiflik, ikiboyutluluk sezilmekteydi. 1930'larda Azerbaycan sanat okulu mezunları olan B. Mirzazade, M. Abdullayev, T. Tağıyev ve diğer mezunların Sosyalist Realizm tarzında sanat eğitimi veren Moskova ve Leningrad (Saint Petersburg) yükseköğretim kurumlarına gönderilmeleri resim sanatının gelişimine olumlu katkılar sağlamıştır. Aynı şekilde Azerbaycan Sanat Okulu'nun eğitim programında yapılan değişiklikler de pozitif sonuçlar vermiştir (Cebrailoğlu, 2009).

Sovyet dönemi Azerbaycan sanatında, Sosyalist gerçekçilik tarzıyla birlikte, Sovyet ideolojisini yansıtmayan eserler üreten sanatçılarda yerlerini almışlardır. Bu sanatçılar peyzaj, natürmort, portre türünde milli değerlere yönelik eserler üretmişlerdir. Azerbaycan tabiatının güzelliklerini n plâna çıkaran sanatçılar geleneksel, ulusal değerleri eserlerine konu edinmişlerdir. Resmi kurumlar tarafından

sanatın dışında tutulan bu sanatçıların eserleri, hak ettikleri ilgiyi görememişlerdir. Hal böyleyken Sosyalist emek kahramanları, işçi sınıfı (petrol işçileri, pamuk toplayanlar, tamirciler vb.), sporda elde edilen başarılar ve birçok benzer kalıplaşmış konunun ele alınması zorunluluğu devam etmektedir. Artık sanatçıların hayal güçleri sınırlandırılmış, dar bir çerçeve içerisinde sıkıştırılmaya çalışılmıştır. Sosyal Realizm anlayışını benimsemeyen, ideolojiyi desteklemeyen sanatçılar, sanat etkinliklerine dâhil edilmemiştir (Daimi, 2016).

Şekil 5: Feteli Han, T.Ü.Y.B., 230x 120, 1945. (Mehdiyeva Azzizade, 2015, s. 126).

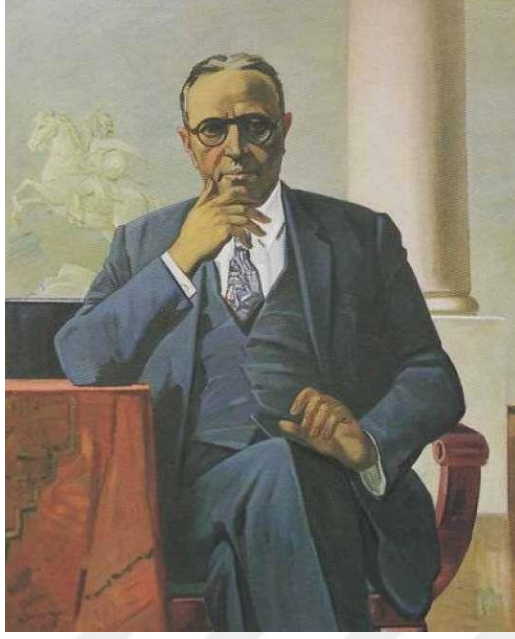
İkinci Dünya Savaşı'nda sanatçılar, Azerbaycan folklorundan, masallarından esinlenerek kahramanlık hikâyelerini tablolarına aktarmıştır. Bunlar arasında T. Tağıyev'in 1937 yılında yaptığı Pamuk teslim alma merkezi, S. Şerifzade'nin 1940 yılında resmettiği Üzüm Hasatı tablosu, H. Halıkov'un Nizamî, Babek ve'Koroğlu adlı eserleri yer alır. Savaş yıllarında Mikayıl Abdullayev, Böyükağa Mirzezade, Salam Şerifzade, Settar Behlulzade, Tağı Tağıyev, Baba Eliyev gibi yeni isimler öne çıkmayı başarmıştır (Ahmedov, 2000).

1940 yılında Azerbaycan sanatçıları sanat alanında ilk defa gerçekleştirilen bir kongreyle bir araya gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde halka moral

aşlamak amacıyla üretilen propaganda tarzı posterler ve mizahî tarzda grafik eserlerle baskı resim ön plana çıkmıştır. Büyük Vatan Savaşı (İkinci dünya Savaşı, Sovyet halkları arasında böyle adlandırılmaktaydı) zamanı ressamlar, devletin düşman karşıtı, vatan sevgisini telkin eden programların yayılmasını sağlamak amacıyla propagandist eserlere yer vermişlerdir. Bu eserler sonucu olarak savaş döneminde yüzlerce savaşa çağırış, vatan sevgisi ve faşistlere karşı nefret hissi uyandıracak karikatür ve posterler ortaya çıkmıştır ("Azerbyacan İnceseneti",t.y.).

Aynı dönem Azerbaycan sanatçıları eserlerinde erdemlilik, cesaret gibi temalarıhalka aşlamak amacıyla kahramanlık konulu eserler yaratmışlardır. Alibaba Kazımov, Mikayıl Abdullayev, Böyükağa Mirzezade, Settar Behlulzade, Selam Selamzade, Tağı Tağıyev, Sadık Şerifzadeh, Baba Aliyev, Kamil Hanlarov, Oktay Sadiqzadeeserlerinde Babek, Cavanşir ve Köroğlu gibi Azerbaycan halkının kahramanlarını betimleyerek, halkı faşizme karşı mücadelede erdemli ve cesur olmaya teşvik etmiştir. Azerbaycan sanatında kendine özgü tarzda eserler üreten ressam Settar Behlülzade, 1941- 45 yıllarında Babek İsyanı, Feteli Han (Şekil 5), Bezz Kalesinin müdafaası gibi kahramanlık hikâyelerini eserlerine aktararak vatana, toprağa olan sevgisini halka da aşılamaya çalışmıştır (Cahangirova ve Kurbanova, 2009).

Ayrıca bu dönem portre türünde eserler de yapılmıştır. Mikayıl Abdullayev'e ait olan Azerbaycan'ı eşsiz besteleriyle dünyaya tanıtan Üzeyir Hacıbeyov'un (Şekil 6) ve şair Samet Vurgun'un portreleri dönemin önemli eserleri arasında yer almaktadır (Efendi, 2007).

Şekil 6:Üzeyir Hacıbeyov.T.Ü.Y.B. 1943. ("Azerbaycan edebeyşyatı", t.y.)

Sovyet Döneminin deyimiyle, Büyük Vatan Savaşı zamanı zafer kazanılmasında sanatçıların büyük rolü olmuştur. Savaşın ilk günlerinden itibaren, Mehdi Hüseyinzade, Oktay Sadıqzade, Eyüp Mamedov ve Gafar Seyfullayev gibi ressamlar başta olmak üzere birçok sanatçı gönüllü olarak savaşa katılmıştır. Aynı zamanda, kahramanlıklarından dolayı adından söz ettiren ressam Mehdi Hüseyinzade'yle ilgili filmler de çekilmiştir. Bu yıllarda politik amaçlarla eserler üretilen afiş alanı gelişim göstermiştir. İkinci Dünya Savaş yıllarında Moskova, Tiflis ve Bakü'de Azerbaycan ressamlarının tablolarından oluşan on beş sergi düzenlenmiştir (Zeynalova, 2015).

Bu zaman zarfında Azerbaycanlı ressamlar eserlerinde sadece vatan konusunda değil; sanayi, endüstriyel işletmelerin günlük yaşamı, Sovyet Döneminin kentsel yapılanmada gelişimini gösteren inşaat görselleri, kentsel peyzajlara, Azerbaycanın doğal güzelliklerini yansıtan konulara da yer vermişlerdir. Örneğin, görkemli ressam Mikayıl Abdullayev'in usta fırçasının izlerini taşıyan Gece, Kahramanın dönüşü, Mingeçevir şehrinin ocakları, Mutluluk inşacıları, Tagi Tagiyev'in Bakü şehri, renk ustası Böyükağa Mirzezade'nin Petrol alanı (Şekil 7) adlı eserleri bu konulu eserlerden örneklerdir.

Şekil 7:Petrol Alanı. T.Ü. Y.B. 1948 (Elfiyeva, 2014, s.65).

Savaşın son yıllarında çağdaş Azerbaycan resminde gelişmeler yaşanmıştır. Ressamlar Sosyal Gerçekçilik tarzında üretilen eserlerde günlük konulara da yer vermişlerdir. Böylece geleneksel değerlerin yer aldığı sanatsal biçimler de ortaya çıkmaya başlamıştır. Akabinde ise bağımsızlık sonrası ulusal sanatın ortaya çıkmasında çığır açılmıştır (Sabancalı, 2006).

Büyük Vatan Savaşı'nın sona ermesiyle ülkede eğitim, sanat, kentsel yapılanma, mimarî, ekonomik ve diğer alanlarda reform hareketleri başlatılmıştır. Dağıtılmış, yerle bir edilmiş müze, okul binalarının yerine yenileri yapılmıştır. Savaşta öğretmenlerin çoğunun kayıp olması ve ölmesi neticesinde okulların on iki yıllık eğitim-öğretim süresi yedi yıla çekilmiştir. Okulu erken bitiren yurttaşlar açılan boşlukları doldurmuşlardır. Bu uygulamaların yanı sıra hızlandırılmış kurslar da açılmıştır. Ülkeyi savaştan önceki duruma getirme çabalarıyla tüm sanat alanlarında gelişim yaşanmıştır. Savaş sonrası sanatsal etkinliklerin hız kazanması, Sovyet Birliği'nde yer alan sanatçıların birbirleriyle etkileşiminin sağlanması sanatın gelişmesine büyük katkı sağlamıştır.

Bakü'de 1955 yılında önceki yıllardaki etkinliklerle ilgili sorunların çözülmesi konusunun tartışıldığı İkinci Ressamlar Kongre sergisi gerçekleştirilmiştir. 1954 yılında ise Moskova'da bir sergi açılmıştır. Bu sergide Azerbaycan sanatçıları yapmış oldukları eserleriyle Sovyet sanatçıları arasında kendi adlarından söz ettirmeyi başarmıştır. Bu başarıların ardından 1954-58 yılları arasında Azerbaycan sanatının gelişimini öngören adımlar atılmıştır. Bu yıllarda Sovyetler Birliği ülkelerinde art

arda sergiler açmış ve çağdaş sanatın sorunlarına çözüm arayan sanatsal toplantılar düzenlemiştir. Tüm bu adımlar Azerbaycan resim sanatının gelişiminde önemli yapı taşlarını oluşturmuştur.

Sanatçıların eserlerinde kaydedilen bu gelişim art arda ödül almalarını sağlayarak SB ülkeleri arasında isimlerinin duyurulmasına imkân tanımıştır. Nitekim bu sanatçılar arasında Mikayıl Abdullayev, Tahir Salahov, Settar Behlülzade vb. sanatçılar yer almıştır. Şöhret, İstiklâl mükâfatı almış Uluslararası J. Nehru ödüllü ressam Mikayıl Abdullayev'in Mutluluk, Hindistan serisi eserlerini incelediğimizde Azerbaycan resim sanatının zirveye ulaştığını görebiliriz (Şekil 8). Yine bu bağlamda, Azerbaycan ve Rusya Cumhuriyeti halk ressamı Tahir Salahov'un Nöbetten Dönen İşçiler, Abşeron Kadınları, Deniz, Azerbaycan ünlü bestecisi Kara Karayev'in portresi ve Azerbaycan resim sanatında orijinal olmasıyla adından söz ettiren, geleneksel renk anlayışı ve çizgileri ile dikkat çeken Sevinç, Toprağın Bereketi, Pazar gibi eserler dönemlerinde tüm dikkatleri üzerlerine çekmeyi başarmış önemli yapıtlardır. Emek ve işçi konularında Letif Feyzullayev, Baba Aliyev ve diğer sanatçılar da eserler ortaya koymuşlardır. Günlük yaşam sahnelerini, insan emeğini eserlerine konu eden Halide Seferova kadın ressamlar arasında yer almış renkli ve neşeli tablolarıyla dikkat çekmiştir (Şekil 9).

Şekil 8: Mikayıl Abdullayev Hindistan serisi (Anne şefkati) 1958
T.Ü.Y.B. (Memmedova, 2013, s.51).

Şekil 9:Halı Örenler T.Ü.Y.B. 70x89. (Qacar, 2013, s.82).

Bu sanatçılarla birlikte, Sovyet ressamları listesinde Davut Kazımov da yer almıştır. Aynı şekilde tarih, savaş ve sulh konularında, Azerbaycan halkının yöreselliğini ön plâna çıkaran eserler üreten sanatçılar arasında Davut Kazımov, Tuğrul Nerimanbeyov, Eldar Rzakuliyev bulunmaktaydı. Bu sanatçılara ek olarak Vecihe Samedova, Salam Salamzade, Tağı Tağıyev ve Oktay Sadıqzade portre türünde eserler üretmişlerdir. Azerbaycan doğasının güzelliklerini eserlerine yansıtan sanatçılar arasında ise Maratlı, Ferhat Halilov ve Settar Behlülzade yer almıştır. Anatolyeviç'e (2014) göre Azerbaycan resim sanatında peyzaj türü, gelenekselliği yansıtan renk çeşitliliğiyle, Rus Realizm Okulu geleneğine yakındır ve lirik, dekoratif, epik eğilimler yer almaktadır, renk ve kompozisyon olarak Kafkasya ülkeleriyle benzeşir.

50'li yıllarına gelindiğinde birçok sergi ve yarışma düzenlenmiştir. 1957 yılında Moskova'da Azerbaycan Sovyet hâkimiyetinin kurulmasının 40. yıldönümü nedeniyle Ulusal Sanat sergisi düzenlenmiştir. Bu sergide Azerbaycan sanatı ve edebiyatının on yılını yansıtan eseler yer almıştır ("Sovyet Azerbaycan Rengkarlığı", 2012).

Stalin'in ölümünden sonra ülkede bir yumuşama dönemi olmuş, bu dönem ulusal arayışların, geleneksel yaklaşım biçiminin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. 1957 yılında Kruşçev'in iktidara gelmesiyle Yumuşamadönemine geçilmiş ve Azerbaycan resim sanatçıları, Sosyal Realizm anlayışından yola çıkarak milli geleneksel değerlere yönelik, farklı biçimde eserlerin ortaya koymuşlardır (Babayev,1999).

1960'lı yıllara gelindiğinde Azerbaycan resim sanatında yeni eğilimler görülmüştür. Abşeron Mektebi adı altında faaliyette olan sanatçılar önerilen görüşleri benimsemeyen, geleneksel çizgileri taşıyan özgün eserler ortaya çıkarmıştır. Bu dönem sanatçılarının topluma hitap eden eserlerinde sert tarz ortaya çıkmıştır. Sert üslupla ortaya koyulan eserler romantik eğilimler taşımaktaydı. Toplumun günlük yaşamını gerçekçi bir yaklaşımla eserlerine yansıtan sanatçılar, dışavurumcu karakter taşıyan eserler üretmişlerdir. Bu sanatçılar eserlerinde ortaya koydukları karakterleri duygusal yönden ele alarak toplumun gerçeklerini aktarmışlardır. Toplumsal gerçekçilik tarzında eserler üreten 60 kuşağı sanatçıları büyük ölçüde tuval üzerine resim yapmıştır. Bunlarla birlikte, ortak yaşam alanlar ve kurumsal alanlarda mozaik resimleride çalışılmıştır (Şekil 10). Cebrailoğlu (2009) araştırmasında, bu yıllarda dönemin baskıcı anlayışının hüküm sürmesine rağmen Azerbaycan sanatında ortaya çıkan sanatçıların geleneksel tutumundan şu şekilde bahsetmektedir:

"1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nde Kruşçev dönemiyle başlayan demokratikleşme çabaları kendi etkisini öncelikle kültür ve sanat alanında buldu. Özellikle, sinema, tiyatro, resim ve mimaride yenilikçi arayışların ortaya çıkması bu dönemin en karakteristik özelliğidir. Bütün bunlara rağmen soyut resim anlayışı şiddetle reddedilmiştir. Bu dönemde yetişen Azerbaycan ressamı içerisinde Tahir Salahov, Tuğrul Nerimanbeyov, Rasim Babayev, Cevat ve Tefik Mircevadov kardeşler, grafik sanatında Ali Ekber Rızakuliyev gibi sanatçılar çok önemli bir yere sahiptir. Bu sanatçılar yoğun bir şekilde sürdürdüğü yöresellik ve ulusallık arayışları özgün bir resim geleneğinin doğmasına neden olur. Abşeron Mektebi diye tanınan bu ekol etkisini hala sürdürmektedir" (s. 54).

Abşeron Mektebi ressamı olan Cevat Mircevadov fovizm tarzının etkilerinden yola çıkarak, bağırarak renkleri eserlerinde kullanmıştır. Sanatta özgünlük arayışıyla hareket ederek kendi ifade tarzını ortaya koymuş, fakat Sovyet yönetimi tarafından kabul görmemiştir. Sanatçının eserlerini sergileme isteği, sanat kurumları tarafından reddedilmiştir. Buna rağmen, Abşeron ekolü sanatçıları arasında yer alarak çağdaş Azerbaycan sanatı özelliklerini oluşturmuştur.

Şekil 10: Mikayıl Abdullayev, Behramın Hüneri Bakü Metro-su. (Guliyeva, 2018).
Sanat eleştirmeni Manafova (2016) Azerbaycan sanatında farklı yaklaşımların sergilendiği dönemi, Kültür tarihi ve teorisi isimli araştırmasında açıklayarak şu kelimelerle ifade etmiştir:

“Abşeron Okulu sanatçıları A. Aliyev, F. Halilov, K. Ahmet, R. Muradov, Settar Behlulzade, Toğrul Nerimanbeyov'un yaratıcılığı, Tahir Salahov'un "sert üslubu" ile Cevat Mircevadov'un geleneksel ve avangart tarzı zamanın önünde olduğunu göstermiştir. 60'lı yıllarda Settar Behlulzade'nin metafizik paleti, Cevat Mircevadovun "fovist" yaklaşımı, Rasim Babayev'in kinayeli, aynı zamanda şiirsel mekân anlayışı Eşref Muradoğlu'nun içtenliğini eserlerde ortaya koymuştur. Ayrıca, isimleri belirtilen bu sanatçıların eserlerinde kavramsal zenginlik mevcuttur. Özellikle, C. Mircevadov, R. Babayev, A. Muradoğlu, M. Abbasov, F. Halilov'un yaratıcılığında "insan-dünya" ilişkileri felsefi-kozmolojik kavramdan oluşmuştur. Yaşamın "gizli anlamı" Azerbaycan ressamlarının neredeyse hepsine özgü bir karakterdir. Bu sanatçılarda "entelektüel yön" ün oluşumuna El Greko, Rembrandt, Goya, Van Gogh, Sezan, Picasso, S.Dali, Meksika anıtsal ressamlığı, Afrika'nın geleneksel sanatının çok büyük bir etkisi olmuştur”(s. 75).

Azerbaycan sanatı 20. Yüzyılda ulusal ve beşeri değerlere yönelmiş, dünya kültürü ve geleneklerini barındıran eserleriyle büyük gelişim göstermiştir. Huzursuz sosyal ve siyasî ortamın bulunduğu bu dönemulusal sanatımız adına çeşitli adımlar atılmıştır. Toplumun sosyal ve kültürel hayatının çeşitli alanlarında yeni ifade tarzlarının, yaklaşımların ortaya çıkma gerekliliğinin duyulması sonucu,

sanatçılarımız tüm olumsuzluklara karşın milli ruhta, geleneksel tavrıyla eserler üretmeye başlamışlardır. İnsanların yaşamında, sosyo-politik hayatlarında oluşan tüm hâdiseler sanatın ve sanatçının olumlu yönde gelişmesi için zemin hazırlamıştır. Bu durum ulusal değerlere, geleneklere eğilimli yeni tarzların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Efendi, 2007).

1968 senesinde Ekim Devrimi'nin 50. yıldönümü ile ilgili sergi düzenlenmiştir. Manzara türünde eserlerin çoğunluk teşkil ettiği bu sergi Gennadi Briyatük, Asker Askerov, Ferhat Halilov gibi genç sanatçıların öncülüğünde başlangıç noktası olmuştur. 1960'lı yıllarda başlayan bu hızlı gelişme 1970'li yıllara gelindiğinde pasif bir şekilde devam etmiştir. Yetmiş kuşağı sanatçıları, eserlerinde geleneksel motiflere yer vermişlerdir.

1980'li yıllarda toplumda gündün güne artan ekonomik sıkıntılar, Sovyet rejimine karşı gizli milliyetçi hareketlerin başlamasına ve ulusal değerlere yoğun bir şekilde önem verilmesine ortam hazırlamıştır. Milli ve ulusal değerlere yönelme eylemi şair ve yazarlar tarafından açık bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda geleneksel tavır sergileyen sanatçılar minyatür ve halk sanatlarından esinlenerek eserler üretmişlerdir. Adalet Bayramov, Elçin Aslanov, Senan Kurbanov, Mezhahir Avşar gibi sanatçılar tarafından Peyker Grubu kurulmuştur. Bu grup üyeleri geleneksel değerlerden yararlanarak çağdaş resim görüşlerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır (Cebraioğlu, 2009).

Efendi (2007) 60'lı yıllardan itibaren ressamlarımızın yeni tutumunu, duygularının aktarımını şu sözlerle dile getirmektedir:

"60-70'li ve 80'li yıllarda sanata orijinal arayışlar ve yenilikçi ruh getiren orta yaş ve genç nesil sanatçıların sanatsal faaliyetleri önemli rol oynamıştır. Durgunluk yıllarında dikkat çeken; hayata seyirci kalma, illüstratif yönde kopya çekme gibi olumsuz yönler, aydınlık dönemde ortadan kalkmıştır. Ressamlar arasında varoluşun felsefi algılanmasına, çağdaşların manevî dünyalarının, duyum ve duygularının analizine eğilim artmıştır. Eserler üslûp, kompozisyon ve esneklik ilkeleri ile çarpıcı bir şekilde değiştirilerek, yenilenmiştir. Esnek sanatsal yapılarında yeni işaretler, dramatik, epik, lirik, romantik ifadeyle duyulur; özetleyici, anıtsal formlara, rengin dekorasyon

tarzında ifadesine, anlatımına; biçim ve renk tonunun dışı vurumculuğuna olan eğilim güçlenmiştir" (s. 251, 252).

1980 yıllarında ülke genelinde milli kimliğin sorgulanması, Türklük, İslâmcılık düşüncelerinin ortaya çıkarak yaygınlaşması, ulusal değerlere yönelme eğilimi sanatı ve sanatçıları etkilemiştir. 1986 yılında Tiflis'te düzenlenen Kafkas ülkeleri ressamlarının Bienal sergisi ve Moskova'da düzenlenen Sovyet Azerbaycan Sanatı sergisinde yenilikçi, araştırmacı karakter taşıyan, kendine özgü ifade biçimini yapıtlarına yansıtan sanatçıların; Ferhat Halilov, İsmail Mamedov, Siruz Mirzade, Fikret Haşimov, Kayyur Yunisov, Ferman Gulamov, Ağali İbrahimov'un eserleri sergilenmiştir.

Sanatçılar daha çok gündelik hayatın sorunları, ruh hali, duygusallık, milli kimliğin sorgulaması gibi anlamlar taşıyan eserler üretmişlerdir. Sergilerde toplumun beğenisini kazanma düşüncesiyle yapılan eserlerden farklı olarak özgün ifade biçimiyle üretilen eserler yer almıştır. Ekonomik ve siyasî sıkıntıların olduğu dönemde sanatçıların dayatılmış fikirlere yüz çevirmeleri doğal bir hadisedir. Yeniden yapılanma döneminde engellerin ortadan kalkmasıyla Azerbaycan resim sanatında özgür ifade yöntemleri ve özgün biçimlerin ortaya çıkması sağlanmıştır (Enveroğlu, 2005).

1989 yılında Azerbaycan'da geleneksel sanat biçimleri arayışında olan bir grup sanatçı bir araya gelerek kendi gruplarını oluşturmuştur. Tasdik adlı sanat grubunda yer alan Cengiz Babayev, Nerimanbeyov, Teymur Daimi, Azer Jaferli deneysel arayış içerisinde performans, kavramsal, yerleştirme, asamblaj tarzı yapıtlar ortaya koymuşlardır. Lâkin bu sanatçılar akademik resim anlayışının hâkim olduğu dönemde farklı prizmadan algılandıkları için çağdaş sanat anlayışının kabullenilmesi konusunda zorluklarla karşılaşmışlardır. Azerbaycan'ın siyasî, ekonomik sorunlarının olduğu, savaşın yaşandığı dönemde faaliyette olan grup, kısa sürede Azerbaycan sanatını yeniliklerle tanıtmaya çalışmıştır. 1991 yılında düzenlenen Siyah Sergi isimli sergilerinin ardından grup dağılmıştır. Sanat projeleriyle yeniliğin çığır açmasını sağlayan grubun dağılma nedenleri arasında; Azerbaycan resim sanatı ve toplumda grup üyelerinin savunduğu düşüncelerin kendi milli sanat anlayışlarına uzak olması ve bu tarz yeni görüşlerin benimsenmemesi durumuyar almıştır (Bağırzade, 2017).

Teymur Daimi, (2002) bir araştırmasında 1985-1990 yıllarını, Azerbaycan dâhil, tüm Sovyetler Birliği ülkeleri sanatı için Altın çağ olarak nitelendirmiştir. O araştırmasında Demir Perde'nin kalkması ve bağımsızlığın kazanılmasının özgür ve yaratıcı imkânlar sunduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda 1990 yıllarda ulusallık, yöresellik, geleneksellik ve milli değerleri özünde taşıyan yapıtlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

1920 - 1990 yılları arasında Azerbaycan topraklarında egemenliğini koruyan Sovyet yönetimi, Azerbaycan sanatına Sosyal Gerçekçilik anlayışını dayatmış olsa da bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatçıları beşeri ve geleneksel değerlere yönelik eserler üretmişlerdir. Sovyet ülkelerinin sanatlarıyla etkileşimde bulunan ve batılaşma evresine ayak basan Azerbaycan resim sanatçıları, Azerbaycan ve dünya sanatına değerli, benzersiz eserler kazandırmış böylelikle kendi adlarından söz ettirmeyi başarmışlardır.

Böylece, Sosyal Realizm görüşü Sovyet Birliği'nin dağılması sonucunda yerini özgür ifade anlayışına bırakmıştır. Azerbaycan sanatçıları ulusal değerlere yönelerek beşeri değerleri, çağdaş görüşleri eserlerine yansıtmaya başlamışlardır. Bununla birlikte Azerbaycan'da milli ulusal ve geleneksel değerlerden yola çıkarak üretilmiş eserler, özgür ifade tarzları Azerbaycan resim sanatına yön vererek çeşitlilik ve zenginlik sağlamıştır (İbrahimzade, 2005).

2.1.1 Kültür Politikaları

1920 yılında Türkistan'ın (Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan vb.) ve Azerbaycan'a ait Kuzey topraklarının Sovyet Birliği hâkimiyeti altına geçmesi sonucu Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kurulmuştur. Sovyet Birliği'nin kurulmasıyla tüm Sovyet ülkelerinde kültür ve sanat alanında yeniden yapılanma dönemi başlatılmıştır. Devrimin ilk yıllarından itibaren kültür politikalarının sanat ve kültür alanında gelişimini sağlayacak adımlar atılarak kültür ve sanat merkezlerinin açılmasına, toplumun güzellik, estetik gibi duygulara hâkim olma ve sanata, spora yönlendirilerek ilgi duymasına ortam hazırlanmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda sanat alanında kadrolar yetiştirmek amacıyla kurumsal çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu dönem toplumun sanat ve sosyal hayatında yeni bir anlayış olan Sosyalist geleneklere dayalı Sosyal Realizm tarzı benimsenmiş ve bunun için mücadeleler verilmiştir. Sosyal Realizm anlayışı, müzik, edebiyat, heykel, grafik, resim dâhil

sanatın tüm alan ve türlerinde hâkim görüş olarak kabul edilmiştir. Aynı zamanda bu dönem Bakü'de Azim Azimzade adına ilk resim ve sanat okulu açılmıştır. Bununla birlikte propagandist işlemlerin yürütülebilmesi için *BakROSTA*'nın (Bakü Telgraf Ajansı) binası yapılmıştır. Birçok sanatçı çalışmalarıyla ortaya çıkan yeni görüşlerin tüm kesimlere ulaşabilmesi amacıyla *Azernesr'de* (Azerbaycan Yayıncılık Şirketi) sanatsal faaliyete başlamışlardır. Devlet müzesi bünyesinde Sosyalist kültür politikalarının propaganda amacına yardımcı olacak eserlerin onarılması, reklâmı, topluma ulaştırma gibi bölümlerin açılması hususunda adımlar atılmıştır (Efendi, 2007).

Kültür politikalarının en önemli amacı Sosyalist kültürün yaygın duruma gelmesi olmuştur. Bunun için yeni eğitim sistemi, bilim ve sanatın gelişimi için adımların atılması gerekmektedir. Sovyet halklarını birleştirecek ve iletişimini sağlayacak yeni dil sistemi, işçi ve köylü sınıfından oluşan genç kadroların hazırlanması amacıyla, milli kimliklerin ortadan kaldırılması amaçlı bir siyaset anlayışı başlatılmıştır. Türk olmayan halkların eğitim düzeyinin artırılması bahanesiyle Türk halklarında alfabe ve dil politikası uygulanmaya başlanmıştır. Eğitim sisteminin değişmesiyle beraber Türk halklarının alfabesinin değişimini ön gören Sovyet hükümeti, kültür politikaları yanı sıra "korenizatsiya" yani yerelleşme, köklü değişim politikalarını uygulamaya başlamıştır. Bunun sonucu olarak Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmiştir. 1920 yılında Türk halklarının tamamında Arapça alfabeden Lâinceye geçilmesi kültürel alanda gerileme yaşanmasına neden olmuştur. Fakat bu alfabe politikası son değildir. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti'nin Lâtin alfabesine geçmesiyle Sovyet hükümeti de oluşabilecekolumsuzluklara karşı; Türkiye Cumhuriyetinin Sovyetlerde eğitildiği gibi düşman değil aynı kökene sahip millet olduğu gerçeğinin ortaya çıkmaması ve Türk halklarının ileride birleşmemeleri için Kiril alfabesine geçilmiştir. Tüm bu amaçlar doğrultusunda yapılan adımlar hız kazanmıştır (Mende, 1966).

Barut, Odacıoğlu ve Köktürk (2016) makalesinde Sovyetler Birliği kültürel yapılanma programı çerçevesinde yürütülen köklü değişim politikalarına ilişkin görüşleri şu şekilde açıklamaktadır:

"SSCB'de halkın sosyo-kültürel olarak dizaynedilmesi için kullanılan diğer bir uygulama da korenizatsiya yani kültürel yapılanmadır. Lenin'e göre komünizmin bir ülkede inşa edilmesi için eğitim önemlidir, bu yüzden

1920'li yıllarla birlikte Sovyetlerdeki azınlık unsurların pozitif bir eğitim politikası başlatılmıştır. SSCB'de sosyalizmin inşa edilmesi için genç kuşağın sosyalist ve komünist bir bilinçle yetiştirilmesi gerektiğinden Komünist Parti programına göre kültürel yapılanma faaliyetleri eğitim alanında başlamıştı. Programın amacına göre Sovyet eğitim müfredatı sosyalist ve komünist ideolojiye dayanacak ve korenizatsiya politikaları ile öğretmeninden, öğrencisine genç yaşlı demeden bütüncül bir komünist tasarımdan geçirilecektir. Korenizatsiya politikaları özellikle Rusça konuşamayan toplulukların Sovyet siyasi felsefesine kazandırılması için büyük bir önem arz ediyordu"(s. 466).

Sovyet Birliği ülkelerinde dil politikaları kültür yapılanma politikaları ile paralel şekilde yürütülmekteydi. Bolşeviklerin devrim sonrası birleşme amacıyla yürüttüğü politikalar sonucunda SB halkları tek bir ideoloji etrafında birleşmişlerdir. Aynı zamanda bu politikalar ulusal kimlikten arınma amacını da gütmüştür. Bu politika Sovyet insanı ideolojisinin inşası ve gelişiminde önemli adım olmuştur.

Kültür politikalarının başında "Sovyet insanı'nın inşası için atılan adımlar yer almıştır. Bununla tüm halklara gelenek ve milli değerlerini unutturup yeni değerler kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu değerler isedaha çok Rus kültürünü yansıtmaktadır. Yüceltilmiş sahte Rus kültürü ve tarihi gerçek olarak sunulmuştur. Sovyet yönetimi hedef olarak ulusların kültürünün yetersiz olduğuna inandırıp, toplumu Rus kültürüne yönlendirmeyi ilke edinmişlerdir. Bu hedef doğrultusunda Sovyet insanı genel hatlarıyla biçimlenmiştir (Roy, 2000).

Sovyetlerin kültür politikalarının başında gelen eğitimde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Eğitim düzeyinin artırılması amacıyla 1920 yılında bir acil durum komisyonu kurulmuştur. 1930 yılında ise devlet kontrolü altında disipline dayalı eğitim sistemi ortaya çıkmıştır. Devlet standartlarına uygun olarak derlenmiş kitaplar, okullarda ders materyali olarak kullanılmaya başlanmıştır. Bu kitaplarda yeniden yazılan tarih dersleri; Rus devletinin yenilmezliği, "büyük kardeş" devlet olduğu, Sovyetler hükümetinin kahramanlığı gibi beyin yıkama politikalarını destekleyen konular da yer almıştır.

1934 yılında ilkokul, lise 1 ve lise 2 olarak 11 senelik orta mektep (okul) sistemi oluşturulmuştur. Lise biri bitirenler Meslek Yüksek Okullarına başvuruda

bulunabilirdi. Eğitim zorunlu ve ücretsiz idi. Aynı zamanda, 1929 yılında Tarım Bilimleri Birliği Akademisi kurulmuş ve birçok şubesiyle faaliyete başlamıştır. 1930'lu yıllarda Sovyet Birliği'nde teknolojinin gelişmesi sonucunda yeni, profesyonel eleman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle teknik ve tarımsal eğitim verecek üniversiteler kurulmuş ve meslek yüksek okulları açılmıştır. Bu reform sanat alanını da etkilemiştir. 1920 yılında Azimzade'nin teşebbüsüyle Azerbaycan'ın ilk sanat okulu ve Azerbaycan'ın ünlü bestecisi Üzeyir Hacıbeyov'un çabaları sonucu şimdi Devlet Konservatuarı adı altında faaliyette olan Azerbaycan Bakü Müzik Akademisi kurulmuştur. 1923 yılında ise Azerbaycan Maarif (eğitim) Komiserliği'nin kararıyla Bakü Tiyatro Okulu şimdiki adıyla Azerbaycan Devlet Kültür ve Güzel Sanatlar Üniversitesi açılmıştır.

1920'li yılların sonu 30'lu yılların başlarında ülke yönetiminin idarî sisteminde Stalin'in önderliğinde gerçekleştirilen kimliğe saygı görüşü kültür alanında derin etkisini göstermiştir. Artık sanat ve kültür genel olarak parti ve devlet organlarının kontrolü altına geçmiştir. Toplumun yönlendirilmesi sorumluluğunu sanat üstlenmiştir. Sanatçılardan toplumun günlük yaşamını eserlerine aktarmaları istenmiştir. Bu yıllarda sanatın çeşitli alanlarında tek sisteme tabi ettirilmiş kurumlar açılmıştır. 1936 yılında Meslek yüksekokulları Birlik Komitesi, Sanat kurumları Birlik Komitesi, Radyo yayınları Devlet Komitesigibi çeşitli alanlarda Devlet Komiteleri kurulmuştur. Aynı zamanda, 30'lu yılların başlarında sosyalist gerçekçilik kavramının gelişmesi sanatın tek istikametli yol almasına neden olmuştur. Anton Çehov, Fyodor Dostoyevski, Lev Tolstoy, Maksim Gorki, Pyotr Çaykovskiy, Fyodor Şalyapin, Vasili Kandinskiy, Kazimir Maleviç, Mark Şagal gibi sanatçıların bulunduğu Rusya'da 1917 yılına kadar yenilikçi görüşler, sanatta yer almış ve çok yönlü tarzların ortaya çıkmasını sağlamıştır (Elmas, 2006). Fakat Ekim devriminden sonra Sosyal Realizm anlayışının Sovyet edebiyat ve sanatta tek doğru ve başlıca tarz olarak kabul edilmesi sanatın tek yönlü gelişerek düşüncelerin tam anlamıyla yansıtılmadığı ruhsuz, duygusuz eserlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Efendiyeva, 2010).

Sosyal Realizmin devreye girmesiyle Sosyalist kültür ortaya çıkmıştır. Sosyalist kültür topluma, işçi ve köylü sınıfına hizmet eden kültür anlayışını desteklemektedir. Sosyalistlere göre sanatçı, toplumun her tabakasında Sosyalizmin anlaşılması ve onu desteklemesine yardımcı yapıtlar ortaya koymalıydı. Sosyal Realizme göre Sanat

toplum içindir düşüncesiyle eserler yaratılmalı, toplumla birlikte Sovyet hükümetinin gücünü yansıtan yapıtlar ortaya koyulmalıydı. Kültür belirli kesime ait olmaktan çıkarak halka hizmet eden kültür olmalıydı (Leonhard, 1980). Marksizm düşüncelerini savunan V.İ.Lenin'in araştırmalarında sınıfların kendi kültürlerine sahip olma görüşü yer alsa da "*proleter kültürü*"nün; işçi ve emekçi sınıfına hizmet eden kültürün ortaya çıkmasında Sosyalizm'in büyük etkisi olmuştur. Aynı zamanda Lenin, sanatın halka, kültürün ise herkese ait olduğu düşüncesini benimsemiş ve bu düşüncenin yayılması için de çaba sarf etmiştir. Bunun yanı sıra sanatçı da, topluma hizmet etmeli, kişisel duygulara yer verilmeden, mutluluğu, pozitifliği aşıl原因 eserler üretmelidir. Sovyet ideolojisi açısından Sosyal Realizm'in egemen kavram olması hususunda Lenin'in görüşleri önemli rol oynamıştır. Bu görüşler ışığında emekçi ve işçi sınıfı burjuvaziye karşı sürekli aydın kesiminin görüşlerini etkileyecek mücadelede olmalıydı (Aliyev, 2007).

Sovyet Birliği'nde halkın; işçi ve emekçi sınıfının yönetimde etkili olması görüşlerini Aliyev (2007) bu sözlerle açıklamıştır:

"Sovyet ideolojisinde devlet kavramı halk kavramının yerine geçmiştir; ancak bu kavram halkın iradesini yansıtan ve bütün toplumsal kaynakların paylaşımına dayanan bir görüşü ifade etmektedir. "Halkı yöneten halkın kendisidir" mantığından yola çıkan Sovyet sistemi işçi ve emekçilerin bir örgüt şeklinde yönetime katılabileceklerini öngörür ki bu ancak Komünist Parti'ye katılarak gerçekleşmektedir. Komünist Parti kararlarının Sovyet ideolojisini biçimlendiren tek kaynak olduğunu kabul eden bu devletçi sistem yine bu kararlar çerçevesinde sınırlar çizerek halkın düşünce ve davranış tarzını belirlemekteydi. Bu sınırlar sosyal, ekonomik, politik alanlarda olduğu gibi kültürel alanların da belirlenmesinde büyük rol oynamaktaydı. Dolayısıyla kültürel alanlardan ve aynı zamanda devletin ideolojik aygıtlarından biri olan sinemanın sınırları da Sovyet ideolojisi çerçevesinde çizilmekteydi" (s. 8).

Artık, 1930'lu yılların ortalarında SSCB kültürünün karakterize eden, tipik totaliter rejim ülkelerine özgü olan Sosyal Realizm tarzı onaylanmıştır. Aslında dönemin anlayışı olan Sosyal Realizm incelendiğinde gerçekçilikle hiçbir ilişkisi olmadığı görülmektedir. Bu tarz, zenginlik ve abartıyı yansıtmaktaydı. Büyük tarz adlandırılan bu anlayış insanların düşünce ve görüşleri üzerinde hâkim olmaktadır. Sanatçılar,

yazarlar bu anlayış doğrultusunda Sovyet'lerin istikrar ve gücünü ortaya koyan eserler üretmek mecburiyetinde bırakılmışlardı. Yalnız Sosyal Realizm'in süzgecinden geçmiş eserler Sovyet rehberliği tarafından onaylanmaktaydı ("20'li ve 30'lu yıllar", t.y.).

Bilindiği gibi, Sovyet Rejiminin sanat ve kültürle beyin yıkama politikasını desteklemeyen birçok sanatçı rejimin takibi ve baskıları altında SSCB'yi terk eder, etmeyenler ise sürgünle cezalandırılırdı. Soyut sanatın öncüsü Kasimir Maleviç de ifade tarzı ve biçiminin kabul görmemesi sonucunda yasaklara karşı çıkan birçok sanatçı gibi Rusya'dan ayrılmak zorunda kalmıştır (Enveroğlu, 2005).

Aynı durum edebiyatta da söz konusu olmuştur. Yazarlar eserlerini engelsiz şekilde yayımlatma imkânına sahip değillerdir. Eserlerinin ülke dışında basılmasıyla Soljenitski Sovyet rehberliğinin gazabına uğramış ve yazarlar Yazarlar Birliği üyeliğinden çıkarılmış, hatta Nobel mükâfatına lâyık görüldüğü için ülkeden kovulmuştur. Yeniden yapılanma döneminin gelmesiyle sanatçı beraat kazanmış ve eserleri yeniden yayınlanmıştır (Efendiyeva, 2010).

Totaliter rejimin baskısına karşı çıkan, onların koyduğu kurallara uymayan sanatçılar milli kimliğinden asılı olmayarak,, tacize uğramışlardır. Sovyet hükümeti, bu yıllarda Lenin rejimine karşı çıkan şair ve yazarlara yönelik baskılarını da artırmıştır. Sanatçı eserleriyle rejime hizmet ederek tarafını açık şekilde belli etmeliydi. İdeolojiyi benimsemeyen sanatçılar yasaklarla baş edemez olmuşlardır (Bozdağ, 2015).

Azerbaycan edebiyatında durum farklı değildi, hatta daha da kötüydü.1930'lu yıllar Azerbaycan edebiyatının en zor dönemlerinden biridir. 1937 yılında Hüseyin Cavid, Ehmed Cevad, Seyid Hüseyin, Mikayıl Müşfik, Bekirbey Çobanzade, Yusif Vezir Çemenzeminli, Salman Mümtaz gibi Azerbaycan edebiyatında önemli yeri olan yazarlar gece evlerinden alınarak hapse atılmışlardır. Bu yazarlar silâhli isyan çıkarmak, edebî alanda elde edilen gelişmeleri olumsuz yönde etkilemek ve Türkiye lehine casusluk yapmak gibi suçlardan yargılanarak ölüme mahkûm edilmişlerdir. Azerbaycan edebiyatının gelişiminde 37 yılı kıyımlıolumsuz yönde etkilemiştir. "Represiya" (kıyım) dönemi olarak adlandırılan bu dönem Azerbaycan halkına 1970'li yıllarda yeniden yaşatılmıştır.Halkı, Azerbaycan halkının geleneğine, ulusal değerlerine yönlendiren, milli kimliğin uyanmasını sağlayan kişiler öldürülmüştür (Okumuş, t.y.)

Aynı şekilde, bu kısımlara Sovyet genetiğinin kurucusu, ÜİKTEA-nın başkanıolan biyolog Vavilov veroket teknoloji yapımcısı, Sosyalist Emeği Kahramanı Korolyov da maruz kalmıştır. Sovyet hükümetinin acımasızca uyguladığı kırım, bilim adamlarının azalmasına ve beyin göçüne yol açmıştır. Bu durum ülkenin bilimsel yönde gelişimini olumsuz etkilemiştir. Zorunlu olan kimliğe saygı ülkede huzursuzluk ortamı yaratmıştır (Efendiyeva, 2010).

1936 yılında biçimcilik anlayışı ortaya atılmış ve bu anlayış hızla yayılmaya başlamıştır. Sosyal Realizm çerçevesinden çıkarak özgün eserler üreten sanatçılar eleştirilere maruz kalmışlardır. Bu durum beraberinde bağımsızlık sembolü olan sanatın ve sanatçıların baskı altında yaratıcılıklarına devam etmesine neden olmuştur. Efendiyeva (2010) araştırmasında Sosyalizm anlayışı doğrultusunda eserler ortaya koymayan sanatçıların rejimin baskısına maruz kalarak düşman damgası ile anılmalarını şu ifadelerle açıklamaktadır:

"Sembolistler, fütüristler, imaj arayışında olanlar ve diğerleri aşağılanarak saldırı kasırgasının baskısına maruz kalmışlardır. Onları "formalist oyunculukta" suçlayarak sanatlarını Sovyet halkına gerekmeyen ve bu sanatın köklerinin Sosyalizme düşmanlığa olan başlığa dayandığını kanıtlamaya çalışmışlardır. "Yadların" yani düşman olanların listesine besteci D.Şostakoviç, yönetmen S.Eyzenşteyn, yazarlar B.Pasternak, Y.Oleşa ve diğerleri dahil edilmiştir. Basında "Karalama yapan ressamlar hakkında", "Müzik yerine ayaklanmalar kargaşa", "Bale uydurması", başlıkları altında yazılan makaleler yayınlanmıştır" (s. 340).

Aynı zamanda geleneksel Azerbaycan müziğini de Sovyet rejimi yasaklarlayok etmeye çalışmıştır. 1930 yılından unutturmayı yeğlenmiş Azerbaycan halk müziği olan Mugam Sovyet hükümetinin kontrolü altında zor döneme girmiştir. SSCB dışında kalan ülkeler arasına Demir Perde'nin konulması Azerbaycan milli müziğinin yurt dışı ülkelere erişmesi daha da zorlaştırdı. Bununla birlikte Mugam (geleneksel sözlü müzik) gerici kesimin dinlediği sanat olarak gösterilmeye çalışılmıştır. Fakat aydın kesim geleneksel müziği dinlemekten vazgeçmemiştir. Tüm olumsuzluklara rağmen Azerbaycan müziğinde önemli adımlar atan, onun gelişimini sağlayan Üzeyir Hacıbeyov, Sovyet döneminde çağdaş ve profesyonel Azerbaycan müzik kültürünün temelini koymuştur. Batı ve geleneksel müziğin birleşiminden ortaya çıkan eserlerle

Azerbaycan'da ilk olan ve halen de aktüelliğini koruyan Leyli ve Mecnun operasını yazmıştır ("Azertac", t.y.).

Bu dönem Yazarlar Birliği, Mimarlar Birliği, Ressamlar Birliği, Besteciler Birliği gibi sanat birlikleri oluşturulmuştur. Bu birlikler sanatçıların hükümetle iş birliği yapmasına olanak sağlamış, sanatın devlet nezareti altına geçmesine katkıda bulunmuştur. Sovyet halklarında 30'lu yıllarda müzik, sinema, tiyatro, bale ve opera gibi alanlarda gelişme yaşansa da yasaklar devam etmektedir. Müzikte Rus halk ve klâsik müziğine daha çok yer verilmiştir. Caz türünde müzik üretmek yasaklanmıştır, buna rağmen caz severler toplanarak yabancı radyo kanallarından caz dinlemişlerdir. Tiyatro, edebiyat ve sinemada erkek ve kadın ilişkileri, kadının erkekle aynı haklara sahip oluşu, Sosyal Realizm ideolojisini yücelten, kahramanlık hikâyeleri, halkın günlük yaşamını, işçilerin, köylülerin iş ve günlük yaşamını, aşk gibi konuları ele alan eserler ortaya çıkmıştır. Sinemada Sosyalist Realizminin etkileri devrim konulu filmlerle de kendini göstermiştir. Baskıcı rejimlerde tüm sanat alanları vasıtasıyla toplumun bakış açısının yönlendirilmesi ve Sosyalist anlayışının kabul görmesi sağlanmıştır (Akengin, 2014).

Lenin, insanları etkileme, yönlendirme daha doğrusu propaganda aracı olarak kullanılması konusunda sinemanın sanatların başında geldiği görüşünü ileri sürmüştür. Bu yıllarda SSCB tarihinde kültür alanında önemli hâdiselerinden biri de Sovyet sinemasının başlangıcı olmuştur. Dünya film mirasları listesine dâhil olan Zırhlı Pothemkin Gemisi filminin yapılması Sovyet sinemasının gelişimine katkı sağlamıştır (Efendiyeva, 2010). Sinema aracılığıyla toplumun yönlendirilmesi için çekilen belgesellerin sayısında artış yaşanmıştır (Algan, 1995). Birçok yönetmen ve oyuncutoplumun bilinç ve davranışı üzerinde güçlü etki yaratmak ve yönlendirmek amacıyla Sosyal Realizme hizmet eden filmler ortaya koymuştur. Merkez Komite üyeleri yeni çıkan filmleri ayrıntılı şekilde izler ve filmlere sansür koyma ihtiyacı duyulursa bunu yapmaktan kaçınmazdı ("20'li ve 30'lu yıllar", t.y.). Azerbaycan sinemasında eski yeni kavgasıyla; din hizmeti verenler, hocalar, eski cahil nesille yeni eğitimli nesil karşı karşıya getirilmiştir. Bu senaryolar Sovyetlerden önce her şeyin kötü olduğunu göstermek amacıyla kurgulanmıştır. Azerbaycan sinemasında dindeki aşırılığı kötüleyen, kadınların özgürlüğünü temel alan, tarihi devrim konularına yer veren filmler de yapılmıştır. Sovyet rejimi beğenisini kazanan sanatçılara ise devlet desteğini esirgenmemiştir. Bu sanatçılar fahrî ödül, ev, yurt

dışında sergi, ressamalara malzeme gibi birçok yardım ve desteklerle mükâfatlandırılmıştır (Aliyev, 2007).

Bu yıllarda Sovyet hükümeti halkın eğitim seviyesinin yükselmesi ve okuma alışkanlığının oluşmasını sağlamıştır. Sovyet Birliği'nin sanat ve kültür politikalarının önemli adımlarından biri de müze, tiyatro ve sinema salonları, opera binaları, kültür evleri ve kütüphanelerin açılması olmuştur. Lenin için kitaplar da sinema gibi propaganda âleti olarak büyük bir güce sahiptir. Fonotof çalışmasında 1917-1920 yıllarında kütüphanelerin merkezleştirilmesi yönünde kararlar alındıktan sonra kütüphane sektörünün gelişmesi ile ilgili problemler çözülerek yeni kütüphaneler açılmasını öngören anlaşmalar imzalandığını bildirmiştir (aktaran Çevik, 1967).

Sovyet dönemi kültür politikaları sonucu dünyanın üç büyük müzesinden biri olan Hermitage (Hermitaj) müzesi açılmıştır. 1923 yılında Azerbaycan'da Milli Kütüphane, 1940 yılında Tıp Kütüphanesi, 1967 yılında Azerbaycan Halı Müzesi açılmıştır. Tüm bunlar Sovyet Birliği halklarında cehaletin ortadan kaldırılmasına, kültürün toplumun her kesitine inmesine, herkesin kültür ve sanatla ilgili bilgiye sahip olmasına imkân sağlamıştır ("20'li ve 30'lu yıllar", t.y.).

Artık 30'lu yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliği diğer ülkelerle ilişkileri koparmaya başlamış ve yurt dışı ilişkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Söz konusu durum yurtdışına çıkan kişilerin ve dışarıdan gelen bilgilerin denetim altına girmesine neden olmuştur. Demir perde arkasında kalan yazarlar dayatılmış görüşleri benimsemek mecburiyetinde bırakılsalar da eserlerini üretmeye devam etmişlerdir (Efendiyeva, 2010).

1930'lu yılların sonunda dünya ülkeleri arasında İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. 40'lı yılların başında bu savaşa Sovyetler Birliği de dâhil olmuştur. İkinci Dünya Savaşı devam ederken Sovyet Kültür politikasının propagandasını yapan eserlerin, yapıtların üretilmesi amaçlanmıştır. Bu dönem ortaya koyulan posterler, şiirler, filmler insanları yönlendirmesi bakımından önemli role sahipti ve savaş olmasına rağmen insanlarda ruh yüksekliği sağlamıştı. "Her şey vatan, her şey galibiyet için" sloganları her yerde duyulmaktaydı. Sovyetler Birliği hükümetinin diğer bir propaganda âletine dönüşen radyonun da önemini göz ardı etmemek gerekmektedir. Şöyle ki, Sovyetler döneminin tabiri ile söylemek gerekirse, Büyük Vatan Mücadelesi yıllarında üretilen yapıtlarda ağırlıklı olarak vatan, savaş, konuları

başlıca yere sahiptir. Neredeyse, tüm sanatçı ve aydınlar halkı cesaretlendirmek amacıyla ideolojik-politik propagandayla meşgul olmuştur (Ahundova, 2015).

Savaşın kazanılmasında bir diğer önemli faktör de sanayi olmuştur. Azerbaycan'da petrol sahalarında çalışan işçiler gece gündüz gözetmeden, aralıksız çalışarak Büyük Vatan için mücadele etmişlerdir. Savaşa rağmen kültür evleri, kütüphaneler, tiyatrolar ve müzelerin faaliyeti devam ettirilmiştir. Hatta savaş olmayan bölgede bulunan kültür kurumu savaş bölgelerine aktarılmıştır. Bu dönem Özbekistan'da 300 civarında birlik ve kuruluş, elliye yakın eğitim kurumu açılmıştır. Tarihi kütüphaneler savaş bölgesi olan Kostanay'a, Rus Müzesi, Tretyakov Galerisi ve Ermitaj Müzesine ait eserler ise diğer savaş bölgelerine taşınmıştır ("SSCB'nin Savaş Sonrası", t.y.).

İkinci Dünya savaşı zamanı müttefik ülkelerle işbirliği yapılması sanatta demokrasinin filizlenmesine neden olsa da, bu durumu Stalin, Jdanov'un rehberliği ile ortadan kaldırtılmıştır. Sovyet rehberliğinin kültür politikaları, sanatın Demir Perde arkasında kalarak diğer ülkelerden etkilenmemesini sağlamak olmuş Sovyet kültür ve sanatının dünya kültür ve sanatından soyutlanmasına neden olmuştur (Ahundova, 2015).

Sovyet hükümetinin savaş sonrası politikalarında ilk olarak eğitim sistemindeki yenilikler yer almıştır. Eğitimin gelişmesi amacıyla savaş öncesi yıllarda ayrılan ödenekten daha fazla ödenek ayrılmıştır. Yeni okulların inşası, eğitim kurumlarının açılması gibi eğitim sistemindeki yenilikler eğitim düzeyinin iyileşmesine ve gelişmesine zemin hazırlamıştır. İlk yıllar yedi yıllık eğitim sistemini öngören devlet, eğitim düzeyinin iyileşmesi sonucu olarak on bir yıllık sisteme geçiş yapmıştır. Aynı zamanda, savaş sonrası eğitimle beraber Sovyet hükümeti sanatın gelişimi için desteğini sürdürmekteydi. Sanatın gelişim yönünü iktidar belirlemiş olsa da, heykel sanatına yatırılan elli milyon ruble değerindeki yatırım bu dönem sanatın devlet tarafından desteklendiğini ortaya koymuştur (Enveroğlu, 2005).

1960 yılında uygulanan sanat politikalarında yumuşama gözetilmiştir. Stalin'in yerine Hruşyov'un geçmesi sanatta Sosyalist Realizm konulu Sert üslûpta eserler üretilmesini sağlamıştır. 60'lı yıllarda üretilen eserlerde karakterler dışavurumcu tarzda yansıtılmıştır. Sovyet ülkeleri sanatçıları resim sanatında "ulusal biçim ve sosyalist içerikli" doktrini uygulamaya başlamışlardır. Tüm yumuşama ve

demokratikleşmelere rağmen Sovyetler Birliği ülkelerinde iktidarın yürüttüğü politika nedeniyle soyut sanat hala rağbet kazanamamıştır. Sanat, devletin ideoloji aracı olarak varlığını sürdürmüştür. 1962 yılı Aralık ayı tarihinde Moskova'da Manej Meydan'ında Ressamlar Birliği'nin Moskova şubesinin 30. yıldönümü şerefine avangart ressamların eserlerinden oluşan bir sergi açılmıştır. Serginin açılışını dönemin Politbüro başkanı Hruşyov yapmıştır. Avangart tarzında eserlerin sergilendiği bu sergide Hruşyov çağdaş sanatın kapsamına giren tüm alanların ancak saçmalıklardan ibaret olduğunu ifade etmiştir. Soyut sanatın sanat olmadığı, sanatı bilmeyenlerin ıvır zıvırla vakit geçirdiğini söylemiştir. Ayrıca sergiyi düzenleyen Elye Belyütin'e bu saçmalıklardan vazgeçmesini tavsiye etmiştir. Tüm Sovyetler, hatta Sovyet sınırları dışında da bu sergide yaşanan skandallar duyulmuş bu sayede sergi ilgi çekmiştir. Hruşyov'un tepkisine neden olan skandalı sergiyi duyan tüm vatandaşları sergiye gezmeye geldiklerinde boş alanla karşılaşmışlardır. Bu sergi sonrası Demir Perde arkası, yani Batı ülkelerinde Belyütin'nin eserlerine ilgi artmıştır. Belyütin'in Sovyetler dışına çıkması da yasaklanmıştır. Bu yasak, 1990 yılına kadar devam etmiştir. Devletin "özür"ünden sonra aynı mekânda dört yüz sanatçının bin civarında eserinden oluşan sergi açılmıştır. Bu Sovyetlerin sanat politika anlayışıyla gerçekleşen son olay değildi. Benzer olay 1974 yılında da yaşanmıştır. 70'li yıllarda sanatta çağdaş görüşlerin yer almasına rağmen, Sovyet hükümetinin farklı tepki vermesi sonucu 1974 yılında Moskova'da yirmi dört avangart sanatçının eserlerinin yer aldığı sergi buldozerlerle darmaduman edilmiştir. İktidar, toplumda olumsuz tepkilerle karşılaşınca serginin yeniden yapılmasına izin vermiştir ("20'li ve 30'lu yıllar", t.y.).

Sovyetlerin Sosyal realizm ideolojisine dayanan sanat politikaları 1970 ve 80'lerde Brejnev'in yönetime gelmesiyle etkisini tamamen denilecek derecede kaybetmiştir. 80'lerin başında Fotogerçekçilik tarzı toplumda rağbet kazanmayabaşlamıştır. Sanatta milli kimlik ve ulusal değerler ortaya çıkmış, sansürler ve yasaklar kalkmıştır. Milli duygulara, geleneğe yer veren eserler üretilirken 1970 yılında Azerbaycan Mugam'ı UNESCO tarafından milli kültür olarak koruma altına alınmıştır(Hüseynova, 2005).

1970-80'li yıllar durgunluk yılları olarak Sovyet tarihinde anılmaya başlanmıştır. Durgunluk yılları olarak tarihe geçen bu yıllarda ekonomi, siyasal, sanat ve kültür alanlarında durgunluk yaşanmıştır. Söz konusu durumun ortaya çıkmasıyla

Azerbaycan resim sanatında çağdaş ilkelerin, ulusal değerlerin bulunduğu eserler üretilmeye başlanmıştır. Bazı siyasal sosyal, ekonomik ve jeopolitik sorunlar Sovyetlerin dağılma sürecini hazırlamıştır. Bu nedenle parti dikkatini sorunların olduğu alanlara yönelterek sert davranışların yerine "uyarılar"la yetinmeye karar vermiştir (Enveroğlu, 2005).

Sovyetlerin Sosyal Realizm adı altında sanata ve topluma dayattıkları ideoloji, gerçekleri değil toplumun bilinciyle oynayarak algı yapılması amacı güden bir beyin yıkama aracına dönüştürülmüştür. Sanatçıların eserlerinde mutlu işçileri, pozitif insanları yansıtarak herkesin Sovyet vatandaşı olduğu için hayatından memnun olduğu izlenimini vermek amaç edinilmiştir. 70 ve 80'li yılların gelmesiyle dikte edilmiş, yönlendirilmiş sanatın yerini özgün, milli sanat anlayışı almaya başlamıştır. Demir Perde'nin aralanması sonucu yaygınlaşan bilgi, haber vasıtasıyla, teknolojiadaki gelişmeler, moda, müzik ve resimdeki yeni akımlar ve tarzlardan haberdar olan Sovyet insanı çağdaş zamana ayak uydurma heyecanına kapılmıştır. Bu durum 1980 yılında Gorbaçov'un başa geçmesiyle daha da farklı yol aldı. Yeniden yapılanma dönemine ayak basan Sovyetler, şeffaflık adı altında sanat ve kültürde özgürlük politikalarıyla engel ve yasakların kalktığını ilân etti (Cebrailoğlu, 2009).

20. Yüzyıl'ın 80-90'lı yıllarında, Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Avrupa kültür politikası yönteminden yararlanarak yeni adımlar atmıştır. Aynı zamanda, kültür ve sanatın siyasetten bağımsız gelişmesi gerektiği düşüncesi de savunulmaya başlanmıştır. Yeniden Yapılanma dönemiyle sanatta modernizm ve postmodernizm tarzlı eserlere yer verilmeye başlanmıştır (Efendiyeva, 2010).

2.1.2 Sosyal Realizm

1917 yılında işçi sınıfından olan birçok kadın, iş saatinin sekiz saate indirilmesi talebiyle meydanlara akın etmiştir. Durumun böyle hal alması sonucu Rusya'da Çarlık Hükümeti yıkılmıştır. Rus Çarı Nikolay ve ailesi öldürülmüş, iktidarı Lenin ve Troçki ele geçirmiştir. Tüm bu hâdiselerden sonra tehlike arz ettiği düşünülen komşu devletlere saldırı başlatılmıştır. Saldırı sonrası Azerbaycan Rusya'nın terkinine geçmiştir. Çeşitli etnik ve kültürel değerlere sahip uluslar SB çatısı altında birleşmiştir (Barut, Odacıoğlu ve Köktürk, 2016).

1917 yılı gerçekleşen Ekim devrimi, sanatkâhîl tüm alanları etkilemiştir. 1925 yılının 18 Haziran ayında Komünist Partisi edebiyat ve siyaset anlayışınıçeren biryönerge yayımlatmıştır. Yönergede Sovyet hayatının tebliğ edilmesinin yanında burjuvayı destekleyengörüşler de yer almıştır. Daha sonra sanatın, sosyal yaşamın tümalanlarında Sosyalistanlayışı destekleyen adımlar atılmaya başlanmıştır. Kent soylularının desteklenmesinden memnun kalmayan işçi sınıfı, sanatsal, kültürel ve sosyal hayatta eşit haklara sahip olma adına görüşlerinin yer aldığı bir beyanname yayınlamışlardır(Hacıyev ve Dadaşzade, 1969).

Sosyal Realizm, 1932 yılının Mayıs ayında Sovyetlerin Parti Kongresinde iktidarın görüşünü desteklemek ve onu yücelterek topluma siyasî görüşlerini aşlamak için ortaya çıkan bir idea olarak tanımlanabilir. Bu terim, ilk defa Rus yazar Maksim Gorkiy (1868-1936) tarafından kullanılmıştır. Rus edebi yazarının 1906-07 yıllarında yazdığı Ana romanında yer alan genel düşünce yapısı bu görüşü benimsemektedir (Tağızade, 2006).

Sosyal Realizm, Gronskiy tarafından gazetede yayımlananmakaleyle dünyaya tanıtılmıştır. Kitleler için dahaanlaşılabilir yapıtlar üretmeye yönelik, Sovyet gelişimini desteklemeyi vadeden bir sanat politikası izlemeyi yeğleyen Merkez Komite, Sosyalist Gerçekçiliği 1934'te SSCB'nin resmi sanatsal uygulaması olarak ilân etmiştir (Kenes, 2003). 1954 yılında ise ikincisi düzenlenen YazarlarKongresinde, Sosyal Gerçekçiliğin tüm alanlarda egemen görüş olabileceği kararı alınmıştır (Şimşek, 2007).

Sosyal Realizm'in felsefî kökeni Marksist felsefeye, politik kökeni Bolşevik hareketine, estetik ve edebi kökeni ise klâsik Rus edebiyatına dayanmıştır. Sosyal Realizm, Rus yazar, filozof ve eleştirmen N.G. Çernişevski'nin (1828-1889) sanat anlayışına bağlı olan estetik teorisine istinaden ortaya çıkmıştır. Çernişevski 1885 yılında savunduğu Sanatın gerçek olana estetik yaklaşımı isimli doktora tezinde savunulan Güzel olan hayatın kendisidir görüşü, Marksizm'in estetik anlayışını desteklemektedir (Tağızade, 2006).

Bu yıllarda Sosyal Realizm anlayışını destekleyen yapıtlar ortaya koymak zorunlu hale getirilmiştir. Sovyet Birliği'nin yönlendirme, hükümet odağından bakma politikaları sonucunda kişisel duyguların yer almadığı eserler/yapıtlar ortaya çıkmıştır. Sanatçılar Sosyal Gerçekçilik tarzında ürettikleri eserlerle topluma seslenerek, pozitif coşku duygusunu izleyiciye aktarmışlardır. Bu anlayışla

beraber"Sanat toplum içindir" görüşünün yaygınlaştırılması yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır. Aslında Toplumsal Gerçekçiliğin temel ögesi toplumun gerçek yaşamını, hayatını ele almaktır. Fakat Sovyet ressamları merkezin önerileri doğrultusunda, toplumsal kitlelerin zorlanmadan kavrayabilecekleri ve tartışma konusu olmayacak eserler üretmişlerdir(Sabancı, 2006).

Sosyal Realizm akımının toplumun her kesimine nüfus etmesini Şimşek (2007) araştırmasında şu şekilde ifade etmiştir:

"Genelde burjuva sanatları, özelde burjuva eleştirel gerçekliği bulunduğu sosyal çevrenin gelişim, değişim ve dönüşümüne karşı, gerçekliğin sadece bir eleştirisini aktarıyordu. Toplumsal gerçekçilik (Sosyalist gerçekçilik) ise, bir sanat akımı olarak büyük kitleleri, emekçi sınıfları ve yeni doğmakta olan bir sistemin tüm etik ve estetik boyutunu içine alma çabasına girişiyordu. Toplumcu Gerçekçiliğe göre sanat, yalnızca yansıtma değildir, yansıttığı gerçekçilik ise toplumsal gerçekçiliktir. Ancak bu gerçekçilik sınıf mücadelelerinin yansımasıdır ve devrimci gelişme içerisinde görülüp değerlendirilebilir. Daha da önemlisi toplumcu gerçekçi bir yazar tarihsel sorumluluklarının bilinciyle hareket eder ve sanat ürününde ezilenlerin, yoksul köylülerin ve işçi sınıfının eğitimini önemser. Gerçekçiler, toplumsal ilişkilere bakıp tarafsız bir toplumu tarihsel süreç içerisindeki etkinliğine yerleştirerek, bu çatışmayı dinamiğindeki ilerici tutucu güçlerin çatışmasını fark ettirip, diyalektik bir yöntemle ileriye, sosyalizme doğru taşımının çağımız yazarlarının asıl görevleri olduklarını söyler" (s. 189).

Sovyetler Birliği'nin ortaya attığı Sosyalizm, toplumu tüm alanlarda yönlendirerek devletin gelişimini desteklemekteydi. Bu kavramdan yola çıkarak sanatçılar Sosyalizme hizmet eden emekçi, işçi kahramanları yüceltecek eserler ortaya koymayı amaç edinmişlerdir.1932 yılından sonra Stalin tarafından, sanat alanında yeniden düzenlemeler yapılarak rejime övgü yağdıran eserlerin yapılması istenmiş ve Sosyal Gerçekçilik tarzı dışında resimler yapılması yasaklanmıştır (Patterson, 2002). İnsanlarda Sovyet ruhunu aşlamak amacıyla filimler, romanlar, şiirler, tablo ve heykel gibi eserler üretilmeye başlanmıştır. Eserlerdecanlı, pastel renkler kullanılarak işçiler mutlu gibi yansıtılmaya çalışılmıştır. Toplumun düşünsel değişimlerinde bütünlük sağlanabilmesi ve Sosyalizm'in gelişmesi hususunda atılan adımlar

Sosyalist gerçekiğin ana amaçları arasında yer almıştır (Barut, Odacıoğlu ve Gökürk, 2016). Sosyalist gerçekçilik ideasının sanata tatbiki sonucu sanat iktidarın eline geçmiştir. Bu kavramın toplum tarafından benimsenmesi amacıyla eğitim sistemi oluşturulmuştur. Sovyetler birliğinde tüm alanlara nüfus eden Sosyalist Realizm, sanat eğitiminde de tek akım olarak kabul görmüş ve eğitilmesi zorunlu hale gelmiştir (Uygur, 2005).

Lenin sanatın halkın yanında yer alması fikrini desteklemiştir. Lenin'e göre sanat, halka aittir ve yine emekçi ve işçi sınıfına hizmet etmelidir. Sanat gelişimini halkın duygularını aktararak sağlamalıdır. Bu propaganda toplumun birlikteliğine vesile olmuştur. Örneğin tarım sektöründe toplum ve devlet güçlerini birleştirerek hareket etmişlerdir. Bu gelişmelerle birlikte Sovyetler Birliği ekonomik güç elde ederek Sovyet insanının kaygısız hayat yaşamasına destek olmuştur. Geçim, yaşam derdinden kurtulan sanatçı devletten destek (sanatsal malzeme, ev, aylık gelir vb.) olarak zamanını sanatına, sanatsal üretime ayırma fırsatı bulabilmiştir("Sovyet Resmi" t.y).

Sovyet hükümetinin sanatı ifade aracı olarak değil, ideolojiyi yaygınlaştırma aracı olarak kullanmasını Tağızade (2006) araştırmasında şu şekilde aktarmıştır:

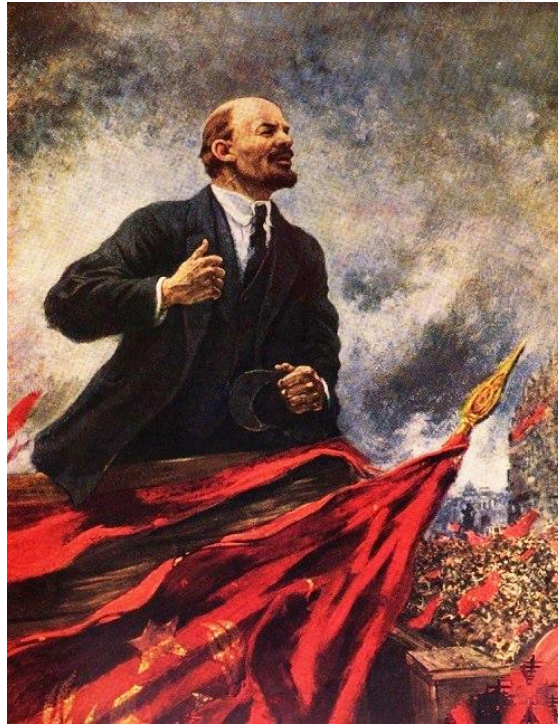
"Sosyal realizm, edebiyat ve ideoloji arasında denge bulma çabasıydı. Edebiyatı ideoloji haline getirmek veya ideolojiyi edebiyat şekline sokmak gerekmektedir. Bu iki yolun ortak tarafı sanatla ideolojiyi birleştirme gayesiydi. Her toplumda çeşitli ideolojileri sanatla birleştirmeye çalışan bireyler vardır. Bu anlamda totaliter rejimlerin kendi ideolojilerini geniş kitleler arasında yayma amacıyla edebiyatı kullanması doğal bir hal olmaktaydı. Bu bağlamda, Sovyet rejiminin edebiyatı (genel olarak sanatı) rejim ideolojisine bir hizmet aracı haline getirmesi yeni sayılmaz. Bu durum tüm totaliter rejimlerde görülmektedir. Sovyet Birliğinde yapılanların farkı, edebiyat ve daha sonra tüm sanat dallarının bir ideolojiye bağlanmasının kurumsallaştırarak bir teori haline getirilmesiydi. Sosyalist realizm adını alan bürokratikleştirme Stalin dönemi Sovyet Rusya'sında benimsenilmekteydi" (s. 8).

Sovyet döneminde Sosyal Realizm anlayış çerçevesinden dışarı çıkma yasağımilli, ulusal ve geleneksel değerleri yansıtan eserlerin yasaklanmasına da yol açmıştır.

Böylelikle Azerbaycan resim sanatçıları Sosyal Realizm anlayışıyla eserler yapmak mecburiyetinde kalmışlardır (Sabancı, 2006).

Sosyalist uluslararası kuruluşların desteği ile toplumun biçimlendirilmesi sanat, edebiyat ve siyaset alanında değişikliklere yol açmıştır. Kendi belirlediği çizgilerle sanatın, bilimin her alanına nüfus eden Sosyal Realizm anlayışı toplumun tüm tabakalarında hâkim görüş olmuştur (Uygur, 2005).

Sosyal Realizm, resim alanında Lenin portreleriyle ortaya çıkmıştır. Bu portrelerle halkın gözünde kişiyi yüceltme amacı güdülmüştür (Ekinci,2016). Ressam Brodskiy'nin Lenin (1918) isimli portreleri, yine sanatçı Gerasimov'un "Lenin tribünde" (1929-30) (Şekil 11), Deyneyka'nın "Petrograd'ın Savunulması" (1929) (Şekil 12) bu durumu açık şekilde ortaya koymuştur. İleriki yıllarda iktidarı (*proletaryanı*) öven eserler tüm Sovyet ülkelerinde yer almıştır. Sosyalist Realizmin egemenliği yıllarında, resimde sadece portre türü değil, manzara, natüremort, tarih konulu eserlerde gelişmiştir. Azerbaycan, Rus ve diğer ülke sanatçıları kendi memleketlerinin güzelliklerini eserlerine yansıtılmışlardır.

Şekil 11: Lenin Tribünde, T.Ü.Y.B.1929-30.("Sovyet Ar USSR Culture", t.y.).

1932 yılının Nisan ayında Sovyet Birliği ülkeleri sanatçılarını bir çatıda toplayacak olan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ressamlar Birliği (SSCRB) kurulmuştur. Bu birlik

Sosyal realizm akımının sanatta kat ettiği yolu, sanat alanındaki ilerlemeleri, takip ederek, gelişmesine yardımcı olacak bir kurum idi. SSCRB sürekli sergiler düzenleyerek, Sosyalist Realizm tarzı eserler üreten sanatçılara devlet destek olarak ev, iş, atölye, devlet siparişleri, sanatsal malzeme sağlamıştır.

Şekil 12:Aleksandr Deyneyka, Petrogradın Savunulması, T.Ü.Y.B.(Kruqlikov, 2013).

SSCRB, Sovyet sanatının on beşinci yıl dönümü şerefine geniş çaplı sergiler düzenlemiştir. SSCRB Sosyal realizme hizmet edecek tek kurum olmamıştır. Sovyet Yazarlar Birliği, Kültür ve Eğitim Bakanlığına bağlı devlet kurumları Sosyal Realizm etkisi altında faaliyet göstermişlerdir (Akpınar, 2014).

Resim sanatında B.V.Yoganson, Sosyalist Realizm tarzında klâsik eserler ortaya koymuştur. Sanatçı, 1933 yılında Komünistlerin İstintakı resmini yapmıştır. Sosyal Realizm tarzında eserler üreten diğer sanatçı ise Gerasimov'dur. Dönemin iktidarına övgü yağdıran S. Gerasimov'un Kolhoz bayramı (Şekil 13) eserinde pozitif coşku yansıtılmıştır. Bu tarz eserlerden farklı olarak Yoganson'un eseri insanlarda bırakmış olduğu sanatsal etkiyle atırt edilmektedir. Yoganson ölüme mahkûmedilmiş insanları tasvir ederek, korkusuzluk duygusunu tuvale aktarabilmiştir. Tabloda yer alan figürler siyasî kimliğine karşı izleyicilerde üzümlük hissi uyandırmaktadır. Aynı zamanda, Yoqanson'un ortaya koyduğu Komünistlerin Sorgulanması (Şekil 15) ve V. İ. Lenin'in Komsomol'un (gençlik yapılanması) 3. Kurultayı'nda Çıkışı gibi büyükboyutlu eserler de dönemin rağbet gören tabloları arasında yer almıştır.

Şekil 13: Gerasimov. Kolhoz Bayramı. T.Ü.Y.B.1933.(Kruglikov, 2013).

1930'lu yıllarda Rus ressamları K. S. Petrov-Vodkin, P. P. Konçalovski, A. A. Deyneka bu yönde eserler üretmiştir. M. V. Nesterov ise çağdaşlarının portrelerini çalışmıştır. Bu dönem sanatçılarından P. D. Korin'in yaratıcılığı da merak uyandırmaktadır. 1925 yılında Korin, haç yürüyüşünü tasvir eden büyük resim ortaya koymak niyetini belirtmiştir ve daha sonra Maksim Gorkiy tarafından destek almıştır. Ressam manzaralar, dilenciler, keşiş gibi Protestan Rusya'sının temsilcilerinin çok sayıda portrelerini yapmıştır. P. D. Korin'in en meşhur eseri Aleksandr Nevski (1942) üçlemesidir (Şekil 14) (Efendiyeva, 2010).

Şekil 14: Korin, Aleksandr Nevskiy, T.Y.Ü.B. ("Artpoisk", t.y.).

Şekil 15: Komünistlerin Sorgulanması. T.Ü.Y.B. 1933.(Kruqlikov, 2013).

Rus Sovyet sanatçılarıyla birlikte 1930'lu yıllarda Azerbaycan ressamaları da Sosyal Realizme hizmet eden eserler yapmışlardır. "Sosyalist gerçekçilik biçimsel özelliklerle sınırlı değil, sanatın temeli olan estetik fikri sunarak, bireysel ifade

özgürlüğünü tanımaktadır" ("Yunsiklopediya", t.y.). Resim sanatının tüm türlerinde eserler üreten sanatçılarımız tarihi konulara daha fazla yer vermişlerdi. Bu konuyla ilgili Oktay Sadıkhade, Mikayıl Abdullayev gibi sanatçılar Azerbaycan tarihinin şanlı sayfalarını yansıtan resimler ortaya koymuşlardır.

30'lu yılların sonunda Nadir Abdürrehmanov'un Ekimin Yansıması, Elbey Rzakuliyev'in İnkılabi Bakü, Abdülhalıkın Halk Kahramanı, Elyar Memedov'un Yeni Hayat Uğruna, Oktay Sadıkhade'nin Bakü 1917. Yıl, Müslim Abbasov'un Toprağın Dinlendirilmesi, Vidadi Nerimanbəyov'un 41. Yıl isimli eserlerinde tarihi konular ve savaşta verilen büyük vatan mücadelelerinin önemi abartılarak betimlenmiştir (Efendi, 2007). Bu sanatçılar arasında yer alan ressam Nadir Abdürrehmanov'un eserlerinde Sosyal Realizmin temel taşı olan pozitif coşkuyu görebiliriz. Bununla birlikte, Nadir Abdürrahmanov'un (Şekil 16) betimlediği kadın figürlerinin ellerini, omuzlarını büyütülmüş biçimlerde çizmesi Sosyal Realizm eserlerine özgü özellikler arasında yer almıştır.

Şekil 16: Sevimli Desenler. Y.B.tuval, 1967. (Gacar, 2013a, s. 82).

İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri Sosyal realizm tarzı eserlerde kendini göstermektedir. "Her şey zafer için Her şey askeriye için" sloganı altında üretilen eserler halkı savaşıma, savaşa katkıda bulunmaya yönlendirmekteydi. Propaganda karakteri taşıyan eserler içerisinde birçok mesaj barındırmaktadır. Bu propagandaların tesiriyle halk ruh yüksekliği ile çalışmıştır. İnsanlar savaşta

maksimum güç sarf etmişlerdir. Fabrikalarda, kolхозlarda (tarım alanı) sadece büyükler değil, çocuklar da çalışmışlardır. İşgal olmuş arazilerde gönüllülerden oluşan partizan harekâtı oluşturulmuştur. İkinci Dünya Savaşı, SSCB terkininde bulunan ulusları birleştirmiştir ("Rusya Devlet Üniversitesi", t.y.).

İkinci Dünya Savaşı ve sonrası üretilen eserlerde savaş, barış, zafer ve benzer konulara önem verilmiştir. Sovyet Rus ressamı olan Trivagonov'un Teslimiyet, Baskakov'un Zafer, Bojko'nun Zafer Sancağı, Yoganson'un Zaferi Kutlamak ve Deyneyka'nın Fethedilmiş Berlin, Babayev'in Muharebe Gazisi eserleri savaş döneminde yapılmış eserlerdendir. Yine ressam Serov'un Rus yazarı Lev Tolstoy'un Savaş ve Barış eserinden esinlenerek yaptığı illüstrasyonlar ve Lenin Sovyet İktidarını İlan Ediyor tablosu döneminin devrimci içerikli eserleridir. Ortaya konulan bu eserlerlesanatçılar hâkimiyeti, iktidarı desteklediklerini, devletin yanında olduklarını göstermişlerdir.

Sosyal Realizm siyasî propaganda âleti olarak sanatta 50'li yılların ikinci yarısına kadar etkisini yoğun şekilde sürdürmüştür. Bu durum 60'lı yıllara kadar devam etmiştir. 60'lı yıllarda Sosyal Realizm altın dönemini yaşamıştır. Artık, siyasî amaçlar doğrultusunda kullanılan Sosyal Realizm Stalin'in ölümüyle yumuşama dönemine girmiştir. Bu dönem Azerbaycan'da ulusal ve milli değerleri kendinde barındıran eserler ortaya çıkmıştır. Sanatçılardan Tahir Salahov dışavurumculuk karakteri taşıyan eserler üreterek yeni bir üslup olan Sert üslubu ortaya koymuştur. Sovyet döneminde farklı tarz ve yöntemlerde üretilen eserlerin kabul görmesi çok zordu. Bunun için sanatçı Sovyet rejimi istekleri doğrultusunda dikte edilen konulara da yer vermiştir. Fakat bu dönem sanatın bu anlayışla şekillenmesine razı gelmeyen sanatçılarda vardır. Bu sanatçıların başında gelen isim ise Cevat Mircevadov'dur. Mircevadov, rejimin istekleri doğrultusunda hareket etmeyerek dayatılmış konulara eserlerinde yer vermemiştir. Mircevadov ve onun gibi birçok sanatçı yaratım özgürlüğüne karşı gelindiği için sanatsal etkinliklerde yer alamıyor, eserleri devlet tarafından kabul görmeyerek desteklenmiyordu. Minyatür ilkeleri doğrultusunda geleneksel değerlere dayalı çağdaş yöntemlerden yararlanarak özgür ifade biçimi ile eserler üreten Mircevadov çağdaş Azerbaycan resminin geleneksel eğilimlerle gelişmesine katkı sağlamıştır(Cebrailoğlu, 2005).

Kruşçev'in yumuşama dönemi Brejnev'in iktidara gelişiyle bitmiştir. Brejnev kendisiyle Durgunluk dönemini getirmiştir. Aslında savaş yıllarından sonra parlak

gelişim döneminde olan Sosyal Realizm'in durgunluk dönemine girmesi sanatta yavaşlamaya neden olmuştur. Aynı zamanda bu dönem Sosyal Realizm'e farklı bakış açısı kazandıran Sert üslûp ortaya çıkmıştır. Artık, sanatta sanatçılar yeni tutum sergilemeye başlamışlardır. 60'lı yıllara gelindiğinde ise Sovyet resminde Sert üslûp ortaya çıkmıştır. Jilinski'nin 1964 yılında yaptığı "Genç Heykeltıraşlar" eserinde, aynı zamanda Popkov'un 1961 yılında ürettiği "HES-in İnşaatçıları" ve Korjnev'in "Komünistler" triptiği (1960) eserleri Sosyal Gerçeklik anlayışının süs, abartı ve coşkusundan arınmış dışavurumcu karakter taşımaktadır (Efendiyeva, 2010).

Sovyet sanatı 60'lı yıllarda nispeten de olsa kendi özgürlüğüne kavuşmuştur. Artık sanatçılar, Sosyal Realizm ve geleneklerin senteziyle ortaya çıkan milli ve ulusal değerlere bağlı eserler üretmişlerdir. Sovyet ülkeleri sanatçıları ulusal biçim, sosyalist içerikli eserlerle resim sanatında kendi varlık haykırışlarını duyurmaya başlamışlardır.

1970 yıllarına gelindiğinde sanata çağdaş, yenilikçi görüşler nüfus etmeye başlamıştır. Sovyet hükümeti Sosyal Realizm'in sanattaki egemenliğini kaybetmemesi için çaba sarf etse de, yasak ve engellere karşı tepki olarak çağdaş anlayışın hâkim olmasına destek vermiştir. Bu durumdan yola çıkarak yönetim koyduğu yasakların kalkmasını öngören kararlar almıştır ve mevcut durumla karşıt düşünceler arasında denge kurulmuştur. Nitekim, 1974 yılında Moskova'da 24 avangart ressamın eserlerinin yer aldığı sergi dağıtılarak kapatılmıştır. Fakat toplum ve sosyal çevrede aldıkları tepki ve olumsuz dönütler, Eylül ayının başlarında kapatılan serginin 20 gün sonra açılmasıyla sonuçlanmıştır. Sosyalist Realizm'in sanat dâhil tüm alanlarda uzun süre başlıca görüş olması, izleyici kitlelerinin sanatsal kültürel zevkinin sorgulanır duruma gelmesine, algılama ve kavrama gücünü kaybetmesine yol açmıştır. Bunlarla birlikte 70'li yılların sonunda Fotogerçekçilik tarzı yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu tarzı benimseyen Aleksander Şilov isimli sanatçı Sovyet izleyicisi tarafından rağbet görmüştür (Efendiyeva, 2010).

1985 yılında Azerbaycan sanatında yeni gruplar oluşmaya başlamıştır. Bu gruplarla, Azerbaycan resim sanatında çağdaş eğilimli eserler ortaya çıkmıştır. Bu gruplardan biri olan Tasdik grubu üyeleri halkı bilinçlendirmeye yönelik sergiler düzenlemişlerdir. Sanatta önerilmiş/dayatılmış anlayışla değil, özgün ifade tarzında eserler üretilmiştir. Grubun üyesi olan Teymur Daimi (2002) bu durumdan yola

çıkarak, grup üyelerinin Azerbaycan çağdaş sanatının gelişmesinde katkıda bulduklarını söylemektedir (Daimi, 2002).

Böylece, Yeniden Yapılanma döneminde iktidara yıllarını harcamış Sovyet Sosyalist Realizm'in sanata veda etme vakti gelmiştir. Artık "*sanat toplum içindir*" anlayışının yerini sanat sanat içindir görüşü almaktaydı. Milli ruhla, özgün eserler üretilmeye başlanmıştır. Sovyet rejiminin çöküşü çağdaş ve özgün düşünce tarzının, deneylerin, benzersizliğin sanatta hâkim olmasını hızlandırmıştır.

Sosyal Realizm'in, Sovyet edebiyatının temelyöntemiolarak kabul görmesi araştırmacıların bilimsel çalışmalarında bu yöntemden kaçınmalarına yol açmıştır. Bu konuyla ilgili karşıt düşüncelerin, görüşlerin ortaya atılması ve tartışılması dahi yasaklanmıştır. Yargılamadan kabul edilmesi gereken, kanıksanmış düşünce ve görüşlerden ibaret olan Sosyal Realizm, dar çizgilerle çerçevelenmiş alanı kapsamaktadır. Bu nedenle gerçeklerden yola çıkarak değil, dikte edilmiş görüş ve düşünceler üzerine makale ve yazılar yazılmıştır. Partide alınan kararlar ve kongre araştırmalarında yer alan fikirler yeni döneme ve eserlere uyarlanmıştır. 1980'li yıllar Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecine girdiği dönemi karşılamıştır. Bu süreçte Sosyal Realizm anlayışı hâkim anlayış olarak gücünü kaybetmiş ve artık bu anlayış geçmişin bir parçası sayılmıştır (Tağızade, 2006).

2.1.3 Sanat Eğitimi

Eğitim, dünya ülkelerinin tüm alanlarda gelişmişliğini gösteren ve değişen değerler içerisinde yerini koruyarak varlığını sürdüren bir süreçtir. Eğitim toplumun gelişmesine, dünya görüşünün genişlemesine, doğru kararlar vermesine yardımcı olarak, yaşadığı ulusun kültürel değerlerinin öğrenilmesine, elde edilen bilgilerle gelişmişlik hedefine ulaşılmasına yardımcı olma imkânı sağlamaktadır. "Eğitim kişilerin düşünce, karakter, beden ve ruh güçlerinin geliştirilmesidir. Sanat eğitimi ise, bireyin tüm ruhsal ve bedensel eğitimi bütünlüğü içinde estetik kaygı, düşünce ve görüşlerin geliştirilmesini yetenek ve yaratıcılık gücünün olgunlaştırılmasını, sanatsal değerlere hoşgörü ile yaklaşma çabasını esas alır" (Sabancalı, 2006). "Sanata ve duyguların eğitimine önem veren okul ya da eğitim sistemlerinde duygular eğitilirken zihinsel yeteneklerin, düşüncenin ve zekânın da geliştiği gözlenmektedir. Sanat, duygu ve düşünce arasındaki iç içe geçmiş bağlantıyı vurgularken öğrenme ve gelişim sürecinin de etkin bir yardımcısıdır" (Yazkaç, 2009). Ayrıca, sanat eğitimi

halkların kültür ve geleneklerinin tanıtılması açısından da önemli bir yere sahiptir. Sanat eğitimi alan birey ürettiği eserlerde kendi kültürünü, tarihini, geleneklerini ve eğitim düzeyini yansıtmaktadır. Toplumda etkili olan her bir ferde geleneksel, ulusal ahlâkî değerleri, iyimser yaklaşımı, özgür ifade anlayışı gibi özellikleri sanatın doğru şekilde eğitilmesiyle kazandırabiliriz. Bu özelliklere sahip olan fertler kültürel değerlerigelecek nesillere ileterek hedefledikleri başarılarla ulaşabilirler(Sabancı, 2006).

Azerbaycan'da sanat eğitimi, SB ülkeleri arasına girdikten sonra devlet düzeyinde verilmektedir. Çocukların sanata yönelmesi için özellikle, ilkokul hayatından başlayarak dokuzuncu sınıfa kadar, yani dokuz yıllık sanat eğitimi veren kurumlar açılmıştır. Azerbaycan eğitim sistemini inceleyen Savaş (2008) Azerbaycan'da sanat eğitiminin önemli yere sahip olmasını şu şekilde ifade etmiştir:

"Azerbaycan eğitim sisteminin içinde incesanat adı verilen güzel sanatlar eğitimi ayrı bir yer tutmaktadır. Güzel sanatlar eğitimi mecburi olmamak kaydıyla iptidai eğitimle birlikte başlamaktadır. Öğrenci ilkokula giderken aynı zamanda isterse sanat eğitimi veren okullara da devam edebilmektedir. Sanat eğitimi veren okullarda öğrencinin öğretmeni ile birlikte çalışma imkânı bulunmaktadır. Okulların fizikî yapısı ve donatımı her türlü çalışmanın gerçekleşmesine imkân sağlayacak özellikleri taşımaktadır. Bu tür okullar 9 yıl eğitim vermektedir. Yetenekli öğrenciler daha sonra bu okulların bir üst kademesi olan ve lise eğitimi yerine geçen okullarda eğitim alabilmektedir. Ağırlıklı sanat eğitimi verilen bu tip okullardan (temayül mektepleri) mezun olan öğrenciler konservatuar veya güzel sanatlar üniversitelerine devam edebilmektedir" (s. 273).

Sanatın doğru yoldan doğru biçimde eğitilmesiyle, sanat eğitimi veren kurumlar eğitim kalitesinin üst düzeye ulaşmasına yardımcı olabilmektedir. Bu nedenle sanat eğitimiyle uğraşan Meslek Yüksekokulları, Yükseköğretim kurumlarının üzerine büyük sorumluluk düşmektedir. Azerbaycan'da sanat eğitiminde önemli yere sahip sanat kolejleri, akademi ve üniversitelerin sanatöğretimine ilişkin sistemlerini anlamak için bağımsızlık öncesi dönemde yer alan sanat kurumlarına bakmamız yeterlidir. Azerbaycan'ın bağımsızlık öncesi sanat eğitimi, Sovyetler Birliği Dönemini kapsamaktadır. Bu dönem eğitim, kültür, sanat gibi farklı alanlarda yapılanmalar görülmüştür. Bu reformlar sanat eğitimi dâhil birçok alanın gelişimini

destekleyecek şekilde düzenlenmiştir. Azerbaycan'da eğitim düzeyinin hızla yükselmesi sonucu okuma yazma oranı yüksek düzeylere ulaşmıştır. SSCB'nin eğitimde uyguladığı politikalar sonucunda okur-yazar oranında artış gözlemlenmiştir(Savaş, 2008).

2.1.3.1 Azim Azimzade adına Azerbaycan Ressamlık Mektebi

Azerbaycan'da sanat okullarının kurulması 20.Yüzyılın başlarına dayanmaktadır. Sanat eğitiminin gelişimi bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti ve Sovyet Azerbaycan Cumhuriyeti döneminden itibaren başlamıştır. Özellikle, resim sanatı eğitiminden söz etmek gerekirse, Azerbaycan'da sanateğitiminin devlet düzeyinde tesis edilmesi ilk defa 1920 yılında, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin (1918-1920) son dönemine denk gelmiştir. Bu dönem Azim Azimzade adına Bakü Ressamlık Mektebi açılmıştır. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Sovyet Birliği'ne geçmesiyle, 1920 yılında açılan Azim Azimzade adına Bakü Ressamlık Mektebi de yeni döneme girmiş veRealist sanat anlayışına yönelik dersler verilmiştir. 1920 yıllarından itibaren Azerbaycan resim sanatında Rus resim sanatı etkileri görülmüştür (Uzun, 2011).

Azim Azimzade adına Bakü Ressamlık Mektebi, döneminin tek profesyonel sanat eğitimi kurumudur. Yeni açılan okulda kadro sorunları yaşanmıştır. Bu sorun Moskova Yükseköğretim kurumlarında eğitim veren sanatçıların okula davet edilmesiyle ve okuldan mezun olan öğrencilerin Moskova'da Devlet Sanat Akademilerine eğitim almaları için gönderilmesiyle çözülmüştür. Bu gelişmeler akabinde, Mikayıl Abdullayev, Tahir Salahov, Fuad Abdurrahmanov, Maral Rehmanzade, Settar Behlülzade, Nadir Abdurrahmanov, Elmira Şahtahtinskaya, Toğrul Nerimanbeyov, Celâl Karyağdı, gibi nitelikli ve yetenekli sanatçıların yetişmesi sağlanmıştır. Rusya Sanat Okulu programı uyarlanan bu kurumda, resim, heykel, grafik ve tiyatro dekorasyonu dersleri verilmiştir. "Bu okulları bitirenlere "küçük mütehassis" derecesi verilir" (Okutan, 1996, s. 100). 1997'de Azim Azimzade Adına Azerbaycan Devlet Ressamlık Mektebi'neMilli Eğitim Bakanlığı'nın kararıyla Kolej statüsü verilmiştir. Bu kurum günümüzde de Azim Azimzade adına Sanat Koleji Azerbaycan Ressamlık Akademisi bünyesinde faaliyetine devam etmektedir(Uzun, 2011).

2.1.3.2 Azerbaycan Devlet Medeniyet ve İncesenet Üniversitesi

Azerbaycan resim sanatına değerler kazandıran, Sovyet döneminde tesis edilen sanat okulları arasında Azerbaycan Devlet Kültür ve İncesenat Üniversitesi (ADMİU) yer almaktadır. Bu Yükseköğretim Kurumu, 1923 yılında Sovyet Azerbaycan'ı Maarif Komiserliği'nin kararıyla açılmıştır. Açıldığı ilk yıllar tiyatro ve sahne sanatları alanında eğitim vermiştir. 1945 yılında ADMİU'da Dekoratif Uygulamalı Sanatlar ve Kültür bölümleri açılmıştır. 1962 yılında Tiyatro Fakültesinin bünyesinde Resim Bölümü, 1968 yılında ise Resim Anasanat Dalı açılmıştır. 1982 yılında ise Güzel Sanatlar Fakültesi açılması kararı alınmıştır ("Azerbaycan Dövlet Kültür", t.y.). 1968 yılında Devlet Sanat Üniversitesi adını alan kurumda, eğitim programında değişiklikler yaparak, kültür ve sanat alanlarında yeni bölümler açılmıştır (Azerbaycan'da Eğitim, t.y.).

Azerbaycan Devlet Kültür ve İncesenat Üniversitesi, açıldığı günden itibaren yüksek sanat anlayışıyla dünya sanat eğitimi ölçütlerine uygun çağdaş anlayışla eğitim vermektedir. Öğrenimde izlenmesi gereken adımlar arasında ahlâkî, ulusal değerleri ön planda tutarak çağdaş görüşlere yer verilmesi sanat eğitimi olumlu düzeye taşımıştır. Yüksek düzeyde verilen sanat eğitimi, bireyialanında uzmanlaştırarak ulusal değerlerle çağdaş görüşleri sentezleyebilen nitelikli eğitimci veya sanatçı olarak yetişmesini sağlamayı hedeflemiştir (S. Buyurgan ve U. Buyurgan, 2012).

Sovyet döneminde açılan her iki kurum bağımsızlık döneminden sonra da faaliyetine devam etmektedir. Bu kurumlar Azerbaycan sanatında önemli yere sahipler.

2.2 Bağımsızlık Süreci ve Sonrası Azerbaycan ve Sanatı

2.2.1 Sovyetler Birliği'nin Dağılma Süreci

7 Ekim 1977 yılında SSCB'nin yeni Anayasası kabul edildiği dönemdünya tarihi yeni bir sürece girmiştir. Siyasî güç dengelerinin değişmesiyle jeopolitik, politik düzlemde değişiklikler olmuştur. Dünyanın en büyük devleti olan SSCB dağılmıştır. Dünyanın ikinci büyük devleti olan, ABD'nin rakibi sayılan, güçlü ekonomiye, ihracat, üretim ve askeri endüstriye aynı zamanda, büyük güce sahip olan SSCB'nin çökme nedenlerine göz atarsak Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanma sürecine aydınlık getirmiş oluruz.

Yukarıda belirtilen nedenler dağılma sürecine giren SSCB'nin çökmesi için ilk adımı sağlamıştır. Bunun yanında iç siyasal etkenler de bu durumu tetiklemiştir. 1985

yılında Glastnost (Durgunluk) dönemini takip eden Perestroyka (Yeniden yapılanma) dönemi, kendisiyle getirdiği ekonomik, politik, sosyolojik sorunlarla, SSCB'nin dağılma sürecini hızlandırmıştır. Yeniden yapılanma dönemiyle sanat ve kültürel alanlarda sansür ortadan kalkmıştır. Tüm bu gelişmeler milli unsurları, ulusallığı ön plânda tutarak, eleştirel yaklaşım sergileyen yeni gazetelerin, yayınlanması milli kimlik bilincinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu dönem kültür ve siyasî alanlarda yeniden yapılanmayı destekleyen birçok dernek kurulmuştur. Fakat bu fikri benimsemeyen bazı parti çalışanları itirazlarını bildirmişlerdir. Yeniden yapılanma fikrinin çoğul tarafından kabul görmesi yönetim başkanlarının değiştirilmesiyle sonuçlanmış ve 1988 yılı Temmuz ayında gerçekleşen SSCB Parti Konferansı'nda Gorbaçov'un Yeniden yapılanma fikri çoğunluğun desteğini alarak kabul görmüştür. Yine Sovyetler Birliği Parti Konferansı'nda, yasal bir devlet kurulması fikri oy birliğiyle kabul edilmiştir. Ardından Yeniden yapılanma belirgin şekilde siyasete nüfus etmiştir. Bu yeniliklerle parti çalışanlarının farklı alanlara transfer edilmesi sorunu ortaya çıkmıştır (Rzayev, Mamedov, Hasanov ve Nebiyev, 2010).

Tüm bu yaşananlarla birlikte, 1986 yılında Ukrayna'da meydana gelen, dünya için ağır sonuçları olan vektörel karakter taşıyan Çernobil Faciası sonrası ekonomik reform kararları, 1989 ve 90 yılları arasında ekonomideki düşüş, devlet bütçesinde oluşan açıklık ve işsizlik SB'nin dağılma sürecini hızlandırmıştır. Almanya'da güç kaybı olarak 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması, milli kimlik bilinci oluşmuş halkların bağımsızlık faaliyetlerine başlamalarına zemin hazırlamıştır. SSCB'nin dağılmasını rejimin baskıcı ideoloji ve görüşlere sahip olması tetiklemiştir. Ulusların geçmişini tarihten silerek Sovyet insanı inşa etme fikirlerine karşı milli kimlik hareketlerinin ülkeyi sarması, milli, ulusal ve geleneksel değerlere eğilimin artmasını ve dolayısıyla SSCB'nin dağılmasını hızlandırmıştır. Bu durum SB ülkeleri arasında ekonomik, siyasal düzlemde ilişkilerde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur (Aliyev, 2007). SSCB ülkeleri arasındaki bu sorunların giderilmesi konusunda atılan adımlar da yetersiz kalmıştır. SSCB hükümetinin dümene hâkim olmakta zorlanmasıyla baskıcı ideoloji güç kaybetmiştir (Gürbüz ve Karabulut, 2009).

1989 yılında Baltık ülkelerinde başlayan gösterilerle Letonya Sovyetler Birliği'nin terkibinden ayrılarak, bağımsızlığını ilan etmiştir. Buna karşı çıkan Sovyetler Birliği hükümeti silahlı askerlerle Letonya'nın Vilnius şehrine girmiş ve birçok kişi öldürülmüş, yüz altmışa yakın kişi yaralanmıştır. Gitgide durum daha da tehlikeli hal

almıştır. Sovyet Birliği'ne bağlı diğer ülkelerin ayrılma isteği üzerine başkaldırıları ülkeyi sarsınca SSCB dağılma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca, Ermenistan'ın Azerbaycan toprağı olan Karabağı kendi toprakları ile birleştirme iddiası üzerine 1989 yılında Azerbaycan ile Ermenistan arasında savaş başlamıştır.

1991 yılının ağustos ayında SSCB'nin olağanüstü hal ilân ederek Moskova'ya silâhlı kuvvetlerini sokması tek sistemli devletin çöküşünü tetikleyecek son adım olmuştur. Ülkede kargaşa yaratan bu durum yeni birliğin oluşma sürecini engellemiştir. 1980 yıllarında Soğuk Savaş'ta SSCB'nin mağlûp olması ve bunun üzerine özgürlük mücadelesi başlatan ülkelere silâhlı kuvvetlerini göndererek sivil halka karşı silâh yöneltmesi Kızıl Ordu'nun itibarının kaybetmesine neden olmuştur. SB'de insanların yaşam, düşünce, duygu ve inançlarına müdahale ederek tek düze insan oluşturma politikaları birlik halkları arasında güvensizlik ortamının oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca, Sovyetlerin ayrımcılık politikaları ile Rusların etkin olduğu yerlerde endüstrileşmeye yönelmesi bir güvensizlik ortamı doğurmuştur (Bulut, 2014). 20 Ağustos 1991 tarihinde 12 ülke, tarihler 18 Ekim 1991'i gösterdiğinde ise Azerbaycan, Bağımsızlık Kararnamesini kabul etmiştir. Azerbaycan'ın bağımsız devlet olma isteğı Kanlı Ocak katliamıyla engellenmeye çalışılmıştır. Fakat bu engelleme girişimlerinde Sovyet hükümetinin başarısızlığı, özgürlük mücadelesinin hızlanmasına neden olmuştur. 18 Ekim 1991 tarihinde Azerbaycan resmi olarak bağımsız bir devlet olduğunu ilân etmiştir (Akdoğan, 2007). Azerbaycan'ın bağımsız devlet olarak ilân edilmesinin ardından SSCB 15 bağımsız devlete bölünmüştür. Bu devletler yer aldıkları jeopolitik düzlemde yeni bir düzen oluşturmaya başlamışlardır. Tüm bu gelişmeler bağımsızlığını elde eden halkların yeniden oluşum ve yapılanma sürecini başlatmıştır. Bağımsızlığını kazanan ülkelere yaşanan ekonomik sıkıntılar ve siyasal sorunların çözümlenmesi için yeni plânlamaların yapılması gerekmektedir. 1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla birlikte yeni bir düzene giren dünyanın siyasî ve coğrafi haritası değişmiştir. Baltık Denizi ve Kafkasya bölgesinde yer alan ülkeler arasında Avrupa ve Amerika'ya yönelimler meydana gelmiştir. Aynı şekilde, Kafkasya'nın Güneyinde yer alan Azerbaycan dışiyasi ve politik ilişkilerde Avrupa ülkelerine eğilim göstermiştir. 1991 yılında Ağustos ayı darbesiyle Mihail Gorbaçov SSCB Cumhurbaşkanlığı vazifesinden uzaklaştırılmış ülkede 6 ay süren olağanüstü hal ilân edilmiştir. Bu durum düzeltilmeye çalışılsa da SSCB

dağılmanın eşiğinden dönememiştir. Akabinde 1991 yılında Sovyetler Birliği çöküşünü resmi olarak ilân etmiştir (Babayeva, 2013).

2.2.2 Azerbaycan'ın Bağımsızlığını Kazanması

Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanma süreci aslında 1970'lerde halkın uluslararası geleneksel arayışından güç alarak filizlenmeye başlamıştır. Sovyet Birliği ülkelerinde milli kimlik bilincinin uyanmasıyla Azerbaycan halkı da milli, dini değerlere yönelerek sorgulama sürecine girmiştir. 1985 yılından itibaren Gorbaçov tarafından izlenen Açıklık ve Yeniden yapılanma siyaseti başarısızlıkla sonuçlanarak SSCB'nin dağılmasında önemli faktör olmuştur. Bu politikalar sonucu SB yönetiminde yolsuzluklar ve daha birçok olumsuz durum yaşanmıştır. Bu yaşananlara itiraz eden ülkelerde ayaklanmalar gerçekleşmiştir Aynı şekilde Azerbaycan'da meydana gelen olumsuzluklara karşı çıkan muhalif gruplar oluşturulmuş, Azerbaycan Halk Cephesi Partisikurulmuştur. Halk Cephesi, ülkede başlayan özgürlük mücadelelerine öncülük yapmıştır (Aliyev, 2007). Tüm bu gelişmeler ve Ermenistan'ın başlattığı Dağlık Karabağ sorununa SSCB'nin sessiz kalması olaya lâkayt yaklaşımı bu süreci hızlandırmıştır. 1988 yılından sonra Azerbaycan ve komşu devlet olan Ermenistan arasında yaşanan gerginlik Dağlık Karabağ probleminin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Rus çarı Pyotr'un yürüttüğü siyaset sonucu Azerbaycan halkı, kadim toprakları olan İrevan Hanlığı'ndan zorla sürgün edilerek, yerine Ermeniler meskûnlaştırılmıştır. 1828 yılından başlatılan toprak iddiaları Dağlık Karabağ'a Ermenilerin yerleştirilmesiyle sonuçlanmış ve sonucunda Ermenistan Azerbaycanlılardan temizlenerek tek yapılı Ermenistan devleti kurulmuştur. Lâkin SSCB'nin dağılma eşiğine girmesiyle sürecin durdurulması Ermenilerin "*büyük Ermenistan*" hayalinin hayal olarak kalmasına neden olmuştur. Bu durumdan memnun kalmayan Ermeniler, Karabağ savaşını başlatmışlardır (Oğan, 2010). Savaş sonucu Azerbaycan topraklarının yüzdeyirmisi Ermeni separatçı kuvveleri tarafından işgal edilmiştir. Birçok aile evlerinden, ezeli topraklarından mecburi şekilde çıkartılmıştır. SSCB'nin dağılma süreciyle başlayan bu sorun yirmi sekiz sene geçmesine rağmen çözülemeyen sorun olarak kalmıştır. Karabağ Sorunu SSCB'nin dağılmasındaki önemli etkenlerden biri olmuştur. "Karabağ, SSCB'nin politikaları sonucu, Azerbaycan ve Ermenistan arasında devamlı bir anlaşmazlık kaynağı olarak

bırakılmıştır. SSCB bu politika ile tarafların sıkışması durumunda zora düşmeleri ve dolayısıyla kendine bağımlı kalmalarını istemiştir" (Gürler, 2015, s. 48).

Ermenistan ve Azerbaycan arasında başlayan sorun beraberinde Azerbaycan'ın SSCB'den tamamen ayrılma sürecini hızlandırmıştır. Ayrılma iddialarına ve Sovyet Yönetiminin kurduğu Bağımsız Devletler Birliği'ne katılmaktan imtina etmesine karşı, Kızıl Ordu silâhlı kuvvetleri ülkeye girmiştir. Fakat Azerbaycan'ın SSCB'den ayrılmasına engel olunamamıştır. SSCB'nin dağılma sürecinde bağımsızlık arayışına giren Azerbaycan, milli iradesiyle özgürlüğüne kavuşmuştur. Nitekim Rus Ordusu, özgürlük mücadelelerine son vermek amacıyla 19 Ocak 1990 yılı tarihinde Bakü'ye tanklarla girmiş ve Azerbaycan halkına kıyım yapmıştır (Enversoy, 2010). İlk adım olarak yönetim, halkla irtibatın kesilmesi için kitle iletişim araçlarını kesmiştir. Meydana gelen olaylara anlam veremeyen halk, sokaklara akın etmiştir. Kızıl Ordu'nun tanklarla şehri basması milli mücadele hareketini durduramamış ve yapılan katliama karşı halk bağımsızlık hareketini hızlandırmıştır (Abdullayev ve Hasanoglu, 2010). Bu hareket, 40 gün sürecek olan grevin başlangıcını oluşturmuştur. Tüm fabrika, okul, üniversite, resmi ve gayri resmi iş yerleri çalışmalarını vb. durdurmuştur. Kanlı Ocak adıyla tarihe geçen bu olay, Azerbaycan tarih sahnesine kanlı harflerle yazılsa da, bağımsızlığa kavuşturan, kahramanlık hâdisesi olarak nitelendirilmiştir. Tüm bu olaylar neticesinde Azerbaycan bağımsızlığını ilân etmiştir (Babayeva, 2013). Bu hâdiselerden sonra 23 Eylül tarihinde Anayasa'ya Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne dair kararlar dâhil edilmiştir. 1990 yılında Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi kararı almıştır (Akdoğan, 2007, s. 13). Azerbaycan'ın 30 ağustos 1990 yılında aldığı bağımsızlık kararnamesi ardından Sovyet Birliği ülkelerinin bağımsızlıklarını onaylayan Devlet Bağımsızlığı Kararnamesi imzalanmıştır. (Rzayev ve diğerleri, 2010). 8 Eylül 1991 yılında ise Ayaz Mutallibov Azerbaycan Cumhurbaşkanı seçilmiş ve 18 Ekim tarihinde Müstakillik Beyanname'sine imza atarak, Azerbaycan'ın müstakil devlet olduğunu resmen duyurmuştur. 18 Ekim 1991 yılı tarihinde ise Azerbaycan yeni Anayasa'sını kabul etmiştir (Aliyev, 2007).

Bağımsızlığını ilân eden Azerbaycan'ın yeni devlet olarak önünde, ekonomik, jeopolitik, siyasî alanlarda güçlendirilmesi kültürel ve sanatsal alanlarda geliştirilmesi, demokratik devlet olmasının sağlanması, Ermenistan'la başlayan savaşın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözülmesi, halkın ve devletin huzur içinde

yaşaması, ulusal kimliği öne çıkaran devlet yapılarının kurulması, uygulanan politikaların ilişkileri olumlu düzeye oturtulması görevleri durmaktaydı (Rzayev ve diğerleri, 2010).

Bağımsızlık kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nin oluşum sürecini üç aşamayla değerlendirmek mümkündür. İlk aşamada 1991- 1992 yıllar arasında emekleme dönemi; bu dönem Azerbaycan'da kargaşahâkimdir ve Karabağ savaşında toprakların yarısı işgal altına alınmıştır. Aynı zamanda 25 Aralık 1991 tarihinde Rus dilli devletlerin kullandığı Kiril alfabesinden Lâtin alfabesine geçilmiştir. 1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Parlâmentosu, Dağlık Karabağ'dan Muhtar Bölgestatüsü alınmış ve Karabağ'ın Azerbaycan'a ait bir bölge olduğu kabul edilmiştir.

İkinci aşama olarak Azerbaycan Halk Cephesi dönemi; bu dönem bir sene hâkimiyette kalabilen Türk milliyetçisi, "bütün Azerbaycan" ideolojisine sahip, Rus siyasetine karşı çıkan Ebülfez Elçibey dönemidir. Elçibey, Rus Ordularını Azerbaycan topraklarından çıkarmayı başarmıştır. Türk dili resmi devlet dili ilan edilmiş, Azerbaycan'ın para birimi Manat olarak kabul edilmiştir. İran ve Azerbaycan arasına çekilmiş demir teller kaldırılmış, Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'na üye olunmuştur. Bu dönem sadece bir ili Ermeniler işgal edebilmişlerdir. Bunun yanı sıra, iç savaş; 1993 yılında Suret Hüseyinov'un başçılık ettiği silâhlı kuvveler Gence şehrinde isyan başlatmıştır. İsyân hızla yayılması sonucu Bakü'ye ulaşmıştır. İsyânı yatıştıramayan AHCP, hâkimiyeti bırakmak zorunda kalmıştır. Bu durum üzerine Elçibey, Nahçıvan Meclis Başkanı Haydar Aliyev'den destek istemiş Heyder Aliyev Bakü'ye gelmiş ve durumu çözmek için kollarını sıvamıştır (Babayeva, 2013).

Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinin üçüncü aşaması Haydar Aliyev'in iktidara gelmesi olarak nitelendirilmektedir. Haydar Aliyev'in Azerbaycan'da iktidara gelmesi, çıkarılan Gence isyanıyla Rusya lehine sonuçlanmıştır. Şöyle ki, Gence isyanını yatıştıramayan Ebülfez Elçibey, Rus yanlısı Haydar Aliyev'in desteğine ihtiyaç duyarak iktidarı ona bırakmıştır (Akdoğan, 2007).

Haydar Aliyev'in iktidarda olduğu süre zarfında Karabağ'da ateşkes anlaşması imzalanmıştır. Bunun sonucu olarak ara ara ateş sesleri duyulsa da savaş durdurulmuştur. Lâkin bu ateşkes anlaşması öncesinde savaşa çözüm bulunmadığından, Karabağ topraklarının diğer yarısı işgal edilmiştir. Haydar Aliyev dönemi uygulanan siyaset sonucu Azerbaycan'da iç savaşlara son verilmiştir. Dâhili

sorunlar çözülmüş, Elçibey'in döneminde yarım kalan projelerin bazıları gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada yarım bırakılan BDT'ye üyelik işlemine öncelik verilmiştir. Bu birlik üyeleri, ülkeler arasında siyasi ve ekonomik ilişkilerin oluşturulmasına dair kararlar almıştır. 1993 yılında Aliyev, denge politikası tutumuyla, Ebülfez Elçibey'in karşı çıktığı BDT'ye üye olmuş ve üye olan ülkelerle ilişkileri olumlu düzeye çıkarmıştır. Fakat bu durum savaş içinde olan Ermenistan'ı kapsam dışında bırakmıştır (Beşikçi, 2016).

Bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan'ın birinci ve ikinci dönem aşamasında karşılaştığı sorunların ülkeyi iktisâdi ve siyasi krizle karşı karşıya getirdiğini Aras ve Süleymanov (2012) şu şekilde ifade etmişlerdir:

"Bağımsızlığın ilk yıllarında Ermenistan ile yaşanan savaş, Rusya'nın Azerbaycan'a ulaşım ambargosu koyması ve Çeçenistan savaşı nedeniyle önemli iki petrol boru hattının kullanılmaması, yönetim zaafı, kanuni düzendeki aksamalar, etnik bağlamda ayrımcı oluşumlar gibi sorunlar ekonomide buhran döneminin yaşanmasına neden oldu. 1991-1994 yılları bağımsızlığın ardından birçok problemle yüz yüze kalındığı, ülkede sosyal, siyasal ve ekonomik problemlerin bunalıma dönüştüğü bir dönem oldu." (I.Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Ekonomisi, para. 1).

1991 ve 1994 yılları arasında Ermenistan ile sorunların yaşanması Rusya Devleti'nin BDT'ye üye olmadığı için Azerbaycan'a ulaşım yasağı koyması, aynı zamanda, Çeçenistan'da yaşanan savaş , petrol boru hatlarının kullanılmaması, yönetimdeki ve hukukî sistemdeki sorunlar, toplumsal çatışmalar ekonomide ciddî bir kriz döneminin yaşanmasına yol açmıştır. Bu yıllarda Azerbaycan'da sosyal, politik, ekonomik ve kültürel problemler ortaya çıkmıştır (Yılmaz ve Sayın, 2013).

Azerbaycan'ın oluşum sürecinin ilk aşaması olan Mütellibov Döneminde, Rus yanlısı politikasıyla Karabağ sorunu çözülmez hal almıştır. 1990 yılı 18 Ekimde Azerbaycan bağımsızlığını resmen ilan etmesine rağmen SSCB'nin siyasal kalıntısından tamamen temizlenememiştir. Bu durum, Komünist partisi Birinci Sekreteri Rus yanlısı Ayaz Mütellibov'un iktidara gelmesine zemin hazırlamıştır. 1990 yılı Mayıs ayında Azerbaycan'da cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesi kararı alınmış ve Ayaz Mütellibov, Azerbaycan Cumhurbaşkanı görevini üstlenmiştir (Kerimov, 2007). Ortada çözülemeyen Dağlık Karabağ sorununun var olması ve Mütellibov'un

çözümü için Rusya'dan beklenti içinde olması yanlış yol izlendiğini göstermiştir. Azerbaycan'la Ermenistan arasındaki sorunlara çözüm yolu aramayan Sovyet idarecilerin ilgisizliği Azerbaycan halkını mücadeleye iterek ulusal savaşın başlatılmasına neden olmuştur (Babayeva, 2013). Yanlış politika izleyen Mütellibov'un Cumhurbaşkanlığı görevini yapmaya başlamasıyla Azerbaycan halkının kanayan yarası olan Karabağ, Ermenilerin toprak iddiasıyla cereyan edensavaşta kaybedilme noktasına gelmiştir (Oğan, 2010). Bağımsız politika yürütemeyen Mütellibov Hocalı Katliamı ardından istifaya zorlanmıştır. 1992 yılı Şubat ayında gerçekleşen katliamı Aslanlı ve Karahanova (2014) araştırmalarında rakamlarla açıklayarak Ermenilerin ve Rusların kelimelere sığmayacak vahşiliklerini göz önüne sermektedir:

"Bundan 22 yıl önce, 25-26 Şubat 1992 tarihlerinde, Ermenistan ordusu Hankendi'ndeki 366 sayılı Rus zırhlı birliğinin de desteği ile Azerbaycan Karabağ bölgesindeki Hocalı kentinde sivil, kadın, çocuk, yaşlı ayrımı yapmadan 613 kişiyi en ağır işkenceler uygulayarak soykırıma tabi tutmuştur. Katledilenlerin 63'ü çocuk, 106'sı kadın ve 70'i ise yaşlıydı. Soykırım olayı sırasında 8 aile tamamen yok edilmiştir. Bu katliamdan toplam 487 kişi ağır yaralı olarak kurtulmuştur. 1275 kişi rehin alınmış, 150 kişi ise kaybolmuştur. 26 çocuk tamamen, 130 çocuk ise kısmen öksüz kalmıştır. Kuşatma altındaki insanların çoğu acımasız yöntemlerle öldürülmüş, uluslararası kuruluşlar ve dünya medyası olayı insanlık dramı olarak nitelendirmiştir" (Aslanlı ve Karahanova, 2014, s. 53).

Ermeni silâhlı kuvvetleri ile birlikte 366. Rus Alayının gerçekleştirdikleri bu soykırında binlerce savunmasız kişi işkenceye maruz kalarak öldürülmüştür. Gorbaçov, 1990 yılında SSCB'nin tamamında silâhların toplanması konusunda karar kabul etmiştir. Bu nedenle Hocalı bölgesinde insanlar düşmana karşı gelecek koşullarda değillerdir(Kavak, 2014). Ermeniler tarafından işlenen bu katliam insanlık suçu olarak nitelendirilebilir. "56 kişi canlı canlı ve zulümle yakıldı, derileri soyuldu, başları kesildi, gözleri çıkarıldı ve hamile kadın karınları delinerek boşaltılmıştır. Aynı zamanda, Ermeni suçluları cesetler üzerinde hakaret etmekteydiler" (Rzayev ve diğerleri, 2010, s. 481,482).

26 Şubat 1992 tarihinde gerçekleşen Hocalı katliamı halkın son damla kanını taşıyarak Mütellibov'un istifaya gitmesi yönünde gösterilere başlamasına neden olmuştur. 6 Mart 1992 yılında Ayaz Muttalibov muhalif kuvvetlerin etkisiyle istifa etmiştir. Bu istifanın ardından Cumhurbaşkanlığı görevini vekâleten Meclis Başkanı Yakup Memmedov üstlenmiştir. Yakup Memmedov, 1992 yılı 18 Mayıs ayına kadar bu görevde kalmıştır (Veliyev, 2006).

Mütellibov'un istifa ettirilmesi nedenleri arasında sadece Hocalı katliamı yer almamakta, onunla birlikte işsizlik sorunlarının ortaya çıkması, ekonomik sıkıntılar, siyasî sorunlar ve Karabağ savaşında birbirinin ardınca kaybedilen topraklar yer almaktadır. Ülkede yetersiz nitelikte olan memurlar ülke idaresinde sorunların ortaya çıkmasına neden olmuşlardır. Bu durum ekonomik sorunları, sosyal-politik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Azerbaycan'ın bazı bölgelerinde silâhli çatışmalar ve ayaklanmalar baş göstermiştir (Rzayev ve diğerleri, 2010).

Dolayısıyla, ülkenin idare sisteminde açıklıklar, milli savunma sistemindeki sorunlar iç savaşla birlikte, Karabağ topraklarının elden gitmesiyle sonuçlanmıştır. Nitekim 1991 yılı Aralık ayında Ermeniler, Kerçicahan ilini, peşinden 1992 yılı Ocak ayında diğer bölge olan Geybalı köyünü ele geçirmişlerdir. 1992 yılı 25 Ocak ayında Şuşa'yı işgalden kurtarmak amacıyla başlatılan Daşaltı operasyonun başarısızlıkla sonuçlanması ülkede askeri krizin derinleşmesine neden olmuştur. Bu durumu kendi lehine çeviren Ermeniler, 1992 yılı Şubat ayında peş peşe üç ili; Malibeyli, Aşağı Kuşçu ve yukarı Kuşçu'yu kendi topraklarına katma niyetiyle işgal etmişlerdir (Rzayev ve diğerleri, 2010). Artık birbirini takip eden toprak kayıpları 1992 yılında Azerbaycan için kültürel, coğrafi ve yer altı zenginlikler açısından önemli olan Şuşa ve Laçın illerinin düşman eline geçmesine neden olmuştur. Bunlar yetmezmiş gibi devlet yapılanmasında sorunlar başlamıştır. Mütellibov, istifasının ardından itirazlara rağmen yeniden koltuğa oturtulmuş, fakat Halk Cephesi üyelerinin zoruyla görevinden uzaklaştırılmıştır. Vazifesinden uzaklaştırılan Mütallibov, Rusya'ya sığınmıştır. Ardından, iktidara gelen Yakup Memmedov da istifa etmiştir. Azerbaycan'da yaşanan politik sorunlar Halk Cephesi hareketinin başlamasını tetiklemiştir (Sultanov 1995).

7 Haziran 1992'de Azerbaycan'da halk oylamasıyla demokratik seçimler yapılmıştır. Halk Cephesi başkanı Ebülfez Elçibey yüzde altmış dört oy alarak bu seçimlerde Cumhurbaşkanı olmuştur ve böylece, Azerbaycan Halk Cephesi partisi iktidara

gelmiştir. AHC, Azerbaycan halkının büyük kısmı tarafından coşkuyla karşılanmıştır (Babayeva, 2013).

Elçibey, hâkimiyete geldikten sonra Azerbaycan devleti için birçok yenilikler yaparak eski Rus siyasetinin izlerini silmeye çalışmıştır. İlkolarak Azerbaycan'daki Rus Ordusu'nu çıkarmış, Azerbaycan İran arasındaki demir telleri kaldırarak 31Aralık 1992 tarihiniDünya Azerbaycanlılarının Birlik Günü olarak devlet düzeyinde kutlanmasını sağlamış, resmen Rus alfabesinden Lâtin alfabesine geçilmiş, Türk dilini resmi devlet dili olarak ilân etmiş, milli parayı Manat adı altında kullanılmasını ön gören kararlar almış ve yürürlüğe koymuştur.Aynı şekilde Elçibey hâkimiyetidöneminde ordunun kurulmasını sağlayan anlaşmalar imzalanmış ve öğrenci değişim programı başlatılmıştır. Bunun yanı sıra, ziraat alanının gelişimini destekleyen adımlar atılmıştır. Yabancı yatırımları destekleyen yasa ve kamu malının özel kuruluş veya kişilere verilmesi kanununun kabulü gibi bu alanların geliştirilmesini sağlayan adımların atılması, bu dönem yapılan yenilikler arasında yer almıştır. İleride Asrın Anlaşmasına çevrilecek Bakü – Ceyhan Petrol Boru Hattı Projesi Elçibey döneminde tasarlanmıştır (Akdoğan, 2007).

Haydar Aliyev'in iktidara gelmeden önce, 1990'lı yılların başlarında Azerbaycan, İslâm Konferansı Birliği'ne, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, Birleşmiş Milletler Teşkilâtına ve birçok teşkilat ve birliklere üye olmuştur. Bu yıllarda Birleşmiş Milletlerin tüm üyeleri, Azerbaycan'ın bu kuruma üye olmasını destekleyen kararını oy birliği ile kabul etmişlerdir. Aynı zamanda Alman milletvekilli Azerbaycan'ı ziyaret etmiştir. Ziyaret, Azerbaycan ve Almanya arasında olumluilişkilerin kurulması yönünde adımların atılması amacı gütmüştür. Bunun sonucu olarak her iki ülkede de konsolosluklar açılmıştır (Rzayev ve diğerleri, 2010). Tüm bunlar yaşanırken Azerbaycan'ın tek altın rezervinin bulunduğu il olan Kelbecer, Ermeni işgalcileri tarafından işgal edilmiştir. Öte yandan iç savaş sorunuyla karşı karşıya gelen Elçibey yönetimdeki sorunları çözmek için içerisinde Türkiye'nin de bulunduğu komşu ülkelere destek istemiş fakat almış olduğu olumsuz yanıtlar kendisini zor duruma sokmuştur. Elçibey bu durum karşısında Rusya'dan destek alan Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in Haydar Aliyev'in yönetime getirilmesi teklifini kabul etmiştir. Bunun ardından Haydar Aliyev Azerbaycan Milli Meclis Başkanı görevine başlamıştır. Elçibey'in istifasının ardından 1993 yılı Ekim ayında yapılan seçimlerde Cumhurbaşkanı olarak göreve

başlamıştır(Mikail ve Tazegül, 2012). Halk Cephesi partisinin iktidarda olduğu yıllarda Elçibey ve yandaşları eski Sovyet devletlerinin yapamadığını yaparak: Rus Ordu'sunu Azerbaycan topraklarından çıkarmıştır. Elçibey yönetimi zamanında Azerbaycan'ın gelişimini desteklemesi için tasarlanan yeni projeler, Haydar Aliyev zamanında hayata geçirilmiştir. 1993 yılından cumhurbaşkanlığı görevine gelen Aliyev ülkeler arasında ilişkileri olumlu düzeye oturtarak Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmıştır (Aliyev, 2007).

Aliyev'in iktidara gelmesiyle ülke genelindebaş gösteren olaylarda sakinleşme görülmüş, iç savaş durdurulmuştur. Lâkin Karabağ sorunu çözümünü bulamamış, aksine topraklar işgal edilmiştir. Aliyev'in iktidara gelmesiyle Karabağ topraklarının gerisi Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. Azerbaycan topraklarının işgalinin durdurulması için ateşkes anlaşması yapılmış ancak yaşanan toprak kayıplarıyla Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü bozulmuş ve toprakların yüzde yirmisi işgal edilmiştir. Azerbaycan ile Ermenistan arasında yaşanan savaşta Azerbaycan vatandaşları hem esir düşmüş hem de öldürülmüştür. Savaşın getirdiği sıkıntılara ve savaşın ortaya çıkardığı maddî ve manevî zararlara son vermek için yapılan ateşkes anlaşmasının olumlu taraflarını Oğan (2010) araştırmasında bu sözlerle ifade etmektedir:

"Netice itibarıyla, Azerbaycan topraklarının yüzde 20'si Ermenistan Silahlı Kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Bu işgal sırasında 18 binden fazla Azerbaycan vatandaşı öldürülmüş (bu konuda bazı yazarlar her iki taraftan 1988-1994 yılları arasında toplam 35 bin kişinin öldüğünü ifade etmektedirler), 20 binden fazlası yaralanmış, 50 bini sakat olmuş ve 5.101 Azerbaycan Türkü ise kayıp olmuş ve/veya esir edilmiştir. Esir olan Azerbaycan Türklerinin 66'sı çocuklardan ibarettir. Azerbaycan'da aile fertlerinden bir ve/veya birkaçı savaşta öldüğü için 7.737 aile "şehit ailesi" statüsü almıştır. Genelde Azerbaycan nüfusunun 1/3'ü Dağlık Karabağ savaşından doğrudan veya dolaylı olarak zarar görmüştür. Dağlık Karabağ sorunu ile ilgili olarak ta sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlardan bütün ülke vatandaşları etkilenmektedir (417). Bu dönem Ermenistan'la sükûnet anlaşmasının yapılması Azerbaycan ekonomisini olumsuz etkileyen olaylara son verilmesi anlamına gelmekteydi. Lâkin savaşın verdiği zararlar kolaylıkla ortadan kaldırılmazdı, çünkü Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü kaybolmuştu.

1988 yılında silâhli çatışmaya dönen Azerî-Ermeni sorunu kısa bir sürede Azerbaycan ve Ermenistan'ın bir bölgesel savaşına dönüşmüş ve Ermenistan silahlı kuvvetleri bu çatışmalar neticesinde 1988 yılından ateşkesin yapıldığı 12 Mayıs 1994 tarihine kadar Dağlık Karabağ'ın tamamı da olmak üzere toplam 890 rayon, köy, kasaba ve yerleşim biriminden ibaret Azerbaycan topraklarının % 20'sini işgal etmiştir" (s. 417, 418).

Dolayısıyla toprak bütünlüğü kaybı ülkede yaşanan kargaşa durumuyla ekonomiyi de olumsuz etkilemiştir. Azerbaycan'ın birçok ilinde yer alan fabrikalar ve teknoloji vasıtaları, makineler zarar görmüştür. Petrol sanayisinde durgunluk yaşanmıştır. Anlaşıldığı gibi iktisâdi buhran sonucu ekonomi, felç olma durumuna kadar ilerlemiştir. Cumhuriyetin önde gelen sanayi kuruluşları, ağır felce uğramış ve derinleşmekte olan kriz hızla yaygınlaşmıştır. Tarım sektörünün çökmesi bu durumu daha çok tetikleyen hâdiselerden olmuştur. Nitekim çiftlikler ve tarım üretim kooperatifleri kullanılmaz hale getirilerek yeni yaratılmış tarım toprakları verimsizleşmiştir. Tarım alanında kullanılan birçok makine satılmış veya bozularak kullanıma uygun olmayan duruma getirilmiştir. Sulama sistemindeki arızalar toprakların taşlaşmasına neden olmuştur (Rzayev ve diğerleri, 2010).

Aliyev, iktidarının ilk yıllardan itibaren yürüttüğü politikalarsonucunda dış ilişkileri geliştirmiş, ekonomideki krize son vermiş, siyasî, kültürel, sanatsal alanlarda yenilikler getirerek gelişmesini sağlamıştır. Yeni iş yerlerinin açılması ve eskiiş yerlerinin onarılmasıyla işsizlik oranı düşmüştür. Bu durum ekonomik krizin az da olsa iyiye gitmesine neden olmuştur. Haydar Aliyev, küreselleşmeyi göz ardı etmeden denge politikası üzerinden dış siyaset yürütmüştür (Rzayev ve diğerleri, 2010). Haydar Aliyev'in Sovyet yönetimi deneyimlerini Azerbaycan'ın ekonomik, siyasî, kültürel alanlarına uygulamasıyla olumlu sonuç elde edilmiştir. Bu durumdan yola çıkarak olumlu düzeye oturtulan ilişkilerle Azerbaycan'ın varlığını, sorunlarını uluslararası arenaya taşınmasını Babayeva (2013) araştırmasında şu sözlerle ifade etmiştir:

"Aliyev'in sahip olduğu siyasi deneyim, bürokratik mekanizmaları yakından tanınması, Rus devlet geleneğini iyi bilmesi, ona etkin yaklaşımlar ve politikalar izlemesinde yardımcı olmuştur. Bağımsız Azerbaycan devletini dünyaya tanıtmak, Bağımsız Azerbaycan Devletinin demokratik blok içerisinde yer aldığını göstermek, Bağımsız Azerbaycan'ı önemli uluslararası

kuruluşlara üye yaparak etkinliğini artırmak Ermeni sorununu adil bir şekilde çözmek. Bu 4 temel husus Haydar Aliyev döneminin dış politika esaslarını oluşturmuştur. Bağımsız Azerbaycan devletini ekonomik, kültürel, politik alanda tanıtılabilmek için girişimler başlatıldı ve ülke önemli uluslararası kuruluşlara üye yapıldı. BM teşkilatında daimi temsilcilik açıldı. AGİT, KEİT, İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Birliği Şurası gibi uluslararası kuruluşlara üye olundu. Bu dış politika atakının maksadı Azerbaycan'ı dünyaya tanıtmak, komşuları ve dünya halkları ile barış içinde dostane ilişkiler kurmaktır. Bunda büyük bir başarı elde edildi. Azerbaycan Ermenistan hariç tüm dünya ülkeleri ile ilişkilerini geliştirdi" (s. 40).

1994 yılında Azerbaycan, Petrol sanayisinde yeni ve önemli adım olan Asrın Anlaşması projesine imza atmıştır. Hazar denizinde bulunan Azeri-Çırac-Güneşli petrol rezervlerinin kullanılmasını öngören anlaşma hayata geçirilmiştir(Aras ve Süleymanov, 2012).Yabancı yatırımcıların Azerbaycan ekonomisine ve petrolüne yaptıkları yatırımla bir sene içinde enflasyon rakamlarında düşüş görülmüştür ve sıkıntılarla dolu ekonomi artık rayına oturmuştur. Asrın Anlaşması'nın imzalanması ülkenin siyasi ekonomik, kültürel yönden gelişimini desteklemiş olmuştur(Aras, 2006). Böylece Asrın Anlaşması bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti için yeni girişimlerin önünü açarak petrol politikasında önemli gelişmeler kaydedilmesine olanak sağlamıştır. 1994 yılında Azerbaycan Devlet Petrol Şirketinin düzenlediği toplantıda Amerikan'ın petrol şirketleri ve İngiltere'nin British Petroleum ve Remko şirketleri, Türkiye, Rusya, Arabistan petrol şirketleri yer almıştır. Bu toplantıda Azerî, Güneşli ve Çırağ petrol yataklarının kullanılmasını öngören bir artı on ve Yüzyılın Anlaşması sözleşmeleri imzalanmıştır (Rzayev ve diğerleri, 2010). Otuz yılı aşkın süre için hesaplanmış olan bu anlaşma bağımsızlığı için mücadele veren genç devlet için önemli bir adım olarak kabul edilmiştir. Bu gelişme Azerbaycan'ın müstakil olarak dış ve iç politikasını yürütebilecek güce sahip olduğunu göstermiştir. Artık 1996 yılına gelindiğinde birçok sözleşme imzalanarak Azerbaycan ekonomisinin gelişimi sağlanmıştır. 1996 yılında ise Transneft Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi ve Azerbaycan Uluslararası Operasyon Şirketi arasında ulaştırma anlaşması imzalanmıştır. Bunun devamı olarak o dönemin Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduvard Şevardnadze ile de petrol anlaşmasına imza atılmıştır. Bakü-Tiflis-Ceyhan

petrol hattının kullanıma açılması Azerbaycan'ın dünya ekonomisinin bir parçası olduğunu göstermiştir. Yaşanan gelişmeler, doğru politika izlendiğini göstermiştir. Azerbaycan'da açılan küçük ve büyük şirketler yeni iş imkânının doğmasına vesile olmuş ve işsizlik oranının düşmesini sağlamıştır. Ayrıca, Azerbaycan'da ekonominin gelişimini sağlayacak adımlar arasında Bakü Gön-Deri fabrikasının, Şamahı'da Türkiye, Çin ve Güney Kore iş anlaşmasından doğan birliktelikle Star LTD televizyon fabrikasının, İmişli'de Azerbaycan Şekeri Üretim Birliği şeker fabrikası ve birçok yeni fabrikaların açılması yer almıştır (Rzayev ve diğerleri, 2010). Bu dönem inşaat sektörü de hızla gelişmiştir. Bakü'nün sosyal hayatına katkıda bulunan parklar, sanat evleri ve merkezlerinin açılması da yapılan işler arasında yer alır.

Bu dönem yapılan anlaşmaların başka bir özelliği ise durumu ağır olan ailelere, göç etmek zorunda kalan insanlara ve şehit ailelerine yardımda bulunmak için yabancı yatırımcılar ve vakıfların destek sağlamasıdır. Bağımsız devlet olarak Azerbaycan'ı bıraktığı on yılda ülkeyi yıpratmaya çalışan siyasî, jeopolitik kararlara karşı cephe almıştır. İmzalanan petrol ve doğal gaz sözleşmeleriyle iktisadî buhrana son verilmiş, sorunlar giderilmiştir. Bu anlaşmalar Karabağ savaşı sonrası ana yurtlarından zorla göç ettirilmiş insanlara umut ışığı olmuştur (Oğan, 2010).

2003 yılına gelindiğinde yaşının verdiği rahatsızlıklar sebebiyle Aliyev sağlık sorunları yaşamıştır. Bir çıkışında bilincini kaybeden Aliyev Mayıs 2003'den itibaren Ankara'da bulunan GATA'da tedavi görmeye başlamıştır. Lâkin durumunun kötüye gitmesi üzerine Amerika'nın Cleaveland Hastanesinde tedavisini devam ettirse de 8 ay sonra 12 Aralık 2003 tarihinde hayata veda etmiştir. Haydar Aliyev'in ölümüyle iktidar babadan oğla, yani İlham Aliyev'e devredildi. İktidara gelen İlham babasının yürüttüğü politikaları devam edeceğine dair söz vermiştir. İlham Aliyev siyasî, ekonomik düzeni devam ettirilerek sanat, eğitim, kültür konularını ön plâna çıkaracak kararlar almasını sağlamıştır. Bu durum, müze, kütüphane, eğlence ve sanat merkezlerinin, okulların açılmasına yol açtı. Dış ilişkilerde denge politikasını yürüten İlham Aliyev halen yönetime devam etmektedir.

2.2.3 Kültür Politikaları

Kültür toplumsal yaşamın siyasal, ekonomik, sanatsal yenilenmesinden ortaya çıkan ve ulusların faaliyeti sonucu gelişen bir olaydır. Kültür "insanlık tarihinin zenginliğini insanlığın iç zenginliğine dönüştürür" (Abbasov, 2009, s.1).İnsanın

doğal olarak doğaya hâkim olmasıyla toplumların beşeri değer ve yaşam şeklini yeniden şekillendiren, geliştiren sosyal yaratıcı etkinliktir (Akgül, 2015).

Uluslar kültürlerini dünyada kültür politikalarıyla tanıtmaktadır. Kültür politikalarıyla ülkenin kültürel ve manevî mirasının yaşatılması, gelecek nesillere aktarılması, tanıtılması, geliştirilmesi amaçlanır. Kültür politikaları ile toplumun yaşam kalitesi yüceltilerek gelişimi sağlanır. Bu bağlamda bağımsızlığını yeni kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti'nde kültürel konumun belirlenmesinde birçok adımlar atılmıştır. Nitekim 1992 yılında Müze İş Kanunu, Eğitim Kanunu, 1998 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür Kanunu ve Tarihi ve Kültürel Anıtların Korunması Kanunu kabul edilmiştir. Azerbaycan devleti eğitim, sanat ve kültür alanlarında kabul edilen kanunlarla kültürünün dünya ülkeleriyle etkileşimine, kültürel politikaların oluşumuna, kalkınması ve ortaya çıkan sorunların giderilmesine olanak sağlamıştır. Bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan'da kabul edilen bu kanunlar ulusal kültürün gelişmesinde önemli rol oynamıştır (Manafova, 2010). Abbasov'a (2009) göre: Kültür kanunu manevî, estetik anlayışlar, ilkeler, dil, milli, etnik gelenek ve görenekler, folklor, halk ve kilim sanatı, kültürel, sanatsal etkinlikler, anıt ve yapıtlar, ulus ve ülkelerin tarihi ve kültürel kaynakların korunmasını ve yaşatılmasını kapsamaktadır (s. 8).

1991 yılında bağımsızlığını ilân eden Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür politikaları kapsamında Kiril alfabesinden Lâtin alfabesine geçilerek, eğitim sistemi ve alfabede değişiklikler yapılmıştır. Türk dili resmi devlet dili ilân edilmiş, para birimi Manat olarak kabul edilmiştir. Değişimler sonucu, bu alanlara sermaye ayrılarak çağdaş öğretilerden yola çıkan milli öğretim programları hazırlanmış, yeni kitaplar basılmış, devlet eğitim kurumlarının tadilâtı yapılarak kullanıma verilmiş, yeni özel ve devlet eğitim kurumları açılmıştır (Yılmaz, 2013; Gök ve Kuvel, 2016).

Bağımsızlığın kazanılmasıyla Azerbaycan, kültürel ve sanatsal alanlarda özgün düşünce tarzı, özgürlük arayışları içinde yeni biçimlerin ortaya çıkması, sanatın tüm alanlarında yeniliklerle kendini göstermiştir. 1990 yılında dünyada evrenselleşme ve küreselleşme eylemleri Azerbaycan sanatında ve milli algıda olumsuz etkilerini de göstermiştir. Sanat alanlarında sıradan müzikler, tiyatro gösterileri, şiir ve kitaplar ortaya çıkmış, birçok dergi, gazete, televizyon kanalları açılmıştır. Yirminci yüzyılın sonlarında küreselleşme, ekonomik, kültürel, siyasal alanları etkileyerek değişime

uğratmıştır. Bu değişim ve teknolojik gelişmeler, dünya halklarının etkileşimini sağlayarak sosyokültürel sınırların yumuşamasını ve ulusların yakınlaşma sürecini tetiklemiştir (Perşembe, 2005).

Küreselleşme ve evrenselleşme dünya halklarının sanatsal kültürel değerlerinin tanıyıp benimsemesine neden olmaktadır. Bu durum ülkelerin kendi köklerinden kopmadan ortak kültürel değerlerin ortaya çıkmasına ortam hazırlamıştır. Bugün küreselleşmenin olumsuz etkilerini minimuma indirmek amacıyla tarihi geçmişimizi, milli, geleneksel, manevî değerlerimize dayanarak kültür politikalarını uygulamamız gerekmektedir("Müstegil devletimizin medeniyet siyaseti", 2015).

Azerbaycan Cumhuriyeti 1992 yılında küreselleşmeyi olumlu yönde değerlendirme adına 1900'lü yılların sonlarında kabul edilen Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hukuklar Hakkında Uluslararası Sözleşme'ye katılarak, uluslararası kültürel ve bilimsel etkileşimin gelişimini destekleyecek; bilimsel, sanatsal, sosyal alanlarda toplumun ahlâkî, manevî ve maddî çıkarlarının, hak ve hukuklarının korunmasını sağlayacak adımlar atmıştır (Ehedova, 2014).

Küreselleşmenin etkilerinin olumlu yönde gelişmesi amacıyla Azerbaycan'da milli ve beşeri değerleri ön plânda tutan kültür politikaları yürütülmüştür. Süleymanlı'ya (2011) göre 1990 yılı sonrasında Azerbaycan'ın devlet olarak bağımsızlığını güçlendirmesi yönünde attığı adımlar arasında Türk Devletleriyle imzaladığı iş birlikleri kültürel politikaların olumlu düzeyde gelişmesini sağlamıştır (s. 7). 1992 yılında Türkiye ve Azerbaycan arasında öğrenci değişim programına imza atılmasıyla Türk öğrenciler Azerbaycan ve Türkiye Yüksek öğrenim kurumlarında eğitim almışlardır. Ayrıca, dünya ülkeleriyle yapılan anlaşmalar sonucu birçok bilim ve sanat insanı, öğrenci, öğretmen ve akademisyen, Amerika, Avrupa ve Batı ülkelerini, özellikle de Türkiye'yi tercih etmiştir (Abbasov, 2009a). Türk dili konuşan devletlerle kültürel, sanatsal, politik ve ekonomik alanlarda yapılan işbirliğini güçlendirmek amacıyla 1992'de Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir birim olarak TİKA kurulmuştur ("E. Türk işbirliği ve kalkınma ajansı". para. 1). Bu dönem yapılan anlaşmalar kültürel etkileşime de destek sağlamıştır.

1992 yılında Azerbaycan Cumhuriyeti Medeniyet Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanunun 94. Maddesinin 1. paragrafına esasen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kültür politikaları kültür alanındaki kişilerin, hak ve görevlerini tanımlamak, kültürel maddî

ve manevî değerlerin araştırılması, ulusal, milli kültürün korunmasını ve tanıtımını destekler. Bugün Azerbaycan politikaları başında kültürel ve sanatsal değerleri korumak, geliştirmek, dünyaya tanıtılmak, kültürler arası iletişim, ülkeye ilginin artması için turistik bölge olarak dünya standartlarına uygun olması ve tanıtılması amacı gelmektedir (Efendiyev, 2011).

Ayrıca, kültürel alanda faaliyetlerin, devlet politikalarının, hizmetlerin, sanatsal değerlerin, maddî varlıkların belirlenmesi ve prensip olarak dikkate alınması da amaçlanmaktadır. 94. Maddeye göre; Kültür, tüm sanat alanlarında toplumun maddî ve manevî değerlerini tanımlayarak, insanların yaşam tarzı ve ahlâkî değer sistemini kapsamaktadır ("Medeniyet Hakkında", t.y.). Bağımsızlık sonrası uygulanan milli, kültürel politikalar Azerbaycan'da yaşayan etnik azınlıkların birlik, beraberlik, eşitlik ve demokratik bir ortamda dil, din ve kültürel özgürlüklerini de sağlamaktadır(Nerimanoğlu, 2002). Milli kültür politikalarıyla Azerbaycan'da yaşayan tüm etnik azınlıklar dikkate alınmış; inanç, değer ve davranış biçimleri belirlenerek ortak bir milli kültür anlayışı oluşturulmuştur(Abbasov, 2009). Bu anlamda, Azerbaycan Cumhuriyeti kültürel politikalarını yeni düzene, ağdaş dünya gereksinimlerini ve dil, din, gelenek ve görenek gibi milli, ulusal değerlerimizi dikkate alarak yürütmektedir (Süleymanlı, 2011).

1992 ve 2001 yılları arasında Azerbaycan hükümeti birçok kuruluş ve kuruma ye olmuştur. Bunlardan Avrupa Güvenliği ve İşbirliği Teşkilâtı (AGİT), Birleşmiş Milletler (BM), Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür rgt (UNESCO), İşlam Konferansı Teşkilâtı ve Dünya Sağlık rgt'ne 1992 yılında, Uluslararası Türk Kültürü Teşkilâtı (TÜRKSOY), Birleşmiş Milletler ocuklara Yardım Fonu (UNİSEF) ve Uluslararası Olimpiyat Komitesi'ne 1993 yılında, Avrupa Konseyi'ne 2001 yılında ye olmuştur (Abbasov, 2009a). 1993 ve 2003 yılları arasında ise yürütülen kültür politikaları sonucunda çeşitli anlaşmalar yapılmış ve kanunlar kabul edilmiştir. 1993 yılında Azerbaycan UNESCO'nun Küresel Kültürel, Maddî ve Doğal Mirasın Korunması kanununa imza atılmıştır ("Prezident Kitabxanası", 2017). Bu kanunlarla birlikte ağdaş dünya görüşleri benimsenerek milli unsurları taşıyan Arşiv, Kültür, Tarihi ve Kültürel Anıtların Korunması, Turizm, Müze, Mimar Etkinlikler ve Yayınla hakkında gibi 20'ye yakın çeşitli kanunlar kabul edilmiştir. Ayrıca, 2000'li yıllarda Azerbaycan'da bağımsızlığın kazanılmasıyla kültürel

değerlerin korunması, tanıtılması için kültür politikalarının oluşumunu destekleyen etkenlerin araştırılması ve değerlendirilmesi amacıyla atılan adımlar sonucu Japonya, Amerika, Rusya vb. ülkelerin kültür politikalarının olumlu yönleri örnek alınmıştır (Abbasov, 2009a,). Memmedova'ya (2001) göre Azerbaycan hükümetinin dünya ülkeleri kültür politikalarından yararlanması, kendi kültürünü dünyada tanıtım ve gelişiminin sağlanması için önemlidir.

2001 yılında Azerbaycan'ın Avrupa Birliği'ne üye olması, kültürel alanlarda yeni adımların atılmasını sağladı (Eliyeva, 2010). Böylece, eğitim, spor ve sağlık alanlarında kaliteli hizmet amacıyla yeni binalar inşa edilmiş, bilim, edebiyat, sanat ve basında engeller ve yasaklar kaldırılmıştır. Azerbaycan'da 1993 ve 2003 yılları arasında kültür alanında yatırım ve yapılanmalarla gelişim sağlamıştır (Elekberova, 2009). Ayrıca, Mehriban Aliyeva'nın UNESCO'nun iyi niyet elçisi seçilmesi de kültürel alanda gelişimin hızlanmasına destek olmuştur(Hüseynova, 2005).

2006 yılından itibaren eğitim, sağlık alanları yeniden yapılandırılmış, uluslararası standartlara ayak uydurabilmesi için yeni tesisler açılarak ileri teknolojiyle donatılmıştır (Yılmaz, 2013; Gök ve Küvele 2016). 2004 yılında sanat, eğitim, bilim ve teknoloji alanlarında yeniliklerin desteklenmesi ve sosyal, kültürel, sanatsal projelerinin hayata geçirilmesi amacıyla Haydar Aliyev vakfi kurulmuştur. Bu vakıf kurulduğu günden bu yana eğitim dâhil tüm alanlarda çeşitli projeler gerçekleştirmiştir. Vakıf eğitim alanında sorunların giderilmesi ve geliştirilmesini amaçlayarak araştırmalar yapılmıştır. 2009 yılında ise bu araştırmalar sonucu Azerbaycan eğitim kanunu yenilenecek düzenlenmiştir (Gök ve Kuvel, 2016).2003 yılında UNESCO tarafından kültürel miras ilân edilmiş Azerbaycan mugamı, 2008 yılında Kültürel Mirasın temsilcisi listesine dâhil edildikten sonra Haydar Aliyev vakfi mugamın tanıtılması ve yaşatılması yönünde çeşitli adımlar atmıştır. Bakü'de Mugam Merkezi inşa edilmiş, sürekli uluslararası ve ulusal mugam yarışları düzenlenmiştir ("Azerbaycan UNESCO", 2017).

26 Haziran 2006 yılı tarihinde Azerbaycan Cumhurbaşkanının kararıyla gençlik ve spor etkinliklerinin düzenlenmesi görevini üstlenen Gençlik, Spor ve Turizm Bakanlığı (1994) temeline dayanılarak Gençlik ve Spor Bakanlığı oluşturulmuştur ("Azerbaycan Respublikası", 2007). Azerbaycan'da kültürel alanda çalışmaların yapılması, etkinliklerin düzenlenmesi, işbirlikleri ve anlaşmaların imzalanması

Kültür ve Turizm Bakanlığı, Gençler ve Spor Bakanlığı, Devlet Radyo Televizyon Şirketi, Devlet Arşivi tarafından yapılmaktadır (Abbasov, 2009a). Bu bakanlıklar, toplumun geliştirilmesine yönelik ilkeleriyle, genç ve çocukların eğitilmesi, yeteneklerinin geliştirilmesi, kültürel değerlerin tanıtılması ve gelecek nesillere aktarılması, vatan sevgisinin aşılması, sosyal sorunların giderilmesi, bireylerin kültürel etkinliklere katılmasını amaçlamıştır (Nazirlik Haqqında, t.y.).

2010 ve 2012 yılları arasında Azerbaycan'da kültürlerarası etkileşimi sağlayan uluslararası etkinlikler yapılmıştır. Bu etkinlikler UNESCO, İSESKO, Büyük Elçilikler gibi yabancı kurumlar tarafından desteklenmiştir. Nitekim 2010 yılında Londra'da Hayder Aliyev Vakfı ve İngiltere Büyük Elçiliği'nin desteği ile Azerbaycan'ın halı kilim gibi kültürel değerlerinin tanıtılmasını amaçlayan Azerbaycan Halıları Masallar Dünyasında adlı sergi düzenlenmiştir ("Heyder Eliyev Fondu", t.y.). Aynı şekilde, UNESCO VE İSESKO'nun desteği ile 2011 ve 2013 yıllarında, I. II. ve III. Bakü uluslararası Beşeri Forumların yapılması, kültürel iletişim ve etkileşimi sağlamış, sorunların ortadan kalkması için adımlar atılmasına ortam hazırlamıştır(Ehedova, 2014).

21 Aralık 2012 yılında kabul edilen Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kültür Kanunu'na esasen devletin kültür politikaları eşitlik, demokrasi, beşeri değerler, dünya kültürüyle etkileşim, denge, yetenekli bireylerin desteklenmesi, kaliteli hizmet gibi prensiplere dayanmaktadır. Ayrıca bu kanun, Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla şiddetlenen Karabağ savaşı sonucunda Ermenistan'ın işgal ettiği topraklarda bulunan eğitim, sanatsal, kültürel, endüstriyel ve tarımsal tesislerin; 927 kütüphane, 808 kültür evi, merkezi, 85 adet müzik ve resim okulu, 22 müze ve şubesi, sanat galerileri, 7. ve 15. yüzyıllar arası inşa edilmiş 689 tarihi ve arkeoloji, anıt, mabet, köprünün yıkılarak yok edildiği belirtilerek restorasyonu ve kullanılması yönünde önlemler alınması için uluslararası standartlara uygun adımlar atılmasını öngörmektedir (Mədəniyyət, 2014).

14 Şubat 2014 yılı tarihinde ise Azerbaycan Cumhurbaşkanının emri ile Kültürel Program kabul edilmiştir. Programda kültür politikalarının devlet politikaları dâhilinde yürütülmesinin vazgeçilemez olduğu söylenmiştir ("Azerbaycan Respublikası Edliye" t.y.). Kültürel programda yer alan 'Din Kültürünün Gelişimi politikaları Azerbaycan'da inanç ve kültürel etkileşimini desteklemektedir. Dinler

arası etkileşimi geliştirmek amacıyla devlet tarafından üç milyona yakın sermaye ayrılmıştır (Ehedova, 2014). Bununla birlikte, 2014 ve 2017 yılları arasında kültür politikaları sanatsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesi amacıyla Azerbaycan'da İslam Dünyası ve Hoşgörülük adlı fotoğraf sergisi, Taşın Nağmesi isimli Uluslararası Heykeltıraşlık Sempozyumu, İlginç Avrupa isimli sergi, Yeni Yılda Yaratıcı Kadınlar Birliği isimli sergi, Kulağına Küpe Olsun isimli kavramsal sergi, Kitabı Dede Korkut- 200 isimli sergi ve SabinaŞihlinskaya'nın İllüzyon isimli sanat projesi gibi çeşitli etkinlikler düzenlenmiştir (Azerbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi, t.y.).

Bugün Fransa ve eski Sovyet Birliği kültür modelini örnek alarak, Azerbaycan'ın birçok il ve ilçesinde kültürel alanların gelişimini sağlayan kültür ve turizm kurumları açılmıştır (Abbasov, 2009a). Yürütülen kültür politikaları sonucunda kültürel alanda çalışmalar yapılmasını sağlayan Bilimsel Araştırma Merkezleri açılmış, uluslararası kültürel forumlar, sempozyumlar, konferanslar düzenlenmiştir (Usubeliyev, 2010). Ayrıca, eğitim alanında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Azerbaycan Diplomatik Akademisi, Adliye Akademisi, Turizm Üniversitesi gibi birçok Yüksek öğretim kurumları ve müze, kütüphane, sanat ve kültür merkezleri açılmış, eğitimde çağdaş düzene ayak uydurma amacıyla Bologna sistemi uygulanmıştır. Bunun yanı sıra Dünya Miras listesine Gobustan(Bakü'de yer alan milli kültürel park) dahil, birçok tarihi, kültürel koru, anıtlarla birlikte müzik alanında mugam da bu listeye girmiştir (Elekberova, 2009).

2.2.4 Azerbaycan Resim Sanatı

1985-90'lı yılları kapsayan Yeniden Yapılanma döneminin başlamasıyla Azerbaycan sanatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1980'li yıllardan itibaren, totaliter rejimin baskılarında yumuşama kendisini göstermiştir. Böylece, Sosyal Realizm anlayışının etkinliği azalmıştır. Gorbaçov'unhâkimiyete gelmesiyle yürüttüğü politika sonucu Azerbaycan sanatçıları kendi anlayış tarzlarını, özgür ifade biçimiyle ortaya koymuşlardır (Uzun, 2010). Çağdaş Azerbaycan sanatında geleneksel değerlerden yola çıkarak eserler üretilmiştir. Bu dönem dünyada ulusların geleneksel, ahlâkî değerlere dönme eğilimi hız kazanmıştır. Ziraulusu ulus yapan, özgün bakış açısını oluşturan törel ve geleneksel değerler, görenekler, benzersizliği ortaya koymaktadır (Abbasov, 2008). Aslında ulusal değerlere yönelme eğilimi 60'lı yıllarda SSCB hâkimiyetinin zorunlu Sosyal Realizm tarzına uymayan Abşeron

Mektebiressamlarının eserlerinde tüm çıplaklığıyla göz önüne serilmekteydi. Geleneksel sanatlardan yararlanan sanatçıların çizgi ve renk ağırlıklı eserlerinde, mitolojik karakterler, minyatür sanatından etkiler ve ulusal değerlere duyarlılık kendini göstermekteydi. Durgunluk ve Yeniden yapılanama döneminde ortaya çıkan özgün ve ulusal sanat biçimleriyle sanatçılar, çağdaş Azerbaycan resminde farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına ön ayak olmuşlardır. Hudu Sanat Mektebi ve Bakü Güzeli Sanatlar Birliği ve Peyker grubu temsilcileri de bu yönde çalışmalar yapmışlardır. Aynı zamanda gruplar arasında Hudu Sanat Mektebi üyeleri ve Peyker grubu çağdaş Azerbaycan resminde resim ve müzik etkileşiminden yola çıkarak çalışmalar sunmuşlardır (Ahmedov, 2000).

Azerbaycan resim sanatında geleneğe, ulusal ve milli değerlere yönelme eğilimi 80'li yıllarda Bakü Sanat Merkezi'nin açılmasıyla büyük gelişme göstermiştir. Altın Çağ olarak adlandırılan bu dönemde ilk sanat grupları kurulmuş uluslararası sempozyumlar ve sergiler açılmıştır. Bağımsızlık sonrasında düzenlenen sergilerde senelerce rejim baskısıyla ortaya konulan eserler yerine merkez tarafından dışlanan ve kabul görmeyen F. Necefov, K. Ahmet, E. Muratoğlu, R. Babayev, M. Cavadov vb. sanatçılar kendilerine özgü üslup ve anlatım tarzıyla ortaya koydukları eserlerini sergileme imkânı bulmuşlardır. 1986 yılında çağdaş ve özgün resim sanatının oluşması adına atılan adımlardan biri de Bakü Güzeli Sanatlar Merkezi'nin açılmasıdır. Bir grup genç ressam tarafından kurulan Bakü Güzeli Sanatlar Merkezi'nde farklı üslup ve görüşe sahip sanatçılar arasında ayrımcılığa yer vermeden, özgün, modern, yenilikçi fikirleri destekleyen çeşitli meslek grupları bir araya gelmiştir(Cebrailoğlu, 2005).

Bunun yanı sıra, 80li yılların sonuna doğru ortaya çıkan ve kısa sürede var olmayı başaran sanat grupları arasında ilk kurulan Tasdik grubu, 1991 yılında Azerbaycan'da başlayan gergin siyasî durumu ve savaşın etkisiyle dağılmıştır. Bu grup Azim Azimzade'nin adını taşıyan Azerbaycan Devlet Sanat Okulu mezunları olan Teymur Daimi, Emirbey Nerimanbeyov, Samir Gafarov, Elmar Emirağov tarafından kurulmuştur. Farklı tarzları birleştiren sanatçılar eklektizme dayalı felsefi düşünceye sahiplerdi. Bu sanatçıların geleneksel arayışlar içinde olmalarına karşın bu çizgiden çıkma eğilimleri Batı sanatında söz sahibi olan M. Düşan, İ. Kleyn, Y. Boys, L. Fontan gibi sanatçılardan etkilendiklerini göstermiştir. Bu sanatçılar kavramsal sanata özgü deneysel eserleriyle ve o dönem için Azerbaycan sanatına uzak olan

sergileriyle boy göstermiştir. 1975 yılında aktif dönemini tamamlayan Kavramsal Sanat, günümüzde aktif konumdadır. Farklı yapıtlar, malzemeler ve özgün anlatım tarzı sanatta çeşitlilik sağlamıştır. Sürmeli'ye (2012) göre paradoksal konuları; çağdaş dünyanın getirdiği anlayışları, geleneksel değerleri tartışmaya sunan Kavramsal Sanat, hayatı, yaşamı bütünüyle gözden geçirip nitelendirilebilirliğini ortaya koymuştur. Grup, kavramsal sanata özgü eserlerinin yer aldığı Siyah Sergi isimli sergilerinden sonra dönemin farklı özellikleri ve etkileriyle dağılmıştır. Grubun dağılmasının ardından ulusal unsurlara yer veren Peyker grubu kurulmuştur. Peyker grubunun amaçlarından biri ise geleneklerin çağdaş biçimde ifade edilmesi olmuştur. Gruba sima ve güzel anlamına gelen Peyker ismi, Azerbaycan şairi Nizamî Gencevi'nin Heft Peyker yani, Yedi Güzel eserlerine çizilmiş minyatürlerinden esinlenilerek verilmiştir. Doğu minyatürlerinin etkileşimiyle çağdaş Azerbaycan sanatı oluşturmak adına, Minyatür Merkezi ve bu merkezde sürekli sergiler düzenleyen Peyker sanat grubunun kurulması dönemin en etkin sanat olayı olmuştur. Elçin Aslanov, Senan Kurbanov, Edalet Bayramov, Mezahir Avşar, Elçin Memmedov vb. grubu kuran sanatçılardır. Bu sanatçılar milli unsurlara dayalı özgün ifade tarzına sahiptir. Lale Avşar, Yusuf Mirze, İlham Enveroğlu, Naile Soltan, Orhan Cebrailoğlu grupta yer almışlardır (Enveroğlu, 2005).

1991 yılında ortaya çıkan Peyker grubu, özünü algılama ve milli kimlik sorgulama sürecine sanatsal faaliyetlerle katkıda bulunmuştur. Maleviç, Kandinskiy, Jean Miro, Mondrian gibi ressamın etkileri bu grubun eserlerinde kendisini göstermiştir. Bu etkiler ulusal değerlerle sentezlenerek yeni tarza sahip eserler üretmelerine zemin hazırlamıştır. Peyker grubu, Azerbaycan resim sanatının yeni aşamaya adım attığı dönemde karşılaşılan sorunları, biçim, içerik, millilik, ulusallık, gelenek, çağdaşlık gibi değerlerden yararlanarak çözmeye çalışmıştır. Doğal olarak bu durum sanatseverlerin ilgisini çekmiş ve geniş izleyici kitlesine ulaşarak büyük ses getirmiştir (T. İbrahimov, 1991).

Nihayet, 1991 yılında Minyatür Merkezi'nde karma sergiyle izleyicilerle buluşan grup, bir yılın içinde iki sergi açmış oldu. Aynı şekilde, üç sene sonra 1994 yılında Ressamlar Birliği'ne ait V. Samedova sergi salonunda eserlerini sergileme imkânı bulmuştur. Bu sergilerde yer alan eserlere baktığımızda renklerin çok çeşitliliği göz önüne serilmektedir. Renklerdeki bu coşku sanatçıların zamanında kısıtlanmış duygularının dışavurumunun sonucu olarak nitelendirilebilir (Müzefferli, 2011).

Dönemin etkileriyle sanat ağır ilerlese de yeni yaklaşımlar ortaya çıkmaya devam etmiştir. SSCB'nin dağılmasıyla ortaya çıkan ekonomik sıkıntıların, jeopolitik ve siyasal sorunların, Azerbaycan'ın bağımsızlığının kazanılması uğrunda verilen mücadelenin ve Karabağ savaşının başlamasının toplumsal etkisinin yansıması olarak 90'lı yıllarda faaliyet gösteren sanatçıların eserlerinde hayır ve şerrin mücadelesi, kimlik sorgulaması, çelişkili bakış açısı, karamsarlık, umutsuzluk, trajik, mistik ve mitolojikinanç gibi konulara yer verilmişağırlıklı olarak siyah, kırmızı toprak ve yeşil gibi zıt renkler kullanılmıştır. 90'lı yıllarda Azerbaycan resim sanatında gelinen noktaya değinen Uzun (2010) bağımsızlık sürecinde ortaya çıkan sanatsal eğilimler ve farklı ifade biçimleriyle yeni döneme girildiğini şu şekilde anlatmaktadır:

"1990'lı yıllara gelindiğinde Çağdaş Azerbaycan resmi parlak bir döneme girer. Bu dönemde, yeni deneyimler ve bunların paralelinde sanatsal eğilimler kendini gösterir. Çok yönlü ve çeşitli akımların, bireysel bazen de küçük gruplar halinde düşünsel eğilimlerin ön plana çıktığını gözlemlemekteyiz. 80'lerde ortaya konulan sanatsal gelenekler, çağın getirdiği ve gerektirdiği bazı verileri özümseyerek, yeni imkânlar ve modern unsurlarla birleştirilmiştir. Bu durumdan yola çıkarak, Çağdaş Azerbaycan Sanatı'nın XXI. yy.a dönük olan yüzünün klasik tüm sanat türlerinden arındığını, çağın getirdiği birtakım verileri özümseyerek bu doğrultuda çalışmaların sergilendiğini söyleyebiliriz" (s. 180,181).

Aynı şekilde 90'lı yıllar Azerbaycan resim sanatında ortaya çıkan yenilikler, çok yönlü üslûplar sanatçılarda kafa karışıklığı yaratmıştır. Bu dönem üretilen eserlerde tarz ve yöntem çeşitliliği, sanatsal faaliyetlerde yoğunluk, birdenbire özgürlüğe adım atmış sanatçıların şaşkın durumda olduklarını göstermektedir. Tüm bu durumları T. İbrahimov(1999)makalesinde şöyle anlatmaktadır:

"Son dönemlerde ressamlarımızda müşahide olunan güçlü yaratıcılık faaliyeti, resim sergilerindeki işlerin akla sığmaz derecede rengârenkliği, her şeyden önce, kültür alanında uzun yıllar yasaklar koymuş üst hâkimiyetin yürüttüğü resmi harekete verilen objektif tepkisidir ve bu durum ilk bakışta anlaşılmalıdır. Ressamlarımızın bu günkü durumunu yıllarca ağzını kapatıp konuşmaya izin vermemiş birine benzetebilir. Nihayetinde ona konuşma

imkânı verildiğinde buna sevinmiş ve kendini çok kaptırmıştır. Evet, resim sanatımız sarhoş durumdadır, desek yanılmayız" (s. 27).

Bu dönem sanatçıların eserlerinde pürüzsüz zemin üzerinde görülen farklı renk prizmasından süzülen fırça darbeleri, yerini doku ve kontrast lekelerden oluşan yeni bir tarza bırakmıştır. Sanatçılar plâstik ve estetik kaygıdan arınan eserlerinde ulusallıkla birlikte, sembolik anlatıma dönük tablolar ortaya koymaya başlamışlardır. 90'lı yıllar Azerbaycan resim sanatına farklılık ve çeşitlilik veren sanatçılar arasında F. Haşimov, F. Gulamov, A. Sadıqzade, E. Askerov gibi ressamlar da yer almıştır. Bu sanatçılar dışında sanata yeni adım atan Azerbaycan ressamları, 80'lerde ortaya çıkmış olan sanat geleneklerine, yeni teknik olanaklar ve çağdaş unsurlarla çeşitlilik kazandırmışlardır. E. Alimirzayev, M. Amirov, S. Aleskerov, E. Babayev, U. Hakverdiyev, Z. Hüseyinov, B. Halilov, S. Karayev, E.Nadirov, A. Rzakuliyeva, E. Hakverdiyeva, S. Şihlinskaya, G.Hakverdiyev genç nesil ressamlar arasında yer almışlardır (Enveroğlu, 2005).

1980-90'lı yıllarda Azerbaycan sanatında önemli gelişmelerinden biri de Hudud Sanat Mektebi ressamlarının Türk (Azerbaycan) sanatının başlıca ilkeleri ile bilim arasında köprü kurarak yeni üslûpta eserler ortaya koymasıdır. Hudud Sanat Mektebi, 1986 yılında Azerbaycan'ın tanınmış bilim adamı olan Hudud Memedov tarafından kurulmuştur (Cebrayıloğlu, 2009). Azerbaycan resim sanatında gelenekten ve minyatür sanatından yararlanan ressamlar genel olarak sistem dışı çalışan sanatçılardan oluşmaktadır. Ancak bu işi bilimsel olarak belli bir metodun üzerine oturtan Hudud Sanat Mektebi olmuştur (Bağirov, 2000).

Hudud Sanat Mektebi sanatçıları ulusal değerleri, milli kimlik unsurlarını, gelenekselliği ön plâna çıkarmaya çalışarak Azerbaycan sanatında yer alan motiflerden, minyatürlerden yararlanıp ortaya yeni bir tarz çıkarmayı plânlamışlardır. Bu okulun başlıca amaçları arasında, günümüze değin ulaşan Türk süsleme öğelerinden, nakışlarından yararlanarak, Türk sanatına özgü çağdaş eserler ortaya koymak bulunmaktadır(Enveroğlu, 2005).

1990'lı yıllarda özel galerilerin açılması, yabancı ve yerli koleksiyoncuların ortaya çıkması, Demir perde'nin kalkması, sanatçılarımızın çağdaş sanat bilgilerine kolay ulaşımını sağlamıştır. Azerbaycan'ın çağdaş sanatla tanışması sanata bakış açısına çeşitlilik, zenginlik katmıştır. Mevcut gruplara ek olarak, Land Art, Yedinci kat

isimli sanat grupları da ortaya çıkmıştır. Bu gruplarda yer alan Elyar Alimirzeyev, Eldar Kurbanov, Sabina Şihlinskaya, Vügar Muradov, Namik Memedov, Hasan Hakverdiyev, Niyaz Necefov gibi isimler çağdaş Azerbaycan sanatına orijinal fikirlerle benzersiz yenilikler getirmiş, farklı, özgün ve yeni tasvir metotlarına dayanan sanat eserleri ortaya koymuşlardır. Bu eserler Zamanın Kanatları, Alüminyum, Oryantalizm, Dâhilden ve Hariçten adlı projelerde sergilenmiştir (Guliyev, t.y.).

Geniş izleyici kitlesine sahip, belli kesimlerde tanınan kendi sanatsal kimliğini, tarzını net olarak ortaya koyan Fikret Haşimov, Sirius Mirzezade, Ferman Gulamov, Geyyur Yunusov gibi isimlerde aynı dönem sanatçıları arasında yer almıştır. Azerbaycan resim sanatının gelişimine değinen T. İbrahimov(1991a,) yasaklardan kurtulan sanatçıların özgün ifade biçimleriyle geleneksel değerlerden yola çıkarak çağdaş eserler ortaya koyduğunu ve gelişimin sağlanmasına yardımcı olduklarını belirtir ve durumu şöyle açıklar:

"Eğer gençler yasak edilmiş modernizme serbest giriş yolu bulduklarına mutlu olup, onun form farklılıklarına nüfuz etmeye çalışsalar da, nispeten yaşlı ressamlar için bu artık geçilmiş aşamadır. Onlar milli, kendine özgü tarzlarıyla, avangart tarzını sentezleyerek eserlerle netlik kazandırmışlardır. Zannımızca, bu gelişim geleneksel örf adetlerimizi derinden benimseyerek, dünya ressamlığının başarısını birleştirerek milli sanatımızı yeni aşamaya çıkarabilir. Rasim Babayev'in "İnteryerde Kadın", Ferman Kulamov'un "Gündüzle Gece", Sara Manafova'nın "İki dünya arasında" eserleri söylediklerimizin parlak örneğidir. Siruz Mirzezade'nin doğuya özgü renk zenginliği ve halıya benzerliğiyle farkını ortaya koyan eserleri, Geyyur Yunusov'un özgün renk duyumunu, eserlerindeki gizemi örnek olarak verilebilir. Bu sanatçıların eserleri çağdaş resim okulunun ayrılmaz parçasıdır" (s. 31,32).

Bu bağlamda sanat eleştirmeni E. İbrahimov (2013) daaraştırmasında 1990 sonrası Azerbaycan sanatında ortaya koyulan yenilikçi görüşlere sahip eserlerin sanata yeni bakış açısı kazandırdıklarından bahseder:

"1990'lı yıllarda Azerbaycan resim sanatında yetenekli ve dönemin özelliklerini yansıtan eserler ortaya koyan sanatçılar yer almaktaydı. Bu

sanatçılar kendi tarzlarıyla Azerbaycan sanatında sözlerini söylemiş ressamlardır. Bu yetenekli gençlerin ortaya çıkmasında Müslüm Eldarov'un başkanlık yaptığı İncesanat Merkezi'nin önemli rolü olmuştur. 90'lı yılların öncüleri olan bu sanatçılar halen 80'li yıllarda şekillenen tarzların etkisi altındaydılar. On yıl içinde onların kendilerine özgü üslupları şekillenerek, ifade tarzları zenginleşmiştir. Artık, bu sanatçılar sanatta "moda yaratıcılarına" çevrilmişlerdi" (s. 245).

1992 yılına gelindiğinde Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Ressamlar Birliği'nin ismi Azerbaycan Ressamlar Birliği'nin Kararnamesi'yle değiştirilmiştir. Önce Azerbaycan Ressamlar Birliği adı altında faaliyete başlamış, çağdaş Azerbaycan sanatçısı Ferhat Halilov birliğin başkanı seçilmiştir. Birlik artık merkezden yönlendirilmeden 1990 sonrası siyasi olayların getirdiği ekonomik, kültürel sıkıntıları ve sorunları çözmek üzere harekete geçmiştir. İlk olarak, sigorta sisteminin olmamasına rağmen Merkezi Klinik Hastanesi'nde orta yaşlı sanatçılara ücretsiz tedavi olanağı sunulmuştur. Kurum başkanları maddi durumu iyi olmayan, ekonomik sıkıntılar çeken genç sanatçılara maddi ve manevi destek sağlamıştır. Ayrıca, yüksek öğrenimlerini tamamlamış olan genç resamlara atölye dâhil, ev de sağlanmıştır (E. İbrahimov, 2013).

Sanatçılar Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle ev, atölye, sanatsal araçlar gibi maddi imkânlardan bir anda yararlanmama imkânını kaybetmiş olsalar da, sanatçılara Azerbaycan Ressamlar Birliği yardımıyla verilen Cumhurbaşkanı bursu desteği sağlanmıştır. 1990 yılında sanatçılara için çalışmama imkânı sağlamak adına inşa edilen binalarda birçok sanatçıya atölye imkânı sağlanmıştır. Bağımsızlık öncesi, sanatçılar ekonomik sıkıntı çekmeden kendilerini sanata adanma imkânı bulmuşlardır. Bağımsızlık sonrası, sanatçılar sanatta özgürce söz söyleme imkânına sahip olsalar da, savaş Azerbaycan'da ekonomik özgürlüklerini yok etmiştir. Ekonomik özgürlüğün olmayışı birçok sanatçının başka alana yönelmesine neden olmuştur.

Bilindiği gibi, bağımsızlığını Karabağ Savaşı zamanı ve milli mücadele yolunda binlerce şehit vererek kazanan Azerbaycan Cumhuriyeti, zor koşullar altında ayakta kalmaya çalışmıştır. Bu dönem sanatçıları mücadelede hem sanatıyla, hem de bizzat kendileri savaşa katılarak vatana destek olmuşlardır. Özellikle Ferman Gulamov, Vagif Ucatay, Nevai Metin, Ebülfez Ferecoğlu, Asef Azerelli, Rafael Muradov,

Altay Hacıyev, Rza Avşar gibi sanatçıların Karabağ konulu eserleri Azerbaycan'ın halk ve devlet olarak savaş sürecinde verdiği yaşam mücadelesini, acı ve ıstıraplarını yansıtmaktadır (Askerova, 2016).

Şekil 17: Rza Avşar, Hocalı Soykırımı, T.Ü.Y.B.("Açık Ensiklopediya", 2016).

Karabağ Savaşı sırasında Ermeni separatçı kuvveleri tarafından acımasızca işlenen Hocalı Soykırımı, Azerbaycan halkının acılı, sancılı tarihini ortaya koymaktadır. Bu acılı dönemleri, tarihi geçmişimizigeleceğeaktarmakamacıyla eserlerinde betimleyen sanatçılar, aynı durumun yaşanmaması için önlemler almışlardır. Aynı zamanda, bu sanatçılar yaşamın zor şartlarını, endişelerini de eserlerine yansıtmışlardır. Geçmişin derinliklerine uzanan geleneksel, ulusal değerlerimiz ve 1960'larda Abşeron Okulu'unun ortaya çıkmasıyla gelişen bu sembolik ifade anlayışıbağımsızlık kazanmış resim sanatımızda kendi yerinibulmuştur. Bu dönem, yenilik arayışı içinde olan sanatçılar eserlerinde halkın dramatik-psikolojik durumunu aktarmaya çalışmıştır (E. İbrahimov, 2013).

Azerbaycan'da savaşı anlatan resimlerin yer aldığı Hocalı ve Asırlar- Nesiller isimli resim yarışmaları Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Azerbaycan Ressamlar Birliği ile birlikte düzenlenir (Askerova, 2016).Sergilenen eserlerde savaşta insanların haykırışını, acılarını tablolarına yansıtan, Hocalı soy kırımı faciasını konu olarak ele alan sanatçılardan biri de Nazim Mammedov'dur. Hocalı katliamında 25- 26 Şubat 1992 gecesi366. Rus Motorize alayı ağır silâhlarla tüm giriş çıkışları kapatarak sivil vatandaşlara saldırı düzenlemiştir. Niyetleri orada yaşayan ahaliyi tamamen yeryüzünden silmekti. "Katliamda insanların kafa derileri yüzülmüş, kol ve bacakları testere ve hızarlarla kesilmiş, kafaları vücutlarından koparılmış, hamile kadınların

karınları kesilmiş, insanlar diri diri yakılmıştır" (Akyıldız, 2014, s. 6).Hayata erken yaşlarda veda eden sanatçı savaşın yıkıcı etkilerini, insanlık dışı görüntülerini kendine özgü renk ve üslûpla anlatmıştır.

2002 senesinde ressam Nazim Memmedov Hocalı Soykırımı'nı anlatan 50'e yakın eserle Azerbaycan Milli İncesanat Müzesi'nde Hocalı Haykırışı isimli sergisini açmıştır. Sanatçının 25 Şubat Gecesi, Hocalı'nın Son Günü, Hocalı Gavroşu, Hocalı Alev İçinde gibi eserleri izleyicilerde derin bir etki yaratmıştır. Bu faciaya sessiz kalamayan sanatçılardan Hanlar Ahmedov Hocalı şehidi, Son Ümit, Şehit Annesi gibi farklı tarzlarda ortaya koyduğu yirmi beş heykeliyle Hocalı Soykırımı'nın yıkıcı etkilerini gözler önüne sermiştir. Facianın üzüntüsünü yeniden yaşatmayı, o korkunç anları unutmamayı, akıllara kazımayı başaran, izleyicide derin etki yaratan eserlerin sahiplerinden biri de Vagif Ucatay'dır. Onun eserlerinde ermeni işgalcilerinin yaptıkları vahşiliği gözler önüne seren Bak! Gör! Unutma! isimli tablo serisi buna örnek olabilir. Buyaşananları gelecek kuşaklara eserleriyle aktarmak Azerbaycan sanatçılarının manevî yükü olarak kabul edilmektir. Azerbaycan'ı (sanatını ve tarihini) temsil eden bu sanatçılar ortaya koyduğu eserlerini düşmana karşı silâha çevirebilmektedirler (Aliyev, 2014).

Hocalı katliamıyla ilgili ilerleyen dönemlerde Azerbaycan'da farklı sergiler açılmıştır. 2011 senesinde Hocalı soykırımı konulu sergi Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ve Azerbaycan Ressamlar Birliği'nin birlikte düzenlediği etkinlikler arasında yer almıştır. Yine, 2012 yılında açılan birçok önemli ismin katıldığı sergide Hocalı soykırımı anlatan eserler sergilenmiştir. Bu sergilerde Zakir Ahmedov, Vügar Guliyev, Ferman Gulamov, Rza Avşar, Asif Azerelli (Şekil 17, 18), Beyim Hacıyeva, Sirius Mirzezade gibi isimlerin eserleri yer almıştır. Savaş sonrası Azerbaycan resim sanatı çağdaşlaşma ve gelişim sürecine girmiş, çeşitli yaratım alanları ortaya çıkarak gelişim yaşanmıştır. Mikayil Abdullayev, Maral Rahmanzade, Elibey Rzaguluyev, Büyükağa Mirzezade, Settar Behlülzade, Rasim Babayev, Nadir Abdürrahmanov, Veciha Samedova, Tuğrul Nerimanbeyov, Tahir Salahov, Gayyur Yunus, Ferman Gulamov, Halida Seferova, Jevad Mirjevadov gibi birçok sanatçı bu bağlamda önemli rol oynamışlardır(Rengkarlıq, 2017).

Şekil 18: Asef Azereli. Düşmanın Ayakları Altında. T.Ü.Y.B.("Khojaly was insulted", 2016).

Aynı zamanda, yurtdışında sanat faaliyetine devam eden Azerbaycan resim sanatçıları Karabağ Savaşının iz bıraktığı üzücü anları, zararları ortaya çıkararak eserler üreterek savaşın yıkıcı etkilerini komşu ülkelere duyurma konusunda faaliyete geçmişlerdir. Türkiye'de yaşayan Azerbaycanlı ressamların eserlerinden oluşan bir sergi de açılmıştır. 2008 yılında İstanbul'da açılan bu sergi Karabağ savaşının yıkıcı etkilerini yansıtmıştır (Aliyev, 2014). Bu eserleriyle sanatçılarımız kendi silâhları olan sanatlarını düşmana doğrultarak cevap vermişler ve tüm dünyaya çektikleri acıları anlatmaya çalışmışlardır.

Karabağ savaşının başlamasıyla Azerbaycan sanatı uluslararası alanda varlığını ortaya koymak konusunda engeller yaşamıştır. Ermeni lobisinin yanlış yönlendirmesi, Azerbaycan'ın devlet ve millet olarak kabul edilmesini engellemektedir. Ermeni lobisinin propagandaları Sovyetler Birliği yönetiminde yer alan Ermenilerin olanaklarını kullanarak gerçekleşmiştir. Böylece, Ermeniler Azerbaycan kültüründe yer alan eşsiz değerleri kendi eserleriymiş gibi sunma çüretigöstermişlerdir. Kendilerine farklı gelenek ve kültürel değerleri mal eden Ermenilerin bu tutumunu garipseyen yabancı küratör, galeri ve müze sahipleri, durumun kendilerine ait değer ve anlayışlara sahip olduklarında son bulacağı düşüncesinesahiptir (E. İbrahimov, 2013).

Azerbaycan'daki jeopolitik sorunlara, zor ekonomik koşullara rağmen sanatçılar, dünya sanatı ve sanatçılarıyla etkileşimde bulunmak, sanat piyasasına girebilmek ve sanatı tanıtmak gibi önemli görevleri üstlenmiştir (Sabançalı, 2006).

1994 yılına gelindiğinde az da olsa Azerbaycan sanatında canlanma yaşanmıştır. Togrul Agababayev, Cengiz Babayev, Ujal ve Yelena Hakverdiyevler, Elnur Babayev isimli genç sanatçılar Art Show uluslararası projesine iştirak etmek üzere Avusturya'ya davet edilmişlerdir. Danimarka, Azerbaycan ve Ukrayna'dan gelen sanatçıların yapıtlarından oluşan bu proje Bakü, Odessa ve Kiev'de düzenlenmiştir.

90'lı yıllarda ekonomik, jeopolitik sorunlar ortaya çıksa da, devlet olarak ayakta kalmayı başaran Azerbaycan siyasal, kültürel ve sanatsal alanda gelişim kaydeder. Nitekim sanatçılar, hâkim ideolojinin etkilerinden kurtularak yeni anlayış tarzını barındıran eserler üretmeye başlar. Ayrıca, Türklük, İslâmcılık, milliyetçilik gibi görüşlerinin yer aldığı bu dönemde Azerbaycan sanatçıları dini inançların yansıtıldığı resimler üretmişlerdir. 1995 yılında Bakü'de dini konulu eserlerin yer aldığı Bayramdan-bayrama sergisi yapılmıştır. Sosyal Realizm anlayışının hâkim olduğu yıllarda rağbet görmeyen eserler artık seyircilerine kavuşmuştur (Askerova, 2016).

Yasakların ortadan kalkmasıyla gençlerin dünya sanatına olan ilgisinin artması, Avrupa ve Batı sanatıyla etkileşimlerinin incelediği çalışmasında T. İbrahimov (1990) şöyle anlatmaktadır: "Gençlerin sanat hayatındaki bu yeni aşama onların yeni sanat kültürünü aramalarıyla eşleştirilebilir. Arayış içinde olan sanatçılar birbiriyle yarışmaktalar ve bu doğal durum olduğu için kimseyi korkutmamalıdır. Bu tarz benzerliklerin yaşanmasını normal olarak değerlendirmek gerekir"(s. 33).

Artık, bu yıllarda çağdaş Azerbaycan sanatıyla Corc Soros Vakfı, Nahit Kabakçı gibi yabancı yatırımcılar da ilgilenmeğe başlamışlardır. Nitekim 1996 yılında Azerbaycan UNESCO ile işbirliğine imza atmıştır. Aynı zamanda, Azerbaycan 1997 yılından itibaren Avrupa Kültür Antlaşması'nda yer almayı başarmıştır. Bu yenilikler, Azerbaycan sanatının dünya sanatında yerini belirlemesi ve gelişiminin sağlanması açısından önemli adımlardan biri olmuş ve birçok uluslararası sergi düzenlenmiştir (E. İbrahimov, 2013)

1990'lı yıllarda Azerbaycan resim sanatında ulusal kimlik arayışı çerçevesinde yaşanan gelişmeler çağdaş dünya sanatıyla uzlaşmasına ortam hazırlamıştır. Sanatta yenilik arayışlarına başlanılmış ve yeni ifade tarzları ortaya çıkmış ve sanatımızın gelişimi sağlanmıştır (E. İbrahimov, 2013). 2000'li yıllarda Azerbaycan resim sanatı, geçiş dönemini arkada bırakmış ve devlet düzeyinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Devletin eğitim ve kültür siyasetinde yaptığı yenilikler sonucunda Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi (ADRA) kurulmuştur. Tüm sanat alanlarını kendinde birleştiren Akademi kurulduğu günden itibaren Azerbaycan sanatına önemli katkılarda bulunmuştur. Konferanslar üzerinden

elde edilen çağdaş sanat tarihi bilgilerinin yetersiz kaldığı dönemde Akademi'nin kurulması durumun düzelmesini sağlamıştır. Uluslararası alanda Azerbaycan sanatını yabancı izleyiciyle buluşturan, aynı zamanda güncel sanatın gelişmiş biçimini ortaya koyan Faik Ahmet, Elvin Nabizade, Memmed Reşit, Anar Hüseyinov, Nizar Memmedov, Leyla Aliyeva gibi birçok isimbuAkademi'nin mezunlarıdır. Bu Yükseköğretim kurumundan mezun olan birçok sanatçı kendilerine özgü tarzlarıyla Sosyal Realizm kalıbından sıyrılmış, yenilikçi ifade tarzından oluşan eserler üretmişlerdir(Daimi, 2002).

Genel olarak 2000'li yıllar Azerbaycan sanatında yükselişle seyreden hâdiselerden oluşmuştur.Yine bu yıllardaHaydar Aliyev Vakfı kurulmuştur. Vakıf tüm alanlarda önemli gelişme kat etmekte ve sanatımızın yeni gelişim aşamasına adım atmasına katkıda bulunmaktadır. Eğitim, sağlık, spor, müzik en önemlisi kültür ve sanat alanında geleneğin korunması, tanıtılması hususunda birçok adım atılmıştır. 2006 ve 2008 yılında Orhan ve Arif Hüseyinov kardeşlerinin Japonya ve Almanya'da düzenlenen kişisel resim sergilerinin sponsorluğunu Haydar Aliyev Vakfı üstlenmiştir (Müzefferli, 2011).Ayrıca, Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne üye olmasıyla ressamların Batılı sanatçılarla kültür alışverişinde bulunması Azerbaycan sanatını olumlu yönde etkilemiştir.

Bu dönem, Azerbaycan sanatçıları bir yandan çağdaş sanat kavramlarının hızını yakalamaya çalışırken öte yandan gelenekselliği, milli ve ulusal değerleri ön plâna çıkaran çağdaş eserler üretmişlerdir. Bu eserler uluslararası ve ulusal sergilerde büyük ilgi görmüştür. 2008-2010 yıllarında Bakü'de Şark'tan Şarka sergisi düzenlenmiştir. Altay Hacıyev, Rafis İsmaylov, Arif Hüseyinov, Nüsret Hacıyev, Orhan Hüseyinov, Ayten Şirzadova, Faik Ekberov, Sirius Mirzezade, Leyla Salamova gibi sanatçıların eserleri Şark'tan Şarka sergisinde yer almıştır. Sergide yer alan eserlerde geleneksel ve beşeri değerlerAvrupa izm'lerinin taklidine yer vermeden çağdaş anlayışla ele alınmıştır. Bu özellikleri, hem Sovyet Birliği döneminde ortaya çıkanhem de genç nesil sanatçıların eserlerinde görmek mümkündür (Askerova, 2016).

Bu sanatçılarla birlikte, Sakit Memmedov da, yurtdışında düzenlediği kişisel sergilerle Azerbaycan resim sanatının tanınmasında önemli rol oynamıştır. Sakit Memmedov Opalizm tarzını ortaya çıkarmış, Azerbaycan resim sanatına benzersiz eserleri ve yeni tarzıyla da katkıda bulunmuştur.

2001 yılında Sakit, İtalya'da düzenlenen sergiye altı eserle katılmıştır. Bu sergide Ayna karşısında, Leyla, Nüşaba, Altın Çiçekler, İtalyalı Kız gibi eserlerinde kadın figürleri ve portreleri sergilenmiştir. Sanatçı, eserlerinde çağdaş değerlerden yararlanarak Rönesans

dönemi tarzına yer vermiştir. Zıt renklerle oluşturduğu sadelik, düş ve duyguların yalın anlatımı, tarzının özgünlüğünü ortaya koymuştur (Turan, 2007).Kadın konusuna eserlerinde daha çok yer verse de, Babadağ manzarası, Dede Korkut ve İohann Pavel'in portresi (Şekil 19), Yaşasın İstanbul isimli manzara ve tarihi kişileri betimlediği eserleri de sanatını değerleri kılmaktadır. Bu eserlerde kullandığı fırça vuruşları ve kendine özgü renk tonuyla bağımsız ifade tarzını sergilemiştir(Turan, 2007).

Şekil 19: Roma Papası'nın portresi, T.Ü.Y.B, 120x170,2004.(Turan, 2007, s. 30).

1958 doğumlu ressam, 1978 yılında Azerbaycan Devlet Ressamlık Okulunu, 1987 yılında ise, Saint Petersburg Sanat Akademisi'ni bitirmiştir. Uluslararası Şövalye ve Süvari Birliği'nin Zabıt Haçı ödülünü almıştır. Sanatçının eserlerindeki kompozisyon, portre ve figürlere baktığımızda opalizmin izlerini görebiliriz. Sakit opal taşında bulunan renkleri eserlerine uygulamaktadır. "Opalizm ismini opal taşından almaktadır. Işığın dalga boylarının bu karşılıklı etkileşimi opale sahip olduğu eşsiz bir görsel cazibe verir ve aynı zamanda opali dünyada en çok aranan süs taşlarından birisi yapar" (Vieil, Çavuşoğlu, Celep, Alp ve Yılmaz, 2004, s. 329). Ressamın şarkıcı eseri (Şekil 20) sanatçının son dönem eserleri arasında yer aldığı için yukarıda bahsettiğimiz İohan Pavel eserinden farklı olarak Opalizm tarzının izlerini taşımaktadır. Sakit, renk oyununu kadının saç aksesuarı ve

elbisesinde kullanmıştır. Aynı şekilde, leke yöntemini de kullanmıştır. Genellikle mavi ve yeşilin tonlarını kullanan sanatçı, turuncu ve sarı renkleri de zıtlığı sağlamak için kullanır. Ressam, kadının el ve yüzünde daha açık renkler kullanarak dikkati el ve yüze çekmiştir. Burada gördüğümüz fırça vuruşu, leke, akıtma tekniği, sanatçının tüm eserlerinde tercih etmiş olduğu tekniklerdendir. Kadına baktığımızda kendinden emin ve mağrur duruşunu fark etmekteyiz. Sanatçı eserlerinde özellikle bu tarz kadın karakterlerini betimlemektedir.

Şekil 20: Şarkıcı, 110x80, T.Ü.Y.B., 2012. (Sakit Memmedov 55, 2013, s.58)

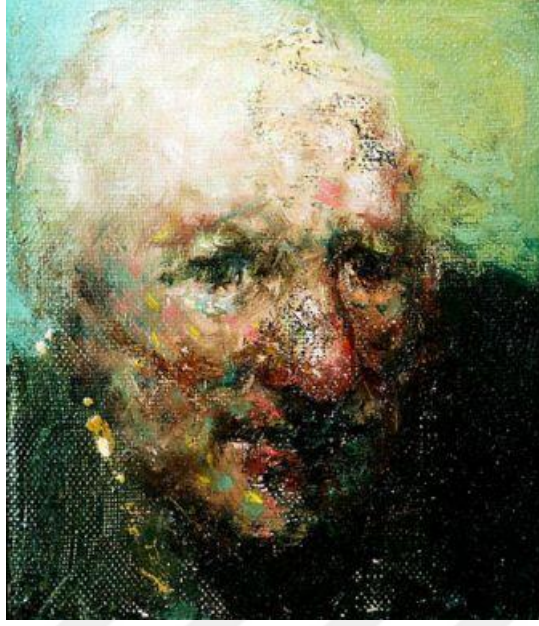
2008 yılında Azerbaycan sanatçıları Venedik Bienali'ne katılmıştır. Bienal'de Azerbaycan'ı Tahir Salahov Sana Beşeriyet isimli eseri ile temsil etmiştir (Şekil 21). 1961 yılında yapılmış eserde beşeri değerlerin kazanmasını ön görerek kadın ve erkek uzaya doğru hareket etmektedir. Bu uzay çağına ayak basıldığına işaret etmektedir (Mahmudova ve Nagiyeva, 2013).

Şekil 21: Senin için Beşeriyet, T.Ü.Y.B.,180x594, 1961.(Qacar,2013, s.27)

2009 yılında ise çağdaş Azerbaycan sanatı için önemli adım olan Bakü Çağdaş Sanat Müze'sinin açılışı gerçekleşmiştir. Kültür ocağı olan bu müzede çocuk sanat salonu, sanat kafe, restoran, kütüphane ve video salonu da bulunmaktadır. Müzede Kemal Ehmed, Namik Memmedov, Reşat Mehtiyev, Zakir Hüseyinov, Mikayıl Ebdürrehmanov, Elmira Şahtahtinskaya, Tahir Salahov, Ömer Eldarov, Nadir Abdürrahmanov, Settar Behlulzade ve Böyükağa Mirzezade isimli Azerbaycan sanatında söz sahibiüstat sanatçıların eserleri bulunmaktadır("Azerbaycan Dövlet İnformasiya Agentliyi", t.y.).

2000'li yıllaragelindiğinde ise Azerbaycan'da resim sanatı oldukça gelişmiş; düzenlenen sergiler, sanat projeleri, sempozyum ve çalıştaylar süreklilik kazanmıştır. 2009 yılında Rusya'nın başkenti Moskova'da "Gelenek ve Çağdaşlık" isimli Uluslararası Sanat Festivali gerçekleşmiştir. Festivalde Ferman Gulamov,geleneksel değerlerin betimlendiği eserlerinde yenilikçi ifade tarzıyla ilgi çekmiştir. Azerbaycan ressamı bu festivalde Ulusal resim sanatında geleneklerin korunması kategorisinde birincilik ödülüne layık görülmüştür (Kuliyev ve Veliyev, Ed. Kurbanov, 2010).1945 doğumlu sanatçı, Azim Azimzade adına Bakü Ressamlık Mektebi'nde, daha sonra ise Tiflis Sanat Akademisinde eğitim almıştır. Emektar Ressam adını alan sanatçı, Hümay mükafatına da layık görülmüştür. Ferman Gulamov, ortaya koyduğu eserlerde felsefi yaklaşımında sergilemiştir (Şekil 22). Portrelerinde bu yaklaşım kendini daha çok belli etmektedir. Eser yansıtmacılık kuramıyla birlikte, dışavurumculuk akımının da izlerini taşımaktadır (Şekil 23) ("Buta Galery", t.y.).

Şekil 22: Portre, T.Ü.Y.B.,25x25.("Buta gallery", t.y.).

Şekil 23: Ferman Gulamov, Gecenin Sırrı, T.Ü.Y.B. ("Buta gallery", t.y.).

2000'li yıllarda Azerbaycan resim sanatında birçok önemli gelişme yaşanmıştır. İster Sovyet dönemi sanatçıları, ister yeni dönem genç nesil sanatçıları olsun ABD, Rusya, Türkiye, Almanya, Avusturya, İngiltere, İtalya, Japonya, Mısır, Arap Emirlikleri,

İran, Ukrayna ve birçok ülkede Azerbaycan sanatını hakkıyla temsil etmiş ve bu ülkelerde düzenlenen sergi ve yarışmalarda başarılar elde ederek ödüller kazanmıştır. Bu başarıların ardından, Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yürütülen büyük ölçekli sanat projeleri, çeşitli sergiler ve birçok sanatsal etkinlikler düzenlenmiştir. Devlet desteği ile Birleşmiş Milletler Teşkilâtının ofisinde kültürel, sanatsal değerlerin tanıtılması amacıyla "Gobustan süsleri" adlı sergi sanatseverlerle buluşmuştur(Guliyev, t.y.).

Tüm bu gelişmeler ışığında çağdaş Azerbaycan resim sanatında milli, ulusal ve beşeri değerlere yönelik, kavramsal ve postmodernist eserler de üretilmiştir. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatı, 1990 öncesi Sosyal realizm ideolojisinden sıyrılarak Hudu Sanat Mektebi, Peyker gibi birçok sanat gruplarında yer alan bireysel sanatçılar, sembolik ifade tarzını çağdaşlık ve ulusallıkla birleştirerek eserler üretmişlerdir. Peyker grubu üyeleri ve Bakü İncesanat Merkezi etrafında toplanmış sanatçılar Azerbaycan resim sanatının zenginliğini ortaya koyan eserler vermeye başlamışlardır(Uzun, 2010). Sirius Mirzezade, Keyyur Yunus, İlham Enveroğlu, Lale İskenderzade, Adalet Bayramov, Eldar Şafiyev, Naile Sultanova gibi isimlerin eserlerinde ulusal ve sembolik ifade biçimleri görülmüştür. Birçok Azerbaycan sanatçısı, geleneksel değerleri çağdaş yaklaşımla sentezlemiştir. Bu sanatçılar eserlerinde milli değerlerden yararlanarak öze dönmeyi başarmışlardır (Cebraioğlu, 2005).

Bu bağlamda Kayyur Yunus, gelenekselliği ön plânda tutarak Batı sanatından yararlanmıştır. "Unutulmaması gereken bir başka hususta Azerbaycan'da, Türkiye'de her hangi bir ülke de olsun plâstik sanatlarının dünya sanatlarından bağımsız bir olgu olarak gelişmesi imkânsızdır. Bu arada hangi ulusta olursa olsun sanatın kendine özgü kurallarıyla, ulusal ve evrensel değerlerin senteziyle geliştiğini unutmamak gerekir" (Bağırov, 2000, s. 47).Keyyur Yunus'un, Gacar Mektebi'nin minyatürlerinden etkilendiği söylenebilir. Kayyur Yunus'un yarattığı bu eserlerde İlahî ruh, Doğu felsefesi, İslâm ahlâkı etkileri görülmektedir. Sanatçının Nergis, Hazar Güzeli, Cihan Şah eserlerinin isimlerinden de anlaşılacağı gibi, Şark kültürünün renk tonlarını yansıtarak milliliği sanatına işlemiştir (Şekil 24). Bu eserlere baktığımızda kadın portrelerinde suskunluk, yaşanmışlık hissi sezilir (Azizağaoğlu, 2017).

Şekil 24: Nergis, T.Ü.Y.B., 50x30,1993.("Dünya Ressamlığı", 2014).

Sanatçı bize daha çok Anadolu kadınının iç dünyasını yansıtan Yeniler grubunun üyesi, Türk resim sanatının büyük üstatlarından olan Nuri İyem'in eserlerindeki kadın portrelerini hatırlatmaktadır. Nuri İyem'in eserlerinde olduğu gibi Keyyur Yunus'un da eserlerinde kadın portrelerinde gözler vurguyla çizilmiştir. Bu gözler kadın iç dünyasının yansıtmaktadır. Nuri İyem, Anadolu kadınının, sosyal-psikolojik durumunu, sosyal hayattaki konumunu eserlerinde sembolleştirerek toplumsal gerçekçi tarzda ele almıştır(Başkan, 2014, s. 108).

Ayrıca sanatçı, Gacar Minyatür Mektebi'nin etkilerini yansıtan eserlerinde Rubens, Karavaco, Rembrant'tan etkilenecek Batı sanatının teknik bilgilerinden yararlanmışır. Keyyur, tablolarına duygu ve düşüncelerini aktarmış Avrupa resim tarzını ve Doğu kültürünün etkilerini eserlerine yansıtmıştır (Azizağaoğlu, 2017).

1990 sonrası Azerbaycan sanatında yukarıda isimleri geçen sanatçılarla birlikte kavramsal anlatım tarzıyla eserler üreten sanatçılar da bulunmaktadır. "Kavramsal Sanat çalışmaları, yaşadığımız sosyal çevrenin öğretilerinden sıyrılarak algıladığımız, belirli kalıpları yıkan, yeniden düşünmemizi sağlayan ve her an her yerde karşılaşılabileceğimiz çalışmalardır" (Sürmeli, 2012, s. 342).Bu ressamlar daha çok gruplarla birlikte faaliyet göstermektedir. Emirbey Nerimanbeyov, Teymur Daimi, Samir Gafarov, Elmar Emirağov bu ressamlar arasında bulunmaktadır. Gruplar dağıldıktan sonra sanatsal faaliyetlerine kaldıkları yerden devam eden bu sanatçıların eserlerinde Avrupa sanatının uzantıları yer almıştır. Azerbaycan'ın sosyo-kültürel alanlarının gelişiminde etkili olmak amacıyla Avrupa'nın, sosyal,

kültürel ve siyasî organizatörleri kollarını sıvamıştır. Bu amaçla yabancı organizatörler toplumsal anlayışları, kültürel değişimleri yönlendiren çalışmalar, sergiler, sanatsal kültürel etkinlikler düzenlemişlerdir (Martinez, 2010).

1990 sonrası Azerbaycan resim sanatçıları arasında Rasim Babayev'in ismine de denk gelinmektedir. Rasim Babayev'in yaptığı eserler özgün karakter taşımaktadır. Eserlerinde yer verdiği mitolojik öğeler renklerle birlikte insan üzerinde hoş bir etki yaratmıştır (Şekil 25).

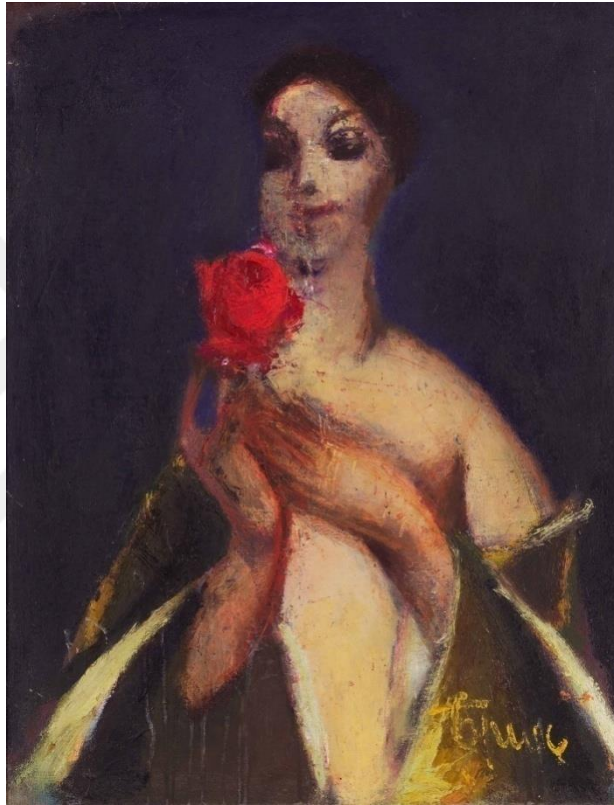
Şekil 25: Ejderha, T.Ü.Y.B, 2003.(Petriçenko, t.y.).

Özgün sanat anlayışıyla yapılan bu eserler Azerbaycan halkının ulusal değerlerini yansıtmaktadır. Ejderha isimli eserde renklerin uyumu, hareketlilik, yumuşak geçişler ve mitolojik öğelerle birleşerek satır altı anlamlar aktarılmıştır. Olaylara ironiyle yaklaşan sanatçı, eserlerinde ulusal motiflere, folklor karakterlerine yer vermiştir. Sanatçı, eserlerinde Azerbaycan halkının kültür ürünlerini, inançlarını, ulusal, ahlâkî ve kültürel değerlerini konu edinmiştir. Rasim Babayev, resimlerinde karşıt güçlerin mücadelesini aktararak mitolojik kahramanları betimlemiştir (Guliyev, 2012).

Bağımsızlık öncesi sanat kurallarına uymayan kendi kurallarını uygulayan sanatçılardan biri de Gennadi Brijatyük isimli ressamdır. Gennadi Brijatyük, kendinden ödün vermeyen karakteri ile Sovyet dönemi ideolojisinin önerdiği sanat doktrinini kabul etmemiştir. Gennadi, Azim Azimzade Sanat Okulunu bitirdikten sonra Rusya'da bulunan V. İ. SürikovMoskova Ressamlık Üniversitesine başvuruda

bulunmuş fakat okula kabul edilmemiştir. Gennadi'ye Sovyet Realizm Okulunun kurallarına zıt olan görüşlerinden dolayı kabul edilmediği ve profesyonel sanatçı olabilecek potansiyele sahip olduğu bildirilmiştir. Bu olaydan sonra Gennadi, Azerbaycan'a dönerek sanatsal hayatına devam etmiştir.

Gennadi sanat eserlerinde Abşeron izlenimlerini, kadın figür ve portreleri betimlemiştir. Brijatyük kadın figürleri içerisinde Nü tarzında eserlere yer vermiştir (Şekil 26).

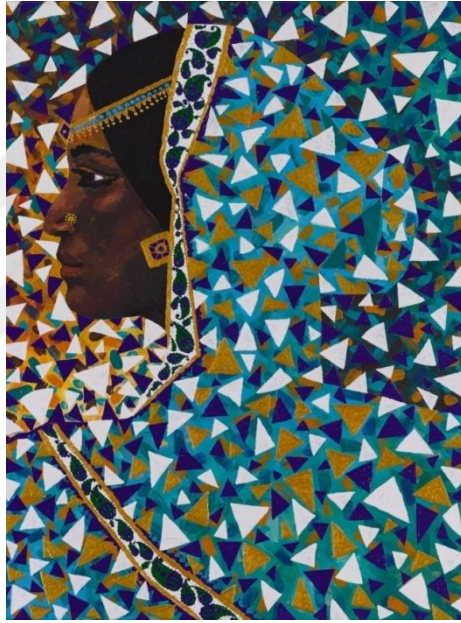
Şekil 26: Kadın Portresi, T.Ü.Y.B. 91x 70,1994.("Nar gallery", t.y.).

Sanatçı eserlerinde renklerin geçişini ustalıkla sağlayarak, yumuşak bir doku oluşturmuş ve bu yumuşak doku üzerinde parlayan bir vurguyla dikkatleri çekmiştir. Açıklığı ve esnekliği ile seçilen öğeler, sanatçının iyimser duygularının dışavurumunu ve berduş kimliği arkasında gizlenmiş eşsiz bir yeteneğe sahip olduğunu gösterir (Melikova, 2016).

Sovyetler Dönemi kendi özgün anlatım dilini ortaya koyan ressamlardanbirdiğeri Azerbaycan Ressamlar Birliği Başkanı Ferhat Halilov'dur. Halilov çağdaş sanat yöntemlerinden faydalanarak ürettiği eserlerde özellikle Abşeron manzaralarına,

mimarî yapılarınayer vermiştir. Ferhat Halilov yalın ifade tarzını renklerin anlatım diliyle iletmeye çalışmıştır (Askerova, 2016).Halk Sanatçısı adını alan ressam, 2000 yılında Fransa'nın Şövale mükâfatına layık görülmüş ve 2006 yılında Şöhret nişanı almıştır. Aynı zamanda sanatçı, Roma Sanat Akademisi'nin fahrî profesörü olarak seçilmiştir.

Diğer bir sanatçı Arif Aziz, Azerbaycan dâhil birçok ülkede tanınan, bilinen isimler arasında yer almıştır. Sanatçı, eserlerinde sembollerden yararlanmışır. Ressam, daha çok beyaz rengin ön plânda tutulduğu eserler üretmiştir. Çünkü sanatçı için beyaz renk mutluluk sembolüdür ve bir nevi iç dünyaya yansıtılmış aynadır (Şekil 27).

Şekil 27: Moulin Rouge, Tuval, Karışık teknik, 78 x 88,5 cm, 2014.("Arif Aziz, t.y.).

Aziz renklerin, özellikle beyaz rengin dilinden yararlandığını eserlerinde gözler önüne sermiştir. Ressam 2004-2008 yılları arasında Türkiye'nin yükseköğretim kurumu olan Beykent Üniversitesi'nde çalışmıştır. Bu dönem Arif Aziz Türkiye'de yaşamış ve eserler üretmiştir. 2004-2008 yılları arasında sanatçının ortaya koyduğu eserler renk şiddeti açısından çarpıcılığı ile fark edilmektedir (Ferecov, 2012).

1990 sonrası Azerbaycan resim sanatına katkıda bulunan sanatçılar arasında bahsettiğimiz sanat ustalarıyla birlikte, Ağali İbrahimov, Adil Rüstemov, Altay Sadıkhzade Alisettar Selimov, Enver Aliyev, Hüseyin Hakverdiyev, Ferman Gulamov, Mirnadir Zeynalov, Mais Ağabeyov, Mir Nadir Zeynalov, Kemal Ehmed, Vagif Ucatay gibi isimlerinde çağdaş Azerbaycan resim sanatının şekillenmesinde

önemi rolü olmuştur. Bu sanatçıların yer aldığı Nurda Veritas, ADEX 2014, Ressam yolda, Art ve Motorcycles vb. çeşitli resim sergileri düzenlenmiştir ("Azertac", 2014). Böylece, tüm bu sanat grupları, bireysel sanatçılar, sanat projeleri, sergiler, sempozyumlar, vakıflar, kurumlar ve birçok çeşitli neden Azerbaycan resim sanatının bağımsızlık sonrası ortaya çıkan ekonomik sıkıntılara, siyasî sorunlara rağmen ulusal ve beşeri değerlere tutunarak ayakta kalabilmesine yardımcı olmuştur. 1990 sonrası Azerbaycan ister resim sanatında, ister sanatta önemli gelişmeler kat etmiştir. Bu gelişmeler sonucu Azerbaycan resim sanatı dünya sanatında kendini ispatlayarak varlığını ortaya koymuştur. Günümüzde dünya sanatı incileri arasında Azerbaycan resim sanatçılarının eşsiz eserleri yer almakta, koleksiyon, müze ve sergilerde sanatseverlerin beğenisine sunulmaktadır (Uzun, 2010).

Sovyet dönemi sanat prensiplerine sadık kalarak sanat hayatlarını sürdüren ve sadece Azerbaycan sanatına değil, dünya sanatına da, benzersiz eserleriyle katkıda bulunan sanatçılar, Sosyal Realizm tarzında eserler üretmişlerdir. Sosyal Realizm tarzı Sovyet Birliği'nin dağılmasına rağmen halen devam etmektedir (Aliyev, 2010).

Bağımsızlık sonrasında Azerbaycan resim sanatı Sosyal realizm tarzları, sembolik yaklaşım ve kavramsal ifade tarzı ile çeşitlilik kazanmıştır. 70 yıllık baskınlığını koruyan ideolojiden kurtulmayı başaran sanatçılar dünyadaki sanatsal gelişmelere ayak uydurarak özgür ifade biçimleriyle eserler ortaya koymuşlardır. Azerbaycan sanat eğitiminde akademik, klâsik ve realist akımların disipline dayalı öğretilerle eğitilmesi, ister sanat eğitiminde, ister sanatta başarıların kaydedilmesine, adından söz ettiren başarılı sanatçıların ortaya çıkmasına büyük katkılar sağlamıştır (E. İbrahimov, 2013,).

2.2.5 Yeni Sanat Yaklaşımları

1990'lı yıllarda ekonomik, jeopolitik, kültürel sorunların etkileriyle sanatta yeni sanat yaklaşımları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bağımsızlık sonrası birçok grup kurulmuş ve sanat birlikleri oluşturulmuştur. Lâbirent adlı grubun kurulması ülkenin kültürel-sanatsal hayatına yön veren önemli hâdiselerden biri olmuştur. Bu gruba Museyib Amirov, Behram Halilov, Sabina Şihlinskaya, Ucal ve Yelena Hakverdiyevler isimli on iki ressamdahil olmuştur. Kavramsal sanat yaklaşımlarıyla eserler ortaya koyan grup üyeleri sanat etkinlikleri ve etkili eserleriyle Azerbaycan sanatında önemli yere sahip olduğunu göstermiştir (E. İbrahimov, 2013). Grup tarafından Hazar Denizi'nin

batı sahillerinde yer alan Abşeron yarımadasında ilginç kavramsal projeler yapılmıştır. Geleneksel değerlerle beşeri değerleri sentezleyerek eserlerine uyarlayan sanatçılar, arazi sanatı, video art, yerleştirmeler gibi çağdaş sanat akımlarının Azerbaycan sanatında yaygınlaşmasını sağlamıştır. Bu sanatçılar eserlerinde geleneksel biçimleri geleneksel olmayan tarzla sentez ederek kendilerine özgü anlatım tarzını ortaya koymuşlardır ("Birlik", 2006). Çağdaş zamanda farklılıklarla etkileme gücünün alternatifleri arasında denge kurma çabaları, özgünlük açısından önemli özellikler taşımıştır. Bu anlamda Libra grubunun üyeleri olan Anar Gemberli, Nazim Şahverdiyev, Arzu Rayev, Namık ve Malik İsmayılzade'nin yaptığı sanatsal etkinlikler de aynı kategoriye dahil edilmiştir (Askerova, 2016).

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Demir Perde kalkmış ve sanatçılar çağdaş sanat bilgilerine kolaylıkla ulaşmıştır. Sanatçıların çağdaş sanatla tanışması Azerbaycan sanatına çeşitlilik, zenginlik katmıştır. Lâbirent, Land Art, Yedinci kat gibi gruplarında yer alan Elyar Alimirzeyev, Eldar Kurbanov, Sabina Şihlinskaya, Hasan Hakverdiyev, Niyaz isimli sanatçılar çağdaş Azerbaycan sanatına yenilikler getirmiş, yeni sanat yaklaşımlarının ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Bu eserler Foto art, Video art adlı projelerde yer almıştır (Guliyev, t.y.).

Tüm bu etkenler yenilikçi sanat gruplarının, sanat merkezlerinin ve projelerin, galerilerin, vakıfların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Sanatta yeniden yapılanma sürecinin getirdiği ayrıcalıklar içerisinde yabancı sanatseverlerin Azerbaycan sanatına ilgi duyması ulusal sergilerle birlikte uluslararası sergilerin de çoğalmasına neden olmuştur. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan sanatının tanınması ve gelişiminde önemli yere sahip olan galerilerin önemi ve işlevselliğini İbrahimov, Eldeniz (2013) araştırmasında şu cümlelerle ortaya koymuştur:

"90'lı yılların ortalarında tasviri sanatımızın canlanması, sergilerin sürekliliği ile karakterize edilir. Önce özel galerilerin açılma teşebbüsü uğursuzlukla sonuçlanmış ve bu galeriler bir iki sergiden sonra kapanmıştı. Lâkin 1997 yılında açılan Abşeron ve 1999 yılında açılan Kız Kalesi galerileri uzun zamanda faaliyetlerine devam etmiştir. Her iki galeri halen işlerine devam etmekte ve milli tasviri sanatımızın gelişiminde, tanıtılmasında önemli rol oynamaktadır. Tasviri sanatımızın tanıtılmasında önemli yeri olan prestijli galeri İncesenet Merkezi'nin rolü büyüktür. Maalesef onun kurucusu Müslim

Eldarov'un zamansız vefatından sonra merkez faaliyetini durdurmuş, uzun zaman aradan sonra sadece küçük bir bölümü galeri olarak çalışmaya başlamıştır" (s. 241).

1995 yılında ise süreklilik arz eden uluslararası sempozyum ve etkinliklerin yapılması sanatçıların kendi tarzlarını bulmalarına yardımcı olmuştur. 1995 yılından itibaren düzenlenen Şeki Sempozyum'u bu dönemin önemli etkinlikleri arasındadır. Sempozyuma katılan sanatçılar arasında geleneksel değerlerin yansıtıldığı batık sanatının tanınmasında önemli rolü olan İna Kostina'nın eserleri de yer alır. Azerbaycanlı sanatçılarla birlikte, yabancı sanatçılar da Bakü'de düzenlenen sempozyum, sanat gösterisi ve sanat çalıştaylarına katılırlar (Mir-Bağırzade, 2017).

Bu sanatçılar eserleriyle Azerbaycan sanatında çağdaşlık ilkelerini yazmaya başlar. Yenilikçi düşünceye sahip sanatçıların azimli sanatsal arayışları sonucu kavramsal sanatın izleri görülmeye başlanmıştır (Askerova, 2016).

1999 yılında Lâbirent grubu üyeleri, Hazar Denzinde yer alan Nargin Adasında Uluslararası Nargin Land Art projesini gerçekleştirir. Sanat projesinde dikkatler Apşeron ekolojisini konu alan gösterilere yönelmiştir. Bu proje, Azerbaycan petrol şirketleri tarafından finanse edilmiştir. SSCB'den ayrıldıktan hemen sonra; 1990'lı yılların başında ekonomik nedenlerin ortaya çıkardığı sorunlarla fabrikalar, hangarlar ve garajların çöp nesnelere dönüşmesi ekolojik açıdan tehlikeli hal almıştır. Lâbirent grubu üyeleri bu durum karşısında eğitici tavırla endişelerini dile getirerek, dikkat çekmeyi başarmışlardır (Mir-Bağırzade, 2017). Artık sanatçılar, Sosyal Realizm tarzından koparak, Arazi Sanatı, Yerleştirme Sanatı, Video Art, Performans ve Kavramsal sanat gibi çağdaş sanata yönelmişlerdir. Dünyada 1960'lardan sonra ortaya çıkan bu sanat akımları ancak 1990 yılı sonrasında Azerbaycan sanatına etki etmiştir. Çağın getirdiği özelliklere rağmen ülkede alışılmışın dışında olan bu sanatlara ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Çağdaş sanatın biçim ve konu açısından ülkede alışılmışın dışında olması nedeniyle bu türdeki eserler zorlayıcı bulunmuştur (Whitham ve Pooke, Çev. Göbekçin, 2010).

Dolayısıyla, 1990'lı yıllarda Azerbaycan genç sanatçıları ve Libra, Labirent Yalnızlar, SEX-2000, Beş Sayfa gibi sanat grupları ulusallık, geleneksellik ve çağdaşlık anlayışını birleştirerek yeni sanat yaklaşımların ortaya çıkmasında önemli rol oynar. Azerbaycan sanatına yeni, çağdaş görüşlerin yerleşmesinde 1997 yılında

Cengiz Babayev'in teşebbüsüyle kurulan Çağdaş Sanat Merkezi'nin de önemli katkısı olmuştur. Tüm bu gruplar ve bireysel çalışan sanatçılar merkez etrafında toplanmıştır. Çağdaş Sanat Merkezi dönemin gereken bilgi yetersizliğini gidermek için önemli adımlar atmıştır. Bu adımlar arasındasanatçıların diğer ülkelerle bilgi alış verişini yapabilmeleri, dünya sanatında ortaya çıkan yeniliklerden haberdar olabilmelerini sağlamak, çağdaş sanat kitapları ve sanatsal bilgiler içeren bir kütüphaneaçmak gibi faaliyetler bulunmaktadır. Kütüphanede Demir Perde arkasından bakan sanatçıların dünya sanatına bakış açısında olumlu değişiklikler yapan bilgi malzemeleri bulunmaktadır. Yerli sanatçıların çağdaş sanatta öncülük ettiği oluşum ve yaklaşımlarla geç tanışmalarına rağmen bu tür yenilik ve gelişmeler bilgi eksikliğini gidermelerine ve yenedünya düzenine adapte olmalarına yardımcı olur. Geç kalınan bilgi trenine yetişmeye çalışan sanatçılar 90'lı yılların sonuna doğru bu zorlu süreci atlatmayı başarmıştır (Daimi, 2002).

1996 yılında Sanata Soyut ve Çağdaş Bakış sergisi açılmıştır. Bu serginin destekçisi Corc Soros Vakfı olmuştur. Sergide Azerbaycan sanatına yabancı olan performans gösterileri yer almıştır. "Kültür ve Yaratıcılık" programı çerçevesinde 1990 sonrası Azerbaycan resim sanatında ortaya çıkan yeni sanat yaklaşımlarının oluşumu konusunda katkı sağlayan etkinlikler; Sanatta soyut ve çağdaş bakış, Zamanın Kanatlarında isimli sergi ve sanat projeleri düzenlenmiştir. Sanatta Soyut ve Çağdaş Bakış isimli serginin düzenlenmesinde çağdaş dünya sanatıyla yakından ilgilenen Elşen İbrahimov ve Ferid Abdullayev destek sağlamıştır. Sergiye katılan sanatçılara sanat eleştirmeni Leyla Ahundzade danışmanlık yapmıştır. 1952 doğumlu Leyla Ahundzade Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nde Sanat Eleştirmenliği Bölümü Başkanlığını yapmış, XX Yüzyıl Dünya Sanatı isimli kitabını Azerbaycan dilinde yazmıştır. Sovyetlerden kalma kütüphanelerde, bu dönemde Azerbaycan dilinde kaynak bulunmamaktaydı. Ayrıca, Leyla Ahundzade, birçok çağdaş sanat sergileri, bienalleri, sanat projeleri düzenleyerek hem Azerbaycan sanatına, hem de genç yetenekli sanatçılara yardımcı olmuştur. "Leyla Ahundzade'nin Azerbaycan resminin gelişiminde sağladığı destek ve yaktığı yeşil ışık sayesinde, kavramsal sanatta biz sağlam alt yapıya sahip olmaktadır" (İbrahimov, t.y.).

90'lı yılların sonlarına doğru Kültür ve Yaratıcılık programı çerçevesinde yeni sanat projeleri gerçekleşir. Eski Yüzyılın Yeni Nağmesi adını taşıyan sanat projesinde

farklı türden performans gösterileri yer alır. Aynı zamanda bu etkinlik, Azerbaycan sanatında Grafitinin anlam kazanmasına yardımcı olmuştur. Grafiti, Sosyal iletişim ortamında etiketleme ve düşüncülerini belli etme eylemi olarak bilinmektedir. Demetrius isimli çocuğun kimliğinin merak edilmesini sağlayacak eylemde bulunmasıyla Grafiti, yeni bir dil olarak ortaya çıkmıştır. 1970 yılından sonra anlam kazanan grafiti, toplumun düşüncelerinin yansıtılması görevini üstlenmiştir (Balkır ve Kuru, 2016).

90'lı yılların ortalarından başlayarak çağdaş Azerbaycan sanatçıları uluslararası sergilerde eserleriyle yer almıştır. 1995 senesinde Landscape Art-Project 95 isimli sanat projesi düzenlenmiştir (Şekil 28). Ardından Avusturya'da Taşlar ve 1996 yılında ise Art Sella 96 Art in Nature isimli sanat projeleri gerçekleştirilmiştir. Bu projeleri İtalya'da yapılan El Yapımı Halı, Taşlaşmış Ağaçlar, Beyaz Senfoni isimli sanat projeleri takip etmiştir. Bu projeler sanatçıların yaşadığı coğrafî bölge ve dönemin siyasal ekonomik özelliklerini taşımakla beraber Azerbaycan kimliği ve ulusallığını da yansıtmıştır (Daimi, 2002).

Azerbaycan sanatındaki kriz tam da dünya sanatında bakış açısının geleneksellik yönünde değişmesi dönemine denk gelmiştir. "Doksanlarda, zaman zaman sanat ve pazar kapitalizminin istismarı arasındaki sınırı çizmek zorlaştı. Bütün araç, ortam, teknik ve yöntem hiyerarşileri, hareket, milliyet, konu ya da içeriği "kendine mal etmenin" bütün kuralları dolayısıyla oluşan kategoriler boyunca sanatı içinde parçalarına ayrıldı" (Fineberg, 2014, 477).

Şekil 28: Handmade Karpet, Sebzelerden oluşturulmuş Halı.(Daimi, 2006).

Azerbaycan sanatında yeni sanat yaklaşımlarının ortaya çıkma nedenlerinden bir diğeri ise Avrupa'ya ait sosyal ve kültürel şirketlerin Bakü'de bulunmasıdır. Bu şirketler Azerbaycan sanatının Sosyal Realizm'den koparak Avrupa ve Batı sanatına yönelmesini desteklemekteydi. Bu durumu art arda yapılan Alüminyum, Yüzyılın Başında, Gümüş Maske, Zihniyet, Ön söz, Artı 5 sergileriyle görmek mümkündür. Bu sergi ve yarışmalarda B. Hakverdiyev, F. Ferzeliyev, G. Hakverdiyev, F. Rahmanov, A. Amirov gibi Azerbaycanlı genç ressamlar çeşitli ödüller almıştır. Artık, Azerbaycan sanatçılarının eserleri sergi salonlarında meşhur eserler arasında yer almaya başlamıştır. 1994 yılından başlayarak Azerbaycan'a yurt dışından petrol alanında gelişmeleri takip etmek amacıyla birçok iş adamı ve uzman gelmiştir. Bu iş adamları Azerbaycan sanatının dünya sanatıyla kıyaslanacak nitelikte olduğunu farketmiş ve Azerbaycan'ın değerli eserlerini hediye olarak almışlardır. Bu durum beraberinde, sanatçılarımızın eserlerinin uluslararası sergilerde yer almasını da sağlamıştır (E. İbrahimov, 2013).

2000'li yıllar Azerbaycan sanatında, çeşitli uluslararası sanatsal etkinliklerin yer aldığı dönemdir. Azerbaycan Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı sanatsal etkinliklerin organizasyonunu üstlenmiştir. Bu yıllarda, Leyla Ahundzade'nin küratörlüğünü yaptığı Alüminyum isimli uluslararası Çağdaş Sanat Bienali

gerçekleşmiştir. Bu bienal Azerbaycan Cumhuriyeti Kùltür ve Turizm Bakanlığı desteği ile Venedik Bienali örnek alınarak düzenlenmiştir. Alüminyum isimli proje aslında sanat ve teknoloji etkileşimini ortaya koyan bir etkinliktir. İlk başta 6 ÷lkenin katıldığı bu sanatsal etkinlik art arda 5 yıl düzenlenmiş ve son bienalde 17 ÷lkeden yüzlerle sanatçı bu sergiye katılmıştır. Aynı zamanda bu sanatsal etkinlikte, Avrupa sanatında önemli yeri olan küratör, galeri ve çeşitli vakıflar da yer almıştır (İbrahimov, t.y.).

2000 yılında yapılan Zamanın Kanatları isimli sergi bakanlık tarafından düzenlenmiştir (Şekil 29, 30). Bu sergide Farid Abdullayev, Anton Osver, Faridbek Kerimov ve Elşen İbrahimov isimli yeni sanatçılar isimlerini duyurmaya çalışmışlardır. Zamanın Kanatları isimli sergide performans gösterileri dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Çağdaş Azerbaycan sanatının gelişim sürecinde Anar Mustafayev, Hamid Ibadullayev, Fahriye Memedova, Orhan Hüseyinov, Ramiz İmanov gibi genç sanatçılar süreçteki yerlerini almıştır. Yeni teknolojik gelişimlerden yararlanan bu sanatçılar farklarını, yeteneklerini sürekli düzenlenen sergilerle ortaya koymuştur. Tüm bu sanatsal etkinliklerin düzenlenmesinden sonra Azerbaycan sanatçılarının yurt dışı sergilerinde katılımı süreklilik teşkil etmiştir (Mir-Bağırzade, 2017).

Şekil 29: Zamanın Kanatları Sergisi. ("Muzey Merkezi", 2007).

Şekil 30: Zamanın Kanatları Sergisi. ("Muzey Merkezi", 2007).

Aynı şekilde, bağımsızlık sonrası teknolojik gelişmelere hâkim olan Rauf Halilov, Elshan İbrahimov, Javid Gurbanov isimli genç sanatçılar 2001 yılında düzenlenen ses sanatları festivalinde, müzik ve görüntüleri birleştirme çabalarıyla oluşan gösterilerini sergilemişlerdir. Bu serginin ardından 2002 yılında Orientalizm Dâhilden ve Dıştan isimli sergi açılmış ve sergi enstalasyonlarla ilgi çekmeyi başarmıştır (Mir-Bağırzade, 2017).

2000'li senelerin ikinci yarısından itibaren çağdaş sanat kavramlarının yer aldığı sergiler hız kazanır. Nitekim 2005 yılında Erkek ve Kadın konulu sanat festivaline 22 ülkeden 124 sanatçı katılım göstermiştir. Festivalde aynı isimli bir de sergi düzenlenmiştir. Serginin düzenlenmesinde dönemin Fransız Büyük Elçisinin katkıları olmuştur. Bu sergide Çağdaş sanat eserlerinden Video Art, Sanatsal fotoğraf, Performans gösterileri, Bilgisayar grafikleri gibi eserler yer almıştır.

Bu etkinliklerle birlikte çağdaş sanat oturumları düzenlenmiş, eğitimler verilmiştir. Kavramsal Sanatla ilgilenen genç sanatçılara eğitimler verilmiştir. Azerbaycan'daki Fransa Büyükelçiliğinin destek verdiği diğer etkinlikler arasında bu eğitim etkinliklerine de yer verilmiştir. Çağdaş sanat bilgilerinin yer aldığı etkinlikler kapsamında Fransa'nın bilinen Video Art sanatçısı Erik Sanchez gönüllü olarak fotoğraf ve Video Art dersleri vermiştir. Bu eğitime 15 gönüllü genç sanatçı katılmıştır. 2002 ve 2003 senelerinde Bakü Sakinleri ve Video art isimli Bakü Minyatür Merkezinde Video Art ve fotoğraf sergisi düzenlenmiş ve izleyicilerin beğenisini kazanmıştır (İbrahimov, t.y.).

Yine bu yıllarda sanat alanında desteğini esirgemeyen Avrupa Birliği birçok projeningerçekleşmesini sağlamıştır. Avrupa kültürüne yönelik çalışmalar ortaya koyan sanatçıları desteklemek amacıyla Apolloya adı altında bir organizasyon gerçekleştirilir. 2003 yılında Avrupa Birliği'nin desteğiyle Kafkas Projesi çerçevesinde Güney Kafkas Sanatında Çağdaş Fotoğrafın Yönleri isimli sergi açılır. Bu sergide Teymur Daimi gibi Azerbaycan resim sanatında önemli yeri olan sanatçıların eserleri yer alır. 2005 yılında Almanya'nın Berlin kentinde Mehdi Memmedov, Reşat Alekperov, Rena Efendi isimli genç fotoğrafçıların yer aldığı Kafkasya Fotoğrafında Ütopya Belgeseli adlı sanat projesi gerçekleştirilir(Mir-Bağırzade, 2017).

2006 senesinde Arts Council Azerbaijan sanat teşkilâtı kurulmuştur. Azerbaycan sanatında çağdaş görüşlerin benimsenmesinde rolü olan bu teşkilât yüzlerce proje ve etkinliğin gerçekleşmesini sağlamıştır. Dadaş Memmedov tarafından kurulan kurum çeşitli sosyal ve kamusal projelerle Azerbaycan'ın eğitim, sanat, kültür ve ulusal değerlerinin tanıtılması amaçlamıştır. Bu teşkilât, Azerbaycan sanatında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Arts Council Azerbaijan,devlet kurumlarıyla sıkı iş birliği içinde çeşitli etkinlik ve projeler ortaya koymuştur. Kurum bünyesinde Atölye projesi, Nazim Mamedov'un ismini taşıdığı Animasyon Müzesi, Art Residence, çalıştaylar ve Art School Resim Okulu gibi projeler yer almaktadır. Arts Council Azerbaijan, sürekli iş birliği yaptığı sanat merkezlerinde, galerilerde sergiler açmıştır. Bunun yanı sıra sanat festivalleri, bienaller, sempozyum ve birçok sanat etkinlikleri de düzenlemektedir (İbrahimov, t.y.).

Tüm bu kurumlar Azerbaycan sanatına yenilikler getirmiştir. Azerbaycan sanatında yerli ve yabancı koleksiyoncular, iş adamlarından oluşan sanatseverler ortaya çıkmıştır. Ayrıca özel galeriler arasındaki rekabet, sanat gruplarının, küratörlerin öne çıkma isteği de bu oluşan yeni sanat yaklaşımlarını ve gelişimleri desteklemekteydi (E. İbrahimov, 2013).

2007 senesinde Azerbaycan resim sanatında gelişmeleri sağlayan olaylardan biri de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın üstlendiği, Leyla Ahundzade'nin yöneticisi olduğu, Vittorio Urbani ve Sabina Şihlinskaya'nın küratörlüğünü yaptıkları Hislerinle Düşün, Aklınla Hisset isimli 52. Venedik Bienali'ne Azerbaycan'ın 12 sanatçıyla katılması olmuştur.Azerbaycan sanatçıları da Bana Ait Olan Her Şeyi Kendimle Götürüyorum isimli sergiyle katılmıştır. 2007 senesinde düzenlenen bienalin direktörü Devid Krog,

küratörü ise eleştirmen, sanatçı Robert Storr yapmıştır. Yine iki sene sonra 2009 senesinde 54. Venedik Bienali'ne ikinci defa katılma fırsatı elde edilmiştir. Venedik Bienali'nde Azerbaycan'ın çağdaş sanatçısı Aydan Salahova'nın eserleri yer almıştır. Aydan Salahova Azerbaycan'ın önemli ressamı olan Tahir Salahov'un kızıdır. Aydan Salahova Rusya'da yaşayarak eserler üretmiş ve 1992 yılında Rusya'nın Aydan isimli ilk çağdaş sanat galerisini açmıştır. Yaptığı eserlerde kadın konusuna değinen sanatçı bienale aynı konulu heykelleriyle katılmıştır. Heykellerinde dinin yasaklarıyla birlikte değişen algıya yönelik anlatımını yansıtmıştır. Eserlerden biri Bekleyen Kadın diğeri ise Kara Taş adını almaktadır. Sanatçının anlatım tarzındaki çıplaklık ve İslam dinine karşı radikal bakışlarını barındırması eserlerin yönetim tarafından kaldırılmasına yol açmıştır (Şekil31). Beral Madra küratörlüğünü yaptığı bu etkinlikte yaşananlara tepkisini dile getirmiş ve sanat camiasını sessiz kalmamaya, sanat eserleriyle aktarım biçimlerinde özgürlüklerinin sınırlandırılmasına karşı çıkmaya davet etmiştir ("Hürriyet", 2011). Bu bienal skandallarla sonuçlansa da, Azerbaycan için önemli organizasyonlardan biri olmuştur.

2006 yılında yürürlüğe giren Azerbaycan kültür ve sanat alanında, Azerbaycan devlet ve milletinin değerlerine, gelenek ve göreneklerine, dini inançlarına zıt karakter taşımayacak eserlerin ortaya konulması ilkesi dikkat çekmektedir. Aynı zamanda, uluslararası etkileşim sonucu kültürümüze haykırı anlayışların ve kültürümüzün yanlış tanıtılması yönünde alınan kararların kabul edilemezliği Abbasov'un (2008) araştırmasında şu şekilde açıklanmıştır:

"2006 - 2016 yılları için kültür alanında devlet kalkınma kavramının hükümlerinde yer alan yaklaşımlar; diğ er sosyal-siyasî kavramlarla birlikte kültür kavramı da toplumda önemli algı ve bakış açısı işlevini yerine getirmeli, yaşanan kültürel süreçlerin anlamını, içeriğini, yönünü belli etmeli, kültür kavramının gelecek gelişim yollarını, araçlarını ve amaçlarını aydınlatmalı, geleceğe doğru giden insanların yüksek insanî değerlerini korumalı, modern gelişmiş ülkelerin kültürünün olumsuz yönlerini, kültürle ilgili hümanist düşüncelerden uzak "aşırı modern" kavramları geçersiz kılmalıdır. Kültür kavramı kültürün bir sosyal olay olarak anlamını açmalı, onun modern toplumda çeşitli ilişkilerini, yerini ve rolünü ortaya koymalı, kültürel yaşama ve mirasa ilişkin sanatsal kültürel kaynakların

yaygınlaştırılması, kullanılması ve korunması gibi önemli özellikleri iyice öğrenmelidir" (s. 8).

Şekil 31: Bekleyen Gelin, Heykel, Mermer, Granit. (Saatchi gallery", t.y.).

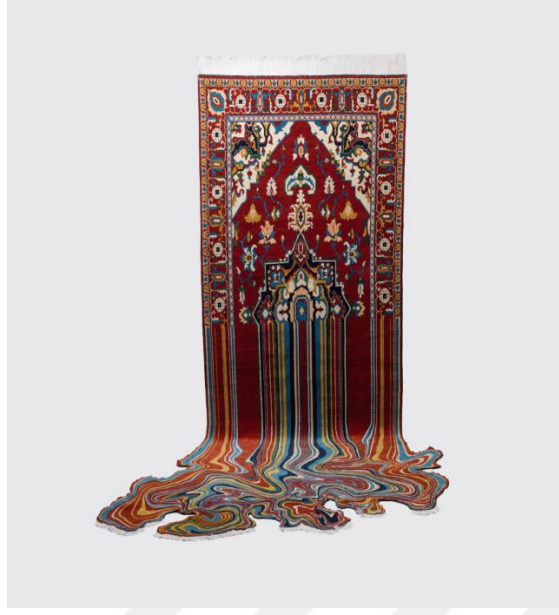
Aslında, Aydan Salahova'nın amacı bu eserde İslâm'la ilgili kavramı ortaya koymak değildir. Eserde sanatçı, kadına verdiği önemi göstererek sessizliğine, suskunluğuna vurgu yapmıştır. Kapanmak eylemi, kadınlarda sosyal çevreden soyutlanarak dış dünyayla ilişkilerinin kesilmesi olarak algılanmaktadır. Sanatçıya göre, kapalı kadınlar dış dünyayla olan bağlarının kopması nedeniyle kendileriyle samimi şekilde konuşma yapma imkânı yakalamaktalar. Aydan Salahova Akşam.Az haber sitesine verdiği röportajda eserleriyle ilgili şunları söylemektedir:

"Dini konular benim için önemli değil. Her alanda kadın sorunlarıyla ilgileniyorum. Örneğin, başörtüsü.... Sanırım kapanınca, sosyal çevreden uzaklaşırsın. Bu noktada kendinizle daha kolay iletişim sağlarsınız. Kadınların erkeklerden farklı olarak ikinci bir beyinleri vardır. Bu aynı zamanda daha iyi gözlem yapmalarını sağlar. Kadın, eylemlerini ve

düşüncelerini kontrol edebiliyor. Tabii ki, bu şizofreninin bir işaretidir" ("Akşam.Az", 2015).

2011 yılında Aida Mahmudova ve bir grup sanatçı tarafından Yarat Çağdaş Sanat Merkezi kurulmuştur. Bu merkez Azerbaycan sanatının ülke içinde ve dışında desteklenmesi, tanıtımı ve yaygınlaşmasını ilke edinmiştir. Bakü'de YARAT tarafından (yaratmak sözcüğünden alınmıştır) yüzden fazla proje uygulanmıştır. Çağdaş Sanat Merkezi dâhilinde ARTIM Proje Alanı, YAY Galerisi ve YARAT Atölyeleri ve Çağdaş Sanat Mekânı bulunmaktadır ("Yarat", t.y.).

2012 yılında Heyder Aliyev Vakfı'nın desteği ile Londra'da Bakü'ye Uçuş isimli birsergi açılmıştır ve 2014 yılına kadar devam etmiştir. Sergi, 21 sanatçının 100 eseriyle katıldığı bir organizasyon ile Heyder Aliyev Merkezi'nde kapanışını gerçekleştirmiştir. Bakü'ye Uçuş isimli sergi sadece Londra'da değil, Moskova, Berlin, Roma ve Viyana'da da düzenlenmiştir. Sergide çağdaş sanat düşüncesiyle ortaya koyulan yağlı boya, enstalasyon, video art, performanslar yer almıştır. Bu sergide Aida Mahmudova, Faik Ahmet, Fahriye Memmedova, Elyar Alimirzeyev, Altay Sadıqzade, Mirnadir Zeynalov, Niyaz Necefov gibi genç isimler de yer almıştır. Bu proje ile 10'dan çok ülkede çağdaş Azerbaycan sanatı ve sanatçılarının dünyada tanınması sağlanmıştır. Bu proje de geleneksel ve beşeri değerleri birleştirerek eserlerinde harmanlayan Faig Ahmed, 2004 yılında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi, Heykeltıraşlık bölümünden mezun olmuştur. Jameel Prize 3 ödülü sahibi Faig Ahmed çağdaş sanat anlayışıyla ortaya koyduğu eserleri ile dünya ve Azerbaycan sanatına eşsiz armağanlar vermiştir. Faig, geleneksel ve ulusal halı sanatından yararlanarak çağdaş bir dilde yeni bakış açısı uyandıracak eserler sunmuştur (Şekil 32). Sanatçı eserlerinde geleneksel Azerbaycan halısını yenilikçi tarzda ortaya koymuştur. Eserde halı sanki geçmişin izlerinden sıyrılarak zaman gibi erimektedir. Eriyen desenler renge ve ilmeklere dönüşerek sadeleşmiş ve akarak kaybolma aşamasına gelmiştir. Bu ifadedeki kaybolma dönüşüm anlamını taşımaktadır. Bu dönüşümle geleneksellik yeni bir anlam kazanmıştır. Faik Ahmed'in eserleri kaybolan kültürel değerlerin yaşatılması açısından önemli bir karakter taşıyor. Faik'in çalışmaları izleyicide canlı renklerle pozitif coşku uyandırır. Bu eserlerde iki kıtanın (Avrupa ve Asya), Doğu ve Batı ana yönlerinin kesiştiği noktada bulunan milli, geleneksel değerler bulunmaktadır ("Yarat", 2017).

Şekil 32: El Yapımı Yün Halı, 466x266, 2014. ("Faig Ahmed", t.y.).

Yeni sanat yaklaşımları gençler arasında tercih edilse de, Sovyet dönemi sanatçıları eleştirel yaklaşım sergilemiştir. Aynı zamanda, sanat eleştirmeni Ziyadhan Aliyev (2010) araştırmasında 2010 yılında düzenlenen Yüzyılın Kavşağında, 7. kat, Gümüş Maske, X Noktası isimli sergilerde yer alan çağdaş sanat eserlerine yapılan tanıtım ve sunumlara "Yıl boyunca sıklıkla görülen çağdaş sanat sergileri açılışlarında tutum ve bazı tanımlamalar en büyüleyici kelimelerden oluşmaktadır" (Aliyev, 2010), cümlesiyle tepkisini göstermiştir.

Tüm bu tepkilere rağmen yeni sanat yaklaşımları çeşitli sergi ve projelerle kendisine yer bulmuştur. Çağdaş sanat eserleri Astar, Azerbaycan Art Festival, Start Art, Megapolis, Gölge Sesleri, Kadın Kokusu, Kentin Sesi vb. sergi, proje ve bienallerde i yerlerini almıştır. Aynı zamanda Azerbaycan sanatının tanıtımı ve bu alana ilginin artırılmasıyla ilgili projelere birçok devlet kurumu da destek sağlamıştır. Atılan tüm adımlar; yeni sanat gruplarının kurulması, çağdaş sanat merkezlerinin açılması, yerli ve yabancı küratörler tarafından yeni yaklaşımların desteklenmesi, sergi ve projelerin düzenlenmesi, Azerbaycan'da çağdaş sanatın gelişimine ve kendi yolunu bulmasına yol açmıştır ("Azertac", 2014).

2.2.6 Sanat Eğitimi

2.2.6.1 Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Kurulması

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan'da eğitimle ilişkili kanunlarda yapılanmalar yapılmış, eğitim sisteminde birçok yeniliğe imza atılmıştır. Bağımsızlığını yeni kazanmış Azerbaycan'ın çağdaş düzene ayak uydurması amacıyla, 1992 yılında Azerbaycan Parlâmentosu çağdaş eğitim modelini esas alarak Eğitim Kanunu'nu onaylamıştır (Ergün, 1997). Okutan'a (1996) göre Azerbaycan Parlâmentosu'nun kabul ettiği bu kanunda Yükseköğretim kurumları kendilerine ait müfredat programlarını, bilimsel çalışma yöntemlerini sorunsuz şekilde ortaya koyabilmektedir. Yapılan değişikliklere rağmen Azerbaycan eğitimi tüm alanlarda Sovyet eğitim sistemini devam ettirmektedir.

Azerbaycan eğitim sistemini araştırmasında konu alan Okutan (1996) Yükseköğretim kurumlarında uygulanan sistemi şu şekilde açıklamıştır:

"Üniversitelerde eğitim 'gündüz (eyani) eğitimi', 'akşam eğitimi' ve 'gıyabi eğitim'den oluşur. Üniversite öğretim süresi genel olarak dört yıldır. Bakü Devlet Üniversitesi hariç, üniversiteler belli uzmanlık alanlarına göre kurularak ilgili olduğu uzmanlık alanı adı ile anılırlar. Örneğin; İnşaat Üniversitesi, Pedagoji Üniversitesi, Tıp Üniversitesi, İktisat Üniversitesi. Üniversiteyi bitirenler "yüksek ihtisaslı kadrolar" sınıfına dahil olarak, alanları ile ilgili işlerde çalışırlar" (s. 101).

2000 yılında dönemin Cumhurbaşkanı olan Haydar Aliyev'in verdiği Yükseköğretim kurumları reformuna esasen 3164850 kayıt numaralı D yasal statüye bağlı kararla, Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi (ADRA) kurulmuştur. ADRA, Azerbaycan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı'na bağlı Yükseköğretim kurumudur (Şekil 33).

ADRA'nın kurulması bağımsızlık sonrası çağdaş dünya sanatıyla ilgili bilgi yetersizliğinin ortadan kalkmasına, önemli sanat projelerinin ortaya çıkmasına ve farklı gruplar tarafından deneyimlenmesine yardımcı olmakla birlikte, milli eğitim sisteminin oluşmasını da sağlamıştır. ADRA, sanat alanında çağın getirdiği özellikleri dikkate alarak, kaliteli müfredat programlarıyla ve belli değerler üzerindennitelikli eğitim vermektedir("Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademiyası",

t.y.).Kaliteli sanat eğitimi ile birey, çağdaş anlayışları, hümanist düşünceleri benimseyerek, özgün ifade tarzına sahip olmalı, sanat eserlerini yorumlayabilmeli, her türlü tartışmaya, araştırmaya açık olmalı ve kendi ülkesinin değerlerini öğrenmelidir (S. Buyurgan ve U. Buyurgan, 2012).

Şekil 33: Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi. Dış görünüm. ("Azerbaycan Dövlət reesmlıq akademiyası", t.y.).

Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nde eğitim, Rusya Sanat Akademisi bünyesinde yer alan İ. Repin adına Sankt Petersburg Sanat Akademisi programına esasen yürütülmektedir. Bu sanat kurumu, 1763 yılında Rusya imperatriçesi II. Yekaterina tarafından devlet düzeyinde Akademi olarak tahsis edilmiştir. Bugün Rusya sanat eğitim sistemi oldukça üst düzeyde yer alarak gelişmiş ülkelerle yarışabilecek konuma sahiptir (Tahsil işçisi, 2014).Kurum bünyesinde, ülkenin önemli sanat kurumları, ittifakları ve birlikleri yer almıştır. Bu birlikler sanatsal ve kültürel etkinliklerle, öğrenim görmekte olan öğrencilerin sanatsal faaliyetlerine yön vermektedir ("Rosiyskaya Akademiya Xudojestv", t.y.).

2000 yılında Halk ressamı, Milli Bilim Akademisi ve Rusya Ressamlık Akademisi'nin üyesi akademik heykeltıraş Ömer Eldarov, Akademi'nin rektörü seçilmiştir (Şekil 34). 1927 yılıDağıstan doğumlu olan Eldarov, Azerbaycan sanatına benzersiz eserleriyle değer katmış bir sanatçıdır. İkinci Dünya Savaşı (1942-45) döneminde Azerbaycan Sanat Okulu'nda Heykeltıraşlık bölümünden mezun olmuş, savaş sonrası yıllarda ise (1945-51) İ. Repin adına Sankt Petersburg Resim, Heykeltıraşlık ve Mimarlık Fakültesi'nde eğitimini tamamlamıştır. Sanatçı, 90 yaşında olmasına rağmen, Akademi'de nitelikli sanatçılar yetiştirmektedir (Memmedov, 2013). Ömer Eldarov halen Akademi'de rektörlük yapmaktadır.

Şekil 34: ADRA rektörü Ömer Eldarov. ("Medeniyyet", 2014).

Akademi kurulduğu günden itibaren, dünya sanatı ve ulusal değerleri benimseme ilkesi ile eğitim vermektedir. Akademi'de Azerbaycan ve dünya sanatında adını altın harflerle yazdıran akademik kadrolar yer almıştır. Tahir Salahov, Böyükağa Mirzəzadə, Nadir Ebdürrehmanov, Davud Kazımov, Ömer Eldarov, Tokay Memmedov, Cemil Müfitzadə, Sirius Mirzəzadə, Ferman Gulamov, Reşat Mehtiyev isimli sanatçılar Akademi'de hoca olarak çalışmalarına devam etmektedir. Aynı zamanda, bu isimlerin çoğu Rusya Sanat Akademisi mezunlarıdır. "Akademi'de 13 Halk Ressamı, 14 Emektar Güzel Sanatlar Sanatçısı, 5 Emektar Ressam, 22 Yardımcı Doçent, 5 Bilim Doktoru, 25 Profesör, 55 Doçent çalışmaktadır" (Memmedov, 2013, s. 12).

2.2.6.2 Uluslararası İşbirliği

Akademi, kurulduğu günden itibaren uluslararası düzeyde dış ilişkilerini geliştirmektedir. Eğitim düzeyinin artırılması adına her yıl farklı ülkelerin sanat kurumlarıyla işbirliği yapılmaktadır. Savaş'a (2008) göre: Eğitimin kalitesinin artırılmasında çağdaş eğitim sisteminden faydalanmak gerekmektedir. Bu amaçla, Sovyet Birliği dağıldıktan sonra Azerbaycan'da başarılı eğitim sistemine sahip olan ülkelerin uzmanlarından destek alınarak önemli sözleşme ve anlaşmalar yapılmıştır (s. 274).

Akademi bünyesinde yer alan Uluslararası İlişkiler Birimi, yabancı ülkelerde bulunan Yükseköğretim kurumları, sanat ve eğitim merkezleri, vakıflarla işbirliği yapmaktadır. Ayrıca, birim, yabancı öğrenci alımlarına ilişkin kararlar, işlemlerin yapılması, uluslararası etkinliklerin düzenlenmesi ve yapılan etkinliklerle ilgili

öğrenci ve hocaları bilgilendirmekle de sorumludur. Birim, Türkiye ve İran Yüksek Öğretim Kurumlarıyla sıkı ilişkiler kurmuştur. Yurtdışı ülkeleri arasında Türkiye, İran, Rusya, Hindistan, Nijerya, Güney Kore, Gürcistan, Pakistan, Saudi Arabistan, Bangladeş ve Avrupa ülkelerinden gelerek burada eğitim gören gençlerin sayısı iki yüz civarındadır (Memmedov, 2013).

Akademi, Azerbaycan'da bulunan Almanya, Türkiye, Mısır Arap, Letonya, Rusya ve Amerikan başkonsoloslukları ve bu ülkelerde bulunan Azerbaycan başkonsolosluklarıyla işbirliği çerçevesinde sergi, sanat projeleri ve yarışmalar düzenlemektedir. Ayrıca, Akademi, Büyük Britanya Birleşmiş Krallığı tarafından tanınmaktadır. British Council'in (Britanya Konsolosluğu) desteği ile Akademi'de sanat projeleri, festivaller, sergiler, sempozyum vs. düzenlemiştir. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin yükseköğretim kurumlarından Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Uludağ Üniversitesi, Dicle Üniversitesi, yavru vatan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti yükseköğretim kurumları olan Girne Amerikan Üniversitesi ve Yakın Doğu Üniversiteleri, Letonya yükseköğretim kurumu Letonya Güzel Sanatlar Akademisi, Rusya yükseköğretim kurumları; Ural Devlet Mimarlık ve Ressamlık Akademisi, Novosibirsk Devlet Mimarlık Güzel Sanatlar Akademisi, Özbekistan Milli Güzel Sanatlar ve Dizayn Üniversitesi ve en son 2017 yılında Romanya Devlet Ressamlık Akademisi'yle de işbirliği anlaşması yapılmıştır. Bu anlaşmalarda öğrenci ve akademisyen değişim programları da yer almıştır (Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademiyası, t.y.). Nitekim Akademi Türkiye eğitim kurumlarıyla Mevlâna Değişim programı anlaşması imzalayarak Mimar Sinan Üniversitesi, Adnan Menderes Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Hacettepe ve Gazi Üniversitesi ile işbirliği yapmıştır. Karadeniz Teknik Üniversitesi ile de işbirliği yapan Akademi, 2009 yılında Güzel Sanatlar Fakültesinin Akademi programına uygun olarak kurulması konusunda anlaşma yapmıştır. 2009 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, eğitim öğretime Akademi hocaları eşliğinde başlamıştır. Açıldığı günden bu yana Prof. Arif Aleskerov, Prof. Mansur Caferov, Doç. Yusuf Alizade, Doç. Dr. Meher Bayramov isimli Azerbaycan uyruklu sanatçılar üniversitede eğitim vermektedir ("Güzel Sanatlar Fakültesi", t.y.).

Akademi bünyesinde Müze - Sergi Galeriler Birliği bulunmaktadır. Burada sürekli sergiler düzenlenmektedir. Galeride Almanya, Amerika, İsrail, Fransa ve Türkiye, İngiltere konsolosluklarının desteği ile İngiliz, Alman ve Türk sanatçıların eserlerinden oluşan sergiler düzenlenmektedir. Galeride sadece yabancı sanatçıların değil, Akademi'nin düzenlediği öğrenci ve öğretmenlerin de kişisel, karma sergileri yapılmaktadır. Bunun yanı sıra, yılsonu sınavlarında öğrencilerin tez bitirme çalışmaları da yer almaktadır. Öğrenci resimleri Müze Sergi Kompleksi içinde bulunan koleksiyonda tutulmaktadır (Şekil 35, 36 www.azra.edu sayfasından alınmıştır) ("Azerbaycan Devlet Ressamlıq Akademiyası", t.y.).

Şekil 35: Akademi'nin Müze Sergi Salonu. ("Azerbaycan Dövlet Ressamlıq Akademiyası", t.y.).

Şekil 36: Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Koridoru, Öğrenci Eserleri. ("Azerbaycan Dövlet Ressamlıq Akademiyası", t.y.).

2.2.6.3 Fakülteler ve Bölümler

Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi kurulduğu günden bu yana sürekli olarak gelişmektedir. Bu gelişme sayesinde dünya standartlarına uygun eğitim ve öğretim müfredatları sürekli olarak yenilenmektedir. Akademi bünyesinde Tasvirî Sanat, Mimarlık ve Tasarım, Dekoratif Uygulmamalı Sanat ve Sanat Eleştirmenliği olmak üzere dört fakülte yer almaktadır.

2.2.6.3.1 Mimarlık ve Dizayn Fakültesi Bölümleri

Mimarlık ve Dizayn Fakültesi, Ressamlık Akademisi'nin en büyük fakültesidir. Fakültede eğitim ve öğretim ulusal dekoratif-tatbiki sanat geleneklerine ve çağdaş dönemin talebine uygun şekilde yapılmaktadır. Bu fakültede diğer fakültelerde olduğu gibi çizim, resim, kompozisyon, sanat tarihi ve teorik dersler verilmektedir. Fakülte kendi içinde Mimarlık, Tasarım, Kıyafet Tasarımı Bölümlerine ayrılmaktadır. Mimarlık Bölümünde 2001 yılında alınan karara göre Akademi'de Ressam-mimar uzmanlık alanında öğrenci yetiştirilmeye başlanmıştır (Memmedov, 2013).

2.2.6.3.2 Dekoratif Tatbiki Sanat Fakültesi Bölümleri

Dekoratif Tatbiki Sanat Fakültesinde Gobelen ve Halı sanatı, Seramik, Cam ve Metal Bölümleri bulunmaktadır. Fakültede öğretim milli dekoratif-tatbiki sanat gelenekleri ve çağdaşlık ilkeleri dikkate alınarak yürütülmektedir. S. Buyurgan ve U. Buyurgan'a (2012) göre sanat eğitiminde, klâsik öğretilerle birlikte çağdaşlık ilkelerini barındıran eğitim sisteminin olması dünya sanatıyla uzlaşma adına önemlidir.

2.2.6.3.3 Sanat Eleştirmenliği Fakültesi Bölümleri

Fakülte, Tasviri Sanat Tarihi ve Teorisi, Sanat Eserlerinin Restorasyonu ve İncelenmesi uzmanlığı üzerine lisans ve yüksek lisans eğitimi vererek bilimsel araştırma ve eğitim çalışmalarını yönlendirmektedir. Teorik ve uzmanlık alanlarını iyi bir şekilde öğrenebilmeleri için öğrencilere müzelerde, resim galerilerinde, Bakü'de bulunan Şirvanşahlar Sarayı ve Gala Tarihi Etnografik Rezerv'inde eğitim, yaratıcılık ve üretim dersleri uygulamalı olarak verilmektedir. Fakülte, devlet eğitim standartlarına uygun eğitim programları ve müfredatını uygulamaktadır. Sanat Eleştirmenliği Fakültesinde bulunan İncesanat Tarihi, Beşeri ve Sosyal Bilimler Bölümü hocaları, sadece bulunduğu fakülte öğrencilerine değil, diğer fakülteelerde eğitim gören öğrencilere de ders vermektedir.

2.2.6.3.4 Tasvir Sanat Fakültesi

Tasviri Sanat Fakültesi'nde Akademik Rengkarlık (Resim) ve Kompozisyon (Tasarım), Grafik ve Heykeltıraşlık Bölümleri yer almaktadır. Bu bölümlerde ders veren hocaların çoğu Halk Ressamı, Emektar Ressam olarak ödüllendirilmiş sanatçılardır. Bu sanatçılar arasında Rusya ve Azerbaycan Sanat Akademileri'nin üyeleri de bulunmaktadır. Fakültede Tezgah Resim sanatçısı, Duvar Rengkarlığı sanatçısı, Tiyatro Dekorasyonu sanatçısı, Heykel sanatçısı, Grafik sanatçısı gibi uzmanlar yetiştirilmektedir.

Bölümlerde uzmanlık alan dersleri ders müfredatının içeriğini oluşturmaktadır. Rengkarlık (Resim), Resim (Desen), Kompozisyon (Tasarım), İncesanat (Güzel Sanatlar) Tarihi ve Teorik dersler verilmektedir. 3. sınıfta öğrenciler uzmanlık alanlarına göre istedikleri atölyeyi seçebilmektedir. Bu atölyelerde Cemil Müfidzade, Tokay Memmedov, Ömer Eldarov gibi usta sanatçılar ders vermektedir.

2000'li yıllardan bu yana aynı sistemi koruyarak devam eden kurum 2010 yılına gelindiğinde önemli değişiklikler yapmıştır. Rengkarlık Bölümünün Rengkarlık

(Resim) Anasanat dalı bünyesinde Çağdaş Deneysel Atölye açılmıştır. Renk ustası anlamına gelen Rengkarlık Anasanat Dalında, resim dersleri canlı modelden çizilerek öğrenilmektedir (Şekil 37). 2014 yılına kadar Rengkarlık bölümünde Tiyatro Dekorasyonu, Rengkarlık (Resim), anasanat dalları bulunmaktaydı. 2014 yılından sonra ise bölümde Sinema ve Televizyon Anasanat dalı açılmıştır. Burada Tiyatro Rengkarlığı, Sahne Kompozisyonu, Sinema ve Televizyon Rengkarlığı, Sinema ve Televizyon Kompozisyonu, Materyalin Teknik ve Teknoloji Bilgileri, Rengkarlığın Teknik ve Teknoloji Bilgileri dersleri işlenmektedir. Fakültede Resim, Desen ve Kompozisyon derslerinde karşılaştırma yöntemiyle ve aşamalı şekilde; bilginin basitten zora doğru gelişen düzeyde öğretilmesiyle doğa kanunlarının kavranması sağlanmaktadır. Fakülte dersleri atölyelerde yapılmaktadır. Her atölye de 10-12 öğrenci bulunmaktadır. Bu rakamı aşmayacak şekilde her sene bölümlere öğrenciler alınmaktadır. "Azerbaycan'da üniversitelerde okullaşma oranı % 50'dir. Seminer, ders ve uygulama gruplarında öğrenci sayısı 12-15 olarak değişmektedir. Sınıf mevcutları (kalabalığı) 20'nin üzerine çıktığı takdirde sınıfı ikiye bölerek ders yapılmaktadır" (Okutan, 1996, s. 101).

Şekil 37:Üçüncü Sınıf Öğrenci Çalışması. (Kişisel Arşiv).

Şekil 38: Heykeltıraşlık Bölümü. Kompozisyon Çalışması. (Kişisel Arşiv).

Şekil 39: Heykel Bölümü, Öğrenci Çalışması. (Kişisel Arşiv).

Teorik dersler ise Sanat Eleştirme Fakültesi'nin bulunduğu binada yapılırken, uygulama dersleri haftanın 4 günü saat 9.00'dan 15.00'a kadar yapılmaktadır. Bu saatler sonrası öğrenciler bir veya iki teorik dersle ders saatine devam etmektedir. Ayrıca, öğrenciler cuma günü saat 9.00'dan mesai sonuna kadar teorik dersler almaktadır. Bu dersler arasında Anatomi dersleri iki seneye bölünerek verilmektedir. İlk sene birinci dönem insan anatomisinin kemik yapısıyla ilgili bilgiler, teorik ders olarak alınmakta ve dönem sonu sınav yapılmaktadır. İkinci dönem bu bilgilerle atölyede hoca eşliğinde kafatası, iskelet gibi nesnelere insan anatomisinin kemiksel yapısı çizilerek öğrenilmektedir. İkinci sene aynı şekilde kas sistemi öğretilir. Anatomi dersinin teorik bölümünü Tıp Fakültesi'nden mezun olmuş hocalar, uygulama kısmını ise bölüm hocaları vermektedir. Teorik ve uygulamalı dersler arasında Perspektif, Rengkarlık, Materyaller ve Teknoloji bilgileri, Azerbaycan Sanat Tarihi ve Dünya Sanat Tarihi dersleri de yer almaktadır. Perspektif derslerinde öğrencilere perspektif kuralları, renk perspektifi, doğru açıyı yakalama gibi bilgiler öğretilmektedir. Bu dersleri Mimarlık eğitimi almış hocalar vermektedir. Resim Materyalleri Tekniği ve Teknoloji bilgileri dersleri Azerbaycan'ın tanınmış Restorasyoncusu Natic Seferov tarafından yürütülmektedir. Bu derslerde öğrenciler yağlı boya, kömür, sangına, tuval, kâğıt vb. materyallerin teknik bilgilerini, mozaik, fresk gibi tekniklerin yapım aşamalarını öğrenerek çeşitli bilgiler elde etmektedir ("Azerbaycan Ressamlık Akademiyası", t.y.).

Ayrıca, Akademi'de sınav sistemi olarak teorik derslerde yazılı, test usulü veya mülâkat gibi sınavlar yapılmaktadır. Uygulama dersleri ise sene de iki defa yapılan resimlerin gözden geçirildiği komisyonlar yoluyla değerlendirilmektedir. Değerlendirme, bölümün tüm hocalarından oluşan komisyon üyeleriyle yapılmaktadır. Dönem sonu final sınavları iki aşamada değerlendirilir: Birinci aşamada fakülte hocalarından oluşan komisyonun değerlendirmesi, ikinci aşama ise rektör ve rektör yardımcılardan oluşan komisyon değerlendirilmesidir(AzerbaycanDevlet Ressamlık Akademiyası, t.y.).

Şekil 40: Yaz dersleri. Öğrenci Çalışması. (Kişisel Arşiv).

Şekil 41: Yaz Dersleri Etüt Çalışması. (Kişisel Arşiv).

Her yıl sonu yaz dersleri yapılmaktadır. Yaz stajında öğrenciler Akademi'nin bahçesi, hayvanat ve botanik bahçesi, park ve çizime müsait farklı yerlerde resim yapmaktadır. Bu programla, öğrencilerin canlı modeldeki soğuk sıcak renklerin farkından yola çıkarak doğayla etkileşimi ve değişimini öğrenmeleri sağlanır (Şekil 40, 41). Bunun yanı sıra; natürmort, manzara, hayvan figürü, mimarlık motifleri ve çok figürlü kompozisyonlar çalışılmaktadır. Heykeltıraşlık Bölümü öğrencileri ise malzeme olarak taştan heykel yapmayı yaz derslerinde öğrenmektedir. Bir ay devam eden yaz stajı sonunda değerlendirme yapılır (Şekil 38, 39). Üçüncü sınıfa geldiğinde Rengkarlık bölümü öğrencileri yaz derslerini müzede bulunan resimleri kopyalamakla geçirir (Şekil 42). Bu dersler, 1936 yılında kurulan Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Müzesi'nde, Müze Merkezi'nde ve sanat galerilerinde yapılmaktadır. Burada öğrenciler, klâsik ve çağdaş ressamların resimlerini kopyalayarak, Rengkarlık Teknik ve Teknoloji Bilgileri dersinde öğrendikleri bazı yöntem ve teknikleri uygulamaktadır. Sanatın iyi şekilde öğrenilmesi için müzede eğitim, öğretimin bir parçası olmalıdır. Nitekim öğrenciler sanat tarihini, eserlerin yapılış aşamasını, teknik ve yöntemlerini en iyi şekilde müzede klâsik eserleri kopyalayarak öğrenebilirler (S. Buyurgan ve U. Buyurgan, 2012). Resim Bölümü (Tiyatro Dekorasyonu, Sinema Sanatları) öğrencileri, tiyatro, opera, bale ve birçok farklı yerde dekorasyon çizimleri, Grafik öğrencileri ise kitap baskı imalâthanelerine, matbaalara giderek yaz derslerini uygulamaktadır. Yaz staj dersleri aslında her sene sonu sınıf derslerinin devamı niteliğini taşımaktadır. Burada yapılan figür, natürmort, manzara ve diğer resimler sergilenerek değerlendirilmeye sunulmaktadır.

Şekil 42: Azerbaycan Ulusal Güzel Sanatlar Resim Müze'sinde yapılan ğrenci.
(Kişisel Arşiv).

Ayrıca, değerlendirmeye sunulan resimlerden en iyileri seçilerek Akademi bünyesinde bulunan koleksiyona dâhil edilmektedir. Bu koleksiyonda Lisans, Yüksek Lisans ğrencilerinin derslerde yaptıkları resimler ve tez işleri de bulunmaktadır. Bu resimler Akademi'nin duvarlarını bezeyerek diğer öğrencilere de örnek olmaktadır (Şekil 43).

Şekil 43: ADRA, 3. kat. Öğrenci işi. (Kişisel Arşiv).

2.2.6.3.4.1 Akademik Rengkarlık Bölümü

Bu bölüme Doçent Arif Ebdürrehmanov başkanlık etmektedir. Bölümün ortaya çıkıp gelişmesinde Halk ressamı, Prof. Nadir Ebdürrehmanov, Halk ressamı Prof. Mikayıl Abdullayev, Halk ressamı Prof. Büyükağa Mirzezade ve Halk ressamı Prof. Kamil Necefzade'nin büyük katkıları bulunmaktadır.

2000'li yıllarda Rengkarlık Bölümü olarak adlandırılan bu bölüm 6 Mart 2014 tarihinde alınan kararla Akademik Rengkarlık ve Kompozisyon Bölümü olarak faaliyetine devam etmiştir ("Azerbaycan Respublikası Tehsil Nazirliyi", t.y.).

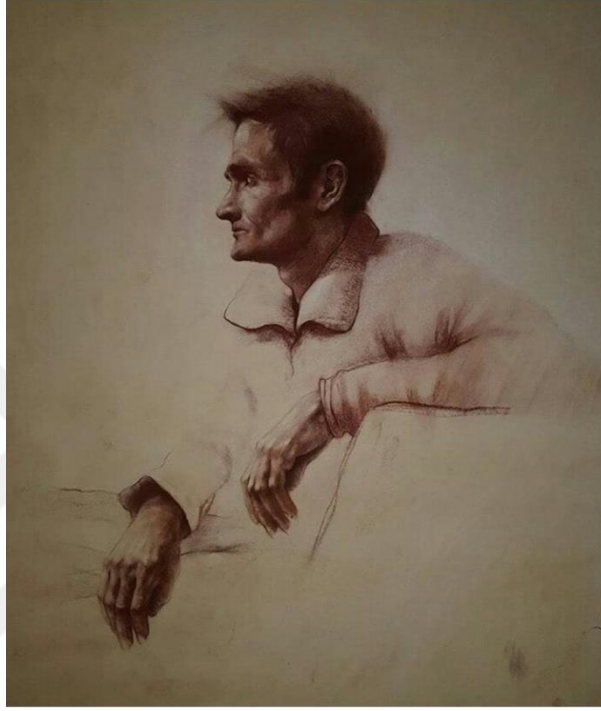
Şekil 44: Natürmort. (Kişisel Arşiv).

Şekil 45: Öğrenci Çalışması. Natürmort.(kişisel Arşiv).

Birinci sınıfın ilk döneminde natürmort zorlaştırılmış biçimde öğrencilerin çizimine sunulmaktadır (Şekil 44). Bu durum, birinci sınıf öğrencilerinin nesnenin formunu, ton değerlerini, sıcak - soğuk, kontrast renkleri öğrenmesi ve boyalarla tanışmasında kolaylık sağlamaktadır. Natürmortta müfredata esasen milli motifler kullanılmaktadır (Şekil 45). Buradanyola çıkararak Hüseyinov, (2003) akademinin müfredat programında "natürmortta kullanılacak olan tabak ve çanaklar yerine Azerbaycan bakır işlemeli eşyaları: testi, kova, kazan vb. kullanılmalı aynı şekilde, kullanılan kumaşlar konusunda da benzer tutum sergilenmeli ve milli eşyalar öğrenilmelidir" görüşünü savunmuştur (s. 9). Aynı zamanda öğrencilerin milli değerleri taşıyan öğeleri irdelemeden bütünlük olgusuyla resmetmemesi dikkat edilen bir diğer önemli husustur. Öğrenci natürmort çalışırken ayrı ayrı parçaları bütün olarak tuvale aktarabilmeyi de öğrenmektedir. Birinci sınıfın ilk döneminde natürmort çizimine 24 ders saati ayrılmaktadır. Bu ders saatini öğrenciler hoca eşliğinde geçirmektedir. Bununla birlikte, öğrencilere serbest şekilde çalışmalarını için 12 ders saati de ayrılmıştır. Natürmortun yağlı boya ve kalemle çizimini bitiren öğrenciler portre çizimine geçerler. Canlı model portre ve figürlerde modern kıyafetlerle birlikte milli, geleneksel kıyafetlerin de çizilmesi istenmektedir. Öğrenciler, insan portresini farklı açılardan çizerek insan kafatasının anatomik yapısını inceler. Ayrıca, Rengkarlık (Resim) derslerinde resmedilen kişinin figüratif bir özelliğini de bulmaya çalışırlar. Bununla birlikte, renkleri de öğrenme amaçlı podyumda oturtulan modelin arka tarafında fon oluşturulacak şekilde renkli kumaşlar koyularak çizilmesi istenmektedir. Aynı model Desen derslerinde de çizilmektedir. Portrelerin tuvale aktarılması konusunda öğrencilerin önünde ışık gölge ilişkisini doğru şekilde çözme problemi durmaktadır. Problemin çözülmesi için portreye yansıyan açık koyu değerleri doğru şekilde aktarmayı başaran öğrenci, modelin yüz karakterini de benzetebilmektedir. Portreyi tuvale orantılı biçimde yerleştirmeleri için öğrenciler birkaç etüt yapmaktadır. Birinci sınıf öğrencilerine portre ve natürmortları bir bütün olarak algılamaları ve görebilmeleri için leke tekniği öğretilmektedir. Öğrencilere öğretilen leke tekniği ve fırça darbeleri desenin biçimini ortaya koyabilme becerilerinin gelişimini desteklemektedir. (Memmedov, 2013). Yağlı boya çalışmalarında, etrafta yer alan öğelerle bütünlük ve uyum teşkil edecek şekilde desenin biçimi aktarılmaktadır. Çizim derslerinde ise öğrenciler biçim, yapı, ton ve çiziyi öğrenmektedir. Rengkarlık dersleri 120 ders saatiyle hoca eşliğinde verilir.

Bu saatlerin 30'u portre, yine 30'u arka fonla birlikte portre, 20'si çeşitli kumaşların ve desenlerin yer aldığı arka fonla birlikte portre, 40'ı ise iki farklı açıdan portrenin çizimi için ayrılmıştır. Öğrencilere modelle serbest çalışma imkânı için ise 64 ders saati ayrılmaktadır (Hüseynov, 2003).

Şekil 46: Öğrenci Çalışması, Yarım figür ellerle, Sangına, Kâğıt. (Kişisel Arşiv).

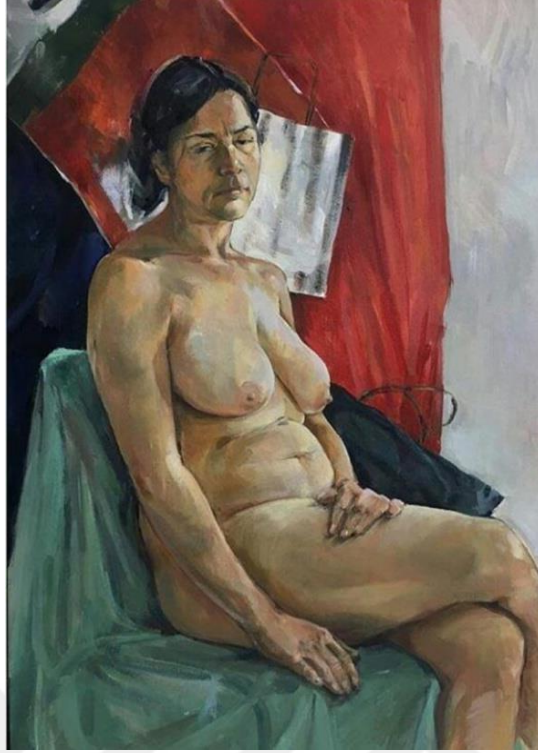
Atölyelerde iki podyum bulunmaktadır. Bu podyumlar atölyenin farklı yönlerinde yer almıştır. Her iki podyumda canlı model oturtulmaktadır. Bir canlı model portresini bitiren öğrenci ikinci podyumda bulunan canlı modeli çizmeye başlar. Her iki modelin çizimi bittikten sonra üzerindeki kıyafetlerin, arka plan ve etrafta bulunan öğelerin renk değerlerinin modelin önüne geçmeyecek şekilde yeniden düzen kurulur (Şekil 46). Arka plânda kullanılan kumaş renkleri ve dokusu modelin kıyafetine göre değişmektedir. Arka fonu atölye hocası öğrencilerle birlikte düzenlemektedir.

Kompozisyon derslerinde öğrenciler farklı öğeleri, figür, manzara, gündelik eşyalar, ışık gölge, açık koyu değerlerini doğru biçimde ilişkilendirerek tuvale aktarır. Kompozisyon en az üç figürden oluşmalıdır. Bu figürler perspektif kuralları benimsenerek yerleştirilmelidir. Kompozisyonlarda en zor aşama renklerin

kullanılmasıdır. Kompozisyon derslerinde öğrencilere renklerle ifade alışkanlığı kazandırılır. Kompozisyonlara, eskizlerle başlanır. "Eskiz çizmek gerekli midir? Evet gereklidir. Genç sanatçılar sanata adım attıklarında eserlerine eskizlerle başlamaları gerekir. Eskiz sadece eser için değil, portre, manzara, hatta desen için gereklidir" (Hüseynov, 2003, s. 34). Bu ders ileri sınıflarda ve mezun olduklarında bağımsız eser oluşturabilme açısından önem taşımaktadır. Genellikle, birinci ve ikinci sınıflarda kompozisyon konusunu atölyeyi yöneten hocalar belirlemektedir. Bu derste kompozisyon kuralları öğretilerek elde edilen bilgi ve alışkanlıklar, son sınıfta yapılacak tez işi çalışmasına hazırlık karakteri de taşımaktadır. Kompozisyon derslerine 120 saat ayrılmaktadır. Etütlere, çizimlere 40 saat, eskizlere 40 saat, yine tuval üzerinde yapım aşaması için kompozisyon derslerine 40 ders saati ayrılmaktadır (Ek 1).

İkinci dönem de ise öğrenciler canlı modelden torsa yani yarım figür çizimi yapmaktadır. Birinci sınıfın ikinci döneminde 36 saat farklı açılardan portre, 36 saat omuzlarla birlikte portre ve 52 saat üç açıdan çeşitli kumaş ve öğelerin bulunduğu arka plânla birlikte portre çizimine ayrılmıştır.

İkinci sınıfa geldiklerinde öğrenciler farklı hocalarla atölye derslerine devam etmektedir. İkinci sınıf birinci dönemde Rengkarlık dersleri hoca eşliğinde 152 saatle yer almıştır. 76 saat ise öğrencilerin serbest çalışmalarına ayrılmıştır. Omuzlarla birlikte portre 24 ders saati, insan vücudunun farklı bölümlerini çizerek öğrenmeleri için 28 ders saati, giyimli yarım figür için 28 ders saati, arka yönden çıplak yarım figür çizimine 28 ders saati, ön ve yandan çıplak yarım figür çizimine 44 ders saati ayrılmıştır. Öğrenciler ikinci döneme girdiklerinde aynı şekilde giyimli yarım figür (32 ders saati), çıplak yarım figür yatmış/oturmuş veya ayakta (32 ders saati), çıplak yarım figür farklı pozisyonlarda (28 ders saati) çizmeyi öğrenmektedir (Şekil 47) (Ek 1).

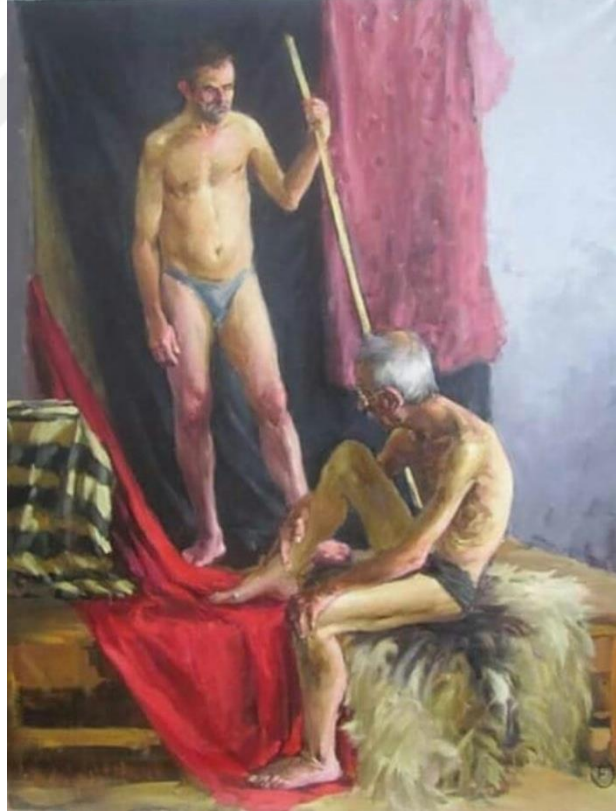
Şekil 47: Öğrenci Çalışması, Çıplak figür ellerle. (Kişisel Arşiv).

Bu ders saatleri çizim derslerinde de uygulanmaktadır. Birinci sınıfta olduğu gibi Kompozisyon derslerine 120 saat ayrılmaktadır. İkinci sınıfta öğrencilere artık yağlı boya çizimleri ilk aşama olarak kara kalemle değil kömürle başlatılmaktadır. Genellikle, öğrenciler palete 5 ana renk sıkarak bütünsel renk algısıyla resim yapmayı öğrenmektedir. İkinci sınıfta öğrencilerden canlı modelden çalıştıkları figürleri doğru anatomik yapıya uyarak tuvale yerleştirmeleri istenmektedir. Öğrenciler ilk dönem bacak yarısına kadar, ikinci dönem ise bütün çıplak figür çizmektedir. Bu atölyede tüm uygulamalı dersler verilmektedir. Öğrenciler sadece teorik dersler için farklı sınıflara gitmektedir.

Üçüncü sınıfa gelindiğinde ise öğrenciler tercih ettikleri hocanın atölyesinde eğitim almaya devam etmektedir. Halk Ressamı Prof. Salhab Memmedov'un Çağdaş Yönlü Tesgah Rengkarlığı (bu atölye 2010 yılında Deneysel Çağdaş Rengkarlık adı altında açılmıştır), Halk Ressamı Prof. Celil Hüseyinov'un Monumental Rengkarlık, Halk Ressamı Prof. Mayıs Ağabeyov'un Sinema ve Televizyon Rengkarlığı, Halk Ressamı, Prof. Nazim Beykişiyev'in Tiyatro Dekorasyonu Rengkarlığı, Emektar ressam Ferman Kulamov'un Tezgâh Rengkarlığı atölyelerini seçerek eğitime devam edilir.

Şekil 48: Çok figürlü ve tek figürlü çalışmalar.(Kişisel Arşiv).

Şekil 49: İki Figürlü Kompozisyon. (Kişisel Arşiv).

Üçüncü sınıfta öğrenciler çok figürlü resimler yaparak ve zor olan ödevleri başararak yeni bir aşamaya geçerler. Resim ve Desen derslerinde tek veya sayısı dörde çıkacak şekilde çok figürlü çizimler yapılmaktadır. Desen derslerinde sangına, kömür gibi çeşitli çizim materyalleriyle farklı kâğıtlar üzerinde resim çizilmektedir. Üçüncü sınıfın birinci döneminde portre etüdüne 10 ders saati ayrılmaktadır. Arka plânı çeşitli kumaşlarla düzenlenmiş ayakta çıplak figür, giyimli figür ve arka yönden çıplak figürün çizimine 40'ar ders saatiyle yer verilmiştir (Şekil 48, 49). Aynı şekilde çıplak figürün yerde çizimine 60 ders saati ayrılmıştır. İkinci dönemde 40 ders saatinde çeşitli renklerden oluşan kumaşların yer aldığı arka planla birlikte çıplak figür, yine 40 ders saati içinde çıplak figür farklı açılardan, 60 ders saatinde ise perspektif kurallarına uyularak çıplak figürün çiziminin öğrenciler tarafından tamamlanması istenmektedir. Öğrencilerin bu derslerde çizdikleri figürü irdelemeden renk, ton ilişkisini doğru şekilde kurarak bütünlüğü sağlaması gerekir. Üçüncü sınıf öğrencileri artık kendi belirledikleri konuları Kompozisyon derslerinde uygulayabilmektedir. Kompozisyon derslerinde birinci ve ikinci dönemlerde 60 ders saati serbest çalışma ve 120 ders saati öğrencilerin hocala birlikte çalışmaları için ayrılmıştır.

Son sınıfta öğrenciler, tezlerine hazırlık amacıyla eskiz yapmaktadır. Rengkarlık Bölümü hocalarından oluşan komisyon üyelerinin görüşünü almak için yapılan eskizler değerlendirmeye sunulur. Değerlendirmede bildirilen eleştiri ve görüşler dikkate alınarak beğenilen eskiz esasında kompozisyon konusu belirlenir (Şekil 50, 51). İkinci dönem belirlenen konu ve eskiz üzerinde çalışılarak tez işini yürüten öğrenci son sınava hazırlık yapmaktadır.

Şekil 50: ADRA öğrencilerinin tez işi. ("Azerbaycan Dövlət Ressamlıq Akademiyası", t.y.).

Şekil 51:Yüksek Lisans öğrencisi tez işi. (Kişisel Arşiv).

Son sınıfta Rengkarlık (Resim) ve Resim (Desen) derslerinde 190 ders saati uygulanmaktadır. Öğrencilere serbest çalışmaları için birinci dönemde 152 ders saati ayrılmıştır. İkinci dönem 200 ders saati diploma tezi işinin bitirilmesine ayrılmıştır.

Tez işini yapabilmeleri/çizebilmeleri için canlı model kullanma hakkı da her öğrenciye verilmektedir. Sene sonu öğrenciler tez işi uygulamasının yanında tez yazmaktadır. Son sınıf sınavı Fakülte hocaları ve Komisyon üyeleriyle birlikte yapılmaktadır (Şekil 52). Buna üniversitenin personel ve öğrencileri de eşlik etmektedirler. Sınavda Akademi'nin rektörü Ömer Eldarov'la birlikte Tahir Salahov da komisyon üyeleri arasında bulunur ("Azerbaycan Devlet Ressamlıq Akademiyası", t.y.).

Şekil 52: Sene sonu sınavı, Değerlendirme Komisyonu Üyeleri.(Kişisel Arşiv).

Lisans eğitimini tamamlayan öğrenciler Yüksek Lisans Eğitimi'ne başvuru yapabilmektedir. Yüksek Lisans Eğitimi 2 yıllık sistemle verilmektedir. İlk sene iki kişilik atölyelerde eğitim alan öğrenciler, yine canlı modele bakarak çizim ve resim yapmaktadır. Resim, Desen ve Kompozisyon dersleri bu programın da olmazsa olmazıdır. Bunun yanında, öğrenciler Estetik, Sanat Tarihi ve Teorisi, Yabancı dil, Yükseköğretimde Pedagoji, Pedagoji Stajı, Sanatın ve Sanat Eğitiminin Çağımız Problemleri, Eğitim ve Öğretimde Bilgisayar Teknolojisi, Psikoloji gibi teorik dersler de alır. İkinci sene tek kişilik atölyelerde canlı model gereksinimi karşılanarak devam eden öğrenciler, ilk dönem yüksek lisans tez işine hazırlık amaçlı eskiz ve etütler yapmaktadır. Öğrenci kendi seçtiği konu üzerinde çalışarak kompozisyonun hata ve eksikliklerini hocaların görüş ve önerileriyle düzeltmektedir. Atölyeyi yöneten hocala birlikte değerlendirmeye katılan hocalar tarafından öğrencinin üzerinde çalıştığı bu eskizlerden biri seçilir ve öğrencinin onun üzerinden devam etmesi istenir. Bunun haricinde, Yüksek Lisans öğrencileri Yüksek Öğretim kurumunda eğitim verebilmeleri için üç aylık bir deneyimden geçer ve bu deneyim sonrasında ise sınava tabii tutulurlar. Sınavda öğrencilerin öğretmen oldukları takdirde öğrencilere ne kadar eğitimle, birikimleriyle destek olabilecekleri ölçülmektedir. Bunların yanısıra, öğrencinin tez konusunu anlatan yazılı savunmayı bölüme sunması gerekmektedir. Yüksek Lisans derecesini başarıyla bitiren yetenekli öğrencilere bitirdikleri kurumda eğitim vermek için işe başlama imkânı sunulmaktadır.

Magistratura (Yüksek Lisans) Eğitimini tamamlayan öğrenciler Doktorantura (Doktora) Eğitimi almak için başvuru yapabilmektedir. Azerbaycan eğitim kurumları beş aşamadan oluşmuştur:1. Kreşler ve Anaokulu (1-5 yaş grubu), 2. İptidaî, Orta ve Tamamlanmış Eğitim (Orta Mektep) (5-16 yaş grubu), 3. Orta ve Tamamlanmış eğitimden sonra tercih edilen Meslek ve Teknik Yüksekokulları, 4. Yükseköğretim kurumları (Üniversite, Enstitüler, Sanat Askeri ve Spor Akademileri) ve 5. aşama olarak nitelendirilen Yükseköğrenimi tamamladıktan sonra Magistaratura ve Doktorantura (Savaş, 2008). Aslında, Doktora öncesi Azerbaycan Eğitim sisteminde Aspirantura derecesi yer almaktadır. Bu dereceyi bitiren öğrenciler Doktora programına başvuru imkânı kazanmaktadır. Aspiranturada eğitim 3 yıllık ders programına tabi tutulmaktadır. Aspirantura derecesini bitiren öğrenciler Doktora programı sonrasında Doktor Öğretim Üyesi unvanını kazanırlar. 2009 yılında Bologna eğitim sistemi programını kabul eden Azerbaycan Eğitim Bakanlığı tarafından aspirantura derecesi kaldırılarak Lisans, Yüksek Lisans, Doktora programı, sırasıyla uygulanmaya başlanmıştır. 2018 yılından itibaren çağdaş eğitim sistemiyle uzlaşma adına Aspirantura programının Akademide de kaldırılması kararı alınmıştır. Azerbaycan çeşitli eğitim organizasyonları, seminer ve farklı etkinliklerde yer almış ve nitelikli eğitim sistemine sahip ülkelerin deneyimlerinden faydalanarak çeşitli işbirlikleri yapmıştır. Aynı zamanda, bu ülkelerin sahip olduğu nitelikli eğitimden yararlanarak çağdaş metotları kendi eğitim sisteminde başarıyla uygulamıştır (Savaş, 2008).

2.2.6.3.4.2 Çağdaş Deneysel Rengkarlık Atölyesi

2010 yılında kurulan Çağdaş Deneysel Rengkarlık Atölyesi'ni Halk ressamı Prof. Salhab Memmedov yönetmektedir. Aynı zamanda, Salhab Memmedov Uluslararası İlişkiler Kurumu'nun başkanlığını yaparak Rektör yardımcısı görevini de sürdürmektedir. Öğrenciler üçüncü sınıftan itibaren bu atölyeyi seçme şansı elde etmektedir. Deneysel Çağdaş Sanat Atölyesi'nde bulunan öğrenciler kendilerine özgü ifade tarzlarıyla çalışmaktadır. İnsanlığın var olmasıyla ortaya çıkan sanat, değişimler geçirmiştir. Bu durum sanat eğitiminde de değişimi sağlayarak yeni bakışların, çeşitli ifade biçimlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur (Sabancalı, 2006).Atölyede çağdaş sanat teknik ve yöntemleri Akademik sanat bilgileri ile birlikte uygulanmaktadır. Atölyelerde yenilik arayışı deneyler yoluyla ortaya koyulur. Öğrenciler, geleneksel biçimlere dayalı çağdaş sanat malzemeleri ve

gündelik yaşam malzemeleriyle estetik kaygı olmaksızın değişik çalışmalar üretir. Ayrıca, atölyede yeniliklerin ortaya konulması açısından öğrencilere geniş imkânlar sunulur. Bu kurumdan mezun olan öğrencilerin başarıları da sunulan imkânların, verilen eğitimin kalitesini ve önemini göstermektedir ("Azerbaycan Devlet Ressamlıq Akademiyası", t.y.).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırma deseni, çalışma grubu, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve verilerin analiz edilmesi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1 Araştırmanın Deseni

Bu araştırma nitel bir çalışmadır. Araştırmada fenomenolojik araştırma yöntemi kullanılmıştır. Fenomenolojik araştırmaların ilgi alanı, birden fazla şahıs tarafından tecrübe edilmiş bir kavram ya da fenomendir. Husserl'a (1982) göre bireylerin sahip oldukları bilginin temelini onların edinmiş olduğu tecrübe ve deneyimleri oluşturur. Olayı ya da durumu yaşayan insanların olaya ya da duruma ilişkin idrakleri, hisleri ve deneyimleri ile ilgili bir kanıya ulaşabilmek için, bireylerle ilgili bu şeylerin (yani tecrübe ya da deneyimlerin) görüldükleri gibi çalışılması gerekir (aktaran, Dowling, 2007). Bu araştırmaya konu olan: Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinin sanat eğitimine yansımaları durumu, bu dönemi birebir yaşayan akademisyen ressamların deneyimleri ve bu kişilerin görüşleri doğrultusunda analiz edebilmesi için fenomenolojik araştırma türlerinden *hermeneutik* (ya da *hermenötik*) *araştırma* (*yorumlamacı fenomenoloji*) türü benimsenmiştir. Hermeneutik kelime anlamıyla "yorum ile alakalı" anlamına gelmektedir. Hermeneutik fenomenoloji araştırmaları, "hayat deneyimlerinin yorumlanması" üzerine yürütülen araştırmalardır. Araştırma sürecinde yaşanmış olayların doğasını oluşturan esas temalar tespit edilir. "Tecrübenin ortaya çıktığı şekli ile oluşmasına ne/nelerin sebep olduğu ortaya konulur" (Creswell, 2007, aktaran Güler; Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013, s. 236). Tüm bunlardan hareketle araştırmaya konu olan fenomen hakkında birtarif oluşturulur. "Hermeneutik araştırmaların en önemli özelliği sadece bir fenomenin tarif edildiği bir süreç değil, aynı zamanda bu fenomenin yorumlandığı bir süreci de içermesidir" (Creswell, 2007, akt. Güler, Halıcıoğlu ve Taşgın, 2013, s. 236). Spielgelber çalışmasında yorumlama kelimesi için "insan ilişkisi ve deneyimlerinde normalde gizlenmiş şeyleri ortaya çıkarmak"tır ifadesine yer vermiştir (aktaran Ersoy, 2016, s. 60) Böylece yöntem araştırmacıya, yaşanmış deneyimlerin ne anlama geldiğini ortaya koyma ve bu deneyimlerden yola çıkarak yorumlar yapma ve kestirimlerde bulunma fırsatı sağlamaktadır.

3.2 Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Yükseköğretimkurumu olan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinin Akademik Resim Bölümü öğretim elemanları oluşturmuştur. Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinin Akademik Resim Bölümünün seçilmesinin nedeni: Bu birimin Azerbaycan'ın bağımsızlığı sonrasında kurulması; birimde görev yapan ve araştırma kapsamında görüşlerine başvurulacak öğretim elemanlarının tamamının bağımsızlık öncesinde de Ülkede öğretim elemanı olarak çalışmaları ve kendilerinin de bizatihi sanatçı olmalarıdır. Bu doğrultuda araştırmada, Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Akademik Resim Bölümü öğretim elemanlarının tamamına ulaşılmıştır (N=15). Bu araştırma kapsamında "akademisyen/ressam" olarak anılan bu grubun unvan, yaş ve kıdemlerine ilişkin demografik veriler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1: Araştırmanın Çalışma Grubuna (Akademisyen Ressamlara) ait Demografik Veriler

Değişken			
Unvan	Prof	Doçent	Dr. Öğretim Üyesi
	5	9	1
Yaş	60 yaş altı	61 yaş üstü	
	4	11	
Kıdem	1-10 yıl	11-20 yıl	
	3	12	

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmanın çalışma grubunu oluşturan akademisyen ressamların çoğu doçent unvanlı (N=9), 61 yaş üstü akademisyenlerdir (N=11). Katılımcıların büyük çoğunluğu 11 yıl ve üstü süredir (N=12) Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Akademik Resim Bölümünde görev yapmaktadır.

Araştırmaya katılan akademik ressamların okuttukları derslere ait bilgiler Tablo 2. sunulmaktadır.

Tablo 2:Dersler ile İlgili Bilgiler

Okutulan Dersler	Öğretim Üyesi Sayısı
Anasanat Atölye (Resim)	9
Deneysel Resim Atölye	3
Temel Tasarım	11
Desen	3
Heykel	1
Diğer dersler	6
Toplam	15*

* Her öğretim üyesinin birden fazla dersi olabilmektedir.

Tablo 2 incelendiğinde araştırmaya katılan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinin Akademik Resim Bölümünde görev yapan akademik ressamların çoğunlukla temel tasarım dersi (N=11) ve Anasanat atölye dersleri (N=9) ile seçmeli dersler (N=6) verdikleri anlaşılmıştır.

3.3 Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular araştırmacı tarafından uzman görüşleri alınarak hazırlanmıştır. Bu bağlamda, araştırmacı tarafından görüşmede sorulabilecek soruları içeren bir soru havuzu Türkdilinde oluşturulmuştur. Oluşturulan bu soru havuzu alanında uzman üç akademisyen ressam ve bir eğitim bilimcinin görüşüne sunulmuştur. Alınan görüşler doğrultusunda görüşme formuna son hali verilmiştir. Görüşme formunda Türk dilinde hazırlanan sorular daha sonra araştırmacı tarafından Azerbaycan diline çevrilerek araştırmada kullanılmıştır.

Uzman görüşleri doğrultusunda son hali verilen ve araştırmacı tarafından Azerbaycan diline çevrilen görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde araştırmacının çalışma grubunu oluşturan akademisyen resamlara ait "bilgi formu"; ikinci bölümde, uzman görüşleri alınarak son hali verilen yedi açık uçlu soru bulunmaktadır (Ek 2). Görüşme formunda yer alan açık uçlu soruların tamamı Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinde araştırmaya katılan

akademisyen/ressamların hem kendi sanatlarının (eserlerinin), hem de öğretimlerinin nasıl etkilendiğini belirlemeye ve yorumlamaya yöneliktir.

3.4 Verilerin Toplanması

Araştırmada veriler, araştırmacı tarafından uzman görüşlerine dayalı hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorular ve araştırmaya katılanlarla yüz yüze yapılan görüşmelerde toplanmıştır. Yüz yüze görüşme, belirlenen amaçlar doğrultusunda yapılan soru sorma ve yanıtlamaya dayalı, karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim sürecidir. Görüşme grubunda yer alan kişilerle yapılan görüşme, bu kişilerin anlayışlarını, görüşlerini ve tecrübelerini ortaya koymayı sağlamıştır (Bogdan ve Biklen, 1992; Brannigan, 1985). Bu nedenle görüşme (ya da karşılıklı diyalog), hermeneutik fenomenoloji araştırmaları için uygun veri toplama tekniği olarak kabul edilir (Ergün, 2018)

Şekil 53: Veri Toplama Süreci (Crowell, 2003'den uyarlanmıştır).

Araştırmaya katılan akademisyen ressamardan dokuzu görüşme sırasında ses kaydı yapılmasına izin vermiş; altı akademisyen ressam ile yapılan görüşme ise, araştırmacı tarafından görüşme formu üzerine not alınmıştır. Ses kaydı yapılan görüşmeler araştırmacı tarafından transkripte edilmiştir. Araştırmada akademisyen ressamların görüşme boyunca aynı soru için verdikleri yanıtlar sorulara göre tasnif edilerek, araştırmacı tarafından her soru için ayrı word dosyası oluşturulmuştur. Azerbaycan Türkçesinde elde edilen sorulara ait cevaplar araştırmacı tarafından

Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Aşağıda tüm veri toplama sürecinde izlenen aşamaları gösteren süreç Şekil 53'te sunulmaktadır.

3.5 Verilerin Analizi

Araştırmada veriler, araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme formu kullanılarak yüz yüze görüşmelerde toplanmış; araştırmacı tarafından transkripte edilmiştir. Azerbaycan Türkçesi olarak yazıya dökülen görüşme metni, araştırmacı tarafından Türkiye Türkçesine çevrilmiştir. Sorulara göre ayrı ayrı tasnif edilen katılımcı yanıtları, Türkiye Türkçesine çevrildiğinde Azerbaycan kültürüne ait olduğu düşünülen söylemlerin, Türkiye kültüründeki söyleyişi bağlamında (emikten-etiğe) akademik destek alınmış, Türkiye Türkçesine çevrilen görüşme metinlerinin uzmanlık alanı sanat tarihi olan bir akademisyence gözden geçirilmesi sağlanmıştır.

Araştırmada görüşme yolu ile elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2005), İçerik analizini "verilerin tanımlandığı, içlerinde saklanan gerçeklerin ortaya çıkarıldığı bir süreç" olarak tanımlar (s. 224). İçerik analizi yapılabilmesi için görüşme metinleri (Word dosyası olarak görüşme sorularına göre tasniflenmiş metinler) iki nüsha olarak araştırmacı tarafından çoğaltılmıştır. Böylece araştırmada her bir görüşme sorusu, içerik analizinde kod olarak kullanılmıştır. Kodlara göre tasnif edilen yanıtlar iki incelemeci tarafından ayrı ayrı incelenerek temalar oluşturmaları sağlanmıştır. Toplamda yedi kod için iki incelemeci tarafından ayrı ayrı oluşturulan temalar arasında ki benzerlik Holst'un Yöntemi ile değerlendirilmiştir. Yönteme göre iki kodlayıcı arasındaki uzlaşma oranı, iki kodlayıcı arasındaki uzlaşma sayısının her iki kodlayıcının kodladığı birim sayısının toplamına oranıdır (Uzlaşma oranı= İki Kodlayıcı Arası Uzlaşma Sayısı/A ve B Kodlayıcıları Tarafından Kodlanan Birim Sayısı Toplamı; $PA0=2A/(nA+nB)$). Temaların güvenilirliği için bu sayı 0 ile 1 arasında değişmelidir (Neuendorf, 2002, s. 108). İncelemecilerden birincisi yedi kod için 32 tema önerirken, diğer incelemesi 38 tema önermiştir. Oluşturdukları temaları birlikte inceleyen incelemeciler önerdikleri temalardan 31'nin ortak olduğunu belirlemiştir. Böylece birinci incelemeci ile ikinci incelemeci arasındaki uzlaşma oranını 89 olarak hesaplanmıştır. Her iki incelemecinin birlikte yaptıkları değerlendirme sonrasında, bazı temalar için kullanılan ifadeler ortak ifadelere dönüştürülerek, araştırma sorularına verilen yanıtlarda 34 farklı temanın olduğuna karar verilmiştir. Böylece araştırma

kapsamında elde edilen verilerle yedi kod altında 34 tema tanımlanmıştır. Elde edilen 34 tema, bağımsızlık sürecinin akademisyen ressamların hem kendi eserlerine hem de akademisyen olarak öğrencilerine sundukları öğretime etkisi ile ilişkilendirilerek tanımlanmıştır.

3.6.Geçerlik ve Güvenirlik

Nitel araştırmaların geçerlik ve güvenirliliğibüyük oranda araştırmacı etiği ile ilişkilidir (Merriam, 2009, çev. 2013). Bu nedenle nitel çalışmalarda araştırmacılardan araştırmanın geçerlik ve güvenirliliği için, çalışma sürecinin "tutarlı" yani "zaman, araştırmacı ve mekân" karşısında görece değişmez ve tekrarlanabilir olması beklenir (Miles ve Huberman, 1984, çev. 2015, s. 278). Hermeneutik fenomenoloji araştırmalarında ortaya çıkan tanımlamaların geçerliliğinin onaylanmasında bu tanımların, görünürlüğünün, gerçeğiyansıtabilmenin ve bilginin doğruluğunu sağlama açısından araştırmacı tarafından eleştirel ve özgün yaklaşım, tutarlılıksergilenmesi gerekir(Van Maanen, 1988, Connely ve Clandinin, 1990, Whitemore, Chase ve Mandle, 2001). Aşağıda bu araştırma kapsamında elde edilen verilerin geçerlik ve güvenirliliği için Merriam'ın (2009, çev. 2013) önerdiği stratejiler izlenerek (Tablo 3), bu stratejilere ilişkin araştırma kapsamında yapılanlar özetlenmiştir.

Tablo 3:Geçerlik, Güvenirliğin Geliştirilmesi için Stratejiler ve bu Araştırma Kapsamında Yapılanlar

Strateji	Tanımı
Üçgenleme	Ortaya çıkan verilerin güvenilirlik ve geçerliği için birden fazla araştırmacı, çoklu veri kaynağı ve toplama yöntemi kullanılması
Katılımcı doğrulaması	Verilerin ve belirsiz yorumların katılımcılara geri bildirilerek görüşlerinin alınması
Veri toplama aşamasına uygun sayıda katılımcının sağlanması	Çelişkili ve olumsuz durumların aranmasını, belli bir doygunluğa ulaşana kadar veri analizine devam edilmesi için gerekli miktarda katılımcı sağlanması
Araştırmacının konumu veya yansıtıcılık	Araştırmacının araştırma sonuçlarını etkileme olasılığı bulunan kendi kişisel varsayımları, dünya görüşü, ön yargıları ve kurumsal pozisyonu ile ilgili olarak kendisi hakkında eleştirel bir muhasebe yapması
Uzman incelemesi ve değerlendirmesi	Ham veriler ile ortaya çıkmaya başlayan bulguların birbirleri ile örtüşme ve uyumu ve kesin olmayan yorumlarla ilgili olarak meslektaşlarla görüşme ve tartışma
Denetleme tekniği	Çalışmanın yürütülmesinde kullanılan yöntemler, işlemler ve karar verme durumları hakkında detaylı kayıtlar tutulması
Zengin ve yoğun tanımlama	Okuyucuların kendi durumları ile araştırılan ortamın birbirleri ile ne derecede örtüşüğünü görebilmelerini sağlamakve böylece araştırma bulgularının farklı nakledilebilirliğini görmek için gerekli detaylı tanımlamanın yapılması
Azami çeşitlilik	Örnekleme seçiminde kasıtlı olarak çeşitlilik ve farklılıkların aranması

Kaynak: Merriam, 2009/2013, s. 221

Nitel araştırmaların geçerliği ve güvenilirliği için Merriam'ın (2009, çev. 2013, s. 221) listesi göz önünde bulundurularak araştırma kapsamında üçgenleme ile ilgili olarak, bu araştırmada veriler yalnızca araştırmacının kendisi tarafından toplanmış, bulguların doğruluğu ve gerçekliğinin kontrolü için, veri analizi esnasında alanda uzman ikinci bir incelemeden faydalanılmıştır.

Katılımcı doğrulaması ile ilgili olarak, katılımcıların araştırmada veri toplamak amacıyla kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme sorularına verdikleri yanıtlar, katılımcıların izni dâhilinde ses kaydına alınmış ve araştırmacı tarafından transkripte

edilmiştir. Ancak, katılımcıların Azerbaycan'da yaşamaları ve interneti aktif olarak kullanamamaları nedeniyle transkripte edilen yanıtlarını kendilerine kontrol ettirmek mümkün olmamıştır.

Veri toplama aşamasına uygun ve yeterli katılımın sağlanması hususunda, araştırma verileri Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Akademik Resim Bölümünün tüm öğretim elemanlarının katılımında gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda araştırma 15 katılımcı ile tamamlanmıştır. Vagle (2014) fenomenolojik araştırmalarda çalışılan konuya göre araştırmaya katılan sayısının değişeceğini, gönüllülüğün esas olduğunu, katılımcı sayısı ile ilgili sınırlı bir sayının olmadığını dile getirir. Creswell (2007) ise, katılımcı sayısının 5 ila 25 arasında olmasının uygun olacağını bildirir.

Araştırmacının konumu veya yansıtıcılık ile ilgili olarak, bu araştırma kapsamında geçerlilik ve güvenilirlik ile ilgili en önemli katkı, araştırmayı yapan araştırmacının da, araştırma kapsamında ki Azerbaycan'ın bağımsızlığı sürecini ve bu sürecin resim sanatı ve sanat eğitimi etkilerini bizzat yaşamış olmasıdır. Lopez ve Williams (2004) araştırmacının araştırmaya konu olan durum, yaşantı ya da deneyime ilişkin önbilgisinin, araştırmanın değerlendirme ve fenomeni tanımlama aşamasının değerli bir rehberi olduğunu bildirirler (Lopez ve Williams, 2004). Bu nedenle hermeneutik fenomenoloji araştırmaları araştırmacının konuya ilişkin ön bilgisini ve deneyimlerini araştırmanın bulgularına ilişkin yorumlarında kullanmasını gerektirmektedir (Ersoy, 2016). Bu nedenle araştırma kapsamında toplanan tüm verilerden yola çıkılarak oluşturulan temalarda ve bu temaların araştırma sorularına göre yorumlanmasında araştırmacının kendi deneyimleri temaların isimlendirilmesi, araştırmadan elde edilen bulguların yorumlanması aşamalarına önemli katkı sağlamıştır.

Uzman incelemesi ve değerlendirmesi ile ilgili olarak, verilerin analiz edildiği her aşamada (Azerbaycan dilinde elde edilen görüşme verilerinin Türk diline çevrilmesinde etik ve etik dönüşümün sağlandığı aşamada; temaların isimlendirildiği aşamada) araştırmacı ikinci bir incelemeciden faydalanmıştır. İki farklı incelemeci tarafından analiz edilen bulgulara ilişkin, incelemeciler arasında ki benzerlik Holst'un Yöntemi ile değerlendirilmiştir.

Denetleme tekniği ile ilgili olarak, araştırmacı katılımcıların izni dâhilinde görüşmelerde ses kaydı yapmış, izin vermeyen katılımcılar içinde görüşme esnasında yazılı kayıt almıştır. Ses kayıtları ve görüşme kayıtları istenildiğinde yeniden dinlenilebilir ve okunabilir.

Araştırmanın konusu, konuya ilişkin deneyimleri olan katılımcıların seçilmesi, araştırmanın katılımcılarının Türkiye dışında yaşıyor olmaları araştırma için azamî çeşitliliğin sağlanması araştırmacının bazı kısıtlamalarla karşılaşmasına neden olmuştur. Bu nedenle araştırmada katılımcılarda aranan: Azerbaycanlı olmak, resim sanatçısı olmak, Rus Sosyal Realizmi etkisinde resim eğitimi almış olmak, Azerbaycan'da akademisyen ve resim eğitimi veriyor olmak durumları araştırmaya katılabilecek örneklem grubunun seçimini oldukça sınırlandırmıştır. Bu nedenle araştırma kapsamında seçilen özelliklere sahip çalışanları olan, programında hâlihazırda Rus Sosyal Realizm etkisini koruyan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinin Akademik Resim Bölümü akademisyenleri çalışma grubu olarak seçilmiş; görüşmelere bu birimde çalışan tüm akademisyenlerin katılması sağlanmıştır.

DÖRDÜNCÜBÖLÜM

IV. BULGULAR

Bu bölümde araştırma kapsamında elde edilen bulgular yorumlanmaktadır. Bu kapsamda önce görüşme sorularına verilen yanıtlardan elde edilen temalar sunulmuş, bölümün ilerleyen kısmında bu temalar araştırmanın asıl amacı olan sorularla ilişkilendirilmiş, diğer alan araştırmaları sonuçları ile birlikte yorumlanmıştır. Bu bölümde sırasıyla yapılan görüşmelere ait analizler (görüşmeden elde edilen temalar), elde edilen temalarla araştırma sorularının ilişkilendirilmesi ve yorumlanması alt başlıklar bulunmaktadır.

4.1. Akademisyenlerle Yapılan Görüşmelere ait Analizler

Araştırmada alt problemlere yönelik yapılan görüşme sonucunda ortaya çıkan yanıtlar bu bölümde yer almaktadır. Görüşme metinleri sorulan sorulara göre kodlanmış, her kod altında katılımcı yanıtlarına göre temalar oluşturulmuştur. İlgili temalara ait katılımcı görüşleri, doğrudan alıntılarla sunulmaktadır.

Şekil 54:Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi öğretim üyesi Doç. Asif Azerelli ile yapılan görüşme. 11.05.2018. (Kişisel Arşiv).

4.1.1. Bağımsızlık sonrası ülkedeki sanat politikalarının sanat ortamı ve çalışmalara etkisi nedir?

Yapılan analizler katılımcıların çoğunun bağımsızlık sonrası sanat politikalarını olumlu değerlendirdiğini (N=11) göstermektedir.

Katılımcılara göre bu politikalar:

4.1.1.1 Sanatta millileşme

A7. Ben tiyatro ressamıyım. Bağımsızlık öncesiyle kıyasladığımda biz bağımsızlık kazandıktan sonra kendi özümüze geri dönebilmişiz.

A1. Milli ruhta üretmek isteyen sanatçılarımız özgür şekilde yeni eserler ortaya koyma imkânı yakaladılar.

A3. ...ressamlarımız uluslararası sergilere katılıyor ve Ülke kültürümüzü bu sergilerde tanıtmaktalar.

A4. Bağımsızlık kazanılması ülkemizde tüm alanlarla birlikte sanat alanına da olumlu etkisini göstermiştir. Azerbaycan'da yürütülen kültür politikaları sanatçılarımızın milli ruhta eserler ortaya koymaları için ortam oluşmuştur. Artık biz ressamlar ve sanat adamları daha çok milli ruhta, geleneksel değerlerle eserler ortaya koymaktayız.

4.1.1.2. Milli öğretim programı kullanma

A2. Bu gün Akademimizdeöz tedris sistemimizi kullanıyoruz.

4.1.1.3. Dünya sanat ve sanatçıların tanıma, etkileşim ve uzlaşma

A3. Bağımsızlık döneminde ülkemizde kültür alanında önemli adımlar atılmıştır. Atılan adımlarla sanatımızın tüm alanlarında dünya sanatıyla uzlaşma görülmüştür. Örneğin ressamlarımız uluslararası sergilere katılıyor ve Ülke kültürümüzü bu sergilerde tanıtmaktalar.

A5.Dünya sanatıyla etkileşim ortaya çıktı. Lâkin bunların benim eserlerime çokta etkisi olmamıştır. Ancak genç sanatçıların eserlerinde bu etki görülmektedir. Onlar dünya sanatıyla tanışarak kendi sanatlarını da tanıtmaya imkânını yakalamışlardır.

A6. Öğrencilerin burada yabancı sanatçıların eserleriyle tanışması dünya sanatıyla etkileşimi sağlamaktadır. Azerbaycanlı ressamlarla birlikte sık sık yurtdışında sergilere katılmaktayım.

4.1.1.4. Sanatın sergilendiği yeni tesislerin yapılması

A5. Bağımsızlık sonrası ülkemizde birçok adım atılmıştır. İlk olarak müzeler, sanat evleri, galeriler vb. açılmıştır.

4.1.1.5. Sanat eğitimi veren kurum sayısının artması

A6. Bağımsızlığa kadar Azerbaycan da Sovyet Realizm ideolojisinin hâkim olduğunu biliyoruz. Sovyetler dağıldıktan sonra ülkede kargaşa yaşandığını biliyoruz. Daha sonra Akademi açıldı. Haydar Aliyev merkezi açıldı ve Haydar Aliyev vakfi oluşturuldu. Bu vakıf yaşlı ve genç sanatçılara destek vermeye başladı.

4.1.1.6. Tanıtım fırsatları

A6. Onların eserlerini uluslararası sergilerle tanıtmaya yardımcı olmuştur. Aynı zamanda bende birçok ülkede çalıştım ve eserler ürettim. Bu eserler çağdaş tarzda yapılan eserlerdir.

A12. Sık sık sempozyum ve sergiler düzenlenmektedir.

4.1.1.7. Destek fırsatları

A6. Haydar Aliyev vakfi oluşturuldu. Bu vakıf yaşlı ve genç sanatçılara destek vermeye başladı.

A9. İster müzik alanında ister spor ister resim alanında olsun devlet her zaman sanatçılara destek sağlamaktadır. Sanatçılar için çalışma ortamı oluşturulmuştur. Haydar Aliyev bize atölye vermiştir. İster müzik alanında ister spor, ister resim alanında olsun devlet her zaman sanatçılara destek sağlamıştır.

Destek ve tanıtım konusunda araştırmaya katılan bazı akademisyenler (N=1) ise, özellikle desteklerin yetersiz olduğunu, geçmişte daha çok destek aldıklarını dile getirmişlerdir.

A12. Geçiş döneminde sanatçılarımız ekonomik sıkıntılarla karşılaşmışlardır. İleriki dönemlerde az da olsa sanata ilgi arttı. Akademi açıldı 2000 yılında. Şu anda sanatçılar kendi hayatlarıyla baş başa bırakıldılar. Biz de atölyemizi kendi paramızla

aldık. Ne kadar gelişim olsa da, bu gelişim yetersizdir. Sovyet dönemindeki devlet tarafından verilen destekle mukayese edilemez derecede az ilgi var.

4.1.1.8. Özgürleşme, özgünleşme

A6. Çağdaş tarzda hiçbir yasak olmadan eserler ortaya koyabilmekteyim.

A16. Sanatçılar daha özgün eserler ortaya koymaya başladılar.

A13. Bağımsızlıktan önce yasaklar vardı. Sosyal realizm tarzında eserler üretilmeliydi. Ressam hiçbir kalıba uymayan özgür düşünceye sahiptir. Bağımsızlık sanatçıların dünyaya açılmalarına ortam sağladı. Yasaklar kalktı.

A15. Sanatta özgür ifade tarzına yer verilmiştir. Yasaklar kalkmıştır.

4.1.1.9. Milli ve manevi olanı koruma

A8. Çağdaş resim sanatında çağdaş ve geleneksel değerlerin yansımaları görülmüştür. Bu anlamda yürütülen kültür siyasetinin olumlu etkileri olmuştur.

Bazı katılımcılar için (N=1) ise Ülke sanat politikalarının sanat ortamına ve sanatlarına bir etkisi yoktur.

A11. Ben hayatımı sanata adadım. Bana etkisi yoktur. Lakin ben kendi sanatımda ilerlemekteyim. Dünyanın hiçbir yerinde sanatçının sanatına ve çalışmalarına etki olduğunu düşünmüyorum. Örneğin Viktor Hugo'ya sen Sefiller romanını yaz diyen olmamıştır. Eseri halk değerlendirmiştir. Ben de aynen öyle. Sanat dünyasında eserlerime ve sanatıma göre sanat çevreleri değer vermektedir.

4.1.2. Bağımsızlık sonrası edinilen milli değer kazanımlarının, sanatçı olarak çalışmalarınıza etkisi nedir?

Araştırmaya katılan ressamların Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması akabinde sanatta oluşan özgürlükten olumlu etkilendiği, Ülkenin el sanatlarını, dilini, dinini, gelenek görenekleri, bayrağını, örf adetlerini, Ülke tarihinin önemli şahsiyetlerini içeren milli değer öğelerine resimlerinde yer verdikleri anlaşılmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyen resamlara göre bağımsızlığın kazanılması eserlerde milli değer bağlamında:

4.1.2.1. Azerbaycan milli öğelerine yer verme

A7. Bağımsızlık döneminde Azerbaycan resim sanatında milli değerlerden yola çıkarak eserler üretilmektedir. Ben tiyatro dekorasyonlarımda milli nakışlar kullanıyorum.

4.1.2.2. Azerbaycan milli değerlerine yer verme

A14. Bağımsızlık sonrası toplum köküne bağlı kalsa da modernleşmekte; yine de milli adetleri, değerleri yansıtan eserler ortaya çıkmıştır.

A12. Ressam, sanatını yaşatabilmesi için milli değerlere yer vermelidir. Dünya sanatında söz söyleyebilmemiz için milli değerleri barındıran eserlere yer verilmelidir.

A11. Sanat hayatımda her zaman milli değerlere yer vermişim. Bağımsızlık sonrası devlette de bu değerlere yer verilmektedir. Lâkin ben her zaman bu değerlerden yola çıkarak yani konulara yer vererek eserler ortaya koymuşum. Bizim bir geçmişimiz, kültürümüz var. Milli karakterimiz var. Bana göre bir vatandaşın geçmişine geleneğine saygısı yoksa ondan vatandaş olmaz.

4.1.2.3. Azerbaycan tarihi kişiliklerine yer verme

A9. Millilik sanatçıların kalbinde yaşar. Özgürlüğe kavuştuktan sonra milli konular yer almıştır çalışmalarım. Örneğin Âşık Elesger, Cavanşir, Nizami Gencevi, Fuzuli portrelerinde milli kişilere yer verdim.

4.1.2.4. Azerbaycan doğal güzelliklerine ve Ülke kaynaklarına yer verme

A5. Tabi ki de Sovyetler döneminde milli ve geleneksel değerlere dayanan konularda eserler yaratmak zordu, çünkü yasaklar vardı. Şimdi yasaklar kalktı. İstedığımız konuda eserler ortaya koyabiliyoruz. Benim sanatımda sadece konu bağlamında etkisi olmuştur. Milli konulu eserlere yer vermeye başladım. Bunun örneği olarak Hınalık'la ilgili resimim.

A10. Eskiden de milli konulara yer vermiştim. Ressamlarımızda Sovyet döneminde de bu konulara yer vermişlerdir. Tahir Salahov'un eserlerinin çoğu petrol konulu resimlerdir.

4.1.3. Bağımsızlık sonrasında resim yaparken kullandığınız yöntem ve tekniklerde ne tip değişiklikler oldu?

Araştırmaya katılan akademisyen ressamın hemen tamamı bağımsızlık öncesinde kullandıkları yöntem ve teknikleri ilerleterek kullanmaya devam ettikleri (N=15), yalnızca bir akademisyen ressamın resimlerinde tarz değişikliği yaptığı anlaşılmıştır.

4.1.3.1. Mevcut yöntem ve teknikleri ilerletme

A5. Teknik ve üslûbım aynı olarak kalsa da, geliştirdiğimi düşünüyorum.

A10. Döneme ayak uydurmaya çalışıyorum. Ancak kendi üslûbımı değiştirmedim.

A13. Ressam her zaman arayış içindedir. Zaman zaman bu yaklaşım değişe de bilir, aynı da kalabilir. Dikkat edersek tanınmış ressamın sanatlarında bu değişimleri görebiliriz. Benim tarzımda çokta değişim yok.

A16.Üslûbım aynı kaldı. Değişmedi.

4.1.3.2. Tarz (üslûp) değişikliği

A4. Sosyal Realizmden uzaklaşarak Ekspresyonizm, soyut vb. tarzlarda eserler ortaya koymaya başladık. Ben de Sürrealizm tarzında çalışmaktayım.

A14. Benim sanatım devletin gelişiminden uzakta/kenarda değildir. Yaratıcı insan olarak daha özgün şekilde düşüncelerini yansıtabilmektir. Bu özgürlük yeni üslup ortaya koymaktadır.

4.1.4. Bağımsızlık sonrasında öğrencilerinize resim yaptırır iken kullandığınız yöntem ve tekniklerde ne tip değişiklikler oldu?

Araştırmaya katılan akademisyen ressamlar, öğrencilerine resim yaptırır iken aslında klasik, kendi bildikleri teknik ve yöntemleri izlemektedirler (N=9).Araştırmaya katılan akademisyen resamlara göre, bağımsızlık sonrasında öğrencilerine resim yaptırırken ya da kullandırdıkları yöntem ve tekniklerle ilgili:

4.1.4.1. Klâsiği yöntem ve teknikleri öğretme ve koruma kaygısı

A3. Bağımsızlık sonrası teknik ve üslûplarda değişiklikler olsa da, eğitim de klasik öğretilere yer verilmesi lazımdır.

A8. Eğitim sisteminde klâsik öğretilerle devam ettirilmelidir. Bu sistemin korunması şarttır.

A9.Şimdi de eski ders sistemi korunmuştur. Akademik deseni bilmeden soyut resim yapılması zor olur.

A4. Çok fazla değişiklik olmamıştır. Aynı tarz, aynı teknikte devam ediyorum. Bildiğini gibi ben Tahir Salahov'un öğrencisiyim ve sert üslubu tek öğretmen olarak devam ettirmekteyim. Onun tarzını öğrencilere öğretiyorum.

A13.Klasik eğitimi öğrenmeden yeni tarzlara yönelmeleri bu sorunlarla karşılaşmalarına neden olmaktadır.

A11.Evet oldu. Çağdaş resimde yenilikler olduğu için bunlara yer verilir. Lakin öğrenci resim yapmayı öğrendikten sonra bu üsluplara yer verebilir.

A10. Eskiden konular benzer idi. Şimdi öğrencilerin üsluplarında istem dışı değişiklikler görülüyor.

Akademisyenlerin görüşlerine göre öğrenci eserlerinin yöntem ve tekniklerinde kendi dışlarında gerçekleşen değişimler söz konusudur. Bu değişimler çağın etkisiyle gerçekleşmektedir. İnternet kullanımı, bilgisayarda hazır programların bulunması, resim yaparken kullanılan malzemelerin çeşitlenmesi öğrenci eserlerinde farklılaşma/olumsuz değişimler yaratmaktadır. Araştırmaya katılan akademisyen ressamların inisiyatifi dışında, öğrencilerden kaynaklanan, yöntem ve tekniklerine yansıyan değişme/bozulma gerekçeleri:

4.1.4.2. Teknoloji kullanımı

A5. Çok fark yok. Sadece grafik bölümünde bilgisayar kullanımına çok yer verilmektedir. Önceden böyle şeyler yoktu. Daha zordu. Şimdi İnternet dönemidir. Genç nesil dünya sanatıyla ilgilenir ve yeni teknik, üsluplar öğrenmektedirler.

4.1.4.3. Bilgi çeşitliliği

A2. Öğrenciler öyle bir dönemdelere ki, internet vasıtasıyla dünyaya kolaylıkla açılabilirler. Dünyaya açılmakla da onlar farklı dönem özellikleriyle tanışmakta. Aynı zamanda çağdaş sanatla da tanışma imkânına sahipler. Bu da kendiliğinden onların üslup tarz ve tekniğinde etkisini ortaya koymaktadır.

4.1.4.4. Bilgi kirliliği

A13.İnternete erişim kolay olduğu için öğrenciler bilgi kirliliği sonucu kafa karışıklığına maruz kalıyorlar. Bu durum verilen ödevi istediğimiz şekilde yapabilmelerine engel olmaktadır. Farklı yaklaşımlara eğilim göstermektedirler.

Araştırmaya katılan yalnızca iki akademisyen bu değişimi olumlu değerlendirir iken, çoğunluk (N=8) değişimi olumsuz değerlendirmektedir.

A14. Ben öğrencilerime maksimum özgürlük versem de hala bazıları bu durumu kabul etmekte zorlanmaktalar. Korku ve şüpheyle yaklaşmaktalar.

A2. Öğrenciler öyle bir dönemdedir ki, internet vasıtasıyla dünyaya kolaylıkla açılabilirler. Dünyaya açılmakla da onlar farklı dönem özellikleriyle tanışmakta.

4.1.5. Bağımsızlık sonrasında resim yaparken / öğrencilerinize yaptırırken kullandığınız / kullandırdığınız malzemelerde ne tip değişiklikler oldu?

Bir kısım akademisyen ressama göre bağımsızlık sonrasında kullandıkları ya da kullandırdıkları malzemelerde değişiklik vardır (N=8). Yalnızca bir katılımcı farklı malzemeler kullanarak resim yaptırırken; diğerlerine göre bu değişiklik malzeme çeşitliliğinden ziyade, kullanılan malzemelere ulaşabilirliğin kolaylaşması ile ilgilidir. Bir grup akademisyen ressam ise, bağımsızlık sonrası kullandıkları/kullandırdıkları malzemelerde bir değişikliğin olmadığını bildirmiştir (N=4).

4.1.5.1. Malzeme çeşitliliği

A14. Malzemelerde değişiklikler var. Farklı malzemeler kullanmak önemlidir. Zaman zaman oje, sprej, yapıştırıcı, kâğıt, cam, kumaş, demir gibi malzemeler kullanıyorum. Lâkin öğrenci kendi üzerinde çalışmazsa bunların hiçbir faydası olmaz.

A4. Bağımsızlık dönemimde sınırların açılmasıyla farklı sanat malzemelerinin ülkeye getirilmesi öğrencilerin çalışmalarına da olumlu etkisi olmuştur. Onlar farklı ve kaliteli sanat malzemeleri kullanarak güzel çalışmalar ortaya koymaktalar.

A1. Evet olmuştur. Şimdi çeşitli yeni malzemeler var.

A5. Evet, malzemelerde çok değişim var. Lâkin bu değişim çok değil ve etkisi de az denecek derecededir.

A7. Farklı malzemelerden kompozisyon derslerinde kullanılmaktadır.

A8. Bazı malzemelerde değişiklikler olmuştur. Bilim ve teknolojinin gelişimi sonucunda birçok malzeme değişikliği olmuştur. Tasviri sanatın gelişiminde yeni malzemeleri öğrenciler kullanırlar.

4.1.5.2. Ulaşabilirlik

A6. Yağlıboya ve tuvalerde çok değişiklikler var. ... Şimdi seçim çok.

A10. Malzeme değişikliği yoktur. Eskiden Rus malzemeleri kullanırdık. Şimdi Çin'den malzeme geliyor.

4.1.5.3. Kalite sorunu

A13. Renklerde değişimler var. Kalite bağlamında renklerin kötü olması ressamilar ve öğrenciler için çalışma aşamasında sorun ortaya çıkarmaktadır.

A6. ... Eski Sovyet boiaları daha kaliteliydi. Lakin Şimdi seçim çok.

A2. Daha çok boialarda değişiklikler olmuştur. Bu durum kalite bağlamında sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Eski Sovyet boiaları daha kaliteliydi.

4.1.6. Bağımsızlık sonrası Akademinizde açılan Çağdaş Deneysel Atölyenin öğrenci çalışmalarına yenilik ve özgünlük bağlamında katkısı nedir?

Araştırmaya katılan akademisyen ressamiların görüşleri doğrultusunda Çağdaş Deneysel Atölyenin öğrenci çalışmalarına katkısı:

4.1.6.1. Özgür ifade

A4. Bağımsızlıktan sonra Akademide açılan Çağdaş Deneysel Atölye öğrencilerin özgür şekilde kendilerine özgü ifade tarzlarıyla çalışmalar ortaya koyabilmeleri için ortam sağlamaktadır.

4.1.6.2. Kendi tarzını bulma

A5....Öğrencileri eğitebilmek için ilk önce Akademik öğretilerden yola çıkmak gerekir. Daha sonra kendi yollarını bulabilirler. Burada öğrenciler...kendi tarzlarında çalışmaktalar.

A7. Bu Atölyenin öğrencilere kendi yollarını daha çabuk bulmalarında katkısı var. Başka katkısı yok.

4.1.6.3. Çağdaş sanatları tanıma

A6. Bu Atölyeyi açarken öğrencilerimizin çağdaş dönem sanatıyla uzlaşmalarına yardımcı olması düşüncesinden yola çıkmıştık. Çağdaş sanata eğilimli olan öğrencilerin kendi tarzlarını rotaya koymakta yardımcı olalım istedik. Bana göre istediklerimizi yapabilmışiz.

4.1.6.4. Uygulamalı (tatbiki) öğrenme

A8. Öğrenciler ders sürecinde sanatın anlamını(mahiyet) esas olarak almışlardır. Dersler bilim ve tecrübeye dayalı programdan yararlanılarak öğretilir.

A9.Primitif şekilde olmaması için akademik resmi öğrendikten sonra olabilir.

A12.Yeniliği alkışlamak lâzımdır. Yenilikler, dünyaya açılan pencereden bakabilmemizi sağlar. Akademide de açılan bu Atölye eski temele bağlı şekilde kurulmuştur. Küreselleşen dünyanın bakış açısını yakalayabilmek için kurulmuş bir atölyedir. Lâkin yinede eski geleneğe dayalı eğitim verilir bu atölyede de.

A14. Akademik sanatı öğrenmeden resim yapmak zordur. Lâkin mümkündür. Bu zaman da ortaya primitivizm, kitch sanatı ortaya çıkıyor. Onun içinde akademik bilgiyi uygulamayı öğrenmek gerekir.

4.1.6.5. Yasakları, sınırlamaları kaldırma

A10. Prof. teşebbüsüyle açılmıştır. Olabilir. Öğrencilerin önüne yasak koyulmamalıdır.

A11.Ben bu atölyenin hocasıyım. Sanatı çerçeveye alamazsın. Yenilik için çaba sarf edilmelidir. Öğrenciler. Bu atölyede akademik resim öğretilerinden ortaya çıkararak eğitilmekteler.

A16. Serbest eserler ortaya koyuyorlar.

4.1.7. Sovyet Realizminin etkilediği akademik resim sanatı yanında, güncel sanatın yeri ve değeri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Araştırmaya katılan akademik resimcılara göre Sovyet Realizminin etkisinde oluşan akademik resim sanatı ve bu sanatın eğitimi:

4.1.7.1. Çağdaş sanatın temelidir

A2.Çağdaş sanatı biz farklı bir şey olarak kabul ediyoruz. Lakin bu eserler geçen yüzyılda ortaya çıkmıştır. Buradan böyle çıkarım yapılabilir ki, yeni dediğimiz sanat eskinin taklididir.

A3. Bana göre Akademide akademik resim ve kompozisyon daha çok dikkat edilerek öğretilmelidir. Bu süreci başarıyla geçiren öğrenci ileride iyi sanatçı olabilir. Öğrenci akademiye bitirdikten sonra istediği tarzda çalışabilir. İlk önce akademiye iyi öğrenmelidir. Bitirdikten sonra kendi atölyesinde ister Ekspresyonist ister Experimental eserler üretebilir.

A4. Çağdaş sanat uluslararası karakter taşırsa, ilgi çekmeyi başarsa da kökü akademik eğitime dayanmaktadır.

A5. Çağdaş sanat olmalıdır. Lâkin iyi alt yapıya sahipse ressam iyi eserler ortaya koyabilir. Alt yapısı iyi olmayanın ise, temelsiz ev gibi eserlerinin altı boş olacaktır.

A7. Çağdaş sanata verilen değer şimdi akademik eğitime verilen değerden fazladır. Bana göre sanatın akademik boyutunu bilmeden eserler ortaya koyulmamalıdır.

A12. Eski köklere dayanılmayan sanat sanat değildir.

A14. Akademik sanat doğanın öğrenilmesini esas almaktadır. Akademik sanatı öğrendikten sonra, çağdaş ve özgün biçim arayışına girilebilir. Yeni nefes yeni duygu demektir.

4.1.7.2. Çağdaş sanatın tamamlayıcısıdır

A4. ... Akademik eğitime dayanmayan çağdaş sanat eserlerinde boşluklar (estetik, kompozisyon, renk, armoni bağlamında sorunlar) görülmektedir.

A6....Akademik öğretilerden yola çıkarak ortaya koyulan çok güzel çağdaş eserler var. Yani olumlu bakıyorum. Onlarda olmalıdır. Aynı yerde kalamayız.

4.1.7.3. Çağdaş sanatı değerli ve seçkin kılar

A1.Akademik sanat her zaman var olmuştur. Bunu unutmamak lâzım.Akademiye dayalı çağdaş sanat eserleri değerli ve seçkindir.

A12. Eski köklere dayanılmayan sanat sanat değildir.

4.1.7.4. Uzlaşma ve tanınma yoludur

A11. Sanatçılarımız geleneksel değerlerden yola çıkarak ürettikleri eserleriyle çağdaş sanatla uzlaşmaktalar ve tanınmaktalar.

Araştırmaya katılan akademisyen ressamlar çağdaş sanatla ilgili olarak, çağdaş sanat etkisinde üretilen eserler:

4.1.7.5. Fikir içerir

A8. Çağdaş sanatlarda sanatçıların düşünceleri eserlerinde daha ön plândadır.

A9.Olması lâzım. Dünyada var. Lâkin bilinçli şekilde yapılırsa olabilir. Fikri doğru şekilde yansıtırsa olabilir.

4.1.7.6. Özgündür

A10. Herkes kendi özgün ifade tarzıyla eserler üretebilir. Normal bakıyorum. Beğenmiyorum. Ama kötü de bakmıyorum.

4.1.7.7. Yozlaşmadır

A13. Komik durumdur. Şovmenlerdir. Sanatı gözden düşürmeğe çalışırlar. Sanat temele dayanmalıdır.

Tablo 4: Sorular ve Temalar

Sorular	Temalar
1.Bağımsızlık sonrası ülkedeki sanat politikalarının sanat ortamı ve çalışmalara etkisi nedir?	Destek fırsatları Dünya sanat ve sanatçıların tanıma, etkileşim ve uzlaşma Milli öğretim programı kullanma Tanıtım fırsatları Sanatın sergilendiği yeni tesislerin yapılması Milli ve manevi olanı koruma Sanat eğitimi veren kurum sayısının artması Özgürleşme, özgünleşme
2.Bağımsızlık sonrası edinilen milli değer kazanımlarının, sanatçı olarak çalışmalarınıza etkisi nedir?	Azerbaycan milli öğelerine yer verme Azerbaycan milli değerlere yer verme Azerbaycan tarihi kişiliklerine yer verme Azerbaycan doğal güzelliklerine ve Ülke kaynaklarına yer verme
3.Bağımsızlık sonrasında resim yaparken kullandığınız yöntem ve tekniklerde ne tip değişiklikler oldu?	Mevcut yöntem ve teknikte ilerleme Tarz (üslup) değişikliği
4.Bağımsızlık sonrasında öğrencilerinize resim yaptırırken kullandığınız yöntem ve tekniklerde ne tip değişiklikler oldu?	Klasik yöntem ve teknikleri öğretme ve koruma kaygısı Teknoloji kullanımı Bilgi çeşitliliği Bilgi kirliliği
5.Bağımsızlık sonrasında resim yaparken/ öğrencilerinize yaptırırken kullandığımız/ kullandırdığımız malzemelerde netip değişiklikler oldu?	Malzeme çeşitliliği Ulaşılabilirlik Kalite sorunu
6. Bağımsızlık sonrası Akademinizde açılan Çağdaş Deneysel Atölyenin öğrenci çalışmalarına yenilik ve özgünlük bağlamında katkısı nedir?	Özgür ifade Kendi tarzını bulma Çağdaş sanatları tanıma Uygulamalı (tatbiki) öğrenme Yasakları, sınırlamaları kaldırma
7.Sovyet Realizminin etkilediği akademik resim sanatı yanında, güncel sanatın yeri ve değeri hakkında ne düşünüyorsunuz?	Çağdaş sanatın temelidir Özgündür Yozlaşmadır

4.2. Araştırma Sorularına ait Analizler

Görüşmelerde sorulan 1, 2, 3 ve 7. sorular araştırmaya katılan akademisyen ressamın Azerbaycan'ın bağımsızlığından kendi çalışmaları (resimlerine) daha genel bir ifade ile kendi sanatlarının nasıl etkilendiğini belirlemek için; 1, 4, 5, 6 ve 7. sorular ise öğrencileri için sağladıkları eğitimin nasıl etkilendiğini belirlemek için kullanılmıştır. Elde edilen bulgular ve yorumlar aşağıda sunulmaktadır.

4.2.1. Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesi, akademisyen ressamın kendi çalışmalarını (resimlerini) nasıl etkilemektedir?

1, 2, 3 ve 7. sorulara verilen yanıtlara göre, Azerbaycan'ın bağımsızlığı akademisyen ressamı kendi sanatları bağlamında daha özgür hissetmelerine neden olmaktadır. Bu bağlamda akademik ressamlar kendi eserlerinde özgürce ülkelerinin milli değerlerine, öğelerine; Azerbaycan tarihi için kıymetli olduğunu düşündükleri kişilere yer verebilmektedirler. Özetle bağımsızlıkla elde edilen kazanımlar akademisyen ressamın kendi eserlerini konu bağlamında, milli konulara, milli ve manevî değerlere yer verebilecekleri bir alan yaratarak zenginleştirmiştir.

Bağımsızlaşma ile Ülkede açılan yeni sanat galerileri, müzeler, sanat merkezleri akademisyen ressamlar için kendi sanatlarını sergileyebilecekleri ve izleyenleriyle kendi eserlerini paylaşabilecekleri yeni tesislere sahip olmalarını sağlamıştır.

Azerbaycan'ın diğer ülkelerle kurduğu olumlu dış ilişkiler ve Ülke vatandaşlarına sağlanan serbest dolaşım hakkı, Azerbaycan hükümetinin sanata ve sanatçıya sağladığı maddî destekler Azerbaycanlı akademisyen resamlara kendi sanat eserlerini farklı ülkelerde tanıtma fırsatı sağlamaktadır. Budurum, aynı zamanda sanatçılar için diğer ülke kültürleri ile etkileşim ve uzlaşma fırsatı demektir. Ancak etkileşim ve uzlaşma resimlerinde kendi teknik ve yöntemlerinden geçtikleri, daha güncel yöntem ve teknikleri benimsedikleri anlamı da taşımamaktadır. Akademisyen ressamlar bu gün kendi eğitimlerinde öğrendikleri yöntem ve teknikleri eserlerinde uygulamaya devam etmekte, her eserlerinde bu yöntem ve tekniklerini iletmektedirler. Bazı akademisyen ressamlar ise, eserlerinde dönemin etkisinde bazı üslûp değişikliklerine yer vermektedir.

4.2.2.Azerbaycan'ın bağımsızlığını elde etmesi akademisyen/ressamların eğitimliklerini nasıl etkilemektedir?

1, 4, 5, 6 ve 7. sorulara verdikleri cevaplara göre akademisyen ressamlar sundukları eğitim hizmeti ile ilgili olarak, milli öğretim programı kullanmaktadırlar.

Akademisyen ressamlar öğrencilerine sundukları eğitimlerinde kendi yöntem ve tekniklerini yani, Sosyal Realizmden etkilenen akademik resim sanatını öğretmektedirler. Öğrencilerin akademik eğitimleri sürecinde kendilerini özgürce ifade edebilmeleri, çağdaş sanatları tanımaları ve kendi eserlerinde tatbik etmeleri bağlamında Çağdaş Deneysel Atölye uygulamaları öğrencileri desteklemektedir. Böylece, öğrenciler akademisyen ressamların kendi eğitimlerinde karşılaştıkları yasak ve sınırlamalardan Atölye sayesinde yalıtılmaktadır. Akademisyen resamlara göre, çağdaş sanat eserleri akademik resimden farklı fikirler içermektedir ve özgündür. Bununla birlikte akademik resim: Çağdaş sanatın temeli, tamamlayıcısıdır. Akademik resim çağdaş sanatın değerini ve seçkinliğini artırır, yozlaşmadan kurtarır. Bu nedenle akademisyen resamlara göre, öğrencilerinin çağdaş yöntem ve tekniklerle resim yapması Sosyal Realizm etkisinde oluşan akademik resmi öğrendikten, akademiden mezun olduktan sonra, kendi tarzlarını bulduklarında mümkün olabilir.

Araştırmaya katılan ressam akademisyenlere göre, teknolojinin gelişmesi, bilgiye kolay ulaşabilme bir zenginlik olarak düşünülse de, bunun bazı olumsuzlukları söz konusudur. Bilgisayar ve internet aracılığıyla ulaşılanlar, öğrenci çalışmalarında bilgi kirliliği ve kalite sorunu doğurmaktadır.

Akademisyen resamlara göre Azerbaycan'ın bağımsızlığı ile sınırların ortadan kalkması Ülkede öğrencilerin ve kendilerinin eserlerinde kullanabilecekleri malzemeleri etkilemiştir. Ancak bu etki kullanılacak malzeme çeşitliliğinden çok, kullanılacak malzemelere ulaşabilirlik ve bu malzemelerin kalitesiyle ilgilidir. Eskiye göre ithal edilen ürünler daha ucuzdur; ancak, kaliteleri kötüdür. Bu durum malzemeye ulaşımı kolaylaştırırsa da, öğrenci ve kendi eserlerindeki resim kalitesini olumsuz etkilemektedir.

BEŞİNCİBÖLÜM

V. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç

Araştırmada bağımsızlık öncesi Sovyetler Birliği'nin dağılmasına zemin hazırlayan siyasî olaylar saptanmıştır. 1990 yılı öncesi ve sonrası sanat ortamı araştırılmış, Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanması sonucu ortaya çıkan özgür düşünceye sahip sanatçılar ve özgür düşüncenin eserlerine yansması belirlenmeye çalışılmıştır. Bunun yanında, küreselleşen çağdaş resim sanatı evrensel boyutta tüm çıplaklığıyla çözümlenmiş ve bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatındaki yaklaşımlar, sanatçı, sanat proje ve grupları, okullar ve anlayışlar belirlenerek bağımsızlık sonrası bilincin ölçütleri ile değerlendirilmeye çalışılmıştır. Son olarak ise, elde edilen bulguların sanata ve sanat eğitime yansımalarının incelenmesi ile sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

SSCB'nin çökmesiyle Azerbaycan sanatı ve sanatçıları üzerindeki baskı kalkmıştır. Sanatçılar Sovyetler döneminde yasaklanmış olan sanatlarla tanışma, dünya sanatıyla olan etkileşim, kültürlerarası iletişim, haberlere ve bilgilere eşzamanlı ulaşım, yeni sanat gruplarının, özgün ifade biçimine sahip sanatçıların ortaya çıkmasını; sanat projelerinin, uluslararası ve ulusal birçok sempozyum ve serginin düzenlenmesini sağlamıştır. Ortaya çıkan sanat grupları, bireysel sanatçılar, düzenlenen sanat projeleri, sempozyumlar, sergiler, yeni kurulan vakıf ve kurumlar, bağımsızlık sonrası ortaya çıkan ekonomik sıkıntılara, siyasî sorunlara rağmen ulusal ve beşeri değerlere tutunarak yeni yaklaşımların ortaya çıkmasını sağlamış ve geliştirmiştir. Ayrıca alışılmışın dışında olan ifade biçimleri sanatın gelişimini destekleyerek yenisanat yaklaşımlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yasaklardan kurtulan sanatçıların, özgün ve geleneksel ifade biçimiyle çağdaş eserler ortaya koymaları ve bununla birlikte Avrupa'ya ait sosyal, kültürel şirketlerin Bakü'de yer alması da Azerbaycan sanatının Sosyal Realizm'den koparak Avrupa ve Batı sanatına yönelmesine; resim sanatında yeni ifade tarzlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Böylece Azerbaycan sanatı ve sanatçısı yabancı yatırımcıların ve vakıfların dikkatini çekmiş, ülkede sanat piyasasının gelişmesi sağlanmıştır.

Ayrıca, yeni sanat tesisleri, müze ve galerilerin açılmasıyla Sovyetler yönetimi tarafından dışlanan ve kabul görmeyen eserler sergi salonlarında kendi yerlerini almıştır. Tüm bu kurumlar; özel galeriler, merkezler arasındaki rekabet ve sanat gruplarının, küratörlerin öne çıkma isteği de Azerbaycan sanatının gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu yeniliklerle birlikte, toprak bütünlüğü uğrunda savaşlar, milli kimlik mücadeleleri gibi temalar Azerbaycan resim sanatında milli unsurlar olarak işlenmiş, geleneksel ve beşeri değerlerle sentezlenmiş özgün tarz ve anlayışların ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Milli, ulusal ve geleneksel eserlerle birlikte çağdaş sanat eserleri de rağbet görerek, sergi salonlarında izleyiciyle buluşma fırsatı yakalamıştır. Bağımsızlık sonrası yürütülen kültür politikaları sonucu eğitim, sanat, vb. alanlarda kabul edilen kanunlar milletin kültürel, ulusal değerlerini ön plânda tutup dünya düzenine uyum sağlayarak gelişmesineneden olmuştur. Bu yeniliklerle birlikte, farklı fikir yapısına, tarza sahip sanatçıları bir araya toplayan sanat merkezleri de açılmıştır. Bu merkezlerde kurulanyeni kütüphaneler dönemin bilgi kıtlığını gidererek sanatçıların diğer ülkelerle bilgi alış verişi yapabilmeleri, yeniliklerden haberdar olabilmelerini de sağlamıştır.

Azerbaycan'ın bilim adamları, akademisyen ve eğitim kurumları, organizasyon ve seminer gibi çeşitli etkinliklere katılarak nitelikli eğitim sistemine sahip ülkelerin deneyimlerini örnek almış ve çağdaş metotları eğitim sisteminde uygulamıştır. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan eğitiminde akademik sistemden ödün vermeden çağdaş görüşler ve yenilikler desteklenmektedir. Bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatındaki yeniliklerin, yaklaşımların yansımasıyla şekillenen sanat eğitiminde, Sovyet rejiminin ilkelerine bağlı şekilde eğitim verilmektedir. SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlık elde etmiş ülkelerin eğitim sistemi Sovyet eğitim sistemini temel alarak devam ettirmesi bu sistemden tamamen arınmadığını da ortaya koymuştur (Behar, 1994). Azerbaycan eğitim sisteminde akademik, klâsik ve realist akımların profesyonel şekilde eğitilmesi, eski yöntem ve teknik bilgilerle sanatın ince noktalarına kadar öğretilmesi sanatta önemli gelişmelerin kaydedilmesini, adından söz ettiren başarılı genç sanatçıların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Sonuç olarak bağımsızlık sonrası Azerbaycan sanatı ve sanatçısı için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bugün Azerbaycan sanatı çeşitliüretimi, ifade biçimindeki farklılıkları nedeniyle zengin bir üslûba sahiptir ve sanatta üç

yöndegelişimsağlanmıştır: Milli ve beşeri unsurları bir arada kullanan sanatçılar, Sovyet döneminde rejimin başarısının temelini oluşturan Sosyal Realizm geleneğini ülkedeki siyasî sistemin değişmesine rağmen devam ettiren sanatçılar ve siyasî, ekonomik, politik olaylara sanatıyla tepkisini dile getiren; dünya sanatından etkilenecek kavramsal ifade tarzını geleneksel yöntemlerle ortaya koyan genç ressamlar çağdaş Azerbaycan sanatını yeni sanat yaklaşımlarıyla zenginleştirerek dünya sanatında varlığını ortaya koymasına yardımcı olmuştur. Azerbaycan resim sanatında milli ulusal değerlere yönelik eserlerin üretilmesi sanatın benzersizliğini ortaya koymuştur. Bugün Azerbaycan sanatı kendisine özgü çizgilerle dünya sanatında önemli yere sahip olmaktadır.

5.2 Tartışma

Azerbaycan sanatına yön veren özgürlük mücadeleleri, toprak bütünlüğünü koruma uğrunda verilen savaşlar; özünü, dilini koruma, milli kimlik mücadeleleri ülkede milli değerlere yönelme eğilimini tetiklemektedir. Ağır ilerleyen sanat, bu gün Sovyet ideolojisinden zor da olsa sıyrılmaya çalışmaktadır. Bugün özgür ve yenilikçi düşünceye sahip sanatçılar serbest şekilde kendilerini ifade etmeye başlamışlardır. Sanatçının önündeki engel ve yasaklar kalkmış; birçok sanatçı milli, ulusal ve ahlâkî değerleri barındıran konuları eserlerine yansıtmaya başlamıştır. Karabağ Savaşının başlamasıyla konularda milli değerlere yönelme eğiliminde de artış olmuştur. Karabağ eşsiz maddi ve manevi kültürel değerlere sahiptir. Karabağ'ın gelenek ve görenekleri Azerbaycan kültüründe geniş bir yer kapsamaktadır. Hatta İbadov (2001) Karabağ'ı "Azerbaycan sanatının beslendiği pınar" olarak değerlendirir (s. 54). Azerbaycan'ın kendine ait geleneksel değerlerini, milli unsurlarını, beşeri değerlerle sentezleyen özgün bir sanat üslûbunun ortaya çıkması kaçınılmazdır. Nitekim 1980'li yıllardan itibaren yeniden yapılanma politikalarının uygulanmasıyla başlayan süreçte, Azerbaycan resim sanatçıları Azerbaycan'ın ulusal değerleri eşliğinde, çağdaş anlayışla eserler üretmeye başlamışlardır (Uzun, 2011). Ülkeye ait manevî değerleri, öğeleri, milli kişilikleri sanat eserlerinde konu edinme ve kullanma aslında yalnızca Azerbaycanlı resim sanatçılarının değil, tüm dünya sanatçılarının da önemsendiği bir durumdur. Ulusal kimliğin ve ülkenin manevi değerlerinin sanata konu edinildiği benzer dönem Türkiye'de 1950'lerde yaşanmış; dönemin en önemli resim sanatçılarından Turgut Zaim ve Malik Aksel resimlerinde özellikle ulusal ve yöresel

konulara ve folklorik öğelere yer vermişlerdir. Bu iki sanatçı kendi dönemlerinde çağdaş Türk sanatının ulusal ve yöresel Türk resminin kurucusu kabul edilmektedir (Bulut, 2009). Özellikle Zaim'in Türklere ait folklorik öğeleri resimlerinde kullanmasının nedenini Karoğlu (2014) "Bu toprağın ressamı olmak istiyorum" sözleri ile açıklamıştır (s. 105). Bugün Azerbaycanlı akademisyen ressamların konu olarak kendi resimlerinde ülkelerine ait öğelere yer vermelerinin sebebini açıklar niteliktedir.

Bağımsızlık sonrasında Azerbaycan'da yürütülen sanat politikaları sonucunda yeni müzeler, sanat galerileri, sanat okulları, sanat merkezleri açılmış; sanat grupları, sanat projeleri ortaya çıkmıştır. Farklı fikir yapısı ve tarzına sahip sanatçıları bir araya toplayan sanat merkezleri açılmıştır. Önceden kabul görmeyen sanatçıların önlerindeki engel ve yasaklar kalkmıştır. Sovyet yönetimi tarafından dışlanan, kabul görmeyen eserler sergi salonlarında kendi yerlerini bulmuştur. Azerbaycan Cumhuriyeti'nin yeni kültür politikaları sonucu açılan galeri ve müzeler ülkenin ulusal sanatını, kültürünü dünyaya tanıtmaktadır. Çalışkan (2016), "19. yüzyılda Endüstri Devriminin, sanatın müze ve sanat galerilerinde sergilenerek izleyiciyle buluşmasını sağladığı" nı dile getirmektedir (s. 27). Sanat merkezleri, müze ve galeri gibi sanat tesisleri maddî varlıkların ve kültürün korunması, sergilenmesi, iletilmesi ve tanıtılması gibi işlevler taşımaktadır (Kandemir, Uçar, 2015). Bununla birlikte Gökçe (2014) araştırmasında, "ulusal kültürlerin simgeleri ve tarihi bugünle birleştiren köprüleri" olduğunu dile getirmektedir (s. 218).

Bağımsızlığın kazanılması Azerbaycan'da komşu ülkelerle olan sınırların kalkmasına neden olmuştur. Böylelikle, Azerbaycan birçok ülke ile siyasî, ekonomik ve kültürel ilişkiler kurmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin yürüttüğü politikalar gereği ortaya çıkan iletişim ve etkileşim engeli, bugün bağımsız Azerbaycan Cumhuriyeti'nin uyguladığı politikalarla ortadan kaldırılmıştır. Ülkede bağımsızlık sonrası tüm dünya ülkeleriyle kültürlerarası etkileşim sağlanmıştır. Dünya ülkeleri ile kurulan ilişkiler ve etkileşimle Azerbaycan ulusal sanatının tanıtılması ve dünya sanatıyla uzlaşmasını Uzun (2011) araştırmasında "Azerbaycan resim sanatçıları dünyanın çeşitli yerlerinde eserlerini izleyiciye sunma fırsatı yakalayarak, uluslararası alanda kendi yerlerini belirlediklerini" dile getirir (s. 180). Uzun'a (2011) göre kültürlerarası etkileşim, beraberinde milli Azerbaycan sanatının ulusal değerler eşliğinde çağdaş anlayışla gelişmesini sağlamaktadır. Gombrich (1992) halklar arasında sanatsal,

kültürel etkileşimin kaçınılmaz olduğunu ve bu etkileşimin sanatı geliştirdiğini ifade eder. İnce'ye (2015) göre 1990 sonrası tüm dünyada ortaya çıkan politik, ekonomik değişimler sanatı etkilemiştir. Uluslararası sergilerin düzenlenmesi sanatçıların tanınmasını sağlamakta, tanıtımda küratörler aktif rol oynamaktadır. Bienal, fuar ve müzayedelerin açılması, çağdaş sanatı destekleyen müze ve galerilerin kurulması kültürlerarası etkileşimi sağlamıştır.

Sovyet etkisinin azalması kendisini, sanatta bağımsız tarzların ortaya çıkmasıyla göstermiştir. Bağımsızlığını kazanmasıyla Azerbaycan sanatında, kültürlerarası etkileşim sonucu sanatçılar farklı arayış içerisine girmiştir. Smith (2013) Soğuk savaşı Amerika'nın kazanmasıyla, 1990'lı yıllarda Sovyetlerin dağılması sonucu ortaya çıkan politik, ekonomik ve teknolojik gelişmeler; eski Sovyet ülkeleri ile olumlu ilişkilerin kurulmasını ve halklar arasında kültür etkileşimin artmasını, sanatta sınırların kalkarak küreselleşmeye gidilmesi sağlanmıştır. Kılıç (2012) "geçmişten bu yana halklar arası etkileşim sonucu oluşan kültür ve medeniyetler, etkisini sanatla ortaya koyduğunu" dile getirmektedir (s. 194).

Küresel etkileşimler ve teknoloji tabanlı yenilikler var olan kültürel yapıları değiştirmekte ya da yeni kültürel yapılar inşa etmektedir (Demir Şentürk, 2015). Dünya ülkeleriyle kültürel, siyasî, sanatsal, ekonomik ilişkilerin kurulması sanatçıların yeni üslûp, teknik ve yöntemlerle tanışmalarına yardımcı olmuştur. Sanatçılar yeni teknik ve yöntemlerle tanışsalar da, yine eğitimini aldıkları yöntem ve tekniklerde eserler üretmektedirler. Bigalı (1976) resim sanatında teknik ve yöntemin renk, şekil, valör gibi elemanların doğru biçimde bir araya getirilerek kullanılmasının esas olduğunu dile getirmektedir.

Tarihten günümüze kadar teknik ve yöntemlerde aslında esaslı değişimler yaşanmıştır. Sanatçı resmin konusu için farklı teknik ve uygulama yöntemleri seçerek kendini ifade etmektedir (Ocvirk, Stinson, Wigg, Bone ve Cayton, 2015). Dünya ülkeleri ile etkileşim sanatçıların farklı üslûp ve yaklaşımlarla eserler ortaya koymasını sağlasa da; belli ki Azerbaycanlı sanatçılar Rusya yönetiminin önerdiği sanat doktrini ve yaptırımları ortadan kalksa da öğrendikleri yöntem ve tekniklerle resimlerini yapmaya devam etmektedirler. Ancak, Azerbaycan sanatçılarının, özellikle genç sanatçıların yeni dünya sanatlarıyla tanışması yeni tarzlar benimsemelerine olanak sunsa bile milli değerlere yönelme genç sanatçılar için de

geçerlidir. Böylece, Sovyetler döneminde tek yönlü gelişen Azerbaycan sanatı bağımsızlık sonrası üslûp zenginliği ile dikkat çekmektedir. Genç sanatçıların çoğu özgün ve yenilikçi anlatım şekliyle kendilerini ifade etmektedirler. Çağdaş Azerbaycan resim sanatçılarıningeleneksel ve folklorik öğeler içeren halk sanatlarını kendi eserlerinde kullanmaları, bir yandan kendilerinin farklı yaklaşım tarzlarıyla betimlemelerini sağlarken, diğer yandan milli sanatın korunmasını ve geliştirilmesini sağlamaktadır (Cebrailoğlu, 2005). Bağırov'a (2000) göre çağdaş Azerbaycan ressamları eserlerinde bugün, minyatür, halı ve kilim gibi gelenekselsanat değerlerinden yararlanmaktadır. Geleneksel ve ulusal değerler bu gün çağdaş Türk sanatının bir ögesidir. Nitekim Bayramoğlu da (2013) geleneksel kilim, halı desenleri ile süsleme ve hat sanatı değerlerinin çağdaş Türk sanatçıların da eserlerinde yer aldığını söylemektedir.

Azerbaycan sanatı ve sanat eğitimi için önemli hâdiselerden biri de Azerbaycan'da yükseköğretim kurumu olan Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi'nin açılmasıdır. Bu kurum yenedünya sanatıyla ilgili bilgilere ulaşma sorununu ortadan kaldırarak, sanatta yeni yaklaşımlara yön vererek Azerbaycan resim sanatınının şekillenmesinde rol oynamaktadır. 2010 yılında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinde Çağdaş Deneysel Atölyenin açılması çağdaşlığı barındıran uygulamalara bu Akademiye yer verilmesine fırsat sağlamıştır. Bugün biryükseköğretim kurumu olarak Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisinde akademik, klâsik, realist sanata dayalı bir program uygulanmaktadır. Bu durum Akademiye milli bir eğitim programının uygulandığını göstermektedir. Akademiye Azerbaycan geleneksel öğelerinin ve desenlerinin kullanılmasına, öğrencilerinin milli renk anlayışını öğrenmelerine özen gösterilmektedir (Hüseynov, 2003).

Bağımsızlık sonrası Azerbaycan resim sanatındaki yenilik, yaklaşımların yansımaları ile şekillenen Azerbaycan sanat eğitimi, Sovyet rejiminin eğitim ilkelerinden sıyrılma da, tamamen kopmamıştır. Günümüzde Azerbaycan'da eğitimde Sovyet Birliği eğitim programlarının uygulanmasına devam edilmektedir (Ergün, 1997). Nitekim bu araştırma bulgularına göre de: Araştırmaya katılan Azerbaycanlı akademisyen ressamlar, Sosyal Realizm etkisinde gelişen akademik resmi ve akademik resmin yöntem ve tekniklerini temel kabul etmektedir. Erbay'a (2001) göre, sanat eğitiminde kullanılan yöntemler: Öğretmenin tutumuna, teknik özelliklere ve kullanılan

malzemeye göre uygulanan yöntemler ve bireysel özelliklere göre uygulanan yöntemler olarak ayrılmaktadır. Nasıl ki akademik resim Azerbaycan'da resim sanatının temelidir, Emrali'ye (2010) göre de resim eğitiminin ilk yıllarında gelenekçi bir tutum sergilenmeli ve öğrencilere desen olarak canlı model çizimi öğretilmelidir.

Araştırmaya katılan akademik ressamalar çağdaş sanatın *fikir sanatı* olduğunu düşünmektedirler. Ersen'e (2010) göre güncel sanat fikir içeren kavramlardan ibarettir ve bu fikri yalın şekilde aktarma amacı taşır. Fineberg (2014) araştırmasında sanatçıların ifade etmek istedikleri düşünceyi sanat yapıtlarına yansıtarak, sanat vasıtasıyla kendi fikir ve düşüncelerini ilettiklerini söylemektedir.

Sanat öğrencilerinin teknoloji sayesinde yeni yöntem ve tekniklerle tanışmaları, dünya sanatıyla etkileşimleri, teknolojinin sağladığı bilgi edinme kolaylığı, öğrencilerin kendi eserlerinde farklı tarzlardan yararlanabilmesi bakımından olumlu sonuçlar doğuracağı aşikârdır. Diğer tarafından teknolojinin sağladığı nimetler kafa karışıklığına da neden olabilir. Candemir'e (2006) göre kültürel oluşum olarak teknoloji, bilim ve sanatın bir araya gelmesini sağlamaktadır. Çokokumuş (2012) bilgisayar teknolojisinin dijital sanat, yazılım sanatı, piksel sanatı, dijital sergilemeler ve sanal gerçeklik gibi uygulamalarının sanatsal çalışmalar olarak kabul edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Günümüzde teknoloji kullanımının artmasıyla sanatçıların, sanat öğretmenlerinin ve sanatseverlerin sanat odaklı teknoloji kullanımı da artmıştır. Teknolojik gelişmeler yeni tarz, yöntem, teknik gibi bilgilere ulaşımda kolaylık sağladığı kadar, dezavantajları da bulunmaktadır. Teknoloji bilgiye erişimi kolaylaştırmakta ancak kolay erişim, bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Öğrenciler teknolojinin sağladığı bilginin doğru ya da yanlış olup olmadığını kontrol edememekte; ödevlerinde, iyi-kötü, güzel-çirkin gibi estetik değer yargılarını ayırt edememektedir. Değer karmaşası içinde öğrenciler, ders kapsamında hedeflenen kazanımlara ulaşamamaktadırlar (Türkmenoğlu, 2014). Kurbanov (2010) araştırmasında gelişen teknolojinin ve bilgiye kolaylaşımın öğrencilerde yenilikleri uygulama isteğini artırdığını, bu durumun çağın içerisinde kalan öğretmenleri zora soktuğunu bildirmektedir. Kaplan (2014) çağdaş sanat eğitiminde öğrencilerin telefon, fotoğraf, internet ve bilgisayar gibi teknolojileri kullanmasını; onları doğanın desenini

gözlemekten uzaklaştırdığını ve gözlem yeteneklerini sınırladığını, böylece gelişmelerini engellediğini savunmaktadır. Sanatın abc'sini bilmeden farklı tarz ve yöntemleri denemek zordur. Sanatçıyı çıkmaza sokar (Güven, 2016). Nitekim İlkyaz (2015) "akademik öğretilerden yola çıkmadan üretilen eserlerin sanatı değersiz, bayağı, rüküş ve yoz kıldığını" söylemiştir (s. 2).

Dünya ülkeleri ile yeni ticari ilişkiler, kültürel iletişim resim malzemelerinde çeşitlilik sağlamaktadır. Bu sanatçıların ve öğrencilerin farklı malzemeler denemelerini, yeni teknik ve üslûplarla tanışmalarını sağlamıştır. Ö. Cebrailoğlu (2011), 1990 sonrası dünyada ortaya çıkan değişimlerle sanatçının bitmeyen mükemmellik arayışlarının eserlerinde çeşitli malzemeler kullanarak deneyim sağladığı, bu deneyimin sanatta ve eserlerde değişimi yönettiğini söylemiştir. Cebrailoğlu (2011) farklı malzemelerin resimde kullanımının, sanatın üst tabakalara ait olduğu düşüncesine karşı geliştirilen tepkiden doğduğunu dile getirir. Çağdaş sanatta kullanılan malzemenin çeşitliliği ve farklılığı sanatın sınırlarını belirginleştirmiştir (Kahraman, 2015). Çağdaş sanatçılar resim ve heykel sanatının sınırlarını yeniden biçimlendirmede alternatif teknik ve malzemeler kullanmıştır (Kalkan ve Altinkurt, 2012). Bigalı'ya (1976) göre sanatçının eserlerinde kullandığı malzemeler kendisine ait dokular yaratır. Azerbaycanlı akademisyen resamlara göre ise ticarî ilişkilerle sağlanan yeni resim malzemelerinin fiyatı satın alınmalarını kolaylaştırırsa, bu malzemelerin kalitesi resimlerin kalitesini bozmaktadır.

5.3 Öneriler

Bu çalışmada bağımsızlık sonrası Azerbaycan Resim sanatındaki yeniliklerin, yaklaşımların sanat eğitime yansımaları ele alınmıştır. Bağımsızlık sonrasında Azerbaycan sanatında önemli gelişmeler yaşanmış ve bununla yeni sanat yaklaşımları, çeşitli tarzlar ortaya çıkmıştır. Azerbaycan resim sanatının gelişimini konu alan araştırmalar sınırlı sayıda ve bu araştırmalar 1990 ile 2014'li yıllarını kapsamaktadır. 2000'li yıllar ve günümüz sanatını da kapsayan araştırmalar yok denecek kadar azdır. Bu nedenle bağımsızlık sonrası siyasî, ekonomik, kültürel etkiler bağlamında Azerbaycan resim sanatında ortaya çıkan yeniliklerin, gelişmelerin ortaya konulduğu araştırmalar yapılması önerilir.

Bu araştırmaya konu olan Azerbaycan'ın bağımsızlık sürecinin sanat eğitime yansımalarının araştırılmasında, bu dönemi birebir yaşayan Azerbaycan Devlet

Ressamlık Akademisi'nin Resim Bölümü öğretim elemanlarıyla görüşme yapılmıştır. Araştırmanın katılımcılarının Türkiye dışında yaşıyor olmaları araştırma için azamî çeşitliliğin sağlanmasında araştırmacının bazı kısıtlamalarla karşılaşmasına; derinlemesine analiz yapmak amacıyla ikinci defa görüşmeler yapılması konusunda araştırmacılarla ulaşımsorunu yaşanmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu konuda araştırma yapacak araştırmacıya sorunsuz ulaşabileceği çalışma grubu seçilmesi önerilir.

Bağımsızlık sonrası kültür sanat politikaları ile tüm dünya ülkeleriyle olumlu ilişkiler kurularak kültürlerarası etkileşim sağlanmıştır. Bu etkileşim sonucunda devlet çerçevesi dâhil, halklar arasında da olumlu ilişkiler kurulmuştur. Bu etkileşimin yeterli olmadığı kanıtına varılarak Azerbaycan sanatının dünya sanatıyla daha fazla etkileşimini desteklemek için Azerbaycan sanatçılarının uluslararası sergi, bienal, sempozyum ve çalıştaylara katılımının süreklilik teşkil etmesi, maddi olarak desteklenmesi yönünde gerekli adımların atılması önerilir.

90'lı yıllar sonrası çağdaş sanatlarla tanışan Azerbaycan sanatçılarıninulusal ve beşeri değerleri bir arada kullanmaları Azerbaycan sanatına yön vererek yeni düzeye taşımıştır. Bu durum Azerbaycan sanatını benzersiz kılan özellik olarak kabul edilmektedir. Bu özellik Azerbaycan sanatının dünya sanatındaki yerini ve önemini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Azerbaycan resim sanatının dünya sanatındaki yeri ve öneminin araştırmalarda konu olarak ele alınması önerilir.

Azerbaycan sanatı ve sanat eğitiminde akademik sistemden ödün vermeden çağdaşlığın, yeniliğin desteklendiği gerçeğinden yola çıkılarak, yapılan analizlere ve elde edilen verilere dayanarak araştırmacılara ve Azerbaycan'da sanat eğitimi veren Yükseköğrenim kurumlarına büyük görevler düşmektedir. Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademi'sinin 2010 yılında kurduğu Çağdaş Deneysel Atölye öğrencilerinin farklı ufuklar kazanması adına, işlevselliğinin geliştirilmesi yönünde yoğun çalışmaları önerilir.

KAYNAKÇA

- Abbasov, N. (2008). *Müasir şəraitdə Azərbaycan dövlətinin mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlərin inkişaf mərhələləri amilləri*. Təknur, Bakı.
- Abbasov, N. (2009). *Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlər*. Qrifli nəşr, Bakü.
- Abbasov, N. (2009). Mədəniyyət siyasəti və mənəvi dəyərlərin kulturoloji mahiyyəti, Cultural policy and cultural value of spiritual principles. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, Cilt: IX, Sayı 2, Sayfa: 1-7, İZMİR 2009.
- Abdinova, P. (2013). Tahir Salahov e il suo ciclo: In viaggio per l'Italia. *İrs Patrimonio*, Arte, No:8 s.58-63. www.irs-az.com.
- Abdullayev, A. ve Hasanoğlu, M. (2011). Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti'nde devlet yapılanması. Kamu yönetimi, sorunları ve çözüm önerileri, *21. Yüzyılda Türk Dünyası Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, 02-025 Aralık, EkoAvrasya, Lefke, K.K.T.C. s. 47-67
- Ağdaş, O. (2006). *Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlık sonrası temel makro ekonomik göstergeler açısından değerlendirilmesi*. (Yüksek Lisans tezi). Bişkek: Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi.
- Ahmedov, İ. (2000). *Çağdaş Azərbaycan resmi ile halk müziği'nin ilişkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Konya.
- Ahundova, S. (1996, 7 Haziran). Milli geyimler sergisi. *Edebiyat gazetesi*.
- Ahundova, S. (1996, 7 Haziran). Milli geyimler sergisi. *Edebiyat gazetesi*.
- Akdoğan, S. (2007). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Cumhuriyeti ve Türkiye Cumhuriyeti ilişkileri (1991-2000)*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Programı, (Yüksek Lisans tezi). Trabzon
- Akengin, Ç. (2014). Sanat ideoloji politika ilişkileri. *Ulakbilge*, 2(4). ss. 143-150., Cilt 2, Sayı 4 ,DOI: 10.7816/ulakbilge-02-04-11
- Akgül, O. (2015). Türkiye'de kültür politikaları ve Türkiye tiyatrosu üzerine kısa bir deneme. *Medeniyet Sanat Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Sayfalar 9 - 19.
- Akpınar, S. (2014). Toplum-sanat ve ideoloji üçgeninde toplumcu gerçekçiliğin edebiyat ve siyaset ilişkisine yaklaşımı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 30.
- Akpınar, Y. (1994). Ana hatlarıyla başlangıçtan günümüze kadar Azerî edebiyatı. *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yay. 17-99.
- Akşam.az. (2015). Lüt fotolarım yayılanda atam zəng etdi ki... Erişim adresi: http://axsam.az/?name=xeber&news_id=25459
- Akyıldız, A. (2014). Hocalı'da yaşananlar. *Yeni Türkiye Dergisi*, 60/2014, s.1-8.
- Alakuş, A., ve Mersin, L. (2011). *Sanat eğitimi ve görsel sanatlar eğitimi*. Pegem Akademi, (2. Baskı). Ankara.
- Algan, N. (1995). Sovyet sineması: kurgu, Sinemanın yeniden yaratıldığı bir dönem. *25. Kare*. S. 12, Temmuz-Eylül. ss. 44-49.

- Aliyev, R. (2007). *Sovyet dönemi ve bağımsızlık sonrası Azerbaycan sineması: İdeolojik Bir Bakış*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon sinema anabilim Dalı, (Yüksek Lisans tezi). Ankara.
- Aliyev, Z. (2010). *Azerbaycan inceseneti*, Uşaglar üçün Ensklopedik melumat kitabı. Bakı Letterpress.
- Aliyev, Z. (1999). Azim Azimzade (1880-1943) Baku's Art School named after self-taught artist, *Azerbaijan International* (Sayı: 7.2). 28-30. 5 Eylül. Erişim adresi: http://www.azgallery.org/artgallery/artists/azimzade.azim-20/article_%20azimzade/72azimzade.html
- Aliyev, Z. (2014). Karabağ Savaşı görsel sanatlarda. *İrs Karabağ*, 4 (12). s.46-51. Erişim adresi: www.irs-az.com.
- Aliyev, Z. (2016). İskusstvo Azerbaydjana na sovremennom etape. *Drujba Narodov Dergisi*, Sayı:3. Erişim adresi: <http://magazines.russ.ru/druzhba/2016/3/izobrazitelnoe-iskusstvo-azerbajdzhana-na-sovremennom-etape.html>, erişim tarihi:07.07.2017.
- Aliyeva, F. (2016). Azerbaycan Devlet Kültür Ve Güzel Sanatlar Üniversitesinde sanat eğitimi. Cumhuriyetin Işığında Yükseköğretimde Sanat Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, 23– 25 Kasım. s.311-314.
- Alkan, H. (2010). Azerbaycan paradoksu Azerbaycan'ın iç ve dış politikası, Ankara: *USAK Yayınları*.
- Anatolyeviç, S. J. (2014). *Gorniy peyzaj v otecestvennom iskustve: Etapı Razvitiya, Tipologiya, Stilistika*. V. M. Şuşkin adına Altay Devlet Akademisi Eğitimi, (Doktora tezi). Barnaul.
- Aral, N. (1999). Sanat eğitimi- Yaratıcılık etkileşimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 15 . ' I / -7.
- Aras, O. N. (2006). Asrın Anlaşması ve Azerbaycan ekonomisine etkisi, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Ağustos -Ekim, Yıl: 8; Sayı: (30), s.41-59.
- Aras, O. N., ve Süleymanov, E. (2012). *Bağımsızlık sonrası Azerbaycan Türkiye ekonomik ilişkilerinin sektörel değerlendirilmesi*. International Symposium on Regional Cooperation and Development, s.27-99.
- Askerova, H. (2016). Boyakarlıq yaxın tariximizdən. *Qobustan qəzeti*, №347, 2/171, s.52-55. Bakı.
- Aslan, H. (2015). Soslizasyonun bir bileşemi olarak sanat ve sanat eğitiminin rasyonellik görünümünü. Bartın Üniversitesi, *Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt/ Volume:4, Sayı:1 Haziran 2015, Doi: 10.14686/BUEFAD.2015111028
- Aslanlı, A. ve Karahanova, N. (2014). 22.Yılında Hocalı Soykırımı ve Adalet Arayışları, *EkoAvrasya*, Yıl 7. S.26. s. 52-55.
- Aslanli, A. (2004). “Bakü-Tiflis-Ceyhan: Petrolün ötesinde önem taşıyan hat”. *TUSAM Ulusal Güvenlik Stratejileri Araştırma Merkezi*, 05.10.2004, Erişim adresi: <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=48&sayfa=53>. (25.12.2007).
- Azerbaycan Devlet Ressamlıq Akademiyası. (t.y.). Beynelxaalq elaqeler. Erişim adresi: <http://www.azra.edu.az/beyn-lxalq-laq-l-r>

- Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası. (t.y.). Muzey. Erişim adresi:
<https://www.azra.edu.az/muzey-c2ua>
- Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası. (t.y.). Təsviri sənət. Erişim adresi:
<http://www.azra.edu.az/>
- Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi. (t.y.). Erişim adresi:
https://azertag.az/xeber/Bakida_YARAT_Muasir_Incesenet_Merkezi
- Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi. (t.y.). Erişim adresi:
<https://azertag.az/bolme/incesenet?page=57>
- Azərbaycan Dövlət Kültür və Güzəl Sənətlər Universiteti. (t.y.). Rəssamlıq fakültəsi.
Erişim adresi: <http://www.hadmiu.edu.az/az.php?go=ressamlıq>
- Azərbaycan İncəsənəti, (t.y.). Erişim adresi: <http://azeri-art.8k.com/ru/index.html>
- Azərbaycan İncəsənəti. (t.y.). Erişim adresi: <http://azeri-art.8k.com/en>
- Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.e-qanun.az>
- Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyi. (2007). Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. Erişim adresi: (<http://www.e-qanun.az/publication/1/2007/05>).
- Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. (2007). *Müasir Azərbaycan mədəniyyəti: Problemlər və perspektivlər (elmi məqalələr toplusu)*. "E.L." Nəşriyyat və Poliqrafiya Şirkəti MMC, Bakı. 2007.
- Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında KİV-in inkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu. (2015). Müstəqil dövlətimizin mədəniyyət siyasəti, Milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunub saxlanması və gələcək nəsillərə çatdırılması üçün böyük zəmin yaradır. *Olaylar*, 14 yanvar. S.15. Erişim adresi: <http://www.anl.az/down/meqale/olaylar/2015/yanvar/413890.htm>
- Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi Bakı Dövlət Universiteti. (2010). *Azərbaycan Tarixi XIX – XXI əsrin əvvəli, Ali məktəblər üçün mühazirələr kursu*. «Bakı Universiteti» nəşriyyatı, Bakı.
- Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi. (t.y.). Sənədlər. Erişim adresi: <https://edu.gov.az/az/page/299?filter=31>
- Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası. (2015). *Azərbaycan Respublikasının mədəniyyət konsepsiyası*. Nağıl Evi-N, Bakı.
- Azərbaycan UNESCO Mədəni Eməkdaşlıq. (2017). Azərbaycan muğamı. Erişim adresi: <http://unesco.preslib.az/az/page/wdM5ah6Rxi>
- Azərbaycan'da Təhsil. (t.y.). Azərbaycan Dövlət Kültür və Güzəl Sənətlər Universiteti. Erişim adresi: <https://www.azerbaycandaegitim.org/universitetler/azerbaycan-devlet-kultur-ve-guzel-sanatlar-fakultesi.html>
- Azertac. (2014). Şəhərin Səsi, Mədəniyyət, Azərbaycan Dövlət İnformasiya Agentliyi. Erişim adresi: https://azertag.az/xeber/Seherin_sesi-813778
- Azizəğaoğlu, V. (2014). Dünyayı boyayalarla rəngləndirən İnsan. *525.ci Qəzet.*, 525.Az. Erişim adresi: https://525.az/ste/?name=xeberprmt&kecd=1&news_d=16613

- Babayev, R. (1999). "Uluslararası Azerbaycan" Dergisi, Temmuz. Erişim adresi: <http://www.azgallery.org/artgallery/artist/babayev.rasim-22/article-babayev99/72-rasim.htm>
- Babayeva, V. (2013). *Haydar Aliyev dönemin Türkiye Azerbaycan ilişkileri*. İstanbul Ticari Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Bağirov, R. (2000). *Çağdaş Azerbaycan resminde gelenekten yararlanma sorunu*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans tezi). Konya.
- Balcı, A. (2004). *Sosyal Bilimlerde araştırma yöntemi. Teknik ve ilkeler*. (4.Baskı). Pegem Yayıncılık, Ankara.
- Balkır, N., Kuru, A. Ş. (2016). Sokak sanatı ve grafitinin pedagojik bir yöntem olarak işlerliği. *İdil*, 5 (26), s.1645-1658.Cilt 5, Sayı 26, Volume 5, Issue 26,
- Barut, E., Odacıoğlu, C. M. ve Köktürk, Ş. (2016). Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) düşünce hareketlerinin edebi eserler üzerinde etkisi: SSCB'de Çeviri Sansürü. *Tarih Okulu Dergisi (TOD); Journal of History School (JOHS) Haziran 2016*Yıl 9, Sayı 25, s.459-479.
- Başkan, S. (2008), Türk resminde modernite ile ilk temas: 1940-1960. Ankara, *İDİL*, 2014, Cilt 3, Sayı 14, Volume 3, Issue 14
- Behar, B. E. (1994). *Bağımsızlığın ilk yılları: Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan..* G., G. Özdoğan ve diğerleri.(Ed.). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Beşikçi Öraz, S. (2016). Bağımsızlık sonrası dönemde azerbaycan dış politikasındaki stratejik değişimler ve yönelimler.*Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 16/2, s.37-252.
- Bigalı, Ş. (1976). *Resim sanatı*. İstanbul, Yayıncılık Matbaası
- Bilge Türk Haber. (2016, 07 Aralık). *Türkiye- Azerbaycan ilişkileri*. Erişim: <http://bilgeturkhaber.com/turkiye-azerbaycan-iliskileri>
- Bingöl, B. (2011). Sanat özgürlüğü. *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2),s.92-139.
- Birlik. (2006, 10 Nisan). КСАМ, Культура и искусство. Основные Этапы развития Азербайджанской школы живописи. Erişim adresi: <http://azeripaint.aznet.org/azeripaint/site/ru/ru.html>
- Bogdan, R.& Biklen, S. K. (1992). *Qualitive research for education:An introduction to theory and methods*.Boston: Allyn and Bacon.
- Bozdağ, L. (2015). Çağdaş sanat ve siyaset dönüşümüne yeniden bakmak "Politikanın estetize hali".*Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, Cilt:13, Sayı:52, s.94-127.
- Brannigan, V. (1985). *Acceptance Testing-The critical problem in software Acquisition*. IEEE Trans Biomed Engin 1985;BME-32(4):295-299.
- Bulut, A. (2009). *Çağdaş Türk resim sanatında Onlar Grubu*. (Yüksek Lisans tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bulut, R. (2014). SSCB'nin dağılması ve Rusya Federasyonu'nda serbest piyasaya geçiş. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt.1, Sayı2, s. 7-19.

- Buta Gallery. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.butagallery.com/>
- Buyurgan, S. ve Buyurgan, U. (2012). *Sanat eğitimi ve öğretimi, eğitimin her kademesine yönelik yöntem ve tekniklerle*. Pegem Akademi, 3. Baskı, Ankara.
- Büyüköztürk,Ş., Çakmak, K. E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. (7. baskı). Pegem Akademi, Ankara.
- Cahangirova, M . ve Kurbanova, P. (2009). *Səttar Bəhlulzadə bibliografiyası*. M.F.Axundov adına Milli Kitabxana, Bakı.
- Candemir, T. (2006, Nisan). *Çağdaş teknolojinin sanat dallarına etkileri ve yardımcı yazılımlarla bilgisayarda resim yapmak*. 6 th International Educational Technology Conference'ında sunulmuş bildiri, Department of Educational Sciences Eastern Mediterranean University Famagusta, Kuzey Kıbrıs.
- Cebraioğlu, O. (2005). *Çağdaş Azerbaycan resim sanatında minyatür etkileri*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora tezi). Konya.
- Cebraioğlu, O. (2009). *Çağdaş Azerbaycan resim sanatında minyatür etkileri*, Selçuk Üniversitesi, *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 27, s.51-69
- Cebraioğlu, O. (2016). Günümüz sanat dinamikleri sürecinde manipüle bir durum; Sanat Ve Para İlişkisi. *Akdeniz Sanat Dergisi*, 2014, Cilt 7, Sayı 13. s. 59-69.
- Cebraioğlu, Ö. (2011). *Sanat eğitiminde resim tekniklerinin ortak kullanımı ve yaratıcılığa etkisi*, (Yüksek Lisans tezi). Selçuk Üniversitesi
- Ceylan, A. F. ve Çimen, H. (2016). Sovyetler Birliğinin uyguladığı asimilasyon politikalarının bağımsızlık sonrası Türk Cumhuriyetleri üzerindeki siyasal ve ekonomik etkileri. *II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.656-667.
- Connelly, F., M. ve Clandinin, D. J. (1990). Stories of experience and narrative inquiry, *Educational Research*, Vol: 19, No: 4, ss. 2-14.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing Among Five Approaches*. Thousand Oaks: Sage.
- Crosswell, J., W. (2003). *Research desing: qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*.University of Nebraska0 Lincoln, Los Angeles, London, New Dehli, Singapore, Washington DC. Sage Publication Ltd. London ECIY ISP Unidet Kingdom.
- Çalışkan, S. (2016). Sergileme tasarımının gelişimi ve müze ile sanat galerilerinin karşılaştırılması. *Yıldız Journal of Art and Design*, Cilt 3 , Sayı 1, Sayfalar 26 - 42
- Çimen, E. (2007). Bir resim okuması: babil kulesi. *Journal of Fine Arts*. Sayı 11.
- Çimen, S. (2007). *İlköğretim öğretmenlerinin tükenmişlik yaşantıları ve yeterlik algıları*. (Yüksek Lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Çokokumuş, B. (2012). Dijital ortamda kültür ve sanat, *International Journal Of New Trends In Arts, Sports & Science Education (Ijtase)*, Cilt 1, Sayı 3.
- Çoşkun Onan, B. (2017). Lisans düzeyi resim öğretiminde çağdaş sanat kuramına yer vermek. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 725-755.

- Çoşkun Onan, B. (2017). Lisans düzeyi resim öğretiminde çağdaş sanat kuramına yer vermek. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 725-755.
- Daimi, T. (2002). Изобразительное искусство Азербайджана конца II начала III тысячелетия, Erişim adresi: <http://teymurdaimi.com/?options=content&id=110&language=ru>
- Daimi, T. (2006). Osnovnie etapy razvitiya Azerbaycanskoy şkolı jivopisi. Erişim adresi: <http://www.ksam.org/forum/index.php?showtopic=1364&mode=linearplus>
- Daimi, T. (2016). Erişim adresi: <http://teymurdaimi.com/?options=content&id=110&language=ru>
- Daimi, T. (2013). Erişim adresi: <http://teymurdaimi.com/?options=content&id=98>
- Demir Şentürk, H. (2015). Sanat eğitiminde paradigmatik kaos: yeni kültürel potansiyellerin eğitsel uzlaşım karakteri ve direnç tespitleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Vol: 34, No: 1, ss: 165-175.
- Deniz, M. (2013). *Sanat ve siyaset ilişkisi üzerine bir deneme*. I. Uluslar arası Bodrum Bienali Sempozyumu "Sanatı Konuşuyoruz" Bodrum/ Muğla. <https://mervedeniz.wordpress.com/2013/02/06/sanat-ve-siyaset-i%CC%87liskisi-uzerine-kisa-bir-deneme/>
- Dowling, M. (2007). From Husserl to van Manen. A review of different phenomenological approaches. *International Journal of Nursing Studies*, 44 (1), 131–142. doi:10.1016/j.ijnurstu.2005.11.026.
- Efendi, R. (2007). *Azerbaycan sanatı*. Şark- Batı Yayıncılık, Bakü
- Əfəndiyev, T. (2011, Nisan). Çağdaş mədəniyyət təhsili mədəniyyətlərarası dialoqun inkişaf etdirilməsi kontekstində: Anlaşmaya aparan yol, *525-ci qəzet*, S.4. Erişim adresi: <http://www.anl.az/down/meqale/525/2011/aprel/166276.htm> Erişim tarihi:03.10.2018.
- Efendiyeva, N. T. (2010). 2.5.10. *Durgunluq döneminde ruskültürü*. M. Manafova, N. T. Efendiyeva, ve S. A. Şahhüseynova, (Ed.).Kültür tarihi ve teorisi, Qrifli Neşriyat, s.344-345
- Efendiyeva, N. T. (2010). 2.5.7. *30'lu yıllarda rus kültürü*. M. Manafova, N. T. Efendiyeva, ve S. A.Şahhüseynova, (Ed.).Kültür tarihi ve teorisi, Qrifli Neşriyat, s.339-342.
- Efendiyeva, N. T. (2010). 2.5.8. *Büyük Vatan savaşı yılları ve savaş sonrası dönemde rus kültürü*. M. Manafova, N. T. Efendiyeva, ve S. A.Şahhüseynova, (Ed.).Kültür tarihi ve teorisi, Qrifli Neşriyat, s.342-343
- Efendiyeva, N.T. (2010). 2.5.13. *XX yüzyıl Azerbaycan kültürü*. M. Manafova, N. T. Efendiyeva, ve S. A.Şahhüseynova, (Ed.).Kültür tarihi ve teorisi, Qrifli Neşriyat, s. 352-355.
- Efendiyeva, N.T.(2010). *XX yüzyıl rus kültürü: rus sovyet külütürü*. M. Manafova, N. T. Efendiyeva, ve S. A.Şahhüseynova, (Ed.).Kültür tarihi ve teorisi, s. 339-341.
- Ehedova, S. (2014). *Mədəniyyətlərin qarşılıqlı əlaqələrində yunesko-nun rolu*. Beynəlxalqkitab yayınevi, Bakı.

- Əhmədov, E. (2018, 26 Nisan). Azərbaycan-Türkiyə dostluğu, həmrəyliyi və strateji tərəfdaşlığı bütün dünya üçün nümunədir. Erişim adresi: <http://az.strategiya.az/chap.php?id=120445>
- Ekinci, N. (2016). Siyasal iletişime giriş. 4. Baskı, Gecekitaplığı Yayınevi.
- Elekberova, N. (2009,6 Haziran). Azərbaycan Respublikasında mədəniyyət dövlət idarəçiliyinin obyektı kimi: reallıqlar və perspektivlər, *Xalq qəzeti*, S.5. Erişim adresi: http://www.anl.az/down/meqale/xalqqazeti/xalqqazeti_iyun2009/81558.html.
- Əliyev, Z. (2001). Ağ dövənin qəm yükü. *Azərbaycan İRS Jurnalı*. Bakı.
- Əliyev, Z. (2008). XX əsr Azərbaycan təsviri sənətində romantizm. *Qobustan qəzet*, (Sayı: 1). Erişim adresi: <http://www.azyb.net/cgi-bin/jurn/main.cgi?id=41>, Erişim tarixi: 20/10/2018.
- Eliyev, Z. ve Helilov, A. (2010). *Azərbaycan incəsənəti*, "Letterpress" Azyayıncılık, Bakı.
- Eliyeva, Y. (2010). 1.18. *Azərbaycan mədəniyyət siyasəti*. M. Manafova, N. T. Efəndiyeva, və S. A.Şahhüseynova, (Ed.). Kültür tarixi və teoris. s. 84-88.
- Eliyeva, Y. (2010). 1.18. *Azərbaycan mədəniyyət siyasəti*. M. Manafova, N. T. Efəndiyeva, və S. A.Şahhüseynova, (Ed.). Kültür tarixi və teoris. s. 84-88.
- Elmas, H. (1998). *Çağdaş Türk resminde minyatür etkileri*. (Doktora tezi). Sosial Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Elmas, H. (2006). Ondokuzuncu yüzyıldan günümüze özgürlük bağlamında sanat neydi, ne oldu?, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Eylül, Sayı:15, s. 281-298.
- Emralı, F. (2007). Çağdaş sanat eğitimi yapılandırma önerileri, *Sanat Dergisi*, Cilt 0, Sayı 11, s. 161-165.
- Enserov, V. (2010). Sovyetler birliğı dönməi və sonrası azərbaycan'da haber ajansları. *Selçuk İletişim*, Cilt6, Sayı 2, s270-277. Erişim adresi: <http://josc.selcuk.edu.tr/article/view/1075000124/1075000119>
- Enveroğlu, İ. (2005). *Çağdaş Azərbaycan resim sanatında eski Türk damgalarının etkisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora tezi). Konya.
- Erbay, M. (2001). Plastik sanatlar eğitimi, Marmara Üniversitesi., GSF.
- Ergün, A . (2010). Azərbaycan'da bir ulusal kimlik meselesi olaraq alfabe değışiklikleri. Ahmet Yesevi Üniversitesi Heyet Başkanlığı, *Bilig*, Sayı:54, s.139-158.
- Ergün, M. (1997). Azərbaycan eğitim sistemi. *Eğitim Yönetimi*, Sayı: 4,s. 499-514.
- Ergün, M. (2018). Nitel verilerin ve yorumların güvenilirliğı felsefesi. *Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi*, Vol. 7, Sayı. 13, ss. 29-44.
- Ersen, L. (2010). Türkiye'de 1990 Sonrası güncel sanat ve kültürel kimlik kavramı. Gazi Güzel

- Ersoy, A. F. (2016). Fenomenoloji. A. Saban ve A. Ersoy (Ed.). *Eğitimde nitel araştırma desenleri içinde*, s.51-105. Ankara: Anı.
- Fərəcov, S. (2012). Ağ rengin işığında: Arif Əziz. Erişim adresi: <http://medeniyyet.az/page/news/20728/Ag-rengin-isiginda:-Arif-Eziz.html?lang=en>, Söyleşi. (10.07.2018)
- Fineberg, J. (2014). *1940'tan günümüze sanat: Varlık stratejileri*, (S. Atay Eskier ve E. G. Yılmaz, Çev.). Karakalem Kitapevi Yayınları, İzmir.
- Fonotov, G. (1967). Son elli yılda Sovyet Rusya kütüphaneleri, (H. Çelik, Çev.). UNESCO Bulletin for Libraries, XX.5. S.240-248.
- Gasimov, M. (2001). Bakı'nın kurtarılması uğruna Türk diplomasisinin mücadelesi: (1918), *Avrasya Dosyası*, Cilt 7, No:1, İlkbahar, s.19-23.
- Gezer, Ö. (2017). Sanat siyaset ilişkisi: Propaganda ve protesto, *İDİL*, Cilt 6, Sayı 39, s.3091-3110. DOI: 10.7816/idil-06-39-07
- Gombrich, E.H. 1992. *Sanatın öyküsü*. Remzi Kitabevi, İstanbul, 688 s.
- Gök, M. ve Kuvel, M., H. (2016), Örgün eğitim, Azerbaycan eğitim sistemi, H.Dündar, (Ed.). *Türk Dünyasında Eğitim*, s. 5-38.
- Gökçe, B. (2014,). Müzelerin yönetim anlayışında meydana gelen değişimler, *Atatürk Dergisi*, 18(2). s. 217-227.
- Guliyev, E. (2012). Rasim Babayevin sənət fəlsəfəsi. *Medeniyyet gazetesi*. Erişim adresi: <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2012/yanvar/226701.htm>
- Guliyev, R. (t.y.). *Xalq Qezeti*. Erişim adresi: <http://xalqqazeti.com/az/news/culture/21411>
- Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., Taşgın, S. (2015). *Sosyal Bilimlerde nitel araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Seçkin.
- Günyaz, A. (2011). Sanat eleştirisi ve seramik eleştirisi üzerine. *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, Cilt , Sayı 5, s. 55 - 56
- Gürbüz, M., ve Karabulut, M. (2009). SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlığına kavuşan ülkelerde sosyo-ekonomik benzerlik analizi. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Bilig*, Sayı:50, s.31-50.
- Gürler, T. (2015). *Azerbaycan-Türkiye ilişkileri (1991-2003) Siyasi, Askeri, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan*. (Yüksek Lisans tezi). Nevşehir.
- Güven, M. (2016). *Sanat eğitiminde eleştirel pedagoji bağlamında kitsch olgusu ve estetik beğeni üzerine bir değerlendirme*. (Yayınlanmamış Doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, İzmir
- Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.ktu.edu.tr/gsfresim>
- Hacıyev, C. X., ve Dadaşzadə, M. A. (1969), *Sovet ədəbiyyatı*. Bakı, Maarif.
- Hacızade, B. (2016). Azerbaycan karikatürünün gelişim aşamaları. *Kültür Evreni*, s.202-210. Erişim adresi: <http://www.kulturevreni.com/8-202.pdf>

- Hasanoğlu, İ. (2015). Homo Sovieticus: SSCB'de Sovyet halkı inşası çabaları. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/1 Winter 2015, p. 311-340, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.7543>, ANKARA-TURKEY
- Hasanov, İ. (2003). *Haydar Aliyev döneminde Azərbaycan'ın dış politikası*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans tezi).
- Həbibova, S. (2013). *Əzim Əzimzadə*. Şərg-Qərb Yayınları, Bakı.
- Heyder Eliyev Fondu, (t.y.). Erişim adresi: <https://heydar-aliyev-foundation.org/az>
<http://unesco.preslib.az/az/page/ZkBp5YPq2F>
- Husserl, E. (1982). *Ideas pertaining to a pure phenomenology and to a phenomenological philosophy*. Trans F. Kersten. The Hague: Nijhoff.
- Hürriyet. (2011 Haziran). Venedik Bienalin'de sansür, Azərbaycan pavyonundaki heykeller Cumhurbaşkanı Aliyev'in emriyle kaldırıldı. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/venedik-bienalinde-sansur-18001619>
- Hüseynov, C. (2003). *Rəngkarlıq (Metodik vəsait)*. Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakı.
- Hüseynov, İ. (2002). *Azərbaycan milli adət və ənənələrinin bədii-estetik mahiyyəti*. Mars-Print, Bakı.
- Hüseynova, F. (2007). *Müstəqillik dövründə Azərbaycan-Türkiyə əlaqələrinin kulturoloji aspektləri (elm, təhsil, mədəniyyət)*. Qrifli nəşr, Nurlan, Bakı
- Hüseynova, F., Azərbaycan-Türkiyə mədəni- kulturoloji əlaqələri, Kulturoloji məsələlər. *Mədəni Maarif Musiqi Jurnalı*. Erişim adresi: http://www.musigi-dunya.az/new/read_magazine.asp?id=452
- Hüseynova, İ. (2005). *Xoş Meramlı Səfir*. Şems. H. Paşayev, ve A.Gasimov, (Ed.). s.3-20. Qrifli Neşr Bakı.
- İbadov, A. (2001). *Bağımsızlıktan sonra Azərbaycan siyasi ve kültürel yapılanması*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans tezi). Isparta.
- İbrahimov, E. (2013). *Azərbaycanın milli təsviri sənəti*. National Fine Arts of Azerbaijan, A4 Ofset Matbaacılık San. Tic. Ltd.Şti , İstanbul -2013.
- İbrahimov, T. (1990). Avangard: Perspektivlər və problemlər. *Gənclik Jurnalı*, 33-34,s.26-32. Bakı.
- İbrahimov, T. (1990). Peyker sanatçıları qrupu, *Ədəbiyyat və İncəsənət Gəzəmi*, (Sayı: 26 (2421)).
- İbrahimov, T. (1991.) Пейкар уфугə чыхыр, *Гобустан Журналы*, Sayı: 1. с.37- 41.
- İbrahimova, M. ve Vəliyeva, M. (2014). *Heydər Əliyev Fondu – 10 il Bibliografiya*. (2014). s. 585
- İbrahimzadə, K. (2005). Halk-devlet-sanat üçgeni içinde Azim Azimzade. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 45,1, 133–145

- İbrahimov, E. (t.y.). Современное искусство Азербайджана: от студенческой инициативы 90-х до Венецианской Биеннале. Культур и Креативность. Erişim adresi: <https://www.culturepartnership.eu/article/elshan-ibrahimov>,
- İnam Karahan, Ç. ve Hiçyılmaz, Y. (2017). Görsel sanatlar öğretmen ve öğretmen adaylarının öğretim teknolojilerine yönelik görüşleri, s. 967-978. DOI: <http://dx.doi.org/10.14527/9786053183563b2.060>.
- İsmayılov, İ. Z. (2000). *Azərbaycanlıların II Dünya Müharibəsində iştirakı*. Qızıl Şərq Mətbəəsi, Bakı.
- Kağan, M. (1987). *Estetika, literaturny ensiklopedičeskiy slovar*. Sovetskaya Ensiklopediya, Moskva.
- Kalfa, Z. (2016). 20. yüzyıl resim sanatı ve Newyork. (Öz). *Anadolu Üniversitesi Sanat & Tasarım Dergisi*, 6 (1), 16-33. DOI: 10.20488/www-std-ankolu-edu-tr.291224
- Kalkan, A. ve Altınkurt, L. (2012). Günümüz sanat ortamında çağdaş/Güncel sanat yaklaşımlarına ilişkin sanatçı, eleştirmen ve sanat galericilerinin görüşleri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 34, s. 125,135.
- Kandemir, Ö. ve Uçar, Ö. (2015). Değişen müze kavramı ve çağdaş müze mekanlarının oluşturulmasına yönelik tasarım girdileri. *Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, S. 17 - 47.
- Kaplan, S. (2014). Doğal yoldan temel sanat eğitimi doğanın atölyesi. *Akdeniz Sanat Dergisi*, Cilt 7, Sayı 14, s 21-34.
- Karaaslan, S., ve Aslan, E. (2016). Sanatta gerçekçilik kavramına savaş olgusu üzerinden bakmak, DOI: 10.7816/idil-06-28-04, idil, 2016, Cilt 6, Sayı 28, Volume 6, Issue 28.
- Karabulut, F. (2009). İktidar ve meşrulaştırma mücadelesinin odağı orta Asya: Sovyetlerin dil ve eğitim politikaları. Ahmet Yesevi Üniversitesi Müttevelli Heyet Başkanlığı, *Bilig*, Sayı:50, s.65-96.
- Karoğlu, A. (1999). Ressam İlham Ahmet Enveroğlu: Gelenekten çağdaşlığa Türk resmi, Cilt 1, s.7.
- Karoğlu, A. (2014), Folklorik unsurların resme yansımaları ve yaşatılması bağlamında bazı düşünceler. *Milli Folklor Dergisi*, Sayı: 104, ss. 99-109. Erişim: <http://millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=104&Sayfa=96>. Erişim tarihi: 23.09.2018'de erişilmiştir.
- Kavak, Z. (2014, Şubat). *22.yıldönümünde Hocalı Katliamı*. (İHH) İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı, İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İnsan Yardım Vakfı, Fatih İstanbul.
- Kayapınar, U. (2016). Türk resminde soyut yaklaşımlar, *Akdeniz Sanat Dergisi*, cilt 9, Sayı 18, s.50-73.
- Kazımova, L. ve Memmedeliyeva, S.(2007). *Medeniyetimizin ve medeni incilerimizin hamisi*, Nurlar Neşriyat-Poligrafiya Merkezi, Bakı.
- Kenez, P. (2003). Stalin Dönemi Sovyet Sineması , *Dünya Sineması*, Geoffrey Nowell-Smith. (Ed.). (A. Fethi, Çev.). İstanbul: Kalcı

- Kerimov, B. (2007). *Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan Cumhuriyetinin dış politikası (1993–2003)*.(Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim dalı, İstanbul.
- Kerimov, K. (1992). *Azərbaycan incəsənəti*, Işıq Yayınevi, Bakı.
- Keser, N. (2009). *Sanat sözlüğü*. (2.Ed.) Ankara: Ütopya Yayınları
- Kılıç, A. ve Aslan, M. (2016). Sovyet Toplumunda Sporun Rolü. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 9, Sayı XXV, ss. 195-213.
- Kılıç, H. (2012). Son yirmi yılda Azerbaycan ve Türkiye ilişkilerine kısa bakış. *Azerbaycan-Türkiye; Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık*, Berikan Yayın Evi, Maltepe/Ankara,s13-20
- Kurbanov, B. (1997). Azerbaycan'ın ressamlık sanatı.A.Ü. *Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, Sayı :8, s. 203-207.
- Kurbanov, B. (1998). Ressamın hayat salnamesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı:10,s.179-184.
- Kurbanov, B. (2010). Sanat eğitimi ve problemleri üzerine düşünceler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 14 (2): 63-72.
- Kurbanov, F. (Ed.). Kuliyeve, V. ve Veliyev, T. (Yay.haz) . (2010). *Azerbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin illik Hesabatı*: Bakı. “Nağil evi” 2009, səh. 80, Yıl 2010,Bakı.
- Kurbanov, S. (1999). Azerbaycan sanatında renk. A. Ü. *Türkiye Araştırmalar Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12. s.103-106.
- Küçüktepepınar, C. (2014) Sanat eğitimi ve uluslar arası uygulamalar, *Erciyez Üniversitesi Enstitüsü Dergisi*, Sayı:2, ss27-39.
- Касымлы , М. (2004). *Азербайджан в международных культурных связях (1946-1990 гг.)*. Киев.
- LeCompte, M., & Goetz, J. P. (1982). *Education evaluation and Policy Analysis*. vol.3,4:pp. 387-400,Birinci Baskı.
- Lenin, V. İ. (2008). *Edebiyat ve sanat üzerine*. (E. Aksu, Çev.). Payel Yayınları,İstanbul.
- Leonhard, W. (1980). *Bugünkü Sovyet ideolojisi*. Cemil Şanbey, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Lopez, K. A. ve Williams, D. G. (2004). Descriptive versus interpretive phenomenology: Their contribution to nursing knowledge. *Qualitative Health Research*, Vol: 14, No: 5, ss. 726-735.
- Mahmudova, U. Nagiyeva K. (2013). Vostochny portret, *Nargiz Magazine*. Erişim adresi: <http://www.nargismagazine.az/31492>
- Mamedova, G. ve Kasımova, E. (2005). *Behruz Kengerli*. Çaşıoğlu Yayınları, Bakü.
- Manafova, M. J. (2010). 1.1.6. *Elitar ve toplumsal kültür sosyo-kültürel fenomen gibi*. M. J.Manafova, N. T.Efendiyeva, ve S. A.Şahüseynova, (Ed.).Kültür tarihi ve teorisi , 69-86. Grifli Yayınları, Bakü.

- Manafova, M. J. (2010). 1.17. *Azərbaycan mədəniyyətinin inkişaf problemləri*. M. J. Manafova, N. T. Efendiyeva, ve S. A. Şahüseynova, (Ed.). *Kültür tarixi ve teorisi*, Grifli Yayınları, Bakü. s. 82-83
- Manafova, M. J., Efendiyeva, N. T. ve Şahüseynova, S. A. (2010). *Kültür tarixi ve teorisi*. Grifli Yayınları, Bakü.
- Markx, K., ve Engels, F. (1971). *Sanat ve edebiyat üzerine*. (M. Belge, Çev.). Birikim Kitapları, İletişim Yayıncılık (3.baskı). 2016. İstanbul.
- Martinez, E. N. (2010). *Beyond Frontiers: Engagement and Artistic freedom in South caucases modern culture (Armenia and Azerbaijan), Beauty and the beast: The artist against the sistem*. Companjen, F., Maracz, L., & L. Versteegh (Ed.) *Exploring the Caucasus in the 21st Century, Essays on Culture, History and Politics In a Dynamic Context*, Pallas Publications, Amsterdam, s. 233-251.
- Medeniyet Hakkında. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.e-qanun.az/framework/25303>
- Medeniyet, (t.y.) President Kitabxanası. Erişim adresi: <http://www.preslib.az/books.html?seh=3>
- Mədəniyyət.(2014, iyul). Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası. "Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Konsepsiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, *Mədəniyyət gazetesi*, (Sayı: 6) Erişim adresi: <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyet/2014/iyul/384231.htm>
- Mehdiyev, A. (2001). Azərbaycan'ın dünya iqtisadiyyatına integrasiyasının reallıqları. *Ekspert İqtisad Jurnalı*, No.7-8, 2001, ss.24-26.
- Məhərrəmov, T. (2010, 30 Haziran). Dövrümüzün dahiyənə rəssamı. *Kaspi qəzeti*, 30 iyun, s. 8. Erişim adresi: http://www.anl.az/down/meqale/kaspi_az/2010/iyun/125614.htm
- Mehtiyeva, Ş. (2012). *Azərbaycan mədəniyyətşünaslığının tarixi mərhələləri*. Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti Muzeşünaslıq , Kurs İşi, Bakı.
- Melikova, Ş. (2016, 4 Şubat). Gennadi Briyatyuk. Eriim adresi: <https://tanisolaq.wordpress.com/2016/02/04/gennadi-briyatyuk/>
- Memmedeliyeva, T. (2015). "Muğam Alemi" beynelxaq muğam festivalı. *Medeniyet* S.3. s. 23, 25.
- Memmedov, T. (2013). *Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası*. Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakı.
- Məmmədova, S. (2001). *Mədəniyyətşünaslıq (Ali məktəblərin bakalavr pilləsi üçün dərs vəsaiti)*. "Kooperasiya" nəşriyyatı, Bakı.
- Mende, G. (1966). *Komünist blokta milliyet ve mefkure*. (F. Tevetoglu ve A. Alpaut, Çev.). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Mercin, L. (2011). *Sanat nedir?, Sanat eğitimi ve görsel sanatlar öğretimi*. O., A. Alakuş, ve L. Mercin, (Ed.). Yayınevi Pegem akademi (2. Baskı),
- Merriam, S. B. (2009/2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber*. (S. Turan, Çev.). Ankara: Nobel.

- Mersin, L. ve Alakuş, A., O. (2007). Birey ve toplum için sanat eğitiminin gerekliliği, *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 9, s14-20.
- Mikail, E. H., ve Tazegül, A. (2012). *Türkiye ile Azerbaycan siyasi ve ekonomik ilişkileri 1990-2005*. IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- Mikail, E. H. (2012). Türkiye Azerbaycan ilişkileri. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, 10-15.2007 Ankara, Cilt IV.s.1063-1079.
- Miles, M. B., ve Huberman, A. C. (1984/2015). *Nitel veri analzi*. S. A. Altun ve A Ersoy, (Ed. ve Çev.). Ankara: Pegem Akademi.
- Mustafa, İ. (2016). Azerbaycan muhaceretinin etkili bir yayımı; Bildiriş Gazetesi (1930-1931). *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt:6, Sayı:2.
- Müzəffərli, D. (2011). *Mədəniyyət*, 30 dekabr, s.15. Erişim adresi: <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2011/dekabr/223330.htm>
- Nazirlik haqqında. (t.y.). Nazirliyin tarixi, Erişim adresi: <http://www.mys.gov.az/nazirlik/nazirlik-haqqında>, Erişim tarihi 3.10. 2018.
- Nerimanoğlu, K.,V.(2002). *Türkler, Türk dünyası*, C., G., Güzel, K., Çiçek, ve S. Koca, (Ed.). Cilt 19, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s. 356-363.
- Neuendorf, K. A. (2002). *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Novruzov, K. (2012). Azerbaycan ve kardeş Türkiye arasındaki eğitim ilişkileri. *Azerbaycan-Türkiye; Dostluk, Kardeşlik ve Strateji Ortaklık, Berikan Yayın Evi*, Maltepe/Ankara,s137-150
- Oğan, S. (1992). Azerbaycan İktisadi Dünyası. *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*. İstanbul.
- Oğan, S. (2010). Yüzyılın Dramı Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu. Kamu Yönetimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, 21. *Yüzyılda Türk Dünyası Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, 02-025 Aralık, *EkoAvrasya*, Lefke, K.K.T.C., s.415-428.
- Oğan, S. (2010). *Yüzyılın dramı... Azerbaycan'da göçmen (kaçkın) sorunu*. 21. *Yüzyılda Türk Dünyası Uluslar arası Sempozyum Bildirileri*, s.415-428, *EkoAvrasya*, 02-05 Aralık, Lefke, K.K.T.C.
- Okumuş, S. (t.y.). Modern Azerbaycan edebiyatı. Erişim adresi: <https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=357616>
- Okutan, M. (1996). Azerbaycan Eğitim Sistemi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu* , Yıl 2, Sayı:1, s.97-107.
- Orucov, E. (2001). *Rəngkarlıq, Sakit Məmmədov*. 21.ci Əsr . Ümumi Təhsil Mərkəzi, Bakı.
- Orvirk, O., G., Stinson, R., E., Wigg, P., R., Bone, R., O. ve Cayton, D., L. (2015). *Sanatın temelleri (Teori ve uygulama)*, E., N. Noyan, (Ed), (N. Balkır Kuru, ve A. Kuru, Çev.). Karakalem Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, İzmir.
- Ören, Ş. (2015). Sanatın doğuşunda iletişimle aralarındaki varoluşsal birliktelik ve sanat eyleminde psikolojik iletişimin önemi, *Atatürk İletişim Dergisi*, Ocak, Sayı 8. ss. 207-226
- Özel, S. (2014). Stalin dönemi Rus milliyetçiliği ve Politikaları. Cilt: 4, Sayı: 2, s.99-122.

- Özer, A. (2011). *1980 sonrası Türk resim sanatında yeni oluşumlar ve sanat eğitime yansımaları*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Kültürel Temelleri Anabilim Dalı Güzel Sanatlar Eğitimi bilim Dalı, (Doktora tezi). Ankara.
- Özkan, F. (2004). *Sovyetler Birliği Döneminde Türk boylarında dil ve alfabe ile ilgili görüş ve uygulamalar. 1552 ve Sonrası: Kazan'ın İşgali ve Türk Topulukları Bilgi Şöleni Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, Ekim 2002. s. 45–57.
- Özkan, G. (2010). Soğuk Savaş sonrası Orta Asya ve Kafkasya ekseninde Türkiye-NATO-Rusya ilişkileri ve Türk dış politikası'na yansımaları. *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Yıl:1,S.12
- Özsoy, İ. (2006). Sovyet sisteminin çöküşünden tarihî ve evrensel Dersler. *Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı*, Bilig, Sayı:39, s.163-194.
- Patterson, J. (2002, Ekim). *Uluslararası Azerbaycan Dergisi*. Erişim adresi: <http://www.azer.com/aiweb/categories/magazine/ai103-folder/103articles/103rezaguliyev.html>
- Perşembe, E. (2005). Küreselleşme kültürü ve eğitimin işlevi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20 (20-21), 103-114. Retrieved from <http://dergipark.gov.tr/omuifd/issue/20298/215461>
- Plehanov, G. (1979). *Estetika i sotsolagiya iskustvo*. Moskva.
- Prezident Kitabxanası. (2017). Azerbaycan UNESCO elaqeleri. Erişim adresi: <http://unesco.preslib.az/>
- Purtaş, F. (2005). *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*. Platin Yayınları, Ankara.
- Qafarov, V. (2008). Ekim 1917 Devriminden Sonra Bolşevik Rusya'nın Azerbaycan Siyaseti ve Bakü Sorunu. *Akademik Bakış*, cilt:2, Sayı:3.
- Qarayeva, P. (2014). *Heydər Əliyev Fondu*. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İşlər İdarəsinin Prezident Kitabxanası, Bakı.
- Quliyeva, G. (2013). *Nadir Əbdürrəhmanov*. Şərq-Qərb Nəşriyyatı, Bakı.
- Quliyeva, N. (2013). *İlk Azərbaycan Kitab Miniatur Seneti Nümuneleri*. Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Senetşünaslık Fakültesi, (Yüksek lisans Tezi). Bakı.
- Rengkarlıq. (2017). Erişim adresi: <http://www.azculture.az/r-ngkarliq/>
- Rızayev, N. (1992). *Azərbaycan İncəsənəti*. İşiq Yayınevi, Bakı.
- Rosiyskaya Akademiya Xudojestv. (t.y.). İstoriya. Erişim adresi: <http://rah.ru>.
- Roy, O. (2000). *Yeni Orta Asya ya da ulusların imal edilişi*. (M. Moralı, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Rusya Devlet Üniversitesi. (t.y.). Geriye Baktığımızda. http://www.rsu.edu.ru/wordpress/wpcontent/uploads/elearning/History_of_Art/Epochs/WAR.html
- Rzayev, A., E., Mamaedov, N.Z., Hasanov, R. G. ve Nebiyev, V. R. (2010). *XIII. Bağımsız Azərbaycan Cumhuriyetinin yaranması, İç ve dış politika*. Rzayev , A. E. (Ed). Bakı

- Saban, A. ve Ersoy, A. (2016). *Eğitimde nitel araştırma desenleri*. Ankara: Anı.
- Sabancı, S. (2006). *Azerbaycan resim sanatında çizginin yeri ve öneminin resim eğitimi açısından incelenmesi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans tezi). Konya.
- Sabiroğlu, Ş., ve Bayramkızı, E. (2012). Bir kış günü Hocalı vahşeti: Hocalı... *EkoAvrasya Yayın* No: 2012/3, SATA Reklam Tasarım Basın Yayın Matbaacılık Org. Dan. İnş. İç ve Dış Tic. Ltd. Şti., Ankara.
- Sanatlar Fakültesi, *Sanat ve Tasarım Dergisi*, Sayı 6, s.47
- Savaş, S. (2008). Türk dünyasında eğitim alanındaki gelişmeler ve yenilikler. *Journal of Azerbaijani Studies*.S.269-283.
- Savaş, S. (2009). Türk Dünyasında Eğitim Alanındaki Gelişmeler ve Yenilikler. *Journal of Azerbaijani Studies*, s.269- 283.
- Sayın, M. F. (2013). Azerbaycandış politikasını belirleyen öğeler ve denge politikasına yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi* 4(1): s. 23- 42.
- Serullaz, M. (1991). *Emprosyenizm sanat ansiklopedisi*. (D. Erbil, Çev.). Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Seyhan. B. L. (2016). Biçim, içerik kompozisyon düzenindeki benzer temalar açısından Azerbaycan ve Türkiye çizim sanatından karşılaştırmalı bir inceleme: Azim Azimzade ve Turgut Zaim. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Afro- Avrasya (Özel Sayısı), s. 26-43.
- Seyidzade, D. (1998). *Azərbaycan yirminci yüzüylün başlarında: bağımsızlık yolarında*. Azərbaycan Respublikası «Kitab» cəmiyyəti , Bakı.
- Sırmalı Şirin, E. (2013) Siyasi rejimlerin ve sosyal olayların Batı sanat üzerine etkileri
- Smith, T. (2013) . Our contemporaneity, Contemporary art. Dumbadze A., Hudson S., 17-27, Wiley and Blackwell, Singapur, s. 23.
- Sovyet Azerbaycan rengkarlığı 40'lı ve 50'li yıllarda. (2012). Erişim adresi: <http://archive.li/KrmM2#selection-775.0-775.47>
- Sovyet Resmi, (t.y.). Sosyal Realizm. Erişim adresi: <https://sovjiv.ru/articles/29>
- Sözen, M., ve Tanyeli U. (2001). *Sanat kavramları ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: Remzi Publishing.
- SSCB'nin Savaş Sonrası (1945-1953) Politik Gelişimi. Milli Politika. (t.y.). Erişim adresi: <http://www.yaklass.ru/materiali?mode=lsntheme&subid=67&themeid=166>
- Sultanov, O. (1995). *80'li yılların sonu, 90'li yılların başlarında Azerbaycan'da politik mücadele*. Bakü.
- Sultanova, M. (2015). "YARAT " müasir incesenetin ünvanı. *Medeniyyet.Az*. (Sayı: 3). s. 34,37.
- Summer. (1999). Erişim adresi : <http://www.azgallery.org/artgallery/artist/salahov.tahir-90/article-salahov /72-salahov.html>.

- Süleymanlı, E. (2005). Sovyetlerin Milli Kimliyi Yok Etme Faaliyetleri: "Sovyet Halkı" Denemesi. *Karadeniz Araştırmaları*, (6): 128-134.
- Süleymanlı, M. (2011). *Azərbaycan Kulturoloji Fikir Tarihindən (XX esrin evvelleri)*. Grifli Yayınları, Bakı.
- Süleymanov, E., ve Zeynalov A. (2010). Azərbaycan Respublikasının Xalis İxrac Funksiyası və Xarici Ticarət Multipikatoru. *Azərbaycan, Qloballaşma Prosesində Qafqaz və Mərkəzi Asya III beynəlxalq Konfransı* 15-17 Oktyabr, 2010, Qafqaz Universiteti, s. 124-125.
- Süleymanova, S. Y. ve Caferov, M. C. (t.y.). Azərbaycan tarixi: yüksək öyrənim kurumlari ders vesaiti. II bölüm. (xix-xxı), Bakı: Bakü Üniversitesi neşriyatı. s.462-523.
- Sürmeli, K. (2012). Dada hareketinden kavramsal sanata. *İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Dergisi*, Cilt 2, Sayı: 6, Yıllık Özel Sayı.
- Şərəfxanova, Y. (2010). *Müasir dövrdə Azərbaycan incəsənəti*. Bakı Üniversitesi Turizm İşinin Təşkili və İdarə Edilməsi Fakültəsi, Muzeşünaslıq-Diyarşünaslıq Bölümü, (Lisans Tezi). Bakı.
- Şerifov, A., ve Patterson, J. (1999). Tahir Salahov. *Azerbaijan International* (7.2)
- Şimşek, A. (2007). *Sanat ve iktidar, siyasal tarix sürecinde sanat tarihi ve sanat akımları*. (3.baskı). Kanguru Yayınları, Ankara.
- Tağızade, L. (2006). Sosyal Realizm: Kökeni, oluşum süreci ve kavramı, Ankara Üniversitesi, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Cilt:3, Sayı:4 s.7-24.
- Təhsil İşçisi, (2014). Rəssamlıq Akademiyası- bədii təhsilin ali səviyyəsi, No:14 (92), s.8.
- Tellal, E. (2014). Sovyet dış politikası ve Gromiko. *Ankara Üniversitesi SDF Dergisi*, Cilt: 62/3, s.350-377.
- Temur, N. (2009). Bir Sovyet ürünü: Manasın kurama varyantı. *Türkbilig Dergisi*, Sayı: 17, s. 133-145.
- Tofiqqızı, A. (2009, 28 Ekim). Arif Əziz "Yeni əsr" Dünya Rəssamlıq Akademiyasına həqiqi üzv seçilib: Bununla əlaqədar keçirilən tədbirdə görkəmli rəssama akademiyanın fəxri diplomu, üzvlük vəsiqəsi təqdim olunub. *525-ci qəzet*, s. 7. Erişim adresi: http://www.anl.az/down/meqale/525/525_oktyabr2009/93724.htm
- Turan, A. (2007). *Neftçala rəssamalarının sərgisi*. Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Regionların İnkişafına İctimai Destek Merkezi İctimai Birliyi, Bakı.
- Türkmenoğlu, H.(2014). Teknoloji ile sanat ilişkisi ve bir dijital sanat örneği olarak instagram. *Ulakbilge*, 2 (4), 87-100.
- UNESKO'nun "Ümümdünya medeni ve tebiirirsinqorunması haqqında". Erişim adresi: <http://unesco.preslib.az/az/page/ZkBp5YPq2F>
- Usubəliyev, A. (2010). Mədəniyyət siyasətinin həyata keçirilməsində elmin rolu. *Mədəniyyət gazetesi*, 2 iyun.- S. 7. Erişim adresi: <http://www.anl.az/down/meqale/medeniyyet/2010/iyun/122431.htm> Erişim tarixi: 04. 10. 2018.

- Uygur , E. (2015, 03 Kasım.) “Sosyalist realizm kavramının ortaya çıkış süreci”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research*, c. IX/I-II, dönem: Nisan-Ağustos 2015, Erişim adresi: http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/erdogan_uygur_realizm.pdf.
- Uygur, E. (2005). Sosyalist realizm kavramının ortaya çıkış süreci. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research*, Yıl:9, Sayı:1-2. s. 23-30.
- Uzun, D. (2011). *Azerbaycan Resim Eğitiminin Gelişiminde Azerbaycan Azim Azimzade Devlet Ressamlık Mektebinin Önemi*. Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Fakültesi, (Yüksek Lisans Tezi). Konya.
- Vagle, M. D. (2009). Validity as intended: “Bursting forth toward” bridling in phenomenological research? *International Journal of Qualitative Studies in Education*, Vol: 22, Sayı: 5, ss: 585-605.
- Vagle, M. D. (2014) *Crafting Phenomenological Research*. Walnut Creek, CA: Left Coast Press.
- Vahabova, E. (2014). Kuzey Azerbaycan'da Güzel Sanatların Gelişimi. *İrs Kültür Dergisi*, Sayı:2, s.4-13.
- Van Maanen, J. (1988). *Tales of the Field: On Writing Ethnography*. Chicago: University of Chicago Press.
- Veliyev, C. (2006). *Azerbaycan Dış Politikasının Enerji Boyutu*. (Yüksek Lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Vieil, M.; Çavuşoğlu, I.; Celep, O.; Alp, I.; Yılmaz, A. O. (2004). *Opal ve genel özellikleri*. S Endüstriyel Hammaddeler Sempozyumu, İzmir.
- Whittemore, R., Chase, S. K., ve Mandle, C. L. (2001). Validity in qualitative research, *Qualitative Health Research*, Vol: 11, ss. 522-537.
- Witham, G., ve Pooke, G. (2010). *Çağdaş sanatı anlamak*. (T. Göbekçin, Çev.) . (2013). Optimist Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti., İstanbul, 2013.
- Yaman, Ş. İ., Ekim, T., Sungur, S., ve Özer, C. (2012). *Milli Eğitim Bakanlığı, Devlet Kitapları Birinci Baskı*. Yayınevi. ss. 446-455.
- Yarat. (2017, Şubat). Yarat Merkezi: Faiq Əhməd nə var, odur fərdi sərgisi. Erişim adresi: <http://yarat.az/index.php?lang=az&page=12&yrtMaincatID=12&yrtSubcatID=0&yrtEventID=1386>
- Yarat. (t.y.). Yarat merkezi. Erişim adresi: <http://yarat.az/index.php?lang=az&page=42&yrtMaincatID=18&yrtSubcatID=21&yrtEventID=948>
- Yazkaç, P. (2009). *Görsel sanatlar dersinde kullanılan pedagojik eleştiri uygulamalarının öğrencilerin akademik başarı ve eser eleştiri düzeyine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 5. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Yılmaz, M. (2013). *Modernizmden postmodernizme sanat*. 127 Sanat Dizisi. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yılmaz, M. (2013). *Modernizmden postmodernizme sanat*. 127 Sanat Dizisi. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Yılmaz, R. (2010). Azerbaycan siyasetinde bağımsızlık sonrası yıllar ve Karabağ problemi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, S. 2, s. 69-93.
- Yılmaz, R. (2012). *Azerbaycan dış politikası ve Türkiye*. Çankırı: ÇAVSAM Yayınları.
- Yılmaz, R. (2013). Kafkasya'nın yükselen yıldızı İlham Aliyev döneminde Azerbaycan. Ç. Erhan (Ed.). Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara
- Yılmaz, R., ve Sayın F. M. (2013). Azerbaycan dış politikasını belirleyen öğeler ve denge politikasına yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4/1, s. 23-42.
- Yılmaz, S. (2016). *Sovyet döneminde ideolojik bir araç olarak tarihi roman*. III. Milletlerarası Tarih Roman ve Romanda Tarih Bilgi Şöleni Bildiri Kitabı, 27-29 Kasım 2015 Konya.,ss. 282-292, Ankara.
- Yünsiklopediya. (t.y.). Resim sanatında Sosyal Realizm. Erişim adresi: <https://yunc.org/>
- Zeinalova, M. (2015). Промышленность, транспорт, наука и культура Азербайджана в годы Великой отечественной войны. *İrs Dergisi*, Азербайджанцы на Фронтах Второй Мировой Войны, No:2(74), No.1, s.58-63.
- Ahundova, H. (2015). Война изменила содержания произведений искусства, написанных в период 1941-1945 гг, Erişim adresi: <http://www.gumilev-center.az/xudozhestvennaya-intelligenciya-azerbajdzhana-v-gody-otechestvennoj-vojny-1941-1945-gg/>
- Анатольевич, С. Ж. (2014). Горный пейзаж в отечественном искусстве: Этапы развития, типология, стилистика. «Алтайской государственной академии образования имени В. М. Шукшина», Автореферат на Соискание Ученой Степени Кандидата Искусствоведения, Барнаул.
- Живопись Азербайджанской ССР второй половины 40-х - 50-х гг. (2014). <http://archive.li/KrmM2>, Erişim tarihi 09/07/2017.
- Каджар, Г. (2011). Взгляд на мир с горной выси, *İrs Dergisi*, Личность, No 6(54), s.10-15.
- Мамедова, Л., Ахмедов, М., ve Эйвазов, А.(2009). *Культураи культурные шедевры азербайджана-уникальное послние будущим поколением*. Çinar-Çar, Баку.
- Mir-Bağırzade, F. (2017). Современное Изобразительное Искусство Азербайджана в Период Государственной Независимости (Развитие Арт-Групп и Объединений). Erişim adresi: <http://www.dialog.kz/articles/kultura/2017-06-06/sovremennoe-izobrazitelnoe-iskusstvo-azerbaydzhana-v-period>, Erişim tarihi:04/07/2017.
- Mir-Bağırzade, F. (2006). *Sanat felsefesi*. Сборник статей.- 2006.- С, Баку.
- Мамедов, Ф. (2015). *Культурология культура цивилизация*. «OL» nptk, Баку.

Нагиев, Т., Эльдаров, О., ve Кесеменли, Ш. (2015). *История ассоциации культуры Азербайджана «СИМУРГ» 1990-2015.* “OL” nрkt, Баку

Северный Кавказ, история живописи Азербайджана. (2013). Erişim adresi:
<http://woman-az.ru/viewtopic.php?t=3221>

20'li ve 30'lu yıllar Sovyet Kùltürü. (t.y.). Erişim adresi:
<http://historynotes.ru/sovetskaya-kultura-v-20-30-e-gody/>

25. yılında Hocalı Soykımı Uluslararası Sempozyumu. (2017). Giresun Üniversitesi İkdıadi ve İdarî İlimler Fakùltesi, Divan Kitap, E-Kitap. Erişim adresi:
http://iibf.giresun.edu.tr/fileadmin/user_upload/Hocali/HOCALI_SEMPOZYU MU_pdf.pdf.

EK: 1 Azərbaycan Rəssamlıq Akademiyası Dərs Programı

RƏNGKARLIQ FƏNNİNDƏN KURSUKLAR ÜZƏRİNDƏN TAPŞIRIQLAR VƏ DİPLOMLARIN QURULUŞU BAKALAVR PİLLƏSİ

1-Cİ SEMESTR						2-Cİ SEMESTR				
kurslar	saatlar	təpşiriqlər					saatlar	təpşiriqlər		
		1	2	3	4	5		1	2	3
1-ci kurs	əsas 152	Mürəkkəb naturmort 24/12	Baş-canlı natura 28/12	Baş-canlı natura sədo fonda 28/12	Baş-canlı natura mürəkkəb fonda 32/16	Baş iki vəziyyətdə canlı fiqur 40/24	əsas 112	Baş rəkursdan- canlı natura tünd fonda 24/12	Baş çiyinlərdə- canlı natura mürəkkəb fonda 36/	Baş üç vəziyyətdə- canlı natura mürəkkəb fonda 52/24
	sərbəst 76						sərbəst 56			
2-ci kurs	əsas 152	Baş çiyinlərdə- canlı natura 24/12	İnsan bədəninin ayrı-ayrı hissələri -canlı natura 28/12	Geyimli yarımfiqur- canlı natura 28/12	Çılpaq yarımfiqur- canlı natura arxada 28/16	Çılpaq yarımfiqur- canlı natura 44/24	əsas 112	Geyimli yarımfiqur- canlı natura 32/16	Çılpaq yarımfiqur hərəkətdə 32/16	Çılpaq yarımfiqur- mürəkkəb hərəkətdə 28/12
	sərbəst 76						sərbəst 56			
3-cü kurs	əsas 190	Baş-canlı natura qismimüddətli etüdü 106	Çılpaq fiqur- canlı natura (ayaq üstə) 40/24	Geyimli fiqur- canlı natura (oturmuş) 40/24	Çılpaq fiqur- canlı natura (arxada) 40/24	Çılpaq fiqur interyerdə canlı natura 60/36	əsas 140	Çılpaq fiqur- canlı natura mürəkkəb fonda 40/24	Çılpaq fiqur- canlı natura rəkursdan 40/24	Çılpaq fiqur- canlı natura döndürən 60/36
	sərbəst 114						sərbəst 114			
4-cü kurs	əsas 190	Çılpaq fiqur müxtəlif hərəkətdə- canlı natura qismimüddətli etüdü 20/16	Çılpaq fiqur əsas hərəkətdə- canlı natura (yandan) 40/32	Çılpaq fiqur mürəkkəb hərəkətdə- canlı natura (yandan) 50/40	Çılpaq canlı və gips fiqurundan ibarət quruluş 80/64		əsas 80	DİPLOM ÜZƏRİNDƏ İŞ		
	sərbəst 152						sərbəst 120			

MAQİSTR PİLLƏSİ

1-ci kurs	əsas 190	Baş çiyinlərdə- canlı natura 20/8	Çılpaq fiqur- canlı natura mürəkkəb fonda 40/16	Çılpaq fiqur- canlı natura pəncərə qəşşisində 50/20	İki geyimli fiqurdan ibarət quruluş- canlı natura 80/52	əsas 140	Çılpaq fiqur- canlı natura interyerdə mürəkkəb fonda 50/20	İki çılpaq fiqurdan ibarət quruluş- canlı natura 90/56
	sərbəst 76							
2-ci kurs	DİPLOM ÜZƏRİNDƏ İŞ							

1. Təpşiriqlər və tapşırıqlara ayrılmış saatlar əncəq kafedranın razılığı ilə dəyişdirilə bilər.
2. Kompozisiya dərsləri proqrama uyğun, hər bir tələbəyə həftədə 2 saat fərdi dərs yükü olmaqla keçirilir.
3. Diplom işinin yerinə yetirilməsinə kafedra tərəfindən təyin edilmiş diplom rəhbəri rəhbərlik edir.

Ek 2: Görüşme formu

Merhaba, benim adım Leyla Aliyeva ÖNEN, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda doktora öğrencisiyim. Bağımsız Azerbaycan Resim Sanatında ortaya çıkan yeni yaklaşımlar ve bunların sanat eğitimine yansımaları konusunda araştırmalarımı yürütmekte olduğum tezimde siz değerli Akademisyenlerin görüşlerine ihtiyaç duymaktayım. Katkılarınız için teşekkür ederim.

Saygılarımla,

Danışman: Prof. Dr. Çağatay İnam KARAHAN

Leyla Aliyeva ÖNEN

OMÜ- Resim-İş Eğitimi

Doktora Öğrencisi

İletişim: 0534 219 51 95

ressam_aliyeva@windowlive.com

Kişisel Bilgiler

Unvan-Ad-Soyad:

Yaş:

Çalıştığınız Kurum:

Bulduğunuz Kurumda Çalıştığınız Yıl:

Okuttuğunuz Dersler:

Sorular

Açıklama:Bağımsızlık öncesine kadar Sovyet Birliği ülkeleri arasında yer alan Azerbaycan resim sanatında Sovyet Realizminin baskınlığı kendini göstermekteydi. 1990 sonrası meydana gelen hâdiseler Azerbaycan resim sanatını etkilemiş ve yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlmıştır. Tüm bu gelişmelerin sanat eğitimine birçok yansımalarının olduğu görülmektedir.

- 1.Bağımsızlık sonrası Ülkedeki sanat politikalarının sanat ortamı ve çalışmalara etkisi nedir?
- 2.Bağımsızlık sonrası edinilen milli değer kazanımlarının, çalışmalarınıza etkisi nedir?
- 3.Bağımsızlık sonrasında, resim yaparken kullandığınız yöntem ve tekniklerde ne tip değişiklikler oldu?
- 4.Bağımsızlık sonrasında, öğrencilerinize resim yaptırır iken kullandığınız yöntem ve tekniklerde ne tip değişiklikler oldu?
- 5.Bağımsızlık sonrasında resim yaparken / öğrencilerinize yaptırırken kullandığınız/ kullandırdığınız malzemelerde ne tip değişiklikler oldu?
- 6.Bağımsızlığın deneysel atölye dersinizde öğrenci çalışmalarına yenilik ve özgünlük bağlamında katkısı nedir?
7. Sovyet Realizminin etkilediği akademik resim sanatı yanında, güncel sanatın yeri ve değeri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Zaman Ayırdığınız İçin Teşekkürler...

Leyla ÖNEN

EK:3 Etik Kurul Kararı.

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
02.05.2018	4	2018 / 151

KARAR NO: 2018 - 151
Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi Leyla ALİYEVA ÖNEN'in Prof. Dr. Çağatay İNAM KARAHAN danışmanlığında "1990 Sonrası Azerbaycan Resim Sanatında Yeni Yaklaşımlar ve Bunların Sanat Eğitimine Yansımaları" isimli doktora tezine ilişkin ses kaydı ve görüşme çalışmaları okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü doktora öğrencisi Leyla ALİYEVA ÖNEN'in Prof. Dr. Çağatay İNAM KARAHAN danışmanlığında "1990 Sonrası Azerbaycan Resim Sanatında Yeni Yaklaşımlar ve Bunların Sanat Eğitimine Yansımaları" isimli doktora tezine ilişkin ses kaydı ve görüşme çalışmalarının kabulüne oy birliği ile karar verildi.

ASLI GİBİDİR.

EK:4 Özgeçmiş

Leyla Önen 1982 yılında Bakü'de doğdu. 1989-1996 yıllarda Fars dili ağırlıklı ilk ve ortaokulda, 1996-99 yıllarında ise İngiliz dili ağırlıklı lisede okudu. 2002-2006 yıllarında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Güzel Sanatlar Fakültesinde Lisans, 2006-2008 yıllarında Azerbaycan Devlet Ressamlık Akademisi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde Yüksek Lisans, 2016-2019 yıllarında ise 19 Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Eğitimi, Resim-İş Bilim Dalında Doktora eğitimini aldı. 2003-2004 yıllarında Fransız fotoğrafçı Eric Sanchez'in rehberliği altında Video Art ve Fotoğrafçılık derslerine katıldı. 2009 yılından Azerbaycan Ressamlar İttifakı Genç Ressamlar Birliği üyesi, 2012 yılından Giresun Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği üyesi, 2017 yılından itibaren ise GÖRSED üyesidir. 2014 yılından Giresun Üniversitesi'nde Güzel Sanatlar Eğitimi Fakültesi'nde, 2017 yılından Giresun Üniversitesi Görele Güzel Sanatlar Fakültesi Resim ve Baskı Sanatları Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak göreve başladı. Bir çok ulusal ve uluslararası sergi ve sempozyumlara katıldı, üç ulusal ve iki uluslararası kişisel resim sergisi açtı.